

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Magisterská diplomová práce

**Byla Staša Jílovská modernistickou překladatelskou
osobností?**

Was Staša Jílovská a Modernist Translator?

Autorka diplomové práce: Mariana Bernasová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Eva Kalivodová

Praha 2009

Ráda bych touto cestou a v abecedním pořadí poděkovala PhDr. Františku Cingerovi, redaktoru *Práva*, za nezištné zprostředkování materiálů a poskytnutí prvních kontaktů na dcery Staši, Mgr. Petře Diestlerové, doc. PhDr. Evě Hošnové, CSc., prof. PhDr. Anně Houskové, CSc., ředitelce ÚRS, FF UK za realizaci setkání s dcerami Staši a poskytnutí kopií dokumentů, paní Jelínkové, vedoucí knihovny germanistiky FF UK za obzvlášť vstřícný postoj, dcerám Staši - paní Olze Jílovské-Houskové a Stanislavě Jílovské-Fleischmannové za ochotu se sejít a poskytnout jedinečné informace, jejichž absence v knihovních a archivních zdrojích – zejména při srovnání s množstvím těchto materiálů o Jesenské nebo Hoffmeisterovi - je bolestně frapantní, vedoucí práce PhDr. Evě Kalivodové za podněty i časovou flexibilitu, Robertu Russellovi M. A., doc. Janu Wiendlovi a konečně Gabriele Zemanové, majitelce nakladatelství Thyrsus a kolegyni Aleše Zacha, za rozhovor o porevoluční nakladatelské praxi. Svoji rodině děkuji za trpělivost, podporu a zázemí.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů,
literatury a rozhovorů s potomky.

Mariana Bernasová

V Praze dne 24. 4. 2009

podpis

<u>1. Úvod</u>	9
První část	
<u>2. Formování osobnosti Staši Jílovské</u>	14
2. 1 Záhada	14
2. 2 Rodina	15
<u>2. 2. 1 Státotvorné a intelektuální podhoubí rodiny</u>	15
<u>2. 2. 2 Julius Grégr</u>	15
<u>2. 2. 3 Ladislav Prokop Procházka</u>	16
2. 3 Minerva	17
<u>2. 3. 1 Slavné spolužačky z Minervy</u>	19
<u>3. Česká „nová žena“</u>	21
3. 1 Místo Vídně Paříž aneb osvobození z područí šatů	21
3. 2 Nový styl oblékání a Isadora Duncan	23
3. 3 K čisté duši jen přes čisté tělo neboli konec bytu-muzeu	23
3. 4 Ornament – zločin na modernismu?	27
<u>4. „Nová žena“ v partnerských a pracovních vztazích</u>	31
4. 1 Tři hluboké vztahy	33
<u>4. 1. 1 Adolf Hoffmeister (Ada) a Milena Jesenská</u>	34
<u>4. 1. 2 Dcery</u>	38
4. 2 Spolupráce Staši Jílovské s Josefem Florianem	39
<u>4. 2. 1 Osobnost Josefa Floriana a charakter Dobrého díla</u>	39
<u>4. 2. 2 Stašina motivace pro spolupráci</u>	41
<u>4. 2. 3 Přímé svědectví o spolupráci</u>	43
4. 2. 3. 1 Otázky překladu	44
4. 2. 3. 2 Vyrovnávání sil	46
4. 2. 3. 3 Cenná výpomoc, nejen vydavatelská	50
4. 2. 3. 4 Lidská dimenze spolupráce	50
4. 2. 3. 5 Nová témata, nová setkání	51
<u>4. 2. 4 Nepřímá svědectví o charakteru spolupráce</u>	52
4. 3 „Nová žena“ novinářkou	54

<u>4. 3. 1 Dvě podoby Stašina novinářství</u>	55
4. 3. 1. 1 <i>Vest Pocket Revue</i> (říjen 1929 – červen 1930)	55
4. 3. 1. 2 „Letos máme každých čtrnáct dní novou módu v kloboucích“ (Eva 1929 – 1936)	56
4. 4 „Nová žena“ v právních vztazích	62
4. 5 Společenské a politické postoje Staši Jílovské: soukromé a veřejné	66
<u>4. 5. 1 „Stašu má asi každý rád“</u>	66
<u>4. 5. 2 Život Staši nebyl docela životem dcer</u>	72
4. 5. 2. 1 <i>Fotoateliér Oko a vousatý Fučík</i>	74
<u>5. Překládání Staši Jílovské</u>	76
<u>6. Okupace a komunistická proměna společnosti – konec „nové ženy“</u>	79
6. 1 Reakce na Stašinu smrt v dobovém tisku a zhodnocení její osobnosti	79
<u>7. Závěr první části</u>	80

Druhá část

<u>8. Pojetí modernismu</u>	82
<u>9. Modernismus ve vztahu k analyzovaným dílům</u>	85
9. 1 Způsoby relativizování homogenity jednotlivce	85
9. 2 Georg Simmel: podíl velkoměsta na vnitřní psychologii – vznik moderního člověka	86
9. 3 Velkoměsto, dělení sfér, emancipace a masová kultura	88
<u>10. Aldous Huxley</u>	90
<u>11. Those Barren Leaves / Paralely lásky</u>	91
11. 1 Charakterizace románu	92
<u>12. Translatologická analýza románu</u>	96
12. 1 Dílčí závěr	123
<u>13. Radclyffe Hallová</u>	125
<u>14. The Unlit Lamp / Nerozžatá lampa</u>	127
14. 1 Charakterizace románu	127
<u>15. Translatologická analýza románu</u>	132
15. 1 Dílčí závěr	148
<u>16. René Wellek – doklad soudobého uvažování o překladu</u>	150
16. 1 Wellkova kritika románu <i>Those Barren Leaves / Paralely lásky</i>	151
16. 2 Stašina reakce na kritiku	152

<u>17. Závěr</u>	154
<u>18. Summary</u>	158
<u>19. Použitá a studovaná bibliografie</u>	163
<u>20. Přílohy</u>	175

Seznam zkratek

1. Soukromý archiv Adolfa Hoffmeistera, fragmenty Stašiných dopisů „Adovi“ z let 1927 – 1938 (opačný směr korespondence se nezachoval). Pokud není uvedeno jinak, jedná se o dopisy psané ručně. V textu používám pro tento druh pramenů následující zkratku, zachycující datum vzniku dopisu:

Archiv AH – 30. 7. 1927

Archiv AH – 3. 11. 1927

Archiv AH – 20. 10. 1928

Archiv AH – 2. 11. 1928

Archiv AH – 12. 11. 1928

Archiv AH – 10. 9. 1936

Archiv AH – 23. 7. 1938 (psaný na stroji)

Archiv AH – nedatováno

2. Dopis Anny Rosové, kolegyně Staši Jílovské na ministerstvu informací, adresovaný Staše Fleischmannové z 20. 6. 1988. Psaný na stroji. V textu používám následující zkratku: A. Rosová – 20. 6. 1988.

3. Vzpomínka Ladislava Prokopa Procházky, Stašina otce, psaná formou fiktivního dialogu, v němž tento prvorepublikový ministr zdravotnictví reaguje na únorový puč a snaží se vyrovnat s tím, že má sám v rodině komunistku – Stašu. Psaná ručně. V textu používám následující zkratku: LPP – Přebrot 1948.

4. Ručně psané vzpomínky dcer Staši Jílovské na:

a) Osvobozené divadlo; zkratka V: OD 1929 – 1938.

b) Mladou Kulturu 1935 – 1938; zkratka V: MK 1935 – 1938.

c) česko-německý Silvestr 1937, slavený v Krkonoších v antifašistickém duchu; zkratka V: Silvestr 1937.

5. Životopis a seznam překladů Staši z doby, kdy se ucházela o pozici na ministerstvu informací (psaný na stroji); zkratka ŽSP.

6. Seznam novinářské a překladatelské činnosti (psaný na stroji); zkratka SNPČ.

7. Stašin shrnující životopis, psaný na stroji; zkratka SŽ.

8. List zachycující Stašiny nejužší příbuzenské vztahy, psaný ručně; zkratka RV.

9. Fragment potvrzení o Stašině národní spolehlivosti od Lubomíra Linharta, mimořádného a zplnomocněného velvyslance Československé Republiky, Berlín, 5. 9. 1955. Psané ručně; zkratka PNS.

10. Formulář Osvědčení o národní spolehlivosti, vydaného Staše 23. 1. 1947; zkratka ONS.

11. Rodokmen rodiny Procházků, psaný na stroji; zkratka Rod.

12. Barevná kopie Stašina křestního listu, psaného německy, a to na stroji i ručně; zkratka KL.

13. Úsměvné Stašino prohlášení, psané ručně; zkratka Prohl.

14. Kopie Stašina indexu se seznamem vykonaných atestací; zkratka SI.

Translations and freelance journalism had promised release from routine work that could not engage the essential forces of my being.

*Dorothy Richardson(ová)*¹

1. Úvod

Tato diplomová práce si klade za cíl poznat Stašu Jílovskou (20. 2. 1898 Vídeň – 8. 7. 1955 Praha)² jako kulturně činnou osobnost na pozadí širších dobových okolností a společenských změn. Měly by být potvrzeny, případně vyvráceny tři postuláty, které se všechny týkají překladatelské činnosti. Prvním je ten, že byla „typem profesionální překladatelky spolupracující na vývoji domácí literatury tím, že zabezpečuje její stálý kontakt s trendy soudobého světového písemnictví, a to na patřičné literární výši co do výběru i co do úrovně vlastního překladu“. (Lexikon 1993: 535). Druhý tvrdí, že „Jílovská je v mnohém ohledu představitelkou společenského a kulturního fenoménu, který průběžně roste a sílí od závěru 19. století po čtyřicátá léta století následujícího (a samozřejmě i dále, ovšem v jiných společenských podmínkách): podílu žen na literárním překladu, který se pro ně stává důležitou doménou intelektuálního uplatnění“. (Kalivodová 2002: 68 – 69) Konečně za třetí bude ověřeno, zda byla překladatelskou osobností modernistickou.

Při rekonstrukci osudů méně známých, resp. nedostatečně probádaných postav dochází mnohdy k tomu, že je na ně pohlíženo prizmatem známějších současníků – v tomto případě by se jako zdroje nabízeli Milena Jesenská nebo Adolf Hoffmeister. Tomu se chce tato práce

¹ V souladu s domácí tradicí a s ohledem na syntakticko-sémantické potřeby češtiny cizí ženská příjmení v této práci přechylují – výjimkou jsou Isadora Duncan a Marlene Dietrich, které považuji za zavedenou uměleckou značku. Tam, kde je zřejmé, že dané jméno figurovalo bez přechýlení (citát nebo bibliografický údaj z cizojazyčného originálu), je sufix „-ová“ připojen v závorce.

Křestní jména naproti tomu nepočesťuji nikdy, ani když domácí podoba jejich jména existuje, a ani tehdy, když to s sebou přináší nesklonnost. Zejména v druhé části práce se pak proto objevují neměnné tvary jako „Lilian“ nebo „Irene“.

² Stanislava Jílovská, roz. Procházková (20. 2. 1898 Vídeň – 8. 7. 1955 Praha). V rodném listě z Vídně stojí „Stanislawa“; sama se podepisovala také jako Staša nebo Stáša. (KL) V práci se k ní bude odkazovat jako ke Staše. Podobný „důvěrný“ typ oslovení je sice typický zejména pro anglofonní odborný diskurs, kterým jsem se částečně inspirovala, ale objevuje se také v některých původních českých pracích, v neposlední řadě u souboru medailonů *Portréty českých žen*. (Marková 1998: n. d.) Domácká varianta křestního jména zároveň reflektuje užší vztah, který jsem ke Staše postupem času získala, a při referencích mi umožní odlišit ji od její starší dcery Stanislavy Jílovské-Fleischmannové.

ovšem vyhnout, a proto bude zvláštní důraz kladen na to, aby byla Staša nazírána jako svébytná osobnost.

Pokud je mi známo, žádná monografie o Staše Jílovské neexistuje; nemá ani vlastní fond. V *Lexikonu české literatury* (Lexikon 1993: 535) je za jejím heslem u poznámky literatura odkaz pouze na článek R. Wellka (Wellek 1934: 39 - 46) a nekrolog S. Machonina. (Machonin 1955: 5) Po prozkoumání knihovních materiálů (knihoven FF UK a FSV UK, městské knihovny, Národní knihovny Klementinum, knihovny Uměleckoprůmyslového muzea, knihovny Gender Studies) a po prověření pramenů (fondů někdejšího ministerstva informatiky, fondů PNP, fondů archivu české literární vědy ÚČL AV ČR, části archivu jejího životního druha Adolfa Hoffmeistera, části dokumentů ve vlastnictví Stašiných dcer, Stašiny korespondence³ nebo korespondence z okruhu jejích přátel) jsem dospěla k názoru, že jediným jejím celistvým textem, který má o její osobnosti výpovědní hodnotu, je – vyjma fragmentů dopisů A. Hoffmeisterovi, vyjma článků z periodik, které redigovala, nebo kam přispívala, a vyjma překladů - její vydaná korespondence s nakladatelem Josefem Florianem.⁴ (Jílovská – Florian 1993) Snad až na „Poznámku překladatelky“ u *Milence Lady Chatterleyové* ke svým překladům bohužel předmluvy nepsala, takže o jejím myšlení a metodách si lze utvořit obrázek pouze na základě analýzy překladů samých. Jediným celistvým textem o Staše pak je stať v knize⁵ *Femina* (Marková 1998: n. d.), dále článek Františka Cingera v *Právu* (Cinger 2008: 21) spolu s jeho nedávno vydanou knihou *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich*, (Cinger 2008: 4; 11 – 17) jeden dopis Mileny Jesenské adresovaný přítelkyni Staše⁶ a několik fragmentů dopisů Jesenské A. Hoffmeisterovi,⁷ v nichž

³ Staša odmítala věci hromadit. Korespondence se dříve či později zbavovala, a proto se dopisy - pokud vůbec - zachovaly vždy jen jednosměrně. Z téhož důvodu má zřejmě bohužel pravdu A. Wagnerová, když v předmluvě k *Dopisům Mileny Jesenské* tvrdí, že: „Za ztracené je třeba považovat i jistě velmi zajímavé dopisy přítelkyni Staše Jílovské z vídeňského období.“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 9) Lichotivé je, že dopisy adresované Staše jmenovala Wagnerová na druhém místě, hned za dopisy Jesenské určenými Kafkovi.

⁴ Pro Stašu muselo být setkání s Josefem Florianem pracovně a zejména lidsky neobyčejně cenné, o čemž nejlépe svědčí skutečnost, že ačkoli korespondenci běžně nearchivovala, Florianovy dopisy (ne tak již dopisy jeho sestry Antonie) pečlivě uschovávala. (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 10)

⁵ Publikace je koncipována jako kalendář. Obsahuje několik desítek portrétů a životopisné údaje dalších téměř sedmi set žen podle spisovatelčina výběru.

⁶ Jedná se o dopis z 24. 6. 1928 ze Špičáku, kde se tehdy Jesenská zotavovala. Staša se zase vzpamatovávala po operaci, prožívala krizi svého manželství s Rudolfem Jílovským a chystala se právě na rodinné sídlo do Zamutova. Psaní začíná oslovením „má milá holčičko“ a autorka v něm Stašu přemlouvá, aby se cestou na východní Slovensko stavila u ní: „Zvu Tě, abys sem přijela na moje útraty, mám tu peněz dost. Budu se o Tebe starat a budeš ležet se mnou v lenošce na balkoně a koukat do údolí. Snad by bylo dobře, abys byla trochu venku, než pojedíš tak daleko. Hodlám tu do 15tého vydržet, a kdybys mohla od 5 – 15tého zůstat se mnou, bylo by to moc krásné. [...] Je tu kouzelně krásně, docela nepopsatelně. Hned před domem bazén a louka nad údolím k slunění, přijed' sem, Stašenko. [...] Jsem ráda, že máš to nejhorší za sebou a že nedošlo k žádné vážné komplikaci. Byla jsi moc statečná a držela jsi se znamenitě zase jednou. Jen se moc šetři a buď' hodně sobecká a

je zmiňována i Staša. Protože působila také jako novinářka, konzultovala jsem diplomové práce na Fakultě sociálních věd UK. Z diplomových prací zde obhájených za posledních přibližně 15 let (katalog se průběžně aktualizuje) se o Staše zmiňují Lenka Penkalová: *Novinářka Marie Fantová* (2004) a Veronika Sedláčková: „Dobré dílo“ Josefa Floriana (1996). Vzpomínky Jaroslavy Vondráčkové *Kolem Mileny Jesenské* (Vondráčková 1991) jsou vysoce informativní, svěží a plastické. Autorka pro ně sháněla a vytvářela zdroje po několik desetiletí, takže výsledkem je fundovaný text, který je díky řadě citátů a parafrází nadmíru autentický a čtivý. Časový záběr knihy kopíruje život Jesenské; centrem dění je pak samozřejmě Praha, s drobnými vídeňskými intermezzy. Z hlediska bádání o Staše jsou však memoáry bohužel poznamenány tím, že Vondráčková Stašu chápala jako sokyni v přátelství k Jesenské, a proto se o ní zmiňuje jen tam, kde není zbylí.⁸

Posledním způsobem, kterým jsem se snažila dobrat poznání o Staše Jílovské, byla analýza Hoffmeisterových cestopisných fejetonů,⁹ literárních vzpomínek některých jejích přátel¹⁰ a pamětí vydavatelů a nakladatelů, s nimiž spolupracovala.¹¹ Zde jsem odkaz ke Staše¹² našla pouze v Hoffmeisterově deníku *Vězení*, napsaném v pařížském vězení La Santé roku 1940 a vydaném v roce 1969: „Bdím, ale zdají se mi sny o knihách, o sochách, o dalekých cestách Polynésií s milenkou. [...] Rozjímám o svém postavení, těším se, rozebírám výhledy do neurčité budoucnosti, vypravuji si o své mamince a o své milence. [...] Naučil jsem se dělat kroužky, kterými se zasnuhuji denně stokrát se vzpomínkami na svou milenkou. [...] Chtěl bych vidět svou maminku a svou milenkou. [...] Potřebuji čirý cit. Poznávám, že by jenom matka nebo milenkou mi jej mohly nabídnout. [...] Moje milá se ke mně nastěhuje. Zjednodušíme si život, ač jsme se bránili úzkému spoluzití. Kdoví kdy to bude. Svou knihovnu vezme s sebou. Je malá, ale vybraná. A pak, pak nakoupím, co chybí.“ (Hoffmeister 1969: 20, 21, 32, 76, 80)

zaříd' všechno docela podle svého přání.“(Dopisy Mileny Jesenské 1998:119 – 121) Zda Staša Mileninu pozvánku přijala, nevíme.

⁷ Dopisy Mileny Jesenské 1998: 66. V oddílu III. této knihy, zachycujícím období 1922 – 1934, se uvádí: „Části dopisů Mileny Jesenské, které se dotýkají krize manželství Staši Jílovské a jejího vztahu k Adolfu Hoffmeisterovi, byly vzhledem ke svému výlučně soukromému charakteru z větší části vypuštěny.“ (Ibid: 66)

⁸ Tento názor mi byl prezentován dcerou Staši Jílovské, paní Stanislavou 24. 11. 2008. Pro odlišení názorů a postřehů paní Stanislavy a Olgy od hlavního těla textu budu používat kombinaci kurzivy a podtrženého písma a v poznámce pod čarou vždy uvedu, při které z návštěv jsem informaci získala.

⁹ A. Hoffmeister: *Americké houpačky* (1937), *Kaleidoskop* (2004), *Trojcestí* (1958), *Vězení* (1969).

¹⁰ Werich: *Americké příběhy* (1983).

¹¹ J. Firt: *Knihy a osudy* (1991).

Štorch-Marien: *Sladko je žít - paměti nakladatele Aventina I.* (1966).

Kavárna Union. Sborník vzpomínek pamětníků (1958).

¹² Pravdivost této domněnky mi potvrdily obě dcery Staši Jílovské, paní Stanislava i paní Olga 24. 11. 2008.

Z výše uvedeného vyplývá, že pramenný výzkum byl náročný, protože na konci téměř vždy stálo zjištění, že materiály ke Staše neexistují. Bibliografii pro první část práce jsem si tedy musela vytvořit v podstatě sama, a tudíž ji co do významu považuji za rovnocennou částí druhé, překladovo-analytické.

Při psaní první části jsem vyšla z článku a knihy PhDr. Františka Cingera, který mi poskytl materiály o Staše a také kontakty¹³ na její dcery, dvojčata Stanislavu Jílovskou-Fleischmannovou a Olgu Jílovskou-Houskovou.¹⁴ Zároveň jsem metodou, v orální historii označovanou „snowball sampling“,¹⁵ dospěla k závěru, že vnučkou Staši – a dcerou Olgy – je profesorka PhDr. Anna Housková, ředitelka Ústavu románských studií FF UK, která mi posléze setkání se svou matkou a tetou zprostředkovala. Jedním ze základních kamenů první části práce tedy budou informace získané při dvou setkáních s dcerami Staši Jílovské.¹⁶ Jsem si vědoma úskalí, která faktům získaným tímto způsobem mohou hrozit;¹⁷ při absenci dalších zdrojů jsem však neměla jinou možnost. Přístup k výpovědím dcer metodologicky vychází z orální historie a je jí zároveň legitimizován. Jedná se o kvalitativní způsob výzkumu, tj. takový, který sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jeho obsah zobecnit za pomoci kvantifikujících postupů do širších celků. Proti tradičně pojímaným, „velkým“ dějinám se snaží čerpat z opomíjených vrstev společnosti, více reflektuje tzv. malé dějiny (mikrohistorie) a individuální prožitky. Díky těmto dějinám „psaným zdola“ (history from below) dochází k zalidňování historie. (Vaněk, Mücke, Pelikánová 2007: 16 – 17) S výjimkou jednoznačně interpretovaných faktů, jako například role Osvobozeného divadla nebo reakce na Mnichov, však styl vyprávění každé z dcer mnohdy akcentoval jiné prvky. Konfrontací jsem se tedy snažila mířit k faktičnosti, posílené studiem literatury. Její záběr byl poměrně široký a měl mi pomoci dále korigovat ústně prezentované informace, být jejich „makrohistorickým zrcadlem“ a přispívat tak k objektivitě

¹³ Setkání s PhDr. Františkem Cingerem 10. 11. 2008.

¹⁴ Obě se narodily 24. 9. 1919 v Praze. Dnes žijí obě na Vinohradech. Starší Stanislava Jílovská-Fleischmannová měla za války s Bedřichem Sternem syna Jana (1942 – 2008), pozdějšího špičkového jaderného fyzika. Po válce se vdala za Ivo Fleischmanna, diplomata a básníka, a měla s ním syny Petra Fleischmanna, dnes pracovníka v Senátu ČR, a Michala Fleischmanna, českého ředitele mediální skupiny, která provozuje rádio Frekvence 1 a Evropa 2. Většinu života strávili v Paříži, kde kolem sebe soustředili významné osobnosti své doby. Často je navštěvoval například Fleischmannův přítel Milan Kundera. Mladší dcera Olga Jílovská-Housková se vdala za herce Karla Housku (15. 10. 1916 – 22. 12. 1987), s nímž má dcery Annu (ředitelku ÚRS FF UK), Kateřinu a Barboru. (návštěva 24. 11. 2008)

¹⁵ Metoda snowball sampling (doslova metoda nabalování sněhové koule). V orální historii je tak označován postup, kdy se badatel od prvních oslovených narátorů dozvídá jména dalších osob. (Vaněk, Mücke, Pelikánová 2007: 89)

¹⁶ Prvního setkání 24. 11. 2008 se účastnily obě dcery; druhého 3. 12. 2008 pouze paní Olga s dcerou Annou.

¹⁷ Obě setkání probíhala formou interview a výsledkem obou byly písemně zaznamenané poznámky, které pak byly před odevzdáním této práce autorizovány.

práce. Jména míst jakož i osob a historické i příbuzenské souvislosti jsem si pochopitelně opakovaně ověřovala.¹⁸

Při rozhovorech postupně vyšly najevo další oblasti, které Stašin život formovaly a které tudíž ani zde nelze opomenout. Jedná se zejména o emancipovanost a nový životní styl, resp. styl „nové ženy“ (tzv. ženskou otázku, čistotu těla i čistotu architektonických linií), partnerské a pracovní vztahy – zejména k Hoffmeisterovi a Jesenské, Florianovo „Dobré dílo“, roli ženského novinaření a jeho různé podoby – *Eva* jako ženský časopis x *Vest Pocket Revue*, anebo Stašinu (a)političnost versus zaujetí pro věci veřejné u Mileny Jesenské na pozadí atmosféry první republiky.

Povědomí o těchto tematických okruzích jsem vedle vyprávění dcer – podobně jako v případě osoby samotné Staši - získala studiem dobových tisků, pramenů v soukromém vlastnictví i běžně dostupných materiálů.

Druhá část práce je zamýšlena jako translatologická analýza dvou děl vybraných ze spektra překladů Staši Jílovské z britské literatury, u nichž se vzhledem k originálu očekává přítomnost modernistických rysů – *The Unlit Lamp* od Radclyffe Hallové (1924; česky vydané pod názvem *Nerozžatá lamp* roku 1932 v Ottově anglo-americké knihovně) a *Those Barren Leaves* od Aldouse Huxleyho (1925; česky vydané pod názvem *Paralely lásky* roku 1933 nakladatelstvím Petr). Analýza by měla ověřit, zda a jak se Jílovské dařilo chápat a převádět tyto esteticky či tematicky nové prvky. Jako teoretický a rovněž také metodologický základ této analýzy mi poslouží definice modernismu, resp. pojmů „moderní“ a „modernistický“. Jsem si vědoma toho, že chápání těchto pojmů se v různých jazykově-kulturních prostředích¹⁹ liší (v rakouské oblasti je to např. již tradiční důraz na ženskou složku). Proto se z nich pokusím vyvodit jednotící kritérium / kritéria, což mi poslouží jako tertium comparationis pro posouzení překladů. Než se budu věnovat překladům – *Nerozžaté lampě* a *Paralelám lásky* – bude třeba abstrahovat z originálů úryvky, které budou disponovat stanoveným modernistickým rysem, tj. rysem, jehož přítomnost a intenzitu v překladu bude nutné ověřit.

¹⁸ Vesměs se prokázala jejich správnost. Paměť obou dcer je opravdu úctyhodná.

¹⁹ Vyjdu z oblasti české, slovenské a dále anglicky a německy mluvící.

2. Formování osobnosti Staši Jílovské

2. 1 Záhada

Podle slov svých dcer byla Staša mírná, nekonfliktní a taktní, nikdy se „nedrala dopředu“.²⁰ Zní to sice jako triviální zdůvodnění, ale jen tak si lze pravděpodobně vysvětlit fakt, že se na Stašu v memoárové literatuře zapomíná. A to byla mj. redaktorkou *Vest Pocket Revue*, s Voskovcem a Werichem se úzce přátelila a v určitých obdobích života stýkala na denní bázi. Scházela se rovněž s okruhem lidí kolem Mánesu a Devětsilu, se Seifertem, Nezvalem, Holanem, Voskovcem, Werichem, Ježkem, Toyen, Štýrským, s architekty Frágnerem, Smetanou a B. Feuersteinem, malířem Šimou, se sochařem Makovským, Teigem, S. K. Neumannem a také s Hoffmeisterovým přítelem, komponistou Hansem Krásou. Za účasti Hoffmeistera nebo i bez ní navazovala kontakty s intelektuálním výkvětem Evropy, zejména té avantgardní (I. Erenburg, T. Tzara, P. Soupault, L. Aragon, P. Éluar) a spolupracovala s předními nakladateli. Celoživotní přátelství ji od dob Minervy pojilo s Milenou Jesenskou – dokonce se stala krycí adresátkou Kafkových dopisů Mileně, protože se neslušelo, aby Kafka psal vdané ženě.

Zprostředkovávala nejsoučasnější anglickou literaturu a je až zarážející, jak šťastnou ruku většinou měla, protože se jí ze záplavy anglicky psané literatury podařilo vybrat díla, se kterými si tehdy mnohdy literární teoretici nevěděli rady a která byla zhodnocena (kanonizována) až dlouho poté, co už existoval Stašin překlad do češtiny. Do tohoto schématu příliš nezapadají poválečné překlady Howarda Fasta, ty ale ze sebe také koneckonců „chrlila“ na společenskou objednávku, takže o projevu vlastního literárního vkusu nemůže být řeči.²¹ Dnes je tedy obtížné plně si uvědomit a ocenit dosah jejích činů, toho, že díla Joyce, Woolfové, Lawrence, Hallové nebo Huxleyho (například romány *Portrét mladého umělce* a *Orlando* vyšly roku 1929, *Milenec Lady Chatterleyové* roku 1930, *Nerozžatá lampa* roku 1931 a *Paralely lásky* roku 1932) překládala těsně po jejich vzniku, tedy v době, kdy se nemohla opřít o prověřené literární hodnoty. Nemenší obdiv si zaslouží i nakladatelé – Škeřík, Petr, Fromek, Otto, Synek - za to, že překlady podobných knih vydávali.

²⁰ Vyplynulo z rozhovoru s dcerami Staši 24. 11. 2008

²¹ Vyplynulo z rozhovoru s paní Olgou 3. 12. 2008.

„Iniciovala mnohé z toho, co jiné realizovaly – například překlady Kafkových knih,²² které pořídila Milena Jesenská.“ (Marková 1998: n. d.)²³

Při tom všem stihla ještě vychovávat a živit dvě dospívající dcery.

Asi tedy přece jen neměla ve zvyku drát se dopředu.

2. 2 Rodina

2. 2. 1 Státotvorné a intelektuální podhoubí rodiny

Stanislava i Olga pojaly vyprávění o mamince velkoryse. Začaly u Stašina dědečka, svého pradědečka, a postupně se dostaly až k roku 1945, resp. 1955. Pokud se nejedná o vysloveně marginální nebo odtazité informace (například takové, jejichž emocionální hodnota je těžko převoditelná na nezainteresovaného čtenáře), uvádím zde všechno,²⁴ co jsem se dozvěděla. Jednak se často jedná o dosud nezveřejněné údaje, jednak o fakta, která na první pohled nemají se Stašou mnoho společného, ale podtrhují skutečnost, že její zájem o intelektuální činnosti a všechno nové nebyl zázračným vnuknutím, na ni seslaným, ale mnohem spíš výsledkem přirozeného procesu, protože její rodina patřila už od dob obrození k čelným a aktivně tvůrčím představitelům české společnosti; byla předvojem, tedy v nejvlastnějším smyslu slova avantgardní.

2. 2. 2 Julius Grégr

Dědeček Staši z matčiny strany,²⁵ Julius Grégr, byl mladočech.²⁶ Po vyhoření Národního divadla uspořádal novou sbírku a dal k tomu k dispozici svoje *Národní listy*²⁷ (v nich byli jeho spolupracovníky Jakub Arbes, Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Holeček ad.). Císař

²² Žádné knižní překlady z pera Jesenské neexistují; vyšly jen časopisecky, vydané ve 20. letech. (Lexikon 1985: 516 – 517)

²³ Zejména ve 20. letech Jesenská asi vůbec preferovala jinou profesní strategii: „Rozpoutává ankety, přitahuje k nim muže i ženy. Anketa o samostatném povolání ženy, o nevěře mužů, o dětských hrách a knihách, okrajově se dotkne pěstování kaktusů, chovu kanárů a potom: velkorysá anketa na recepty. Sama vařit neumí, moc o tom všem neví, gurmánství je daleka. Ale teď jí musí kdejaká čtenářka z Čech i Moravy, vařící i nevařící, posílat recepty. Nasbírání, sešpendlí, vydá brožuru. Ohromný úspěch! *Mileniny recepty!* Milena vaří! Milena doporučuje! Milena chválí! Rozebráno, hned zase nové vydání.“ (Vondráčková 1991: 84)

²⁴ Ovšem samozřejmě s vynecháním toho, co uvádějí i jiné zdroje, aby nedocházelo ke zdvojování.

²⁵ Viz Pramen č. 11 (zkratka Rod.), jehož kopii mi poskytly dcery Staši při mé návštěvě 24. 11. 2008

²⁶ Ideovými oponenty mu byli staročeši, například Palacký, nebo Riegr.

²⁷ Stanislava, která značnou část života strávila v pařížské emigraci, připisuje *Národním listům* stejný význam, jakému se dnes ve Francii těší *Le Monde*. (návštěva 24. 11. 2008)

František Josef chtěl od něj *Listy* odkoupit, představovaly totiž politickou konkurenci, ale Grégr důrazně odmítl a později je věnoval Kramářovi. Byl také poslancem a lékařem ve Vídni a konkurentem Masaryka. Grégr byl dvakrát ženat; z prvního manželství měl šest dětí – nejmladší Jitka byla vychována již spolu s nevlastními sourozenci z druhého manželství. Byla to matka Staši. *Sourozenci byla odstrkována a s novou matkou, němčící Češkou, si také moc nerozuměla.*²⁸ Julius Grégr zemřel 4. 10. 1896.

2. 2. 3 Ladislav Prokop Procházka

Otec Staši, Ladislav Prokop Procházka, byl v první úřednické vládě 1920 - 1921 ministr zdravotnictví a zásobování,²⁹ lékař, spoluzakladatel nemocnice Na Bulovce a hlavní hygienik města Prahy.³⁰ Jako člen Strany práce stál v opozici vůči agrárníkům, tehdy snad nejvlivnější pravicové straně, která nejčastěji vyhrávala volby a z jejichž řad se rekrutoval nejméně jeden předseda vlády: A. Švehla, M. Hodža, R. Beran, F. Udržal nebo J. Malypetr.

Byl však špatným investorem. Nejdříve si totiž koupil zámek Zámutov³¹ na východním Slovensku, mezi Košicemi a Prešovem, touto transakcí ale zchudl. Pak si koupil pozemek, na němž dnes v Chotkových sadech stojí Bílkova vila – ještě před jejím vystavěním si totiž s Bílkem parcelu prohodil (získal tu, která je dál od hlavní silnice), za což mu uznávaný sochař věnoval skicu Básník a jeho sestra Bolest, jejíž originál byl vyroben a umístěn na hrob O. Březiny v Jaroměři. Následně si zakoupil vilu na smíchovské Kesnerce – tu ale musel prodat těsně před válkou, a tak se přestěhoval na Hanspaulku a nakonec do domku

²⁸ Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

²⁹ „Zásobování“ proto, že po válce bylo třeba plynule opustit lístkový systém; přitom byl ale stále nedostatek potravin.

³⁰ Není bez zajímavosti, že také otec Mileny Jesenské, Stašiny nejlepší přítelkyně, se velmi zasloužil o české zdravotnictví. Je pokládán za zakladatele české čelistní stomatologie a byl uznávanou kapacitou i v zahraničí. (common knowledge)

Ladislav P. Procházka pomáhal Mileně dostat se ze sanatoria ve Veleslavíně, kam ji proti její vůli ukryl otec před Ernstem Polakem a věřiteli: „Stašin otec Mudr. Procházka a můj švagr Karel pomohou a cesty Veleslavína se otevrou. Ale bez lásky Ernsta nelze žít. Pomůže tedy Staša a sociální sestra z ústavu ve Veleslavíně, Anka Schulhofová.“ (Vondráčková 1991: 23) Ani když si Milena prosadila svou, vdala se za Ernsta a odjela s ním do Vídně, nevede se jí lépe: „Ne, Mileně se nežije dobře ve Vídni. Zase tedy půjčky, dluhy, směnky. Eskamontáže s krádežemi šperků. Transakce s devizami v pohraničním styku. Zase ji z toho tahá táta z Prahy. Jednou se na zakročení pozve i Karel Kramář.“ (Vondráčková 1991: 29)

³¹ Na oficiálních stránkách tohoto stejnojmenného slovenského městyse (Zámutov nad Rokytnou) je zmínka nejen o záměčku – slovensky „kaštieľ“, který ustupující nacisté na samém sklonku války do základů vypálili, ale také o rodu Procházků, který ho předtím dočasně vlastnil. <http://www.zamutov.sk/info-o-obci/historia> Staženo 8. 12. 2008.

v Dominikálních Pasekách v Brdech.³² Měl pět dcer, nejstarší Stašu, dále Milenu (Herbenovou), Marcelu (Bukovanskou), Jitku (Maxantovou) a Ladislavu (Horníčkovou).

Marková uvádí, že byl všestranně vzdělaný: byl žákem skladatele Vítězslava Nováka a pravidelně přispíval do Peroutkovy *Přítomnosti*. (Marková 1998: n. d.)

Po roce 1945 byla bývalým nekomunistickým – prvorepublikovým – členům vlády upírána penze za to, že byli v čele státu v době, kdy se střílelo do dělníků.³³ To postihlo i Ladislava P. Procházku. Všechny dcery – vyjma Staši – na otce uspořádaly sbírku. Staša mu pomohla tím, že mu díky své pozici na ministerstvu vymohla část peněz zpět.³⁴

2. 3 Minerva

But surely a woman doesn't need to go to Cambridge to be charming? Personally I think it's a great mistake, this education craze; I don't believe men really care for such things in women; do you, Mrs. Ogden?

Hall(ová) 1931: 61

Vzdělání mělo ve Stašině životě neopominutelnou roli. Nešlo přitom jen o jeho dosažený stupeň, ale důležitý byl už sám fakt návštěvy školního zařízení, který byl požadavkem jedné z fází emancipačních bojů. Jen tak se mohla zformovat česká verze „nové ženy“, jejíž reprezentantkou Staša je. *Lexikon* uvádí, že studovala v Praze na gymnáziu, kde maturovala roku 1916. (*Lexikon* 1993: 534) Kupodivu není uvedeno jeho jméno, a přitom se jedná o Minervu, tedy instituci, jejíž absolvování bylo společenskou značkou a v určitém slova smyslu i „diagnózou“ – svědčilo cosi o prostředí, z něhož studentka vycházela, o osvícenosti rodičů, kteří se rozhodli dát dceru studovat, i o ní samé a životních postojích, které si v něm

³² Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

³³ Proti takovým praktikám protestovali zcela spontánně intelektuálové již v době první republiky. Kupříkladu v listopadu 1931 podepsali V + W, Vladislav Vančura, F. X. Šalda, J. S. Machar, Vítězslav Nezval, Josef Hora, Josef Kopta ad. výkřik: Protestujeme! „Nelze mlčet – to jistě ozývá se dnes v každém, kdo neztratil poslední špetku mravní odpovědnosti za to, co se u nás děje. Střílí se do demonstrantů. Demonstrovat za právo je povinnost člověka, který není otrokem. Každý z nás, také za Rakouska, demonstroval. Ale tehdy se nestřílelo. Dnes se střílí. A střílí se demonstrantům do zad – do prchajících. V osvobozeném národě, svobodném státě! – Nemluvíme o věci politicky. Mluvíme lidsky. Protestujeme, neboť mlčet – toť býti spolupachatelem.“ (Cinger 2008: 19)

³⁴ Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

vypěstovala a uplatňovala v profesních i soukromých vztazích. Minerva klíčovým způsobem formovala i Stašu.³⁵ proto považují za přínosné zmínit se o ní podrobněji.

Založení prvního dívčího gymnázia Minervy bylo spojeno se snahou žen o zrovnoprávnění s muži, především ale vycházelo z myšlenek 18. století – o lidských právech, o postavení ženy ve společnosti. Gymnázium Minerva – nazvané podle římské bohyně vzdělanosti – se stalo symbolem ženského hnutí. Předchůdcem Minervy byla Vyšší dívčí škola, u jejíhož zrodu stála M. Riegrová-Palacká (1863), a Vychovávací ústav pro dívky, založený M. D. Rettigovou, B. Rajskou-Čelakovskou, S. Amerlingovou a B. Němcovou (1843). [...] Z absolventek Minervy vyrostly sebevědomé ženy, které reprezentovaly intelektuální předválečnou republiku a spoluvytvářely novou společnost. Slova Elišky Krásnohorské – „Cos vykonal? Tvůj čin je plod i strom.“ – doprovázela minervistky životem jako krédo. Z Minervy přicházely budoucí překladatelky, novinářky, spisovatelky, lékařky, sociální pracovnice, herečky. Alice Masaryková, Marie Zdeňka Baborová a Anna Lankašová patřily k prvním absolventkám. Baborová byla první doktorkou filozofie, první ženou, která promovala v roce 1901 na vysoké škole, Anna Burianová byla jednou z prvních československých lékařek, gynekoložkou, která propagovala cvičení těhotných žen. K mladší generaci Minervistek patřila Stáša Procházková-Jílovská, Milena Jesenská, Amálie Kreidlová, Naděžda Kröschlová, Marie Hrnčířová, Rela Fařková, Olga Spalová, Jarmila Loukotková, Heda Průchová, Nataša Gollová, Jana Dítětová, Hana Prošková, Anna Hostomská, Zdena Vlašimská. (Marková 1998: n. d.)

Zajímavý a čtivý postřeh o Minervě nabízí Jarmila Vondráčková v již zmíněné knize *Kolem Mileny Jesenské*. Na rozdíl od Markové je to pohled ženy, která byla emancipovaná ve stylu jedné generace Minervy, té, kam patřila právě Staša, Milena Jesenská, Ma-Fa nebo Amálie Kreidlová:

Takové evropské to bylo. I chodci se ohlíželi, tak byla ta děvčata krásná a elegantní. Přichomejtla se i ta třetí, Staša. Všelijak se o nich mluvilo. K maturitě přišly v lehkých antických narůžovělých řízách. Oblékají se zvláště. Milena udává tón, objednává pro přítelkyně a sebe u drahých švadlen. Účty za to i za přikupované doplňky neplatí. Dodavatelé to pak musí vymáhat na profesoru Jesenském. Jsou jen tak lehkomyšlné? Světácké? Jsou sečtělé a jen tak hrají? Jsou lesbické? Na Minervě se jim prostě říkalo výtržnice.³⁶ [...] Minerva! Študáci z Křemencárny a dalších chlapeckých škol z okolí oceňovali ironicky posluchačky Minervy: „Dívka z Minervy, nervi mi nervy!“ (Vondráčková 1991: 17)

³⁵ Vyplynulo z rozhovoru s dcerami Staši 24. 11. 2008.

³⁶ Nebo také „kravalistky“. (Vondráčková 1991: 18) „Pořád se něco s nimi a kolem nich dělo. Samé divadlo byly, samé podnikání a pořád byly něčím novým podezřelé.“ (Vondráčková 1991: 18)

Svou činnost zahájila Minerva 16. 9. 1890³⁷ v Praze na Novém Městě, v blízkosti kostela sv. Vojtěcha, a existovala v podstatě až do roku 1953. Při příležitosti oslav 70. narozenin Elišky Krásnohorské roku 1917 se škola přejmenovala na Gymnasium Elišky Krásnohorské. (Marková 1998: n.d.)

2. 3. 1 Slavné spolužačky z Minervy

Mezi slavné spolužačky z Minervy patří například Vlasta Petrovičová, herečka Osvobozeného divadla, manželka spisovatele Vladimíra Neffa a matka syna Ondřeje. Další byla Jarmila Ambrožová, pozdější manželka spisovatele Willyho Haase, který v roce 1952 vydal *Dopisy Mileně*, nebo Olga Vojanová, v Německu známá jako Olga Wojan, dcera slavného tragéda a herečka berlínských divadel. (Cinger 2008: 11)

Přátelství navázala Staša v této době s Milenou Jesenskou a Marií Fantovou – publicistkou a překladatelkou Ma-Fou. *Ta bydlela na Kampě, kam za ní s lístečkem běhaly Stanislava nebo Olga tehdy, když si maminka sama nevěděla rady s nějakým překladatelským oříškem.*³⁸ Lenka Penkalová ve své diplomové práci *Novinářka Marie Fantová - Ma-Fa* uvádí, že „Ma-Fa se po smrti matky přátelila s Marií Kalašovou, důvěrnicí Sládka, Vrchlického a Zeyera a překladatelkou z francouzštiny a italštiny. M. Kalašová svou osobností pomáhala suplovat sestrám Fantovým roli jejich předčasně zesnulé matky a také jim vozila knihy, které považovala za dobré. [...] Ma-Fa byla výborně jazykově vybavená - zřejmě strávila rok v dívčím penzionátu v Lausanne a už od raného mládí používala běžně francouzštinu – četla v ní, prokládala dopisy francouzskými frázemi a později z francouzštiny i překládala. [...] V září 1918 prvně vycestovala do USA.³⁹ Roku 1925 ji Karel Čapek doporučil k překladatelské spolupráci Otakaru Vočadlovi, koordinátorovi projektu aventinské anglo-americké knihovny. Sám Štorch-Marien pak vedle Ma-Fy oslovil i Stašu. [...] V padesátých letech si překládala pro radost Shakespearovy sonety – 7 z nich vydal v soukromém tisku Ota Janeček v roce 1954.“ (Penkalová 2004: 6, 8 – 9, 20, 77) Obecně

³⁷ Nejstarší dívčí gymnázium na území dnešního Rakouska bylo založeno až o dva roky později. Jde o Gymnasium Rahlgasse ve Vídni 4.

http://www.science-center-net.at/partner/p_rahlgasse.html Staženo 21. 2. 2009.

Nina Weserová k tomu na konci svého příspěvku uvádí, že před tímto rokem bylo pro dívky jedinou možností vzdělávat se soukromě a pak vykonat ze všech předmětů „externí“ zkoušku na jednom z (chlapeckých) gymnázií. Vyžadovalo to podporu rodičů a velkou dávku motivace, protože, i když zkoušku – většinou její přísnější variantu – složily, ani vyznamenání je nezachránilo před tím, aby jim automaticky byla upřena „Reife Klausel“, bez níž na žádnou domácí univerzitu nemohly. (Weserová 1998: 244)

³⁸ Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

³⁹ Vízová procedura byla zkrácena na přímluvu Jana Masaryka, jejího bývalého přítele, s kterým se v USA také setkala. (Penkalová 2004: 12)

z diplomové práce Penkalové vyplývá, že Ma-Fa bezchybně vládla nejen běžně mluvenou angličtinou, ale i jejími různými oblastními a profesními slangy a díky cestám do USA jí nechyběla ani znalost reálií.

3. Česká „nová žena“

Koncept „nové ženy“ souvisí s modernistickým přerodem individua. Tehdy vznikají jeho četné ženské podoby, které však mají jedno společné: touhu po nezávislosti a intelektuálním i společenském uplatnění. V americkém kontextu se takto profilovaly například Kate Chopinová nebo Edith Whartonová, v britském pak Virginia Woolfová. O české „nové ženě“ a jejích variantách lze zřejmě uvažovat právě až v souvislosti s různými generacemi minervistek. Jaké životní krédo si minervistky do života odnášely? „Absolventky byly vychovávány moderně, aby si vydobýly prostor a úctu samy za sebe, nikoli prostřednictvím otců či budoucích manželů. Ideálem byla rozvážná, sebevědomá, kompetentní osobnost, otevřená všemu novému a právě proto žensky půvabná. Nebudou se chtít definovat skrze muže, budou usilovat stát vedle něho. Muž je pro ně nikoli pánem, hospodářem, ale přítelem, partnerem, životním druhem. Právo na lásku si vezmou samy, plná politická práva získají se vznikem Československé republiky. Tento ideál bude provázet Stašu Jílovskou po celý život, jemu podřídí mateřství, tvůrčí činnost, celý čas svých sedmapadesáti let, který jí bude tak skoupě vyměřen.“ (Cinger 2008: 11)

Ideál „nové ženy“ měl zpočátku hlavně duševní dimenzi – novinařina, aktivní zájmy o politiku a snahy výrazněji se v ní uplatnit. Záhy ovšem začal mít praktický vliv v materiálním světě – to když se ženy rozhodly aplikovat poznatky a teorie v praxi. Věrný svým tradičním zájmům soustředily se zejména na odívání a bytovou kulturu, na čistotu těla i architektonických linií. Interiéry první republiky mnohdy odkazovaly spíše k 19. století a bylo je tedy třeba upravit tak, aby vyhovovaly člověku moderní doby. Sjednocujícím prvkem snad všech nových vizí – Loosova Raumplanu, Teigeiho funkcionalismu i Bauhausu - byla jednoduchost. Došlo k proměně hodnot. Kulturním centrem se stala Paříž.

3. 1 Místo Vídně Paříž aneb osvobození z područí šatů

Měnily se i kulturní hodnoty. K Vídni se už rozhodně nevzhlíželo; nešlo přitom o demonstrativní odklon ani o trucovitou mstu, ale vyhladovělá Vídeň asi objektivně nabízela kulturně méně než Paříž. Opět to koncizně formuluje Vondráčková: „Jenže nám v Praze je bližší Paříž, všechno je tam vzdušnější, lehčí. Vídeň je udupaná, ať se udusí v tom svém zbylém kusu Rakouska a v jeho paradoxech. My si hezky vzletáme nad to nad všechno. [...]“

My si přece stavíme nové, naše, bez tesklivého rozjímání o starém Rakousku.“ (Vondráčková 1991: 36) Minimálně těsně po válce totiž Vídeň byla „[...] krach na krach. Rozpad pevných hodnot, zima bez topiva, brambor málo, v domech všude pach kyselého zelí. Platy malé, ceny závratně stoupají. Hodnoty se převracejí v bankách, na burze, v obchodech i v literatuře... Lidé v manželství si tam navzájem půjčují peníze, potraviny, ženy, noviny i uhlí.“ (Vondráčková 1991: 28)

Tím si ve svém vídeňském období prošla i Milena, o tom referovala Staše - a nejen jí - do Prahy.

„Ženeme se za poameričťováním Evropy. Vláda dává různá stipendia do USA, pěstují se sporty, odtahujeme se od zbytečné sentimentality.“ (Vondráčková 1991: 61) Dal by se tedy tento mohutný kulturní odvrát od Vídně směrem na západ, zejména do Paříže a částečně také do Londýna, nazvat odvrátem od vídeňských „ismů“ a vídeňského literárního modernismu k jeho pařížské a londýnské variantě?

Uvolňování a boření starého a vpád nového není jen něčím, co by se dalo odůvodnit válkou. Často se v tomto kontextu cituje právě móda a v jejím rámci je zase oblíbeným obětím beránkem korzet. Jako by právě jeho odhození bylo vstupenkou do vpravdě moderní společnosti. Korzet – alespoň podle obrázků – nepochybně musel být vrcholně nepříjemnou a nepraktickou součástí oděvu. Asi škrtil a určitě sešňeroval.

Novinářskou poznámku na adresu své maminky, která byla na svou dobu nezávislá, protože prý s Jesenskou jako první odložily korzety, glosuje paní Stanislava lakonicky: „Nemohly je odložit, protože je nikdy nenosily. Chodily spolu na procházku po Příkopech, ve volných řízách, v sandálech naboso. Z toho byla pěkná aféra. Dokonce i později, když jsme byly se sestrou na střední škole, zakazovaly maminky našim kamarádkám chodit k nám na návštěvu. Byly jsme pro ně dcery tý ženský, která dělala vylomeniny. Nám to nevadilo, protože s námi kamarádily dál, i přes zákaz.“ (Sýkorová 2006: Lidové noviny 19, str. 17) Poznámka o šatech volného střihu nebo o sandálech – v době, kdy móda předepisovala jiné prvky - ztrácí trochu argumentační váhu, protože si dnes při nejlepší vůli nedokážeme představit, že by opominutí punčoch nebo kloboučku mohlo způsobit skandál.

3. 2 Nový styl oblékání a Isadora Duncan

Estetickým vzorem Staši byla nekonvenční americká tanečnice Isadora Duncan,⁴⁰ žena Sergeje Jesenina. V oblečení preferovala Staša sportovní anglické modely⁴¹ - svetřík, dlouhou, splývavou sukni, v klopě vetknutou růži nebo jinou květinu, na každý pád živou, nejlépe řezanou. Boty bez podpatku.⁴² Dle slov svých dcer preferovala vždy a za každých okolností jednoduchost a střídmost, snoubící se s čistotou a péčí. Měla pěstěné ruce, pravidelně navštěvovala kadeřníka. Líčila⁴³ se sporadicky – nanejvýš si rty přejela růží – a preferovala jemnější odstíny než Jesenská.⁴⁴

K novému stylu oblékání „nové ženy“ patřil dále moderní, tj. krátký účes, *který nosila i Staša*.⁴⁵ K fenoménu ženských vlasů se vážně i humorně vyjadřovaly také novinářky kolem Jesenské. Vondráčková tradičně ve zkratce: „Nová žena, ta se musí zpracovat po duchu i po těle. Celé rozradostněné dáváme si všechny sestříhnout chlapecká mikáda.“ (Vondráčková 1991: 84) A takto, pohledem některé ze svých starých slušných tetiček, okomentovala berlínskou sebevraždu herečky Olgy Vojanové, dcery slavného tragéda Eduarda Vojana, bystrá a hubatá žurnalistka Ma-Fa: „Já jsem to dávno říkala, že to takhle musí skončit, byla vždycky přemrštěná, psala básně a nosila krátké vlasy, to mají ženy ze své ‚innere Freiheit‘.“ (Vondráčková 1991: 74)

3. 3 K čisté duši jen přes čisté tělo neboli konec bytu-muzeu

Osvobodit se z područí šatů tedy bylo důležité, ale byl to jen jakýsi první krok. Staša, Milena Jesenská a další ženy jejich generace těchto a podobných kroků učinily celou řadu a došly dosti daleko. Soustředily svoji pozornost na hygienu těla i ducha. Se změnou kulturní orientace a atmosféry souvisely totiž i proměny v myšlení o tělesné i duševní hygieně:

⁴⁰ Isadora Duncan (26. 5. 1877 San Francisco – 14. 9. 1927 Nice), zemřela jako sovětská občanka, a to bizarní smrtí: uškrtila se na vlastní šále, která se jí namotala na kola jedoucího vozu. http://en.wikipedia.org/wiki/Isadora_Duncan Staženo 8. 12. 2008.

⁴¹ Ne pařížské, ty jí nepřipadaly dost solidní. (návštěva 24. 11. 2008)

⁴² Dokládá to i dopis Stašiny kolegyně z ministerstva informací Anny Rosové, který vznikl 20. 6. 1988 z iniciativy Olgy: „A nakonec něco čistě ženského. Moc se mi líbilo, jak se Staša oblékala, sukně, bluzy, pulovry, kostýmy, nízké podpatky – sama jsem to taky pěstovala od útlého mládí -, tenkrát bylo, a je vlastně dodnes, tak vkusně oblečených žen málo, a náramně mě potěšilo, když jsme se jednoho dne sešly v téže skládané vlněné sukni z černých a starorůžových kostek. A vždycky měla krásně opečované ruce a dokonale upravené vlasy.“ (A. Rosová – 20. 6. 1988)

⁴³ Za vysloveně vulgární pak Staša pokládala červený lak na nehty. (návštěva 24. 11. 2008)

⁴⁴ Vyplynulo z rozhovoru s dcerami 24. 11. 2008.

⁴⁵ Vyplynulo z rozhovoru s dcerami 24. 11. 2008.

Naše maminky si tehdy nařikají slovy Růženy Svobodové, která si dopisuje s herečkou Hanou Kvapilovou: „*My jsme z té nejhorší generace, jaká kdy byla. Naše matky, to byly ubohé tmářky, netušící ničeho o hygieně, pohybu, sportu, a jejich domácí ctnosti staly se v nynější době nejhoršími neřestmi lidí nevzdělaných. Je mi žalno, myslím-li na své usezené mládí a vidím-li mládež, která přichází z Letné kolem našeho domu.*“ /1905/ Prostřednictvím našich matek a starších sester jsme obě vcházely do naší první ruské sféry. [...] Naše maminky musí mít v knihovně *Ruskou knihovnu* a znovu se vrhají na Dostojevského. Svobodová píše Kvapilové: „*Byla jsem vychována jako Ty a všechno to nekřesťanství, ne krásné křesťanství Dostojevského, ale šeredné katolictví našich maminek se na nás zavěsilo.*“ A blíží se doba, kdy i Milena se na Minervě Dostojevskému oddá. Píší ženy, hlavně ty z Vyšší dívčí vyšlé, se uvolňují, píší o šantánech, nevěrách, nemanželských dětech, herečkách, baletkách. (Vondráčková 1991: 12 – 13)

*Dostojevskij byl a zůstal i Stašiným nejmilejším autorem.*⁴⁶

V souladu s poznámkou Jesenské v dopise Albíně Honzákové⁴⁷ z jara 1915, že „když někdo snese špínu na těle, snese ji i na duši“, (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 29) a bojem proti „bytu-muzeu“ svých maminek a tetiček se argumentačně sblížily s architekty Bauhausu i s Adolfem Loosem.

Obsáhlý fragment dopisu Albíně Honzákové o nové škole je zajímavý proto, že „Jesenská v něm popisem školní budovy už vlastně předjímá pozdější funkcionalistickou architekturu i s jejím myšlenkovým pozadím, vírou, že hygienou, jednoduchými, prostými formami, vzděláním, tělesným pohybem a zelení bude možno člověka přivést ke svobodě“. (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 13) V dopise tehdy osmnáctiletá Jesenská mimo jiné píše:

Až budu velická a až budu mít své peníze a jestli jich budu mít moc a moc – jestli si nějaké vydělám – vystavím dívčí gymnázium. [...] Vnějšek: velická, jednoduchá budova, s prostrannými okny a v každém – alespoň v létě – květiny. [...] Vzadu velická zahrada – *ale velická* – a vedle ní zvláštní budova, nízká, jednopatrová a v ní tělocvična – *ale velická*. Vnitřek: Dole v přízemí

⁴⁶ Sdělily mi to její dcery při našem rozhovoru 24. 11. 2008.

Potvrzuje to rovněž fragment Stašina dopisu určený Hoffmeisterovi: „[...] Ještě ti musím sdělit, že jsem se vykašlala na všechny Vaše moderní romány, na Ribemonta i dokonce svého Montherlanda a Maurois a čtu Dostojevského a je mi při tom tak krásně, jako bych se z dalekých cest vrátila domů. To není nějak pro mne literatura, to je kus mého života – který ty neznáš – a je mi v něm dobře...“ (Archiv AH – nedatováno)

⁴⁷ V tomto raném období směřovala Milena Jesenská své dopisy především dvěma adresátkám. Ty jí ukazovaly i dvě možnosti ženské emancipace. Marie Hübnerová představovala už víceméně klasický typ ženské seberealizace – city a emoce k ženské roli tradičně patří a herečka je jen realizuje na jevišti. Albína Honzáková naproti tomu reprezentovala zcela nový a dosud nevyzkoušený model (i ekonomicky) nezávislé ženské existence. Jako jedna z prvních akademicky vzdělaných žen v Čechách (její sestra Anna byla první českou ženskou a dětskou lékařkou) pronikla Honzáková do sféry intelektuálních povolání, která byla ženám dosud uzavřena. Jistě dostatečný důvod k obdivu, lásce a úctě, které se Albíně Honzákové od jejích žaček zřejmě hojně dostávalo.“ (A. Wagnerová - Dopisy Mileny Jesenské 1998: 13 – 14)

ohromný sál. A tam by měla každá žákyně svojí skříňku na šaty – kabát a klobouk – své umývadlo a mýdlo a kartáč na ruce. Od každé bych žádala v první řadě, aby byla čistá ne jen ruce a obličej, *ale krk i uši a popřípadě tělo*. [...] Za druhé, aby byla jednoduše učesána. [...] Rozčesané, *čisté vlasy*, jednoduše spjaté. Za třetí, jednoduše oblečená. [...] To všechno v našem řádu schází – a to by bylo v té škole mojí hlavní podmínkou vnějšku. [...] Ted' třídy: Prostranné. [...] A zas – lavice *čisté*, podlaha *čistá*, okna *čistá*, vše jednou týdně *drhnout*. – hm – a čisté. A vždy o přestávce by se vždy všechny – tedy předně šly dolů umýt – za druhé šly na ty chodby – a třídy by se vyvětraly. Víte jistě sama, jak to vypadá u nás ve třídě v zimě v 12 h, že? [...] Nebo podívejte se [...] Školník nám prodává jídlo – že? Slečno prof., koupila jste si někdy ten párek tam? Udělejte mi to k vůli – prosím Vás – kupte si ho. [...] Šla jsem ke školnici si pro ten párek – to bylo $\frac{3}{4}$ 10. Tam nebylo *ustláno*, nebylo *vyvětráno*. Na jedné železné rozestlané posteli stál košík s houskami, na plotně hrnec s párky, nad kterými se p. školníková teprve česala. – Tak – aniž by si umyla ruce, podává mi rukou ten párek – Ne, myslím, že bych raději hlady umřela, než odtamtud něco jedla. – [...] Nebo – maličkost. Naše ručníky. Je nás skoro 40. Ručník máme plných 14 dní. [...] Vše snesu – vše – vše – ale špína – to je hrůza. [...] A knihovna by tam byla *veliká* a do kvarty by musely znát *celou českou literaturu*. – Když na nás chtěla sl. prof. Jakobšová seznam knih, které dobře známe z české literatury – sehnaly jsme jich sotva dvacet – hrůza. Kdyby mi řekla, co znám z německé – francouzské – švédské – věděla bych 2x tolik. – A to si někdy o sobě myslím, že jsem inteligentní – a že hodně znám. [...] A nikdy bych nevyhloučila řečtinu a latinu – ale němčina, francouzština, angličtina *by byly povinné*. Za čtyři léta lze *hravě plynne* mluvit. [...] Ta má škola – ó – ta má škola by postavila *lidi* do světa – lidi *vzdělané*, lidi pevné, zdravé, otužilé, lidi mající chuť do práce a radost ze života – a ne hrst znuděných životem omrzelych dvacetiletých nešťastných starců. (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 28 – 34)

Klíčovými pojmy jsou čistota, vzdušnost, čerstvost, prostornost, jednoduchost. Rovné linie, prosté a střídme oblečení i ustrojení,⁴⁸ horování pro dostatek pohybu, preferování zdravých a hygienicky připravených pokrmů.

V dopise se Jesenská dále věnuje instituci, kterou navštěvovala i Staša, a navíc v téže době. Jelikož Stašiny zápisky z doby Minervy zřejmě neexistují, je hned dalším logickým impulsem vyjít z poznámek její nejlepší kamarádky. Je velmi pravděpodobné, že Milena se se Stašou, ale i s ostatními dívkami z kroužku bavila na podobná témata. Holým faktem ovšem zůstává, že Mileniny názory – byť zaměřené na zbudování nové „lepší“ Minervy – a schopnost jejich prezentace byly získané na Minervě původní a že zůstaly nejen jejím krédem,

⁴⁸ Z tezí vyslovených v dopise A. Honzákové vychází Jesenská-novinářka ještě po letech, když svým čtenářkám radí v podstatě do omrzení stále totéž: „Pěstěte se rozumně, vzduchem, vodou, mýdlem, hřebenem, buďte přirození, volny, samozřejmy, vypadejte mile, krásně a nezajímavě, vypadejte tak, aby muž sedící před vámi si nemohl představit, že je možno se vás dotknouti.“ (Vondráčková 1991: 42)

ale že se jimi řídila i Staša. Dalším společným rysem Mileny Jesenské, Staši, nebo Jaroslavy Vondráčkové a nejen jejich bylo, že všechny celý život brojily právě proti takovým ukoptěným a nepořádným ženám, jako byla kdysi jejich školnice.⁴⁹

„Vytáhneme s Milenou do boje za věci. Proč je jen tak kolem sebe v bytě rozestavovat? Mají doslovně jen a jen člověku sloužit. Zabydlet se v nich musíš. Když je člověku nejhůř, je mu úzko, má se kam utéci: domů k věcem. A tak jsme začaly do žen vnášet nepokoj; touhu po nových věcech s novou náplní. [...] Teď jsme vyšli ze secese, přeběhlo přes nás několik mikrostylů. Vylézáme právě z válcového průčelí domů, z bytů modelovaných do krychle, koule, válce.“ (Vondráčková 1991: 61)

Není v možnostech této práce citovat všechny doklady názorových styčných bodů mezi „bauhausáky“ a Loosem na straně jedné a novinářkami vedenými Jesenskou, příp. její hlavní profesní konkurentkou Ma-Fou na straně druhé. Jako „Bauhausjüngling“ je u Vondráčkové koneckonců uváděn i architekt Jaromír Krejcar, druhý manžel Jesenské. Měl zastoupení Bauhausu ve Spálené ulici a později zaměstnával některé jeho vyloučené posluchače ve své kanceláři. Jesenská s nimi kontakt navázala už ve Vídni. (Vondráčková 1991: 97, 88, 39)

Zřejmým faktem zůstává, že bytová kultura v nejširším slova smyslu byla jedním z nejčastějších témat tzv. ženských hlídek, resp. ženských časopisů. Svědčí to o její dobové aktuálnosti. Konkrétním dokladem toho, že Milena Jesenská, Staša a ostatní reflektovaly nejmodernější trendy bytové architektury a snažily se je šířit dál, je například článek z *Evy* „Z kuchyně ve vile pro učitele v dessavském Bauhausu“, jehož autorem je Arch. Ing. J. E. Koula a který je doplněn třemi fotkami kuchyně. (Koula 1932. Z kuchyně ve vile pro učitele v dessavském Bauhausu. In: *Eva* 4, 1932/7, str. 16) A zájem to musel být trvalý, protože roku 1935 vyšel v tomtéž časopise další celostránkový článek, tentokrát s fotkami i plány, nazvaný „Rodinný dům W. na Smíchově“. Vše nasvědčuje tomu, že autorem nejen vily, ale také článku jsou architekti Adolf Loos a Karel Lhota. (Loos, A. – Lhota, K. 1935. Rodinný dům W. na Smíchově. In: *Eva* 7, 1935/13, str. 24) Ve stejném ročníku *Evy* Staša v článku „Nejmilejší kout“ – rozuměj otoman – radí, jak na otomanu polštáře vkusně uspořádat. (Jílovská 1935. Nejmilejší kout. In: *Eva* 7, 1935/7, str. 16 – 17)

Úzkou provázanost (ženské) novinářské činnosti s architektonickými tématy potvrzuje rovněž Vondráčková: „Pro naše bytové zájmy odebírá *Bytovou kulturu* z Brna – (články

⁴⁹ Vyplynulo z rozhovoru s dcerami Staši 24. 11. 2008.

Teiga) a z Otíkovy knihovny přináším Mileně *L'Esprit nouveau* a časopis *Architektura*. [...] V hospodě u Macháčků to bylo úžasné. [...] S Hannesem Mayerem z Bauhausu jsme se tu dohadovali. [...] A Teige nám přináší nové myšlenky a výrobky Bauhausu, té snobské éry Bauhausu. Bráníme se: budeme si to dělat po našem a Teige souhlasí. Milena teď píše z vlastních zkušeností, ví, jak vzniká město, jak vzniká dům, protože u Krejcara v kanceláři se v kolektivech řeší různé soutěže. [...] A jedeme za redakci na výstavu Werkbundu *Moderního bydlení* ve Stuttgartu. Pak píšeme, objevujeme, doporučujeme a hledáme malé truhláře, ochotné to napodobit. A Milena volá: Svět podléhá vývoji – vše jde kupředu – lidi se chtějí osvobodit od balastů. Bylo by dobré slyšet to volání. Začneme znovu a prudčeji vymetat staré byty, i to zalezlé zapchlé myšlení. A sháníme nové věci,⁵⁰ nové byty, nový nábytek, novou hygienu, nové pojmy. Naivně a krátce zajižďely jsme cesty budoucím inženýrům všech možných profesí, kteří se budou jednou odborně motat kolem lidského bytí a budou plánovat čas práce i oddechu. Jednou se to všechno posune výše a budeme mít i interhausy, palubní města a města nálevky. [...] A opět: V Praze je *Mezinárodní kreslířský kongres*, za Bauhaus přijíždí sem Josef a Albers. Frank Mokřý, předseda kongresu, mne s ním seznamuje.“ (Vondráčková 1991: 77, 81 – 82, 92, 95 – 96, 97)

3. 4 Ornament – zločin na modernismu?

Milena Jesenská, Staša ani ostatní novinářky nemusely chodit až do Dessavy. I doma se jim nabízelo velice účinné metodologické koště na vymetání bytu-muzea, a to brněnský rodák Adolf Loos.⁵¹ Loos se vedle Corbusiera řadí mezi nejdůležitější moderní architekty a jeho esej *Ornament a zločin* (Ornament und Verbrechen, 1903) je hodnocen jako nejvýznamnější architektonický esej 20. století.⁵² Loos byl nepřitelem dekorativismu (Loos 2001: 13), zastáncem funkčního a efektivního modelu bydlení zvaného „Siedlung“ a mužem, který v kontinentální Evropě domyslel a v praxi ověřil proveditelnost prostorové koncepce, tzv.

⁵⁰ Nová věcnost – Neue Sachlichkeit. (common knowledge)

⁵¹ Adolf Loos (10. 12. 1870 Brno – 23. 8. 1933 Kalksburg u Vídně) si po zániku Rakousko-Uherska vybral československou státní příslušnost, jak uvádí Bohumil Markalous v předmluvě k souboru Loosových statí „*Řeči do prázdna*“ 17. 2. 1929: „Loos, jenž je československým příslušníkem, který neztratil svým pobytem ve Vídni styky s českým živlem z dob svého mládí, patří do skupiny Karla Krause.“ (Loos 2001: 11) Mezinárodních výstav se povětšinou také účastnil jako zástupce československých pavilonů, protože „ty rakouské byly beztak velké až až.“ (Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.)

U příležitosti Loosových 60. narozenin mu Československá republika udělila čestný důchod. (Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.)

⁵² Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.

Raumplanu. Byl to nejslavnější prvek Loosovy praktické metody prostorového ztvárnění, pro něž německý historik umění August Schmarsow už od roku 1894 razil pojem Raumgestaltung. (Sborník příspěvků – Adolf Loos, dílo a rekonstrukce 2005: 7)

Jak Adolf Loos souvisí se Stašou? „Starozákonní věci půjdou na smetiště. [...] Servírujeme čtenářkám Loose, *Bytovou kulturu* z Brna, průvodcem se nám stane Teigův článek o tom čištění pojmů, tvarů věcí,⁵³ Teige, v nedávné době kalvín, nám z bytu vyhazoval i obrazy. Splétaly jsme slogany Teigeho a Loosův vztek proti ornamentům, Markalousovy etické rozumnosti, četly *Stavbu*, *Querschnitt* a všechno to předávaly dál. Teige nám zatrhuje v *L'Esprit Nouveau* řádky, věty, odstavce: ty podtrhnuté vlnovkou – důležité!, upozorňoval. Číhaly jsme tedy na vlnovky.“ (Vondráčková 1991: 78)

Vedle stabilního zájmu o bytovou hygienu nabízel Loos těm, kteří jeho myšlenky propagovali, něco víc. Byl architekt, ale architekt konce 19. a prvních desetiletí 20. století a jako takový se nezaobíral zdaleka jen architekturou – konec konců i podtitul jeho výboru *Řeči do prázdna / Ins Leere gesprochen*⁵⁴ zní: „soubor statí o architektuře, bydlení, ústroji a jiných praktických věcech“.⁵⁵ Jak dosvědčují jeho přednášky a eseje,⁵⁶ chápal své povolání a poslání ve společnosti holisticky – neomezoval se jen na věci stavební a technické a vedle druhu mramoru, který se hodí pro ten či onen interiér, se vyjadřoval také k uměleckému průmyslu, k tomu, co se nám prodává, k etiketě, k pánským kloboukům, k tomu, že dobře se oblékat není ještě krásně se oblékat, k sedění, k řemeslu obuvnickému, k oděvnictví jako k principu architektury, k dámské módě, ke kopírování, k slohu doby a napodobení starých slohů, ke sklu a hlíně, k přepychovému vozidlu, k prádlu, knihtiskařům, k zlatnictví, stříbrnictví a předmětům z kůže, k šetrnosti, ke kultuře ve starém Rakousku nebo k anketě o střihání ženských vlasů.

⁵³ Opět téma nové věčnosti, neboli Neue Sachlichkeit.

⁵⁴ Z hlediska překladatelského je zajímavá Markalousova poznámka z předmluvy: „Články z této knihy, jež jsem na podkladě překladu paní Münzrové podle přání Loosova upravil v řeč 1929 „loosovsky českou“ a většinou opatřil novými názvy, tvoří jádro tohoto českého souboru. Byly vynechány odstavce i některé články jen referující, jakož i humoreska „Mein Auftreten mit der Melba“, jež by se vymykala ucelenému rámci českého souboru.“ (Loos 2001: 12)

⁵⁵ Loos 2001: nestránkovaná první strana

⁵⁶ Přednášel na Sorboně. (common knowledge)

Jedná se o následující eseje uspořádané ve výboru *Řeči do prázdna*: *O tom uměleckém průmyslu*; *Co se nám prodává*; *Etiketa*; *Pánské klobouky*; *Dobře se oblékat není krásně se oblékat*; *O sedění*; *O řemesle obuvnickém*; *Oděvnictví jako princip architektury*; *Dámská móda, ty strašná kapitolo kulturních dějin!*; *Smí se kopírovat? – Ano!*; *Sloh doby a napodobení starých slohů*; *Sklo a hlína*; *Přepychové vozidlo*; *Prádlo*; *Knihtiskaři*; *O zlatnictví, stříbrnictví a předmětech z kůže*; *O šetrnosti*; *Kultura ve starém Rakousku?*; *Anketa o střihání ženských vlasů*. (Loos 2001: 112)

Byl kulturní osobností v širokém slova smyslu, nenáviděným, ale trpěným estétem. Jeho názory i stavby dráždily k diskusím i štvavým kampaním. Ostrou polemiku vzbudila například jeho novostavba a vnitřní úprava domu a prodejny fy Goldman & Salatsch na Michaelerplatz ve Vídni, vyzývavě nekomplikovaná budova s jednoduchou fasádou, postavená v přímém sousedství habsburského sídla, Hofburgu. Prozíravým prosazováním jednoduchosti u veřejnosti narážel stejně jako architekti Bauhausu nebo jako Karel Teige.

Protože Loosovy myšlenky ovlivnily také Stašu a její kolegyně,⁵⁷ pokusím se stručně přiblížit pojem „Raumplan“ a inspirativní esej *Ornament a zločin*, která i v Praze vzbudila takovou pozornost.

Raumplan neboli prostorový plán se jménem Loos velmi úzce souvisí. „Teorie Raumplanu znamenala odvrácení se od plošného k prostorovému myšlení. [...] Loos sám to [...] formuloval takto: ‚Před Immanuelem Kantem neumělo lidstvo myslet prostorově a architekti byli nuceni udělat toaletu tak vysokou, jako byl i sál. Menší prostory se mohly získávat pouze jejich přepůlením. Ale jakmile se jednou lidstvu podaří hrát šachy v krychli, pak i jiní architekti vyřeší půdorys v prostoru.‘ [...] Svou dovednost myslet ihned v prostoru přirovnává architekt k umění ‚hrát šachy v kubusu‘ (im Kubus Schach zu spielen). [...] Tento styl architektonického uvažování o prostoru a diferenciaci místností přejal Adolf Loos od Angličanů. Tak jako angličtí architekti, i on výškou místností vyjadřuje její funkci a hierarchické postavení. Anglickou metodu však Loos obrací vzhůru nohama. Různé výšky místností ve svém Raumplanu neodměňuje od podlahy, nýbrž od stropu. [...] Zejména pozdější obytné domy a vily, vila Kuhner v Payerbachu (1929 – 1930), vila Tristana Tzary v Paříži (1925 – 1926), Mollerova vila ve Vídni (1927 – 1928) a především Müllerova vila v Praze (1928 – 1930) ukazují suverénní soulad vnitřku s vnějškem.“ (Sborník příspěvků – Adolf Loos, dílo a rekonstrukce 2005: 7, 8, 10, 6) V českých zemích se nacházejí tři loosovské oblasti: Praha, Plzeň a Brno.⁵⁸ „Pokud by se Loosovi přisoudilo i zatím nejisté autorství cukrovaru v Hrušovanech, pyšnily by se Čechy i jedinou Loosovou průmyslovou stavbou.“⁵⁹

„Corbusier napsal ve *Frankfurter Zeitung*:, Loos se najednou objevil uprostřed našich architektonických starostí s vynikajícím článkem z roku 1903 *Ornament a zločin*. [...] Loos zametl pod našima nohama, byla to homérská očista – přesně tak, filozoficky a logicky. Tím

⁵⁷ Vyplynulo z návštěvy u dcer Staši 24. 11. 2008.

⁵⁸ Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.

⁵⁹ Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.

Loos ovlivnil náš architektonický osud.““ (Sborník příspěvků – Adolf Loos, dílo a rekonstrukce 2005: 4) V eseji *Ornament a zločin* se Loosova argumentace ubírá následujícím směrem.

Potřeba, kterou pociťuje primitivní člověk, aby pokrýval ornamentem svůj obličej a všechny předměty, jež používá, je vlastním původem umění, počáteční „koktání“ malby. [...] První člověk, který nakaňhal⁶⁰ ornament na skalní stěnu své jeskyně, pociťoval tutéž radost jako Beethoven komponující Devátou. [...] U člověka moderního⁶¹ a dospělého je to příznak choroby. Vyslovuji a prohlašuji tento zákon: *Tou měrou, jak se rozvíjí kultura, ornament mizí z užitkových předmětů.* Myslil jsem, že přináším svým současníkům novou radost. Nepoděkovali mi za ni. [...] Byli souženi myšlenkou, že nesvedou již „stvořit“ nový ornament. [...] „Každé století,“ říkáme, „mělo svůj sloh: budeme to my, kteří sloh mít nebudeme?“ Mluvíme o slohu a rozumíme jím – ornament! [...] Co právě tvoří velikost naší doby, je její neschopnost vytvářet novou ornamentiku. [...] *Podívejte se na světnici, v níž zemřel Goethe.* Je daleko krásnější ve své prostotě než všechna nádhera renesance. Hladká, rovná skříň jest krásnější než všechny řezby a obkládání v muzeích. [...] Potlačení ornamentu má za následek zkrácení denní pracovní doby a rozmnožení mzdy. Čínský řezbář pracuje šestnáct hodin, americký dělník osm. [...] Tato práce pouhého ozdobování znamená po všechny časy mrhání zdravím a lidskou energií. Za našich dnů znamená vedle toho i mrhání původními hmotami. [...] Předměty ručně pracované mění svůj tvar podle zákona, jež stanovím takto: *Trvalost tvarů je v přímém poměru s jakostí materiálů.* Jinak řečeno: *Tvar ručně pracovaného předmětu je uspokojující teprve tehdy, když jej tak dlouho můžeme strpět, pokud tento předmět sám může sloužit.* [...] Moderní člověk je pořád ještě v naší společnosti osamocen jako přední stráž, jako nějaký aristokrat. Váží si ornamentů, které normálně vytvořily minulé věky. [...] Skon ornamentu mocně pomohl vývoji všech umění. Symfonie Beethovenovy nemohly by být napsány člověkem oblečeným v atlasu, aksamitu a v krajčovinách. [...] V dobách slabého individualismu naši předkové dávali najevo svou originalitu oděvem. Stali jsme se daleko jemnějšími. *Svou osobnost již nevystavujeme na odiv; skrýváme ji pod společnou maskou moderního oděvu!* (Loos 2001: 140 – 141, 142, 145, 146, 147, 149, 150)

Takové tedy bylo ideové zdůvodnění snah o modernizaci života, to byl jeden z nejpádnějších a zajisté také z nejcitovanějších argumentů proti bytu-muzeu a zpátečnickým tendencím bytové kultury 19. století. Teze z této eseje se pak nesčíslněkrát opakovaly a rozměľňovaly v odborných diskusích i na stránkách novin a časopisů.

⁶⁰ Zřejmě jeden z dokladů tzv. loosovské češtiny, na které autor při překladu trval.

⁶¹ Zajímavé užití slova „moderní“ v tomto kontextu.

4. „Nová žena“ v partnerských a pracovních vztazích

V roce 1916 Staša odmaturovala a zahájila studia francouzštiny a němčiny na FF UK. V jejich průběhu se roku 1918 vdala za Rudolfa Kleina-Jílovského.⁶² O rok později však fakultu předčasně ukončila. Téhož roku se jí narodila dvojčata – dcery Stanislava a Olga. Cinger vyjmenovává přednášky, kterých se jako studentka c. k. České univerzity Karlo-Ferdinandovy účastnila: „úvod do filosofické problematiky“ profesora Františka Drtiny, „vybrané kapitoly z moderního francouzského románu“ soukromého docenta F. X. Šaldy, přednášky profesora Tilleho⁶³ a mnoha dalších, dnes už pozapomenutých osobností, které však ve své době zajišťovaly vysokou úroveň výuky. (Cinger 2008: 12) I když Staša stihla vystudovat jen pět semestrů, získala dostatečné jazykové i odborné zázemí ke kariéře redaktorky a překladatelky.

Svatba Staši s Rudolfem proběhla snad v té nejméně vhodné době, v roce 1918, za finanční krize a nejistoty, v době přerodu. Jako vdaná žena Staša už nadále nechtěla přijímat finanční výpomoc od rodičů. Jílovský právě odešel z Červené sedmy a stálý příjem pak našel až v nakladatelstvích Aventinum a Borovy⁶⁴ a jako ředitel Československé akciové tiskárny. Lze se domnívat, že prvotním impulzem pro Stašu, aby si hledala práci, byly právě důvody existenční a stejnou motivaci lze hledat i za spoluprací s Josefem Florianem i se špičkovými malíři a grafiky Josefem Váchalem, Josefem Čapkem, Vratislavem Hugo Brunnerem⁶⁵ ad. Jako absolventka Minervy a „nová žena“ se nespokojila s ledasjakým zaměstnáním, ale šlo jí také o to, aby se realizovala, aby zapojila své intelektuální schopnosti. „Ani po porodu si

⁶² Rudolf Jílovský (1. 7. 1890 Kroměříž – 10. 6. 1954 New York). *Jeho matka byla Hanačka a otec pocházel z německé rodiny ze severní Moravy. Ještě jeho a Stašin oddací list je na jméno Klein, poté se ale z neznámého důvodu rozhodl pro změnu příjmení na „Jílovský“.* Proslul hlavně tím, že s Karlem Hašlerem „boural“ Rakousko. Po převratu v roce 1948 jednoho dne oznámil, že „odjíždí do Kroměříže“, čímž myslel emigraci do USA. Zemřel v New Yorku. Jedním z nejučenějších zdrojů k osobnosti Rudolfa Jílovského jsou vzpomínky Julia Firtha *Knihy a osudy*. Jílovskému se tam věnuje zejména na stranách 59 – 68 a 302 – 305. Firth potvrzuje a blíže rozvádí to, co mi o svém otci sdělily dcery Staši (24. 11. 2008) Byl nejlepším přítelem Ferdinanda Peroutky a spolu s ním, s dr. Karlem Steinbachem, dr. Janem Stránským, Edmondem Konrádem a Juliem Firthem nesli z vyšehradské katedrály Čapkovu rakev k hrobu, (Firth 1991: 59, 305) a to v době, kdy si gestapo na svých seznamech nepohodlných lidí rezervovalo pro bratry Čapky přední místa.

⁶³ Dr. Tille, rodák z Tábora, psal pohádky pod pseudonymem Václav Říha, dále byl kritikem německého deníku *Prager Presse*, autorem monografie o Boženě Němcové a přeložil *Dějiny anglické literatury od počátku až po naši dobu* a *Dějiny italské literatury*. (Cinger 2008: 12)

⁶⁴ Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

⁶⁵ O této osobnosti se lze řadu zajímavostí dočíst mj. ve *Sborníku kavárny Union* a v *Sladko je žít – Paměti nakladatele Aventina I*. Jeho blízký příbuzný, advokát Resler, byl obhájcem ex-offo K. H. Franka. „V. H. Brunner je zrovna typický příklad předválečné a romantické generace. Oné generace, která se formovala a začínala kolem roku 1910. Která přicházela po realistech, která už nevěřila *Moderní revui* a která umělecky rostla překonáváním impresionismu. Tuto generaci by bylo možno označit jako kubistickou, ale je přesnější nazývat ji generací kavárny Union.“ (Sborník kavárny Union 1958: 45 – 48)

nedokázala představit, že by se věnovala „jen“ rodině.“ (Cinger 2008: 14) Také Marková vyzdvihuje to, že Staša nerezignovala na výchovu dcer, byť si za tímto účelem najala výpomoc, hospodyni Bětušku, která se jí pak i o domácnost starala celý život. (Marková 1998: n. d.)

Při své křehké konstrukci Staša po porodu 6 kg živé váhy málem zemřela, resp. v bezprostředním ohrožení života se ocitly všechny tři. Sama kojit nemohla a dědeček, ministr zdravotnictví, umělou výživu zakázal, našli tedy kojnou, která u Jílovských zůstala tři roky. Po jejím odchodu najali Jílovští Alžbětu Tvrzovou z rodiny kovodělníků z Kladna. Chůva Bětuška strávila u rodiny 44 let (1922 – 1966). Dcery na ni vzpomínají s láskou a zdůrazňují, že jí i jako dospělé důsledně vykaly, zatímco ona jim nepřestala tykat, takže to na okolí, které jejich vztah vnímalo nesprávně na ose zaměstnavatel – zaměstnanec, působilo komicky. Za komunismu nebylo přípustné vydržovat si hospodyni a Bětuška se tak stala i formálně členem domácnosti.⁶⁶

Na podzim roku 1926 došlo k osudovému seznámení s Adolfem Hoffmeisterem.⁶⁷ Vznikla oboustranná náklonnost a vztah, který trval až do Stašiny smrti roku 1955. S postoji „nové ženy“ rovněž souvisí, že vzniklou situaci vyřešila rozchodem s Rudolfem Jílovským. Došlo k němu na počátku 30. let, formálně stvrzen byl až roku 1941. Přímočaré řešení pojali tak, aby nezasáhlo děti. Nadále o ně pečovali společně. Dcery vzpomínají, jak jim tatínek jednoho dne sdělil, že se odstěhuje, protože to má „daleko do práce“. Na rozdíl od Olgy Stanislava okamžitě vytušila, jaký je pravý důvod. Dodnes se obě shodují, že rozchod rodičů probíhal velmi klidně a kultivovaně a trvají na formulaci „rozešli se v dobrém“. Jílovský chodíval v sobotu na oběd a pak brávil děti na zmrzlinu. I přes léto se Staša s bývalým manželem o dcery dělila, případně je dávala Peroutkovým na letní byt do Týnice nad Sázavou.⁶⁸

⁶⁶ Vyplynulo z návštěvy 24. 11. 2008.

⁶⁷ Adolf Hoffmeister (15. 8. 1902 Praha – 24. 7. 1973 Říčky v Orlických horách) byl spisovatel, výtvarný umělec, publicista a právník. Spoluzakládal a propagoval Devětsil, byl členem S.V.U. Mánes. Ve službě časopisu *Rozpravy Aventina* se v létě 1930 vydal za autory tehdy u nás překládanými, zpovídal je a kreslil; vznikl tak cyklus interview *Rozpravy Rozprav* (knižně *Piš jak slyšíš*). Po okupaci emigroval do Paříže, kde založil Maison de la Culture Tchecoslovaque (nazývaný jednoduše „český dům“). V září 1939 zde byl spolu s dalšími, např. se spisovatelkou Lenkou Reinerovou, za nevyjasněných okolností zatčen a vězněn v La Santé. Ve 40. letech byl redaktorem Hlasu Ameriky, v roce 1957 zastupoval jako předseda československého Penklubu českou literaturu na kongresu Penklubů v Tokiu. V roce 1967 byl jmenován národním umělcem, ale v 70. letech mu byla kulturní činnost znemožněna. (Lexikon 1993: 221 – 223)

⁶⁸ „Dříve rodina Jílovských často jezdila do Čerčan, kde měl letní byt advokát Červený, Rudolfův přítel a kolega z kabaretu Červená sedma.“ (návštěva 24. 11. 2008)

Okruh Stašiných přátel se ale v důsledku rozluky manželství, zdá se, změnil. Naznačuje to úsměvná historka s Ferdinandem Peroutkou, který se s ní po jejím rozchodu s Jílovským přestal stýkat. *Jako otec dospívající dcery Evy⁶⁹ si nebyl zcela jistý, jak ji vychovávat nebo co jí dávat číst. Eva se se Stanislavou ani s Olgou přátelit nepřestala a kdykoli se od nich vrátila, Peroutka se nenápadně vyptával, co dvojčata Jílovských čtou. Tehdy bydlela Staša s dcerou Olgou v jednom pokoji. A právě tam uviděla Eva knihu Franka Harrise Můj život a mé lásky,⁷⁰ která byla považována za pornografickou, a (proto) čtená celou Prahou. Jelikož Peroutka nepochopil, že román čte pouze Staša, zděsil se a volal Jílovskému, aby kontaktoval ženu a vysvětlil si to s ní. Dcery si nakonec knihu navzdory všemu přečetly a shodnou se na tom, že to „ani nestálo za to“.⁷¹*

Olga a Staša se dále kamarádily s Evou a Alenou Gutfreundovými,⁷² po otci neteřemi sochaře Oto Gutfreunda.

Navázání pracovních vztahů nebylo tehdy pro ženu Stašina postavení zdaleka běžné a ještě řidším a ne vždy společensky přijímaným zjevem byl odchod od manžela. Její životní postoj samostatně se rozhodující a jednající ženy byl jedním z mnoha aspektů, kterými se profiluje „nová žena“.

4. 1 Tři hluboké vztahy

Pregnantně Marková vystihla Stašin soukromý život, když zdůraznila, že neobyčejně hluboké vztahy existovaly ve Stašině životě tři. První k přítelkyni Mileně Jesenské, které pomáhala a kterou protěžovala vždy a všude.⁷³ Jednu dobu, a to poměrně dlouhou, kdy sdílely

⁶⁹ Eva byla jediná dcera Peroutky – narodila se jeho první ženě, „krásné židovce“ Marii Bienenfeldové. *Byla vždy elegantní, chodila s dcerou do Bergerovy cukrárny v Žitné ulici a u sebe doma často oblečením, držení těla i zpěvem napodobovala Marlene Dietrich.* Peroutka se s ní ale záhy rozvedl pro její nevěru a roku 1931 se oženil s Marií Hůlkovou. V USA si pak 23. 3. 1955 vzal Slávku Fenclovou. (návštěva 24. 11. 2008)

⁷⁰ Frank Harris: *My Life and Loves*. Vydané roku 1922 v Berlíně (původně 4 díly v rozmezí let 1922 – 1927). U nás vyšly 2 díly těchto erotických pamětí světoběžníka v roce 1934; později byl v exkluzivním nákladu pouhých 200 výtisků vydán i díl třetí, tvořený těmi pasážemi prvního a druhého dílu, které tehdejší cenzura nedovolila vydat. <http://www.bernards.cz/irska-literatura/frank-harris-muj-zivot-a-me-lasky-id2008100005>

Staženo 15. 2. 2009.

⁷¹ Možná širokou veřejnost nešokovaly ani tak otevřené sexuální scény, ale spíš poukaz na to, že existují příčinné souvislosti mezi vztahy ve vysoké diplomacii a sexem. Jeden ze slavných Harrisových výroků zněl: „Casanova! My dear man, Casanova is not worthy to untie my bootstrings.“ http://en.wikipedia.org/wiki/Frank_Harris Staženo 15. 2. 2009.

⁷² Alena Gutfreundová-Novotná (1921 – 2003), malířka a grafička (Mánes). (návštěva 24. 11. 2008)

⁷³ Na minulost Jesenské s přítelkyněmi žálil i Kafka: „Mluví za Tebe Staša – je to neuvěřitelné spojení mezi ní a Tebou, téměř něco duchovního.“ (Vondráčková 1991: 35)

finanční starosti, měly dokonce společný šatník. Druhý silný vztah měla se svými dcerami – dvojčaty Stanislavou a Olgou. Třetím, takřka životním vztahem Staši Jílovské, byl vztah k A. Hoffmeisterovi. Pod jeho vlivem přešla od konzervativních liberálů k levicově orientovaným intelektuálům a kvůli němu ji také za války vyslýchalo gestapo, pod jehož dohledem ostatně celých sedm let žila. Po roce 1945 jí nejprve zprostředkoval zaměstnání na ministerstvu informací a následně, když začala být jako příslušnice předválečné generace nepohodlná a odešla sama, místo tajemnice ve Svazu výtvarníků Mánes. (Marková 1998: n. d.)

Mne zajímá soužití Staši a Adolfa Hoffmeistera po stránce literární, resp. překladatelské. Ale právě v tom se dcery názorově rozcházejí. Je nepochybné, že přispěl ke Stašině levicové⁷⁴ orientaci, ale k tomu měla Staša i vlivem svého otce vždy blízko, a navíc ji v tom utvrdili její známí z Devětsilu a Osvobozeného divadla. Olga tvrdí, že jeho vliv na maminku byl v tomto smyslu zanedbatelný; podle Stanislavy naopak hmatatelný. Těžko tedy posoudit, jak Stašu profesně ovlivňoval⁷⁵ (případně jak působila ona na něj). Názory pamětníků se rozcházejí a fakta také nehovoří jasně – u překladů, kterých se Staša chopila v době po jejich seznámení, není znatelný posun „nalevo“.⁷⁶

4. 1. 1 Adolf Hoffmeister (Ada) a Milena Jesenská

Adolf Hoffmeister patří mezi známé a - na rozdíl od Staši – dobře zmapované postavy českých kulturních dějin. Vzhledem k zaměření své práce se pokusím osvětlit tu část jeho osobnosti, která má co do činění se Stašou. Jako zdroj mi poslouží vyprávění dcer a také část Hoffmeisterova archivu. Je tedy možné, že nakonec vyjdou najevo nové skutečnosti i o něm samém.

⁷⁴Politické postoje u umělců nebyly ostře vyhraněné - například Štorch-Marien mezi pravidelnějšími návštěvníky pátečních „masarykovských“ sedánek jmenuje také „levicového“ Adolfa Hoffmeistera. (Štorch-Marien 1966: 310)

Páteční sezení lze také vnímat jako pokračování různých setkání v kavárnách. Kavárny jsou fenoménem zejména posledních let císařství, ale svůj význam si uchovaly i v „nástupnických státech“ – v československých i rakouských (maďarských, polských ...) městech. Svým charakterem stojí na pomezí kulturní a politické instituce. Franz Werfel si intenzivně uvědomoval, co všechno jimi ztrácí, když je jako emigrant musel opustit. „Po celém půlstoletí všude ve světě potom toužívá: In das Kafeehaus [...] selbst zurückzukehren!“ (Vondráčková 1991: 27)

⁷⁵ V předmluvě k *Pamětem Štorch-Mariena* Hoffmeister vzpomíná, jak mu tento nakladatel umožnil realizovat projekt, o kterém už dávno snil: „Začínal jsem v Aventinu a v Rozpravách. Jako pravidelný přispěvatel. Jako kreslíř. Jako autor románu. Roku 1929 jsem měl výstavu prvních podob a koláží v Aventinské mansardě, kterou mi zahajovali Voskovec a Werich ve fracích a plnovousech. Dr. Otakar Štorch-Marien realizoval můj nápad a poslal mne do světa cestovat od autora k autoru, psát s nimi interviewy a kreslit jejich podoby.“ (Štorch-Marien 1966: předmluva) Tímto způsobem navštívil i Jamese Joyce, kterého Staša překládala – *Portrét mladého umělce* vyšel roku 1930. Hledat tu hmatatelnější příčinnou souvislost spíše nelze. Jak vyplývá z podkapitoly věnované Josefu Florianovi, Staša se o nejnovější literaturu zajímala dávno před tím, než se s Hoffmeisterem seznámila. A dávno před tím také měla osobitě vyvinutý literární vkus.

⁷⁶ Na rozdíl od situace po roce 1945, kdy nastala éra Fastů.

V jednom ze Stašinyých dopisů⁷⁷ se dočítáme: „[...] Co chceš, abych ti psala o sobě, děti mi zabírají tolik času a jsem pro to ráda, tolik věcí chtějí vědět, je-li pánbů, a když není, kdo stvořil první lidi, a je-li Jirásek největší na světě po Masarykovi, a kam jezdí prezident na výlety a jak vzniká zemětřesení a co je to radio, a jakou vlajku má Amerika. Znají vlajky líp než já, musíš je jednou vyzkoušet, uvidíš. Mám je tak hrozně ráda, Ado, ty to víš, chtěla bych někdy mít víc necitelnosti k nim a víc sobeckosti pro sebe, ale nedovedu to, to taky víš, a vyčítáš mi to a já ti za to moc děkuji.“ Nebo douška v dopise z 12. 11. 1928: „[...] Co myslíš, smějou se v Siamu moc tomu, jaký máme v Československu prapor? Ola se mne na to tuhle ptala. Napiš ještě dětem aspoň lístky, budou mít velikou radost.[...]“⁷⁸

Stanislava i Olga se shodují v tom, že byl velmi velkorysý⁷⁹ a zejména vůči kamarádům neokázale obětavý (leccos prý za leckterého z nich zaplatil...). Pamatují si jeho často opakovaný výrok: „Moje druhá rodina jsou Mánesáci.“ Nejlepším přítelem mu byl architekt Frágner,⁸⁰ s kterým jel i do USA. Vznikl tak soubor reportáží „*Americké houpačky*“ z roku 1937. Frágner navrhl interiér domu Diamant ve Spálené ulici, kde měl Hoffmeister byt a kde pořádal každou neděli „fajnové odpoledne“ – aluze k románu *Faunovo odpoledne*. Dalším přítelem byl sochař Vincek Májovský.

Na začátku vztahu ho Staša v dopise varovala: „[...] ty mne pokládáš za jiného člověka, než ve skutečnosti jsem: nejsem skvělá ani hodná, nejsem lepší ani horší než ostatní a budeš hrozně zklamán, přijdeš-li na to sám. Nejsem daleko tak chytrá jako Mafa, ani tak hodná jako Milena, ani tak hezká jako Milča.“⁸¹

Hoffmeister měl vždy víc žen a Staša to věděla, ale nekomentovala. Jejich vztah byl už od počátku výjimečný. Jesenská v dopise Hoffmeisterovi, jaro 1929: „Myslím, že je Staša člověk, se kterým jde vůbec na světě všechno dělat. Všechny sporty, všechny vážné věci, všechny společenské věci, všechny ztřeštěnosti a podivnosti a veškerou práci. Je to docela univerzální člověk, který nemá nikde omezení a potřebuje jen situaci, ve které by se mohla rozvinout. Snad se nikdy nerozvine citově tak dokonale, jak by byla mohla, kdyby byla neprodělala tohle manželství. Má však jemnost nervů, která to vždycky podchytí a nahradí.

⁷⁷ Fragment dopisu Hoffmeisterovi do Paříže. (Archiv AH – 2. 11. 1928)

⁷⁸ Fragment dopisu Hoffmeisterovi. (Archiv AH – 12. 11. 1928)

⁷⁹ Možná společný osobnostní rys se Stašou? Ze Zamutova totiž Adovi 30. 7. 1927 mimo jiné píše: „[...] Jeden člověk o mně nedávno řekl, že jsem ledové (*nečitelné*) a jiný člověk v téže době to, co jsi už jistě taky slyšel – že jsem pro milovaného člověka schopná banku vykrást.“ (Archiv AH – 30. 7. 1927)

⁸⁰ Frágner měl za ženu tanečnici Milču Mayerovou, společnou známou Staši a Mileny Jesenské. (návštěva 24. 11. 2008)

⁸¹ Fragment dopisu Hoffmeisterovi ze Zamutova. (Archiv AH – 30. 7. 1927)

Jakmile budeš volný, je tisíce věcí, které právě Vám dvěma jsou přístupny. Právě spojení její s Tebou a opačně dává takový výtečný případ, jako například Milča s Jaroušem. [...] Přítomnost máte ještě moc zlou, ale když člověk ví co si vykupuje, je to přece báječné. Obyčejně lidé musí vykupovat do neznáma. Vy to máte na beton.“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 115 – 116).⁸²

Zajímavé je, že Milena Jesenská v dopisech Hoffmeisterovi blahorečila za to, že jí vrátil starou Stašu. Dokládá to například dopis z neděle 2. 9. 1927: „Pak jsi mi vrátil Stašu, která se docela stala mojí dřívější, vřelou, živou Stašou s živým srdcem, která se vrátila ze zakletí a štvání do staré své kůže a stala se znovu děvčetem a mým na světě nejdražším člověkem.“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 109) Také Stašu, Hoffmeistera, Krejcara a sebe zahrnovala pod zaštiťující označení „my“⁸³ a měla plány do budoucna,⁸⁴ které se asi příliš nerealizovaly, už proto ne, že architekt Krejcar odjel pracovně do SSSR, s Milenou se po čase na dálku rozvedl a vzal si lotyšskou Židovku, s kterou pak bydlel v Praze.

Hoffmeister miloval francouzskou literaturu a byl amuzikální; Staša literaturu ruskou a hudba pro ni byla nepostradatelná.

Nebyl Žid, jak by se snad podle jména mohlo usuzovat. Podobně jako mnoho jiných, nejen levicových intelektuálů, se před válkou aktivně zajímal o německé antifašisty a byl členem řady spolků. V nich se seznámil i s Lily Rohne.⁸⁵ V roce 1938 Staše objevili nález na plicích. Na Hoffmeisterovo naléhání se odjela léčit do Švýcarska. V březnu 1939 byla Staša s dcerami na horách na severu republiky a zrovna večerely, když se dozvěděly o okupaci. Za všeobecného zmatku se urychleně vracely do Prahy. Ada naléhal, aby s ním Staša prchla do Itálie – po krátkém váhání to kvůli dětem odmítla a zůstala doma. Krátce po březnu tedy emigroval sám – byl už nejvyšší čas.⁸⁶ Hrozila mu totiž perzekuce ze strany gestapa. Dostal se do Paříže, tam založil „dům české kultury“. Jednoho dne v něm ale byli všichni, kteří se tam

⁸² Nemohu si ale pomoci, abych necitovala Stašino prohlášení, které mi Olga při mé první návštěvě (24. 11. 2008) na památku věnovala. Z hlediska partnerských vztahů kolem Staši situaci spíš komplikuje: „Prohlašuji, že si nikdy nechci vzít za manžela ani Adolfa Hoffmeistera ani nikoho jiného. Staša Jílovská, 12. 12. 1929.“ (Prohl.)

⁸³ „Až se dostaneme z těchto překážek, Ty z Tvého manželství, já z nemoci, Jaromír z dluhů, musíme nějak soustředit pozornost na Stašino zdraví.“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 117)

⁸⁴ Jesenská v dopise Hoffmeisterovi, pravděpodobně podzim 1927: „Hrozně se těším na zimu, že budeme někdy ve čtyřech něco krásného podnikat, třeba jen sedět v pokoji a hrát karty nebo si povídat. [...] Těším se už na podzim. Budeme všichni už dál. Není vlastně důvodů, abychom příštích dvacet let nežili krásně. Jen ještě tohle jedno léto...?“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 110, 118)

⁸⁵ Pseudonym židovské herečky německého divadla. Hoffmeister se s ní seznámil už před válkou ve Svazu česko-německých divadelníků a po roce 1945 si ji vzal. (návštěva 24. 11. 2008)

⁸⁶ Vzpomínky z emigrace literárně ztvárnil ve *Vězení* (zápisky z pařížského vězení La Santé) a *Turistou proti své vůli*.

zrovna – třeba i náhodou – nacházeli, přepadeni a odvečeni do žalářů.⁸⁷ Hoffmeister v něm strávil sedm měsíců. Přes Afriku se pak dostal do USA, kam ho z Londýna na přimluvu paní Rooseveltové a Werichové následovala i Lily. Když se po válce vrátila do Československa, měla mnoho kufří, ale už žádné příbuzné (všichni se stali oběti holocaustu). Byt v Praze ji pomáhala shánět i Staša.

Korespondence mezi Stašou a Hoffmeisterem odhaluje, že se Staša otevřeně bavila i o své nejlepší kamarádce Jesenské a svěřovala se mu se svými pochybami:

[...] Píšeš mi o Mileně, vím to všechno o ní a v poslední době s ní mluvím opravdu moc upřímně a snad jsem na ni hodná. Jsou ovšem některé věci, o kterých se bojím začít sama s ní mluvit, jako její strach o J.,⁸⁸ ale kdyby sama o tom mluvila, mohla bych o tom s ní mluvit docela otevřeně. Jen jí to nechci sama připomínat, když nevím, uvědomuje-li si to. Máme teď spolu opravdu moc hezké chvíle, na které se obě těšíme a pořád tolik o čem povídat. O tobě jsme ovšem také hodně mluvily. Nevím přesně, co ti psala, snad je to částečně z našich hovorů, ale taky hodně z její hlavy. To přece jen nedovedu, povídat o tomhle všechno.⁸⁹

Následující dopis je zhruba o deset let starší. Vyplývá z něj, že Staša si Hoffmeisterových názorů a postřehů vážila i v otázkách profesních. Stejně jako její otec (viz dopis o převratu) uměla racionálně argumentovat a zvažovat pro a proti. Vedle pracovních problémů se zde Staša snaží vysvětlit, proč si společné chvíle s přáteli nemůže užívat tak naplno, jak byla zvyklá - změnila zaměstnání a kavárenský život se octl mimo její možnosti a potřeby. Úryvky z dopisu jsou volené tak, aby pokud možno dokládaly fakta, ke kterým jsem zatím dospěla – to, že byla Staša samostatná, že si chtěla vydělávat, ale pokud možno prací, která by ji bavila a naplňovala. O tom, co dělá, přemýšlela, byla citlivá a ráda se pohybovala mezi lidmi. Záleželo jí na divadle, na koncertech a především na hudbě⁹⁰ jako takové. Co

⁸⁷ Podle paní Stanislavy má francouzská byrokracie dodnes tendence zaměňovat agresora s obětí. Projevilo se to právě při akci v českém domě, kdy se s běženci z tzv. protektorátu mechanicky zacházelo jako s představiteli nepřátelské mocnosti. (návštěva 24. 11. 2008)

⁸⁸ Dcera Jana, které Milena říkala „Honza“. (common knowledge)

⁸⁹ Fragment dopisu Hoffmeisterovi z 12. 11. 1928. (Archiv AH – 12. 11. 1928)

⁹⁰ Staša byla hudebně velmi nadaná. S otcem, amatérským hudebním skladatelem, často hrála čtyřručně na harmonium. V Osvobozeném divadle sedávala s dcerami hned za Ježkem; v jiných divadlech pak často až u stropu, „na bidýlku“. Stašu vždy zajímala hlavně hudba, a to bez ohledu na typ představení. Často s sebou měla i partituru. „Jsem lhostejná ke všemu kolem sebe, ale Z mého života hrané čes. kvartetem mne dovede rozbrečet a kniha, kterou mám ráda rozechvět.“ Fragment dopisu Hoffmeisterovi. (Archiv AH – 30. 7. 1927) Dcerám předplácěla operu. Za války chodily na koncerty a jedním z nejsilnějších zážitků byla Beethovenova Devátá, provedená v době tzv. protektorátu v zaplněném Rudolfinu. Aktivně hudebně ale Staša dcery nevzdělávala. Pouze Olze najala učitelku klavíru – Bertu Pechovou, vnučku T. G. Masaryka a ženu kunsthistorika Pecheho. (návštěva 24. 11. 2008)

z úryvků možná nevyplývá, co je však zřejmé při četbě celého fragmentu dopisu, je to, že syntax textu se stupňuje („Dále: Dále:“) a je stále naléhavější, takže Staša musela být při komponování dopisu hodně rozzlobená nebo rozrušená:

O tom mým zaměstnání jsem přemýšlela už v Šatavě a mám to všechno jasné srovnané v hlavě a připravený na debatu s tebou. Je to takhle: 1) Proč bych chtěla odejít ze slovníku: Je to práce, která mě otravuje proto, že jsem tam byla zredukována na kancelářskou sílu bez jakékoli iniciativy. Nejsem kancelářský člověk a tahle práce bez odpovědnosti mne hrozně unavuje, ne fyzicky, ale duševně. Dřív jsem vždycky měla nějakou samostatnost a odpovědnost. Je to pro mne nepříjemný pocit, jak je to pořád horší. [...] Chtěla jsem a myslila jsem, že mohu být samostatná v práci i v penězích, a dnes vydělávám 1700 Kč a dělám kancelářskou sílu. Proto bych byla ráda šla k Mazáčovi, ačkoli by to byla jistě větší dřina, ale nevyčerpávala by mne tak, protože bych byla samostatná. Dále: trávím celý den ve společnosti dvou lidí, kteří jsou mi přímo odporní a kde se musím pořád přemáhat, abych snesla jejich chování a řeči. Dále: stýkám se jen s lidmi, kteří mají svobodné zaměstnání, a naprosto jim nestačím při svém docela jiném rozdělení času. I ty, který máš kancelář, máš volnost času a nejít tam, když tam není práce. V tom je velký rozdíl proti mně. Nemohu opravdu za to, že mezi vás přijdu večer mrzutá a unavená, když mám ten celý otravný den za sebou. [...] Mrzí mne, když nemohu plno věcí dělat s sebou, nerada jdu domů spát, ale musím. Ty děláš spoustu věcí, které jsou mi blízké a při kterých bych chtěla být a chtěla ti pomáhat, a nemám na to čas. Mohla bych s tebou jezdit po světě a dělat ti sekretářku, mohla bych mnohem víc s tebou mluvit o tvé práci a mnohem víc ti v ní pomoci, i mnohem víc být s tebou vůbec. A připadá mi absurdní místo toho sedět ve slovníku. Ztrácím tím strašně moc, protože nemohu na tobě žádat, abys dodatečně všechno referoval, co se kde děje s lidmi i s tebou. Mimo to si moc vyčítám, že bývám s tebou unavená, a vím, že to máš nerad. [...] Vždyť já přece nejsem nijak smutný ani mrzutý člověk, jsem moc ráda s lidmi a moc ráda veselá, ale když mám tu kancelář za sebou, nemůžu už být s lidmi ani veselá, a tebe pak samotného nemám skoro vůbec. A nakonec mne i trochu mrzí, že jsem nechala všeho, co jsem měla ráda mimo tohle, tj. chození do divadla, do koncertů (to ty nevíš, jak mne to mrzí, že jsem docela nechala hudby), čtení atd., a bližší styk s lidmi. Vždyť já k těm lidem kolem nás nemám a nemůžu mít žádný vztah, když je vidím jen večer, obvykle unavený nebo vožralý. 2) Proč nemohu odejít ze slovníku: Já si musím nutně vydělávat nějaký peníze. Ne kvůli veřejnosti, ale hlavně kvůli sobě. Musím mít aspoň trochu (čím dál tím méně) pocit samostatnosti. Byl by to pro mne hrozný pocit, že nejsem vůbec k ničemu. Samozřejmě bych chtěla mít nějakou práci, která by mne těšila, něco, co je k tobě blíž, jako je Mánes.⁹¹

4. 1. 2 Dcery

Dokladat vřelost a funkčnost Stašina vztahu k dcerám by bylo redundantní. Z obsahu vzpomínek, o které se se mnou podělily, i z formy, jakou mi je prezentovaly, je zřejmé, že

⁹¹ Archiv AH – 23. 7. 1938

spolu prožily dobré i špatné časy – vždyť právě kvůli nim Staša nakonec s Hoffmeisterem neemigrovala. Cingerova publikace se sice prvotně zabývá Osvobozeným divadlem, ale z pasáží, kde paní Stanislava a Olga o matce vyprávějí, lze vyvodit podobný závěr: vzájemný vztah byl plný respektu, úcty a porozumění. Dcery byly také častým námětem korespondence, jak dokládá fragment Stašina dopisu Hoffmeisterovi do Paříže, kde měl výstavu: „[...] Věř mi, nebojím se nikoho, to není pravda, mám jen jeden strach na světě – o děti. Když to Ty nemůžeš nikdy vědět. Když jsem před půl rokem mluvila s Milenou o dětech, nechápala nic, nevěřila, že je možno vidět v nich celý život, který s nimi stojí a padá. A dnes se třese o dítě a uvědomuje si tolik, co dřív nevěděla, ví, že už nedisponuje svým životem, svou volností, ničím. A bude to čím dál tím líp vědět...” (Archiv AH – 20. 10. 1928)

4. 2 Spolupráce Staši Jílovské s Josefem Florianem⁹²

4. 2. 1 Osobnost Josefa Floriana a charakter Dobrého díla

Florianovo vydavatelství Dobré dílo představovalo ojedinělý počín. „Značný podíl na výborné kvalitě mělo nepochybně i přísné komando svérázného katolického filosofa, bojovného umíněnce a eremity Josefa Floriána, jehož Dobré dílo inspirovalo ony malé dílny k tomu, aby dokázaly to, nač byla tenkrát krátká i Praha.“ (Štorch-Marien 1966: 87) Věnovala se mu už řada jiných prací i publikací.⁹³ Pro tuto práci je zajímavé z hlediska Stašina podílu na jeho činnosti.

Také chod celé rodiny podřizoval Florian vydávání a šíření knih Dobrého díla. Jeho vydavatelská činnost ovšem „nevycházela ze záliby bibliofila, nýbrž tvořila především část jeho komplexní, radikální představy osvěty a vzdělání, opírající se o studium umění, vědy a náboženství. Knihy a sborníky z jeho dílny obsahují práce teologické, vědecké, filozofické;

⁹² Josef Florian (9. 2. 1873 Stará Říše u Telče – 29. 12. 1941 Stará Říše). Vydavatel, překladatel a katolicky orientovaný náboženský propagátor. (Lexikon 1985: 721)

⁹³ Bednářová, J. 2006. *Josef Florian a jeho francouzští autoři*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Nebo diplomová práce Sedláčková, Veronika: „Dobré dílo“ Josefa Floriana – diplomová práce (UK, FSV 1996). Stašin přínos zužuje na práci organizační a vydavatelskou, zcela opomíjejíc činnost překladatelskou. Na straně 39 například píše: „Na jaře tohoto roku [1919] se pak vydavatelkou stala i Stanislava Jílovská, která s sebou přinesla nejen finanční vklad, ale i pro nakladatelství výhodnou výchozí pozici v hlavním městě. Většina plánů, které Florian se Stašou Jílovskou měl, musely být zapomenuty kvůli jejímu vážnému onemocnění, jež se u ní projevilo už na podzim roku 1919.“ (Sedláčková 1996: 39) O Staše se pak Sedláčková krátce zmiňuje již jen na třech místech jako o vydavatelské partnerce. (Ibid. 39, 41 a 42) Dále *Lexikon české literatury* shrnuje dílo, přinášející bibliografii nakladatelství. *Korespondence* zde ovšem být zmíněná nemůže, protože vyšla až později. (Lexikon 1985: 721 – 723)

beletrii přeloženou i původní. [...] Za Florianova života vyšlo [...] 140 samostatných knih, 131 sborníků a 27 výtvarných publikací. Práce byly rozčleněny do několika edic. [...] *Studium* (1904 – 12), [...] *Nova et Vetera* (1912 – 21), [...] *Kurs* (1912 – 1946), [...] *Archy* (1926 – 44, 2. řada 1945 – 48) [...] a *Dobré dílo* (1912 – 48).“ (Lexikon 1985: 721 - 722)

Florian byl od mládí hluboce věřící člověk, ale zásadním zlomem v jeho životě byl spis Léona Bloye,⁹⁴ rigidního katolického myslitele, jehož úryvek jednou objevil v novinách a který ho fascinoval. Myšlenky Bloye ho doslova uchvátily; byl to pro něj duchovní zážitek obrovské síly, který ho neúnavně poháněl k tomu, aby založil vydavatelství. Také bezodkladně písemně kontaktoval Bloye s – vyslyšenou – prosbou o povolení překládat jeho díla do češtiny; zároveň ho ve Francii vyhledal a navštívil s ním místo, kde došlo k la salettskému zjevení. A začal vydávat knihy.

Zjevení klíčovým způsobem ovlivnilo Florianovo chápání víry. Našel v něm potvrzení svých obav. Ke zjevení na La Salettě se Florian dostal poté, co přeložil a roku 1909 vydal Bloyovu knihu *Ta, která pláče*. Bloy zde napadá lidi, kteří chtějí umlčet Pannu Marii, když varuje celý svět. Kniha o zjevení byla jediná publikace, kde Florian užil barevný tisk. Vidoucí pasačce Melanii mělo být podle legendy svěřeno Pannou Marií varování o příchodu předchůdce antikrista a skutečného antikrista. Matka Boží také hovořila o nehodných kněžích a biskupech, kteří jen hromadí majetek a o duše nedbají. Proto byla kniha dána brněnským biskupem na index. (Palán⁹⁵ 2007: 31 - 32)

Kopii dopisu žádajícího o povolení překládat i s jeho českou verzí předkládá Palán ve své knize na straně 30. Je dokladem opravdu vypjatého, plasticky expresivního a konfliktního Florianova stylu: „[...] Prosím Vás křesťansky: dovolte mi přeložit Vaše spisy do češtiny.

⁹⁴ Léon Bloy (11. 7. 1846 Périgueux – 3. 11. 1917 Bourg-la-Reine). Francouzský romanopisec, kritik a polemik. Katolický konvertita. Spásy chtěl dosáhnout cestou chudoby a utrpení. Na známých i cizích lidech vymáhal finanční dary, s jejichž výší nebyl nikdy spokojen – odtud přezdívka „nevděčný žebrák“ – „the ungrateful beggar“. Pro jeho rigidnost se od něj odvrátili mnozí bývalí přátelé, mezi nimi i spisovatelé: Emile Zola, Guy de Maupassant, Joris-Karl Huysmans nebo Anatole France.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/70113/Leon-Bloy>

http://en.wikipedia.org/wiki/L%C3%A9on_Bloy Staženo 13. 2. 2009

Pro Floriana byl přitažlivý pocitem jisté výlučnosti, sociálním konzervativismem, idealizací starého řádu a především propagátorským zápalem pro náboženské tradice. (Lexikon 1985: 722) Největším pojitkem mezi nimi ovšem byla snaha – neúspěšná - donutit papeže Pia X., aby zjevení la salettské uznal za dogma a tím ho učinil závazným pro všechny katolíky. (Palán 2007: 33 – 34)

⁹⁵ Palán, A. 2007. Být dlužen za duši. Brno: Host. Kniha je psaná formou dialogu mezi Alešem Palánem a dvěma ze synů Josefa Floriana, Janem a Gabrielem. Tematicky se týká nejen Dobrého díla, jeho ideálů, spolupracovníků, vydaných děl, vzpomínek na české katolicky orientované spisovatele a představitele místního kléru, ale také vesnických zvyků a stylu života na Vysočině vůbec. Časově pokrývá období od narození Josefa Floriana po současnost.

Nežádám to pro sebe, ale prosím především za svůj ubohý národ. Jsme malomocní... Naše zem se podobá propasti výkalů Zolových a hnoji jiných národů. Co se týče mne, nemám nic, žádné peníze, žádné místo. Tedy nemohu Vám nabídnout vůbec nic za souhlas k překládání. Ale Bůh a naše Matka, Panna Vítězná na Hostýně nad Bystřicí Vás odmění tisíckrát. [...]

Josef Florian, Stará Říše č. 69, Morava, Rakousko.“ (Palán 2007: 30)

4. 2. 2 Stašina motivace pro spolupráci

Oficiálně Staša zastávala post formální vydavatelky knih. Spolupráce začala v lednu 1919. Intenzivní byla zejména v roce 1919 a 1920, ještě pak i v roce 1922, poté však znatelně slábla, aby v roce 1925 přešla do výměny novoročních blahopřání, která začátkem 30. let končí. (Petr F. Hájek⁹⁶ - Korespondence Jílovská – Florian 1993: 9) K přechodnému ochlazení vztahu došlo poté, co si Staša z vydavatelství krátkodobě vypůjčila určitou částku - bez dovolení.

Na první pohled upoutá kulturní nesourodost, která musela nastat mezi „novou ženou“ Stašou a zastáncem starých pořádků Florianem. Byla z rodiny vysoce postaveného úředníka a jeden čas i ministra, Florian věčný rebel – proti císaři i proti prezidentovi; byla nevěřící, Florian kolem sebe soustředil něco jako komunitu. Myšlenkově by se střetli nejspíše také v názorech na postavení ženy ve společnosti a v neposlední řadě bylo nepraktické, že bydleli tak daleko od sebe. Ovlivňovalo to charakter jejich komunikace⁹⁷ a zejména ke konci spolupráce přispívalo k nedorozuměním.⁹⁸

Paní Olga mi poskytla následující vysvětlení. *V tom, že Staša Florianu oslovila, není žádný rozpor. Nazírání prvorepublikové situace dnešními očima je podle ní neopodstatněné. Vydělovat z politického spektra dva póly, katolíky a komunisty, prý nelze. Roku 1919, kdy Staša Florianu kontaktovala, totiž ještě ani komunistická strana v Čechách neexistovala; v souvislosti s organizovanými, levicově smýšlejícími Čechoslováky se dá tedy hovořit jediné o různých levicových křídlech sociální demokracie nebo levicových intelektuálech a levicové avantgardě. Florianovo katolictví, resp. jeho pojetí katolictví, nebylo v rozporu se Stašiným přesvědčením. Ani známí představitelé masarykovské frakce (bratři Čapkovi, Peroutka,*

⁹⁶ Petr F. Hájek spolu s M. Ch. Korespondenci připravili k vydání.

⁹⁷ Jedním z motivů prostupujících většinu dopisů jsou pozvánky pro Florianu do Prahy a pro Stašu do Staré Říše, následované nářky nad tím, že tu či onu věc nemohou projednat v klidu u čaje, ale ukončené ujištěním, že to na jejich spolupráci nic nemění.

⁹⁸ Na druhou stranu v dopise z 28. 7. 1919 Florian situaci vtipně glosuje: „Někdy na dálku lidé se lépe vidí než zblízka.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 51)

Rudolf Jílovský) neměli k levici tak daleko, jak se komunisté po roce 1945 snažili tvrdit. Republika byla „mladoučká“,⁹⁹ všude nejistota a nezvyk. Platily samozřejmě zákony a panoval pořádek, ale nebylo vůbec na co navazovat. Přetrvávající životní styl byl ještě rakousko-uherský, monarchistický; řada lidí, nejen sudetských Němců, nevěděla, co si od nové republiky slibovat. Spojení se Slovenskem na takovéto bázi také nemělo v dějinách obdoby, o Podkarpatské Rusi nemluvě. Ta byla pro řadového Čecha vzdálená nejen geograficky. Československo bylo vyvrcholení snah a staletého snažení, ale byl to také nevyzkoušený model a jeden velký experiment.

Staša byla tehdy také mladá, stále ještě studentka filozofické fakulty, s nelíčeným zájmem o filozofii a filologii. V té době ji zrovna upoutal esej, který chtěla přeložit a výhledově také vydat. Mělo to samozřejmě co do činění s Dostojevským; konkrétně šlo o Suarèsův esej o Dostojevském. „Prosím o laskavé sdělení, zda byste mohl potřebovat v dobrém díle překlad z francouzštiny, Suarès: *Tři esseye o Ibsenovi, Pascalovi a Dostojevském*¹⁰⁰ – po případě jen některou z nich; snad by se Vám hodil Dostojevský, teď, když vydáte Hoffmanovy *Portréty*?“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 11) Začala se poohlížet po vhodných nakladatelích - vydávat intelektuální eseje není nic snadného a samozřejmého ani dnes, natož krátce po válce, kdy se nedostávalo ani papíru - a protože v Praze neuspěla, kontaktovala posléze Floriana ze zapadlé vesnice na Vysočině.¹⁰¹ Florian toho nemohl mnoho poskytnout, ale měl to, co chybělo ostatním – nesmiřitelnou literární exkluzivitu.

V době spolupráce pak měla vždy dvě prosby – jednu jako administrátorka Dobrého díla, jednu jako Staša, soukromá osoba a milovnice dobré knihy. Možná, že jednou z pohnutek pro spolupráci s Florianem tedy bylo i to, že tak bude vždy u zdroje? „... Pro sebe soukromě mám prosbu, nenašel-li byste ještě některé, které již jinak se nedostanou, ze *Studia* – moc ráda bych měla celého Bloye ve své knihovně. Čtu ho teď velmi pilně a chtěla bych všechny jeho knihy znát, zvláště *Chudou ženu*, a i ostatní. Jestli ještě máte nějaké, uděláte mi velikou radost, když mi je pošlete. [...] Těším se už na nové knížky.“ V dopise z 18. 7. 1919 se Staša opět rozplývá nad novými knihami: „Se srdečným pozdravem a mnohým díkem za krásné knihy, kterými jste mi udělal velikou radost.“ (Ibid: 45, 49)

⁹⁹ Výraz opakovaně použitý paní Olgou. (3. 12. 2008)

¹⁰⁰ Z bibliografie uvedeně za heslem Florian v *Lexikonu* jakož i z bibliografie Florianova vydavatelství ve studii H. Orličkové ve *Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity* vyplývá, že ani jeden z esejů ve *Staré Říši* nevyšel.

¹⁰¹ Názor vyslovený prof. A. Houskovou. (3. 12. 2008)

Prvně zmíněný dopis ze 7. 7. zároveň dokazuje, že Bloy zaujal nezávisle na Florianovi i Stašu. V literárních věcech měla jasný názor, který vždy také otevřeně prezentovala, a pokud by o Bloye zájem neměla, určitě by si speciálně o něj byla nepsala.

4. 2. 3 Přímé svědectví o spolupráci

Jak již bylo uvedeno výše, oficiálně byla Staša formální vydavatelkou knih. Jak poznamenává Petr F. Hájek, Florian ovšem při svém osobitém přístupu k autoritám církevním i světským zpravidla nevěnoval zvláštní pozornost tomu, kdo je v tiráži Dobrého díla vepsán jako vydavatel, protože tento údaj chápal pouze jako učinění zadost zákonům. Těm, kteří skutečně pomohli, věnuje Florian tištěné dedikace v knihách. Právě překlad Barbeye d' Aurevillyho *Staré milenky*, vycházející ve třech dílech v roce 1923, je věnován „Paní Stanislavě Jílovské s milou vzpomínkou na společnou snahu o Dobré Dílo“. (Petr F. Hájek - Korespondence Jílovská – Florian 1993: 8) Tato dedikace je písemným a explicitním svědectvím toho, že došlo k proměně jejich vztahu a že si v očích Florianových Staša vydobyla uznání. Cílem tohoto oddílu je ukázat, jak se jejich vztah vyvíjel, a zároveň dokázat, že Staša byla pro Floriana pracovně i lidsky více než pouhá formální vydavatelka.

Již před navázáním spolupráce byla Staša sečtělá, informovaná o knižních novinkách, a dokonce v přímém osobním styku s leckterými soudobými spisovateli – zejména německými; na knihu si uměla vytvořit názor, o který se ráda podělila, a stála o to uvádět sem autory, o nichž si myslela, že jsou dobří. Dokládají to úryvky z korespondence. Vlastně potvrzují správnost hypotézy J. Opelíka, autora hesla „Staša Jílovská“ v *Lexikonu české literatury*, citované již v samém úvodu této práce. Bavilo ji podílet se na koncepci vydavatelství a mít tak vliv na jeho produkci.

Petr F. Hájek v předmluvě také píše: „Staša Jílovská se pustila do práce opravdu naplno. Zápal pro dobrou věc byl přímo odpovídající jejímu mládí, kdy se každý snaží najít své místo, a proto každou příležitost bere vážně a věnuje se jí cele. Jílovská zařídila v centru Prahy výlohu se staroříšskými tisky, dala natisknout seznamy, inzerovala v novinách, obcházela knihkupce. Do těchto let spadá také výtvarně zajímavá spolupráce s Josefem Čapkem a Vlastislavem Hofmanem, na jejímž uskutečnění má Jílovská svůj podíl.“ (Ibid: 8)

4. 2. 3. 1 Otázky překladu

Jedním z nejčastějších témat korespondence bylo překládání. Už v prvním dopise pokládá Florian otázku, kterou musel považovat za důležitou a ke které se pak v různých modifikacích vrací: „Velmi by mne zajímalo zvědět, zda se věnujete namáhavé (ale záslužné) práci překladatelské ze zájmu o dobrou věc či jen proto, byste si v živobyті přilepšila, či spojujíc obojí.“ Hned 15. 1. 1919 Staša odpovídá: „Nepracuji rozhodně z povolání, a ještě méně abych se tím živila - , kdyby nebylo jiného důvodu, byl by tu alespoň ten, že bych z překládání byla asi moc špatně živa. Jedná se mi prostě o práci samu.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 13, 14)

Florian cítí potřebu uvažovat o překladu ještě jinak: „Neboť myslím, že při tak intimní práci, jíž jest překládání, nezáleží jen na přání vydavatelově, ale hlavně na zálibě překladatelově, *aby ruce příliš neznásilňovaly srdce*.“ (Ibid: 15) Dne 5. 5. 1919 se Florian opět vyjadřuje k překladatelské práci: „1) Chtěl jsem s Vámi promluvit o překladatelské práci. Považuji tuto práci za mnohem důležitější pro národ československý, než jak se obecně myslí. A Vy schopnosti máte. Ale dosud málo jste uvolněna z mizerných našich škol, jejichž prach příliš se lepí na duše [...], jež pro jakousi tradiční loajálnost a věrnost zplesnivělým těm institucím nemohou vyjádřit věci tak, by toto vyjádření plně odpovídalo jejich vidění.“ (Ibid: 23)

Originálně také filozofuje o jazyce: „Líbí se mi, že na dvou místech, kde sloveso to přichází, máte *zdvihati* a ne, jak teď v Praze a dle ní všude skoro zavládlo, *zvedati*, kterýmžto zpotvořeným slovem nejen pravé *zdvihati* se vytlačuje, ale i rozmanitosti se ubírá; a tak ztrácejí se konkrétnější (jak kdy významem třeba) *vstáti*, *vznášeti*, *nadzvihnouti* atd. Kořen *v.h.* (v.ž.) zaměňuje se kořenem *v.d.* (v.z.), jako by nic nechtělo pnouti jako *věž*, ale jen téci neb ležeti jako voda.“¹⁰² Florian také Stašu informuje o tom, že si na jednom místě jejího překladu¹⁰³ dovolil opravu: „[...] místo ‚budu *podléhati* bolesti‘ dal jsem ‚budu *zakoušeti* b.‘. S bolestí se sice často *leží*, ale přesto se *zakouší*, trpí, rve nás neb podobně; jest to asi od toho, že bolest často *kouše* jako vzteklý pes a netřeba s ní *ležeti*. To už až když si ji příliš zamilujeme a když jsme dosti zralí, bychom s ní něco dobrého zplodili.“ (Ibid: 16)

¹⁰² Florianovy překladatelské pokusy byly spíš rozpačité a do určité míry plynuly z toho, že žil ve své komunitě v jisté – dobrovolné - izolaci od normálního života. Gabriel vzpomíná: „V *Mlčení* od Mauroise má mnoho omylů. Otec vůbec neznal sportovní terminologii, a tady je jí plno. Píše se tam taky, že někdo někam přijel *fordkou*. Otec vůbec nechápal, o č jde, snad ani nepochopil, že se jedná o auto, tak napsal: ‚přijeli s jakousi *fordou*.‘“ (Palán 2007: 128)

¹⁰³ V *Korespondenci* název románu uveden není a na základě těchto kusých informací se bohužel dohledat nedá.

Hned v dalším dopise z 8. 2. 1919 Staša děkuje za korekci svých překladů - zdůvodněným opravám se nebránila, ba naopak, vítala je. Nabízí a zároveň si od Floriana objednává: „Z němčiny nemám zatím přeloženo nic, mimo jedné povídky Jindřicha Manna, *Srdce*, o které nevím, hodila-li by se Vám. [...] Dám se do německých překladů hned, jakmile dokončím Dostojevského (bude to už brzy); mimoto mám zde připraveny knihy Claudel: *L'arbre*, Laforgue: *Spisy*, Xavier de Maistre: *Spisy*, z nichž bych Vám alespoň něco ráda připravila. [...] Napíší si Vám též s velkou radostí o některé z knih, které u Vás vyšly, jakmile si z nich některé vyběru, protože Vaše knihy, pokud je znám, mi vždycky dělaly radost krásnou svou úpravou a dobrým výběrem.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 17)

Měla také podnikavého ducha, přehled o činnosti nakladatelské konkurence a snahu využít příznivé situace – tady urguje vydání onoho eseje o Dostojevském, který už odevzdala: „Mluvila jsem o svém překladu. Bude možno také dát ho do tisku? Je-li na něm co opravovat, ráda to udělám. Jde tu o to, že Dostojevskij byl poslední dobu velmi čten, všude se o něm psalo, vydávány dosud nevydané jeho věci. Otto chystá nové vydání sebraných spisů (staré jest rozebráno), a že by tedy byla vhodná doba vydat esej o něm. Vždyť jsem ji sama četla také pod vlivem oné horečky a pod tím vlivem mi napadlo ji přeložit.“ (Ibid: 61)

Další úryvek bezděčně leccos naznačuje o organizaci či spíše (ne)organizaci překladové práce té doby: „Přišla jste mi vhod svými výňatky z Jammese.¹⁰⁴ Hned na podzim poslal jsem knížečku tu jistému knězi v Praze, by mi z ní něco do N&V¹⁰⁵ přeložil. Ale nevím, jak to pojal, zda nepustil se do celé, neboť nedostal jsem od něho dosud nejen žádného kousku, ale ani žádných zpráv. [...] Proto jest mi Vaše zásilka milá a posílám rukopis Váš hned do tiskárny.“ (Ibid: 16)

Technické problémy, kterými překladatelé a vydavatelé překladů trpěli, dokládá také následující dopis. Je to reakce na Stašinu nabídku a nepřímo potvrzuje, že Staša k nám nové autory uváděla již v této době, v úplných začátcích: „Svazek s drobnými povídkami Jindřicha Manna půjčil jsem p. Reynkovi. Sám jsem ho ještě nečtl (mám mnoho knih dosud nečtených, jak onen známý mnich), a tak nevím, jaké právě to *Srdce* jest. Upozorňuju Vás na svazeček ve Světové knihovně (č. 1163 -65) *Pippo Spano* a jiné novely od Heinricha Manna. Překladatelé často měnívají tituly. Aby tak v těchto osmi nebylo i *Srdce*! [...] Z oněch jmenovaných autorů

¹⁰⁴ Jednalo se zřejmě o knihu F. Jammese *O lásce ke zvířatům*, vydanou nakonec v roce 1926 v Litomyšli. (Lexikon 1985: 722)

¹⁰⁵ Editor *Korespondence* zkrátil titul Florianovy edice Nova & Vetera na N&V. (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 208 – Ediční poznámka)

rád bych měl něco z Xaviera de Maistra, myslím dosud málo u nás známého. Překládáte-li Claudelův *L'arbre souvisle*, bylo by dobře na to upozornit, by někdo jiný o knize té zároveň nepracoval. Dostanete *Prameny*, tam by se hodilo takové upozornění.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 18)

4. 2. 3. 2 Vyrovnávání sil

Z diskuse o překládání a jeho stavu v nové republice byl jen krůček k tomu, aby Staša začala sama překladové knihy doporučovat – jedním takovým skromným návrhem koneckonců jejich spolupráce také začala. Staša sděluje své jazykově-překladatelské preference a zároveň je realistická, bystře uvažuje a logicky kombinuje. Nabízí cenné osobní kontakty. „Poněvadž Váš přítel mi říkal, že máte dosti překladatelů z frančiny, nevím, zavděčím-li se Vám, ačkoli mám přístup k mnoha dílům, která snad lze těžko dostat. Je mi totiž milejší překládat z frančiny než z angličtiny, ve které například na básně Browningovy bych se skoro neodvážila. Spíše Vám mohu nabídnout překlady nejmladší literatury německé, s jejímiž představiteli jsem v stálém osobním styku.“ Florian je nabídkou zaujat: „Z nejmladší literatury německé překládal nám dosud p. Reynek, s nímž se seznámíte v N&V. Víím, že teď oficielní čeští literáti nepřejí tomu překládání [...] ale nelze upříti, že tam jsou pěkné věci, jak uvidíte na některých ukázkách v N&V. Jest třeba však věděti, co právě Vás poutá a s kterými těmito spisovateli jste známa.“ (Ibid: 14, 15) Dne 16. června 1919 přichází Staša s dalším návrhem: „Četl jste již Bloye, *Dans les ténèbres*? Jest to velmi dobrá věc, kterou bych chtěla překládat, ačli již o ní nevíte a nepodnikl jste s ní již něco? Prosím napište mi to laskavě.“ (Ibid: 37)

„Tážete se, co ještě by bylo dobře vydat; vidím, že máte zásoby na dosti dlouho, ale jest zajisté ještě mnoho, co by potřebovalo býti dobře vydáno; vzpomínám si jen tak, jak mi přicházejí do hlavy: ve frančině Mercereau (*Ténèbres*) by ukázal české literatuře, odkud čerpají naši nejmladší, Suarès má několik výborných esejí (*Cesta po Itálii*). Dostojevského jsem překládala z knihy vydané tuším u Flammariona, *Les trois hommes* (Dostojevský, Pascal, Ibsen); mohu se ještě zeptat na přesné vydání, měla jsem ji vypůjčenu; jinak by stačilo napsat někomu známému v Paříži, aby poslal poslední nové dobré věci, chtěl-li byste něco nového. (To by mi obstaral Weiner, Hanuš Jelínek i j.) Weiner by i překlad sám obstaral. Z angličtiny by nám dobře poradil p. Jiránek, který zná hodně důkladně anglickou literaturu, starší hlavně. Mohu se ho kdykoli zeptati. V severské literatuře jsou dobrá a u nás málo známá jména, jako van Eeden, Geijerstam: což Jørgensen, o němž píše Bloy v *Deníku*? Již

dávno bych ráda viděla pěkně vydanou jednu knihu, kterou mám velmi ráda; znám ji německy – do češtiny jest sice přeložena, ale špatné vydání a překlad jaksi profesorský, připomíná učebnice s vysvětlivkami a poznámkami: znáte ji jistě: Lao-tse, *Tao-te-ting*: myslím, že by bylo dovoleno překládat ji popřípadě z angličtiny: - stejně Li-tai-po, *Básně*, z nejkrásnějších, které znám; Kung-fu-tse, to jsou všechno pozoruhodné, u nás málo známé knihy. Z němčiny by bylo také dosti (věděla bych i překladatele), ale nevím, je-li již u nás možno vydávat německé knihy (dříve nebo později budou zase uznávány). Jest tu Werfel, kterého bych velmi ráda viděla v DD přeloženého, dosud není přeložen nikde; Leonhard Frank, Blei a jiní, které jistě znáte (Brentana si musím znovu přečíst, než o něm napíši); i ze starších, např. Büchner (*Lenz – Leonce und Lena – Der hessische Landbote*); Dehmel; konečně myslím na to, nebylo-li by dobré vydati některé klasiky antické, z nichž téměř nic není vydáno úplně, a co jest, jen ve školním vydání – a což jest přece základ vši ostatní literatury.“ (Korespondence Jílovská – Florian: 69 – 70)

Preference má Staša nejen v oblasti překládání, ale také v literatuře původní – cizí i domácí. V dopise ze 7. 5. 1919 se Staša s Florianem dělí o dojmy z čerstvě přečtené knihy a zamýšlí se nad literaturou anglickou. Je zřejmé, že ke knize nepřistupuje jako řadový čtenář, ale jako informovaný recipient, který nevystačí jen s knihou samou, ale zajímá se také o autora a místo i dobu vzniku. „Předně jsem dlužna poznámku k předešlé zásilce: přečetla jsem totiž právě Belloc a chci Vám říci, že jsem již dosti dlouho nečetla tak dobré knihy. Běžu ostatně s velikou důvěrou do ruky každou anglickou knihu, již s tím předpokladem, že bude dobrá; nevím, je-li to tím, že k nám dojde jen těch málo dobrých knih, nebo snad všichni Angličani píšou dobře? Ačkoli jsem se téměř vychovala ve francouzské literatuře, nahlížím teprve v poslední době mnohou přednost anglické před ní. Nevím, jsem-li již tak stará, že potřebuji věcnost, zkrátka „něco“ v knize, a že se mi počíná přičít mnoho – a krasomluvnost. Je mi jen líto při této knize, která mne zase jednou potěšila, že nevím zhola ničeho o jejím původu ani autoru: snad toho není nutně třeba, ale dobré jest to vždy, věděti pokud možno nejvíce o tom, co poznávám.“ (Ibid: 25)

V dopise z 27. 2. pak Staša hodnotí i domácí literární scénu: „A protože mne s Vámi pojí literatura, musím ovšem i tady ji uvést – ačkoli přísahám, že není mým zvykem uvádět ji příliš ve styk a vztah s životem - , chci jen říci, že si proto vážím jednoho z mála dobrých českých spisovatelů, Weinera, který vidí mnoho a dovede říci, co vidí, třebaže nedovede

vysvětliti to, co již přestupuje mez pochopení (*Škleb*). Tedy ještě jednou mnoho díky za všechny krásné knihy!“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 21)

Postupem času se rozložení sil poněkud mění; Florian už není pouze občasným příjemcem Stašinych názorů. Nyní si jí o ně sám píše a jejími připomínkami se v podstatě řídí, už proto, že jsou většinou shodné s jeho. Jedním případem je zhodnocení uměleckého přínosu básní p. Reynka. Florian je nechce posuzovat už z toho důvodu, že, jak sám přiznává, přijímá Reynka spíše jako přítele než básníka. (Ibid: 53) Uvážíme-li, že Florian se osobně – a v dobrých časech i přátelsky – stýkal s Březinou, Demlem, Durychem, muselo být pro ni lichotivé, že chce znát i její názor: „A teď o čemsi, co se přímo vztahuje k Vašemu svědomí vydavatelky. Leona Bloye a Barbeye d’Aurevillyho považuju za autory nesporné na vydání. Dílo jejich přijímám souborem a myslím, že Vy, i když byste neměla se mnou totožnost záliby, jistě máte tolik kritické šíře, byste oba autory přijala do svého skladu. Ale nejsou již tak nesporní jiní. A s těmi dlužno přijít k Vám na radu. [...] Nedávno poslal mi p. Reynek básně *Duben* a vyjádřil přání, by se vydaly v DD jakožto samostatný svazek. Byl tady onehdy a o některých jsem s ním mluvil, a když jsem mu přímo řekl, že bych střední oddíl *Modlitby* netiskl, některé hned vyjmul a spálil. Ostatní jsem ukazoval p. Durychovi a on též se vyjádřil, že by jich netiskl. Rád bych slyšel i Vaše slovo. Vzpomínám si totiž, že jste o Krupičkovi vyslovila, co i já o něm myslím, a proto prosím Vás, napište mi upřímně svůj dojem a zda byste knížku těch básní v DD vydala. A poznamenejte, co byste třeba tiskla a co netiskla. Já se příliš necítím kompetentním.“ (Ibid: 53)

V dopise z 11. 8. 1919 se Staša vyjadřuje k Reynkovi a je to také jedno z prvních míst, kde výrazněji promlouvá do koncepce vydavatelství. Nevтіravě, ale zasvěceně předkládá svůj návrh a jednotlivé body logicky zdůvodňuje: „Přečetla jsem již oba rukopisy a myslím si o nich tolik: básně p. Reynka bych vůbec neradila tisknout jako samostatnou knihu: jest jich příliš mnoho téhož druhu, a mezi nimi poměrně málo opravdu dobrých. Ty dobré by se snad mohly vybrati a uveřejnit v N&V; dle mého názoru jsou nejlepší z nich tyto: *Dubnový déšť*, *Tichý den*, *Neděli*, *Naděje*, *Modlitba V.*, *Umírání*, *Jarnímu dni*, *Únava*; vůbec bych radila neuveřejňovati *Holubům na strništi*, *V září*, *Modlitba II.*, *III.*, *Rakvi*, *Rybám*, *Duben* – tyto se mi zdají být zcela zbytečnými a špatnými. Vůbec celkově není to snad kniha špatná jako spíše zbytečná – nového není v žádné básni ničeho, a všechny plynou příliš jednotvárným, dosti plochým tokem. – Je snad dobře vydávati v Dobrém díle literaturu co nejružnější, jen je-li dobrá, - ale je přece nějak nutno, aby se jednotlivá díla vedle sebe snášela, a tak by bylo asi

dosti těžko stavět vedle sebe Bloy, Hello, d'Aurevilly – a toto dílo.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 59)

Fundovaně Staša hodnotí také román Belgičana Eugena Demoldera.¹⁰⁶ Budu zde citovat pouze její vyjádření k překladu.

Pokud se týče překladu: nevím, smím-li si dovolit ho posuzovat, snad v mém překladě jste našel právě tolik chyb, co já v tomto, - ale cizí se dá vždy lépe posoudit, a vidím jasněji chyby, než jsem je snad viděla ve svém. Jde jen o některá upozornění na chyby gramatické, slohové, jiných nevidím; například:

Kap. X, list 28: co je to za ostrov (správnější se mi zdá: jaký jest to ostrov, ona vazba jest z něm. was für ein ..)

Kap. X, list 31: kam mu nevtáhnout jeho osobičku (svou)

Kap. XI, list 32: neustávala plouti (stále plula, ustavičně plula; jest třeba se vyhnouti spojení dvou sloves v češtině)

Kap. XII, list 36: Ona ho uvedla (ona jest zbytečné)

Kap. XII, list 37: stávala se zsinou (zesinala)

Kap. XXI, list 77: město se stalo krásným (zkrásnělo)

Kap. XXI, list 82: učiní je podobny (připodobní je)

Kap. XVI, list 53: nechala jsem se umřít (není možno jen umřela?)

Kap. XVI, list 44: nechat si čísti (vždy dát si něco dělat)

Kap. XXI, list 73: jenž nosíte brejle na vašem nose (vašem je zbytečné).

(Korespondence Jílovská – Florian 1993: 60)

Opravy, které Staša navrhuje, svědčí o tom, že se řídila citem pro jazyk, ale také že měla teoretickou lingvistickou průpravu. Říká totiž nejen, že se jí něco nelíbí, ale také proč je daný jev v češtině defektní. Vnímá kontrastivně funkci českých vidů, nadužívání přivlastňovacích zájmen, opomíjení univerzálního zvrtného tvaru „svůj“. Především ale tato raná mini-analýza z roku 1919 potvrzuje, že Staša o překládání přemýšlela. A že vydavatelkou a administrátorkou Dobrého díla nebyla jen formálně.

¹⁰⁶ Ve Florianově nakladatelství od něj vyšly dvě knihy: *Smrt v kolébkách* (1906) a *Štědrý večer* (1933). (Lexikon 1985: 722) Vzhledem k tomu, že roku 1906 Staša na Dobrém díle ještě nespolupracovala, musí se zde jednat o druhý román. Na základě Stašina spíše negativního hodnocení Florian opravdu vydání díla odložil a uskutečnil ho až ve 30. letech.

Florian pak Stašu žádal ještě o mnoho dalších překladů i posudků na překlady jiných lidí, ale jejich vyčerpávající přehled není cílem této práce. Věřím, že příklady, které vybrané úryvky přinášejí, byly manifestovány v dostatečné šíři a že prokazují Stašinu koncepční i redakční roli v Dobrém díle.

4. 2. 3. 3 *Cenná výpomoc, nejen vydavatelská*

Florian si bystře uvědomil množství kontaktů, které Staša již má, i její schopnost navazovat důležité známosti nové: „Mimo p. Bendu nevím o nikom, kdo by dobře tady upravoval knihy, - než o V. H. Brunnerovi, nebo snad Bílek? Zná se s ním dobře osobně, mohla bych s ním jednat? I Brunnera znám.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 57) Připočteme-li k tomu, že měla strategickou polohu v centru hlavního města, je logické, že nejednou fungovala jako jeho prodloužená ruka: „Prosím Vás tedy, dojděte k němu (Praha VII, Kamenická 31) a poproste ho, by tiskárně Kryl a Scotti v Novém Jičíně dodal co nejdříve *Neprodajného* a *Mifibosetha*. [...] Pana Bendu pěkně prostě (umíte-li), jinak s umělci nelze. Či prostě nějak to u něho dobud'te, jak věřím, že umíte.“ Staša úkol splnila a obratem nabízí: „Budete-li někdy potřebovat zde v Praze podobných vyřízení, jen se vždy obraťte na mne, vyřídím vše, jak mohu nejlépe a s největší radostí.“ (Ibid: 44) Florian oceňoval její výjimečné vlastnosti v jednání s lidmi a opravdu je pak ještě nejednou využil. „Máte jakousi zvláštní moc v Praze, a proto nedivte se, že bych rád dnes zase někde Vaší *výbojnosti*, milá paní Stanislavo, využil.“

Díky matce, rozené Grégrové, mohla Staša nabídnout klíčovou knihařskou komoditu – papír. Ten byl po válce nedostatkovým zbožím a knihy se tiskly na leccos. V této situaci Florianovi píše: „Poněvadž mám skoro jistý dobrý papír a popřípadě i tiskárnu (majitel Grégrovy tiskárny je blízký příbuzný, a z protekce by mi tiskli)...“ (Ibid: 96)

4. 2. 3. 4 *Lidská dimenze spolupráce*

Jedním z tmelících prvků dopisů je snaha poznat Floriana blíže a navázat s ním i čistě lidské vztahy, nad rámec úzce vymezených pracovních jednání. „Tím jsem vyčerpala zatím všechny otázky a prosby, které jsem chtěla na Vás vložit, prosím Vás jen, abyste proto, že máme spolu nějaké obchodní jednání, nezapomínal na čistě lidské vztahy a napsal mi někdy, najdete-li chvíli a chuť k tomu, tak jak jest Vám nejmilejší a nejlehčí psát. Těším se vždy na Váš dopis.“ (Ibid: 37)

Staša byla nesmírně citlivá a také sociálně inteligentní a nejednou Florianovi v Praze nezištně pomohla, nakoupila, obstarala, poslala, mimopražské návštěvy ubytovala, postiženému Florianovu synu Metodějovi, jednomu z bratrů Jana a Gabriela, zajistila díky otcovým ministerským kontaktům ošetření u prof. Jedličky.¹⁰⁷ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 135) Sháněla provazy pro Florianovu sestru Antonii, (Ibid: 112), hrací panny pro staroříšské děti: „Včera jsem dala poslat Vám pannu – nevím, bude-li dobrá, ale skutečně teď není vůbec nic lepšího; sháněla jsem anglické nerozbitné panny, ale v celé Praze nejsou. Tu rozbitou byste mi snad mohla jednou s nějakou zásilkou knih poslat, dala bych ji spravit.“ (Ibid: 102) Když se Florian v jednom z dopisů zmínil, že ho zaujal německý časopis, a žádal Stašu, zda by o něm nemohla zjistit víc a nějak ho objednat, nenechala na sebe její odpověď dlouho čekat: „Onen časopis jsem našla, ale jest neprodejný. Jest pouze pro členy nějaké společnosti vydavatelů v Lipsku. Napište mi prosím, stojí-li to za to, abych se do té společnosti přihlásila. Pak bych hned časopis dostávala zdarma.“ (Ibid: 131) Často jednala i z vlastní iniciativy, aniž by ji někdo přímo o něco žádal – vysvětluje to i z jejího vzkazu slečně Antonii: „Milá slečno, našla jsem tu pár obrázků, naše děti si s tím rády hrají, tak jsem si vzpomněla, že by se to snad i Vaším líbilo.“ (Ibid: 198) S právními věcmi Florianovi zase pomáhal i Rudolf Jílovský.

4. 2. 3. 5 Nová témata, nová setkání

Z hlediska Staši nezůstalo jen u představování nových autorů. Uváděla k nám také témata, která byla nová, resp. ta, o nichž se případní zájemci mohli poučit jen v německy psaných publikacích, protože u nás dosud neexistovala. První je soubor esejí o tanci, které přeložila na Florianův popud. V dopise z 22. 8. 1919 si Staša pochvaluje: „Ze zásilky jsem zatím si vzala na starost překlady, o něž mi píšete; jedno už mám přeloženo, a brzy je všechny najednou odevzdám; jest mi to práce velmi milá, věci jsou dobré, a i jsem se podívala, jak náhodou dobře jste připadl na můj vkus, zaslav mi překlady esejí o tanci; jest to věc, která mne velmi zajímá a kterou jsem kdysi hodně studovala a s velikým nadšením teoreticky i prakticky – pokud ovšem jsem měla k tomu zde v Praze příležitost – a té bylo hodně málo; již tenkrát jsem si myslila, jak by dobře udělala česká kniha o tanci – třeba jen překlad z německé, nebo různých esejí, s dobrými ilustracemi. Nemáme dosud ničeho takového u nás; jenže nevím, kdo by to dovedl napsat, - existuje jediná snad knížka od dr. Siblíka, a to jest pouhá kompilace ze dvou neb tří mnichovských knih; u nás není toho zájmu a nezná se nic

¹⁰⁷ Při své nechuti k vrchnostem se Florian přesto rád dovolává pomoci Staši jako „dcery ministrovy“. (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 169)

z toho tak jako u Němců; a jediný kreslíř, který se zajímal a studoval (ač jednostranně) tanec, Böttinger, ilustroval knihy německé.“ (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 68)

Byl to paradoxně také Florian, kdo Stašu upozornil na novou, mladou skupinu umělců. V dopise z 23. 12. 1920 mimo jiné píše: „Snad propříště bylo by lépe poslati mi seznamy, prospekty, tu a tam upozorniti mne na něco, co mně snad těžko dostane se do rukou nebo na oči. Tak čtu v nejnovějším čísle *Araratu* (z Mnichova) zprávu o Devětsilu (skupina umělců Teige, Wachsmann, Süß, spisovatelů Vaneura? – snad Vančura, Venck, Cernik, Hoffmeister, Suk, Frie – Frič?)...“ (Ibid: 159) Staša se informovala a 6. 1. 1921 vysvětluje: „Ptala jsem se p. Hofmana na Devěsil (tak se to jmenuje?). Je prý to skupina mladých nezralých lidí, která se už zase rozpadá, takže další číslo jejich časopisu *Orfeus* už nevyjde. To jedno číslo pošlu.“ (Ibid: 165)

4. 2. 4 Nepřímá svědeckví o charakteru spolupráce

Za Stašu se k spolupráci vyjádřily její dcery. Vzhledem k časovým souvislostem – narodily se tehdy, když už Staša byla s Florianem v čilém kontaktu a při ukončení činnosti jim byly tři roky – se jejich komentář musel omezit pouze na domnělou motivaci spolupráce. Z Florianových potomků se lze odvolat na svědeckví dvou z jeho synů, prezentované v Palánově knize. Signifikantní je, že se oba – na rozdíl od dcer Staši - vyhraněně a nesmlouvavě vyjadřují i k okolnostem, které časově nemohli zažít, nebo které znají jen z vyprávění.

Přímo ke vztahu svého otce a Staši se pak vyslovují jen jednou, když reagují na Palánovo konstatování (spíše než dotaz), že nic nemohlo být Florianovi vzdálenější než svět politických kabaretů, jehož členem byl i Jílovský. Gabriel dává Palánovi v podstatě za pravdu: „Byli to levičáci, avantgarda a měli blízko ke komunistům. Herci, tanečníci, kabaretiéři, sorta pro našeho otce nepochopitelná. To ale neznamená, že by ji odsuzoval.“ (Palán 2007: 168) Vůči tomuto hodnocení se nedá nic namítat.

Problematictější mi však připadá fakt, že v souvislosti se Stašou užívá Palán stále označení „formální vydavatelka knih“ a ani jeden ze synů Floriana ho nikdy nepopravil, naopak ho nepřímo utvrdil, aby výraz „formální“ chápal - podle mého názoru nesprávně – ve všedním slova smyslu. Doklady pro to, že Staša se své nové práci věnovala daleko nad rámec slova „formální“ a že Dobrému dílu poskytla mnohem víc než své jméno v tiráži, vyplynuly z předcházejících odstavců. Lze je chápat jako stanovisko této práce, pro niž je určující přímé

svědectví vzájemné korespondence, dávající jiný obraz než vzpomínky Florianových synů. Vycházím například z odpovědi Jana na Palánovu otázku: „Nit suchou nenechal tatínek ani na Ladislavu Kuncířovi, který založil jakýsi trucpodnik Družstvo přátel Studia. Jílovská o něm otci píše: „Kuncíř jest jeden z nejprohnanějších, nejneupřímnějších lidí, které znám. (A znám takových dost.) Nevěřím mu ani slovo.““ Jan na to reaguje slovy: „ Jílovská chtěla Kuncíře z dosahu tatínka odstranit, což se jí částečně povedlo. Bratr Josef později nahlédl do starých účetních záznamů Dobrého díla a dospěl k opačnému názoru: Kuncíř vedl všechno neobyčejně přesně, kdežto Jílovská údaje zatemňovala. „Kuncíř byl mnohem solidnější člověk, než jsme mysleli,“ tvrdil Josef.“ (Palán 2007: 160)

Po Staše sekl drápkem ještě Gabriel. Palán otázku směřoval na to, že vůbec první překlad Kafky do cizího jazyka¹⁰⁸ vydal Josef Florian, a to díky Jílovské. *„Stašu na nového německého expresionistu upozornila Milena, v této době prožívající s Polakem své vídeňské období.“*¹⁰⁹ Staša nechávala na oplátku posílat na Mileninu adresu ve Vídni knihy ze Staré Říše. (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 20, 47) Gabrielovi však stačilo, že zaslechl jméno „Jílovská“ a od Kafky se oslím můstkem dostal k tomu, že Jílovských měli velké auto: „Ten paradox: Kafkovu *Proměnu* překládal právě pater Vrána. Jílovská byla pro úřady nějakou dobu oficiální vydavatelkou tatínkových edic. Rozešli se kvůli penězům,¹¹⁰ ona si nějaké bez otcova vědomí vypůjčila. Vybavuju si, jak do Staré Říše jednou přijela i se svým manželem v nápadně velikém autě.“ (Palán 2007: 168)

Auto přitom u Jílovských nebylo jen symbolem statusu, ale daleko spíš nezbytností. Tuto argumentační linii sleduje i Štorch-Marien, který se nás (když už se mu to nepodařilo u manželky) snaží přesvědčit, že: „Na ten automobil jsem ale nemyslel z žádného flancmajorství, ale v první řadě z důvodů akvizičních, protože jsem si uvědomoval, jak výhodné by bylo objet alespoň dvakrát ročně celou dosavadní knihkupeckou klientelu a rozmnožit ještě její počet. Přesvědčil jsem se totiž v posledních dvou listopadových týdnech o důležitosti osobního styku s knihkupci a o významu předložení nabízených knih. Cestování vlakem sice nevadilo, jednalo-li se jen o několik větších měst, nepřicházelo však v úvahu při

¹⁰⁸ V první řadě edice *Archy* vyšlo několik drobných povídek Kafky: *Nový advokát*, *Venkovský lékař*, *Před zákonem*, *Nejbližší ves*, *Na galerii*, *Šakalové a Arabi*, *Bratrovražda*, *Starý list*, *Zpráva pro akademii*, *Výlet do hor*, *Stromy*, *Návštěva na důle*, *Císařské poselství*, *Mimoběžníci*, *Starost hospodářova*, *Náhlá procházka*, *Šaty*, *Přání státi se indiánem* ad. (Orlíčková 1972: 80) Roku 1929 pak v edici Dobré dílo vyšla *Proměna*. (Orlíčková 1972: 85)

¹⁰⁹ Vyplývalo z návštěvy 24. 11. 2008.

¹¹⁰ Jedná se stále o tutéž výpůjčku, zmíněnou již na jiném místě této práce, kvůli níž se však Florian s Jílovskou nerozešel – spolupráce pokračovala. Uvádět to v souvislosti s autem mi připadá účelové, svědčící o špatně skrývané závisti.

trase vyčerpávající převážnou část knihkupeckých míst. Také pražské firmy obcházet pěšky s kufrem – v nejlepším případě s tramvajovou výpomocí – nebylo časově ekonomické.“ (Štorch-Marien 1966: 223) Osobní auto navíc za první republiky představovalo pokrok, takže Jílovští byli v tomto ohledu moderní.

4.3 „Nová žena“ novinářkou

Novinářská práce byla jednou z typických oblastí, kde se angažované a aktivní ženy začaly uplatňovat.¹¹¹ Novinářkou byla i Staša; Marková tuto její činnost dokonce jmenuje na prvním místě. (Marková 1998: n. d.)

Reprezentativní přehled novinářské části Stašina života nabízí *Lexikon*: „[...] pak [po Dobrém díle] začala časopisecky i knižně uveřejňovat překlady a působit v redakcích časopisů (interně i externě) a nakladatelství: 1921 – 26 v *Tribuně* (mj. vedla její samostatnou přílohu *Módní Revue*), 1927 ve *Hvězdě*, 1927 – 28 v *Pestrém týdnu*, 1929 – 30 v časopise Osvobozeného divadla *Vest Pocket Revue*, 1929 – 36 v *Evě*, 1931 – 36 u J. Otty (v časopise *Světlozor* a v redakci *Ottova slovníku naučného nové doby*), 1936 – 38 v nakladatelství Novina (které vydávání uvedeného slovníku převzalo); [...]. Za války zaměstnána nebyla, od podzimu 1945 pracovala na ministerstvu informací (vedla oddělení kulturních přidělců, redigovala týdenní bulletin *Kulturní informace*) [...].“ (Lexikon 1993: 534 – 535)

Zřejmé bylo vzájemné ovlivňování Staši a Mileny Jesenské. Cinger uvádí, že Staša svou nejlepší kamarádku získala pro spolupráci s deníkem *Tribuna*. Jesenská tehdy žila s Polakem ve Vídni a zároveň prožívala vztah s Kafkou. (Cinger 2008: 14) *V příloze Tribuny „Módní Revue“ byla Staša redaktorkou pouze formálně, snad jen proto, že byla v Praze a mohla činnost koordinovat lépe než Jesenská. Ta nicméně vytvářela většinu příspěvků a určovala tím i kurz listu.*¹¹² Společně pracovaly také v redakci *Pestrého týdne*. Když Jesenskou propustili jako příliš levou, její druhé „já“ ji ze solidarity doprovodilo. (Cinger 2008: 14)

Novinářská práce, resp. *Pestrý týden* také zásadním způsobem ovlivnil Stašin soukromý život, protože v jeho redakci poznala životní lásku, Adolfa Hoffmeistera.

¹¹¹ Vývoj tohoto fenoménu – od prvních sloupků o módě přes ženské rubriky až po celé ženské časopisy – a také tematickou proměnu ženského psaní od otázek prakticky ženských až po problémy odborné ve své diplomové práci sleduje Lenka Penkalová. (Penkalová 2004: 28 - 30)

¹¹² Vyplývalo z návštěvy 3. 12. 2008.

Svoje novinářské aktivity - podobně jako otázky překladu - Staša s dcerami nijak nerozebírala, protože na to byly příliš malé. Vzpomínky paní Olgy jsou tedy kusé. Doma odebírali Pestrý týden.¹¹³

4. 3. 1 Dvě podoby Stašina novinaření

Periodika, v nichž byla Staša činná, se lišila náplní, periodicitou i publikem. Staša-novinářka byla žena mnoha tváří a nečinilo jí potíže psát fundovaně o avantgardě i významných soudobých kulturních osobnostech Evropy vůbec a zároveň přispívat do ryze ženských tiskovin. Reprezentantem prvního druhu psaní je *Vest Pocket Revue*,¹¹⁴ druhého pak *Eva, časopis vzdělané ženy*. Co se výše zmíněných kritérií týká (náplň, periodicita, publikum), vytvářejí oba svou odlišností krajní póly pomyslné osy, proto se blíže zmíním právě o nich. V obou začala působit v roce 1929, ale zatímco časopis *Vest Pocket Revue* ukončil činnost již o rok později, v *Evě* zůstala Staša až do roku 1936. Pro posuzování charakteru obou tiskovin a míry Stašina vlivu na něj je důležité, že ve *Vest Pocket Revue* byla redaktorkou, ovšem v *Evě* je v tiráži všech analyzovaných¹¹⁵ ročníků uváděna jako redaktorka Jarmila Nováková a Staša vždy figuruje až na druhém řádku - jako jedna ze spolupracovnic. Z hlediska osobního života se jedná o dobu, kdy již Staša byla odloučená od manžela, sama živila dospívající dcery, prožívala různé fáze svého vztahu s Hoffmeisterem a intenzivně překládala.

4. 3. 1. 1 Vest Pocket Revue (říjen 1929 – červen 1930)

Kdo Stašu doporučil do Vest Pocket Revue, není známo. Docela dobře to mohl být Hoffmeister. Prátelila se tam se všemi, samozřejmě s V + W, ale i s jinými. Obzvláště blízké přátele si Olga¹¹⁶ nevybavuje – před rozchodem rodičů je do rodiny nejčastěji chodil navštěvovat již zmíněný Peroutka.

¹¹³ Vyplývalo z návštěvy 3. 12. 2008.

¹¹⁴ Voskovec a Werich vydávali ještě jeden časopis, *Lokální patriot* (1935 – 1938). Časově spadá do otevření Spoutaného divadla. Cinger k tomu píše: „Staša Jílovská je u 1. čísla uvedena jako ‚zodpovědná redaktorka‘, v některých její jméno pak marně hledáme. Rozdíl obou časopisů je zřetelný. Však také Jílovská první z nich připravovala na ‚plný úvazek‘, v letech 1931 – 1936 pak byla redaktorkou Ottova nakladatelství, lektorkou jeho Anglo-americké literatury, později celého nakladatelství. [...] Z obsahu LOKÁLNÍHO PATRIOTA je zřejmé, že podobně erudovaného a zapáleného člověka se sehnat nepodařilo. Jejím odkazem je publikace protikladných názorů kritiků a novinářů nebo Nezvalovy či Seifertovy originální verše. Báseň *Dvě písně Jaroslava Seiferta* má větší význam, zazněla v revui *Pěst na oko aneb Caesarovo finále* (8. dubna 1938), posledním díle V&W a celého Osvobozeného divadla.“ (Cinger 2008: 28 – 29)

¹¹⁵ Jde o následujících sedm ročníků: 2. (1929 – 30), 3. (1930 – 31), 4. (1931 – 32), 5. (1932 – 33), 6. (1933 – 34), 7. (1934 – 35) a 8. (1935 – 36). Vzorek není vyčerpávající, ale měl by být reprezentativní.

¹¹⁶ Informace o vztazích v Devětsilu, v Osvobozeném divadle a ve zbytku společnosti jsem získávala při druhé návštěvě 3. 12. 2008.

První číslo vyšlo 1. října 1929. Staša tu zastávala funkci redaktorky a opravdu plnila hlavně funkci organizační a sumarizační; autorkou článku byla spíš výjimečně. Právě už výběr a řazení příspěvků prozrazuje mnohé o tom, co preferovala, a také dokládá její obdivuhodný intelektuální záběr, smysl pro propojování článků a účelné využívání osobních kontaktů v pracovním životě, což osvědčila už svojí aktivitou při spolupráci s Florianem. V avantgardě se orientovala sama, i bez přispění Hoffmeistera. Cinger na adresu *Vest Pocket Revue* uvádí: „S vědomím odborného zázemí Staši Jílovské jsou zcela zřejmé uvedené citace nebo příspěvky básníků Jeana Cocteaua, Phillipa Soupaulta a Tristana Tzary, o němž napsal do časopisu studii Karel Teige. Nebo reportáž francouzského prozaika a dramatika Rogera Vaillanda, který se v Paříži u malíře Josefa Šímy setkal s V&W, článek o Alfredu Jarrym, povídky i drama Blaise Cendrarse a dalších francouzských umělců spojených navíc viděním, jemuž se v literární teorii přivyklo říkat dada či surrealismus. Šlo o součást avantgardy, stejně jako jí bylo Osvobozené divadlo. Šťastná a svým způsobem přirozená souhra okolností vedla k symbióze osobností napříč Evropou.“ (Cinger 2008: 16)

Pružně reagovala například tehdy, když v reakci na zesílenou kritiku humoru a her V&W zavedla rubriku „Vzorník kritik“, kde byly hlasy „pro“ i „proti“. Do nich umísťovala dojmy té které přední osobnosti kulturní scény z daného představení. (Cinger 2008: 31)

4. 3. 1. 2 „Letos máme každých čtrnáct dní novou módu v kloboucích“ (Eva 1929 – 1936)

Eva, časopis vzdělané ženy, vycházela ve 20. a 30. letech 20. století, a to vždy 1. a 15. v měsíci, s výjimkou července a srpna, kdy fungovala jako měsíčník. Vyžadovala poněkud jiné novinářské schopnosti. Penkalová ve své diplomové práci *Evu* charakterizovala jako „elitní časopis pro ženy z majetnější vrstvy s kvalitním grafickým zpracováním a kvalitní literární přílohou“. (Penkalová 2004: 29)

Po prozkoumání několika ročníků s tímto vyjádřením mohu jedině souhlasit. Jednalo se opravdu o výjimečně pojatý časopis. Byl svěže psaný.¹¹⁷ Ve středu zájmu sice stála móda, ale tematický záběr byl daleko širší a pokrýval snad všechny oblasti ženského života – i ty, kam ženy začaly pronikat teprve nedávno. Zajímavý, i když nejspíše nezamýšlený kontrast tvoří články o zbraních, paličkované krajce nebo řízení automobilu. Jednotlivé rubriky byly věnované zdraví, vaření a pečení, románům na pokračování – i těm překladovým, informacím

¹¹⁷ Mezi časté přispěvatele patřili Helena Malířová – zejména články o Bulharsku, Emil Synek – například svým seriálem o Boženě Němcové, Jan Wenig, Milča Mayerová, Jiří Frejka, Minka Podhajská, Marie Pujmanová – na pokračování tu vycházela *Pacientka doktora Hegla*, Olga Scheinpflugová zde uveřejňovala román *Babiola* a Josef Knap román *Vysoké jarní nebe*.

o nových filmech včetně zfilmovaných verzí románů, duševním otázkám, politice, cestování. „Zprávy ze světa“ byly zacílené tak, aby informovaly především o ženách. Byla to právě ženskost, která mě na *Evě* zaujala.

Při bádání jsem se snažila zjistit, jaký podíl na její koncepci měla Staša a také do jaké míry časopis reflektoval zájmy „nové ženy“ – články byly koneckonců psané ženami a (především) pro ženy.

O Evě paní Olga nic neví a ani si ji moc nevybavuje. Naznačuje, že práci v ní snad Staša přijala z čistě finančních důvodů. Charakter článků, jejich stereotypičnost a to, jak se opakují, nasvědčuje tomu, že při psaní měla nezvykle omezený prostor a že ji to nenaplnovalo – i když móda jí jako „nové ženě“ určitě blízka byla. *Proč do Evy také trochu víc nepřekládala, se neví.*¹¹⁸

Při pročitání jednotlivých ročníků jsem byla opravdu překvapená tím, že Stašiny příspěvky se vyskytovaly spíše sporadicky, a pakliže ano, šlo vesměs o původní věci, týkající se módy. Poměr článků a překladů svědčí výrazně ve prospěch prvně jmenovaných; Stašiny překlady v *Evě* jsou výjimkou. Patnáctého listopadu 1930 v *Evě* vyšel Stašin překlad eseje V. Woolfové pod názvem *Žena je zrcadlem muže*. V roce 1931 *Eva* na pokračování uveřejňovala překlad románu *Ta druhá* od Colette.¹¹⁹ Těžko říci, do jaké míry byla Staša schopná promlouvat do konečné verze toho kterého čísla. Nesporné je, že na stránkách k tomu moc prostoru neměla.

Lze se domnívat, že příspěvky brala jako stálý příjem za ne náročnou, rutinní práci¹²⁰ a šetřila čas a jazykovou energii na překlady, kde právě finanční stránka mohla být problematická, resp. dlouhodobá záležitost. Proto asi sama Staša *Evu* neodebírala, proto si na

¹¹⁸ Vyplývalo z návštěvy 3. 12. 2008.

¹¹⁹ Colette, plným jménem Sidonie-Gabrielle Colette (28. 1. 1873 Saint-Sauveur-en-Puisaye – 3. 8. 1954 Paříž). Významná francouzská autorka, kolem roku 1927 opakovaně označovaná za nejlepší francouzskou spisovatelku. Zřejmě vlivem své nevyhraněné sexuality – která ovšem mohla být pouhou stylizací – do literatury uváděla nová témata (šantány, kurtizány) a pohrávala si s genderovými stereotypy – muži jsou křehcí, nosí hedvábná pyžama a korále, ženy jsou racionální a silné a díky tomu přežívají (román *Chéri*, 1920). Byla několikrát vdaná, nejranější díla podepisovala „Willy“, což byla přezdívka jejího prvního muže, který z toho patřičně těžil. Napsala přes 50 románů, v anglicky mluvícím světě je známá hlavně díky románu *Gigi* (1945), který byl upraven pro Broadway i pro Hollywood. Milostné poměry měla s oběma pohlavími. Když se v rámci jednoho představení na Moulin Rouge roku 1907 na jevišti políbila s ženou, musela situaci usměrňovat policie. Spolupracovala s Mauricem Ravelem, jejím sousedem byl jednu dobu Jean Cocteau. Za první světové války přeměnila panství svého tehdejšího muže na lazaret, za druhé pomáhala skrývat Židy včetně svého manžela. Byla členkou Královské belgické akademie a prezidentkou (a zároveň první ženskou členkou) Académie Goncourt. Katolický ritus jí byl odepřen, ale dočkala se státního pohřbu.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Colette> Staženo 19. 2. 2009.

¹²⁰ To neznamená, že by články postrádaly vtip.

ni paní Olga nemohla upamatovat. Také asi proto si Jesenská v lednu 1929 v jednom z dopisů Hoffmeisterovi na Stašinu adresu posteskla: „Myslím, že je moc důležité najít jí nějaké vhodné zaměstnání. Tyhle *Evy* a *Hvězdy* jsou pro kočku.“ (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 118)

O módě píše Staša fundovaně, a přesto si dokáže udržet odstup a ironicky se pobavit na účet těch žen, které se staly otrokyněmi módy a bez nových trendů z Paříže by se už ani samy nedokázaly obléknout:

Ještě nikdy nebylo tak těžko psát o tom, co se nosí a co se nenosí, jako letošní zimní sezonu: protože v módě je taková svoboda, že prostě není možno předepisovat a zakazovat. Nosí se zkrátka vůbec všechno. To může i nemusí být příjemné. Je to jistě příjemné každé ženě, která má svůj standard v oblékání, poznala, co jí sluší a co se pro ni hodí, a dovede si vybrat sama podle svého vlastního vkusu a vůle. Ale je to asi nesnadné pro ženy, které byly doposud zvyklé poslouchat slepě módu a koupit se vždycky to, co bylo posledním a jediným módním příkazem. Ty to mají vždycky nejpohodlnější: jejich dobrý módní salon jim připraví prostě modely, podle kterých si vyberou. Věděly vždycky, kdy v jakém úhlu se musí nosit klobouk, kolik centimetrů má být dlouhá a kolik široká sukně, má-li být plášť dlouhý se sukní nebo o 20 cm kratší: věděly to a věřily tomu, co jim řekla jejich švadlena a co viděly všude kolem sebe na ulici. Hlavně u nás je zásada uniformovanosti módy velmi silně zakořeněna: běda ženě, která si dovolí nasadit si klobouk rovně, když se nosí v určitém úhlu na stranu, nebo si dát pás na plášť, když móda předepisuje pláště bez pásu. Móda je jen jediná a každá úchylka z ní platí u nás za výstřednost nebo dokonce za nevкус. Co se v Paříži nenosí – totiž o čem tvrdí některý pařížský salon nebo módní list, že se to nenosí – to je u nás nepřipustné, i když většině Pařížanek ani nenapadne, aby se podle toho řídily. [...] Zkrátka noste si, co chcete. Je to špatná rada módní redaktorky, ale je to tak. (Jílovská 1934. Osvobozená móda. In: Eva 7, 1934/1, str. 20)

Následující ukázka je úsměvná, ale výpovědní hodnotu jí nelze upřít – je to nezamýšlená sociologická sonda do životní úrovně tehdejší ženy (vyšší) střední vrstvy. Dnešní čtenář může být zaskočen tím, jaké technické vymoženosti, mnohdy zároveň také v cestovní verzi, se jí už nabízely. Půvabným způsobem dokumentuje, co všechno také musela tehdejší žena z této vrstvy podstoupit, rozhodla-li se cestovat, a jak při tom uvažovala. Článek totiž na komičnosti získává až pro nás, ale původní funkce byla informativní, podbarvená sice stašovským zlehčeným tónem; serióznost je však nepopíratelná.

Přípravy na cesty jsou jednou z nejpříjemnějších dob v roce. [...] Kufr se stává na cestách našim šatníkem, nécessaire našim toaletním stolem. Je těžko rozhodnout, kolik kufrů, kolik zavazadel je třeba jednomu člověku. [...] Druhým zavazadlem je krabice na klobouky. To je praktické zavazadlo; mimo

všechny klobouky se tam vejde spousta drobností, které jsme zapomněly dát do kufru a vzpomněly si na ně až po jeho zamčení. [...] Velké cestovní šatníkové kufrы jsou pravou skříní na cestách; v těch jsou obleky zavěšeny na věšácích, boty, prádlo, drobnosti uloženy v zásuvkách, takže stačí kufr v hotelu postavit, otevřít a věci v něm složené zůstávají nezmačkány, nepoškozeny a připraveny k okamžitému použití. K příjemným doplňkům cestovních potřeb, kterých je nekonečná řada, patří nejen věci užitečné, jako je cestovní žehlička nebo skládací věšák a stojan na klobouky, ale také věci pro zábavu, kterými si můžeme na cestách zpříjemnit mnoho chvil. Je to na příklad cestovní gramofon, malý skládací stroj v kožené skřínce, s deskami v pěkném koženém kulatém pouzdře, který se snadno ze skříňky rozloží, sestaví a může kdekoli ve vlaku, na lodi nebo v hotelu spustit. Psací stroj je druhým takovým užitečným spouštěčem, ale přejeme vám, abyste jej mohly nechat po dobu svého cestování doma odpočívat! (Jílovská 1930. Na cesty. In: Eva 2, 1929/2, str. 20)

Pro lepší představu uvedu názvy několika dalších, namátkou vybraných Stašiných příspěvků, spolu s rokem vyjití: *Módní péle-mêle* (1929), *Dětská garderoba* (1929), *Nevěsty* (1929), *Jak se trestá neuposlechnutí módy?* (1929), *Maškarní plesy* (1930), *Módní desatero pro jaro 1930* (1930), *Jarní přehlídka módy* (1930), *Odpolední šaty* (1930), *Na cesty* (1930), *Na tennis* (1930), *Na výlety* (1930), *Nové letní nápady* (1930), *Móda v teorii a praxi* (1930), *Dětem do školy* (1930), *Pro večer* (1934), *O barvách* (1934), *Když máme hosty* (1934), *Doma chceme být také hezké* (1934), *Gardedámy se už nenudí* (1934), *Jak se obléká ŽENICH* (1934), *Garden party* (1934). A na závěr tabulka „*Co potřebuje elegantní žena*“, která má v záhlaví následující kolonky: Na ulici – jaro – podzim, Na cesty a sporty, Do deště a do sucha, Na léto do lázní, Na ulici v zimě, Na večer.

Jinými slovy Eva představovala určitou existenční jistotu. Staša se tu nijak intelektuálně nekompromitovala, ani – slovy Floriana: „[...] ruce příliš neznásilňovaly srdce“. (Korespondence Jílovská – Florian 1993: 15) Věnovala se oblasti, která ji bavila a dopřávala jí pocit samostatnosti. Většina článků se stále točila kolem módy v průběhu roku, takže v případě jiných novinářek by jim snad hrozila i vyprázdněnost a kliše. Staša se jich ovšem zhostila s noblesou a žánr, který svým omezeným tematickým repertoárem a stereotypními stylistickými konvencemi inovacím nepřál, dokázala pojmout kreativně. Navíc být zaměstnána jako spolupracovnice ženského časopisu tohoto formátu a renomé bylo nesporně prestižní. Námitka Jesenské tedy spíš než na ženské novinářství nebo dokonce kvalitu Stašiných článků směřovala k tomu, že Staša se při takovéto práci nemůže zcela intelektuálně rozvinout a tříšt síly, které by měla nasměrovat jinač.

Na začátku 4. ročníku požádala *Eva* několik předních osobností o kritiku své práce. Marie Pujmanová odpověděla: „Vážená paní, ptáte se, jak se mně líbí *Eva*. Líbí; je živá a zábavná, má úroveň a je na ní znát, že si nedáte pokoj a hledáte pořád něco nového a lepšího. Zvlášť ráda mám v *Evě* obrázky a přesné informativní články paní Jílovské. Píše k věci a člověk ví, na čem je.“ (In: *Eva* 4, 1931/1, str. 5)

Druhou otázkou je, zda *Eva* uspokojovala potřeby „nové ženy“. V téže anketě se vyslovoval i režisér Jiří Frejka. Jeho vyjádření je částečnou odpovědí: „[...] není pochyby o tom, že *Eva* je nejkvalitnějším listem u nás a zvlášť, že se tu opravdu cítí pevné úsilí o úroveň. Mám-li však býti upřímný: domnívám se, že doposud jste nejednou musila hladit nebo obejít leckterou otázku, která by žádala pronikavého rozboru – myslím tím speciálně na to, co by se dalo nazvat *moderní ženská otázka*. Nemyslím tím na nějaké těžkomyslné rozborů, ale na ostře viděné situace, do kterých dnešní ženu staví moderní doba svým společenským přeskupováním, krisí manželskou, hospodářskou a podobně. [...]“ To obdiv dramatika Viléma Wernera je takřka bezvýhradný:

Paní redaktorky! Začaly jste vydávat svůj časopis s požehnaným posláním, aby byla žena zbavena plísň minulého století, které bylo tak bohaté na nevkus a zatuchlost. Měly jste velmi těžký úkol, vzhledem k záplavě ženských časopisů, jež chtějí mluvit k ženám, ale vychovávají jednostranné kuchařinky a Lilitky. Žijeme v zemi, kde byla vepřová s knedlíkem těžištěm manželského soužití a v huse se zelím stýkaly se duše manželů v něžné indukci. (Je správné, píšeli-li v minulém čase?) Rozběhly jste se na to statečně s vyhrnutými rukávy, abyste dokázaly, že osvobození ženy je něco víc než volební právo, a že musí prasknout něco v domácnosti a ve společnosti. Kdyby *Eva* vycházela v Německu, měla by třicet stránek inserátů a čtvrt milionu odběratelů. [...] Když v poměrech malého národa můžete vydávat časopis v tak krásné a drahé reprodukci, v úpravě tak výjimečně noblesní, pak vidíte nejlépe, že jste se svým cílem neminuly a držte se statečně dál. [...] (In: *Eva* 4, 1931/1, str. 4, 5)

Už letmý pohled na reklamní sekci a druhy zboží vybízí dát rovněž kladnou odpověď. Čtenářkám se s větší či menší mírou jazykového humoru nabízí tyčinky na rty, nejlepší ondulace v Praze od J. Klause, hotová jíška – jediné Parato, Fly-Tox, který zničí všechen hmyz, kvalitní šicí stroj Lada, Vomáčkova káva, Meinlův čaj, pračka Perun – Praha Karlín, gumové podpatky Berson, depilační mýdlo Femy, břišní pasy, podprsenky a gumové ponožky INSTRUMENTA, převrat v léčení „haemorrhoidů“ HEMOLIXIR. Vedle řady soukromých lékařů, sanatorií a lázeňských komplexů vedlo na stránkách *Evy* masivní kampaň také porodní sanatorium Praha 2, Klimentská 9. Hotová jíška i pračka přišla zrychlenému životnímu rytmu

„nové ženy“ jistě vhod, depilační mýdlo se stalo novou samozřejmostí – stejně jako podprsenky namísto korzetů. *Eva* ovšem neulpívala na vnějškových problémech. Dokladem liberálního ovzduší jsou články z lékařského prostředí, zejména ty, které nabízejí gynekologicko-porodnické služby nebo odstranění dosud tabuizovaných obtíží. Pravidelnou rubrikou – známou i z dnešních časopisů podobného zaměření - byly názory z lékařského prostředí, jak jinak než propojené s módou. Jeden z lékařů si například pochvaluje, že díky nové módě krátkých účesů se ženy tak nezdráhají nechat si před chirurgickým zákrokem vyholit hlavu.

Když Werner *Evu* chválil, měl zřejmě na mysli ještě jiné aspekty. Časopis je sjednocován přátelským a zdravě sebevědomým tónem. Kromě kosmetiky a domácích pomocníků jsou velmi častým tématem reportáže o slavných (českých) ženách, vesměs současných. Tato složka byla opravdu velmi exponovaná a postupně byly představeny E. Junková, F. F. Plamínková, O. Scheinpflugová ad.

Snad největší novum byla otevřená diskuse k problémům, o kterých se dříve nemluvalo nebo jejichž existence se dokonce popírala. Jednalo se kupříkladu o návrhy, jak dosíci rozvodu a jak se poté s jeho důsledky vyrovnat nebo jak reagovat na vysvědčení našich dětí. Zejména manželské otázky byly podloženy dobovými studiemi, takže čtenářky dostávaly to nejaktuálnější, co se nabízelo. Evergreenem zůstávalo politické zrovnoprávnění – tento proces v jednotlivých zemích byl bedlivě sledován a komentován. V článku *Život a práce žen* se čtenářky a čtenáři dozvěděli, že volební právo obdrží už i turecké ženy (zákon schválil turecký sněm v Angoře 5. 12. 1929), že bulharské ženy budou advokátkami (zákon ze 4. 12. 1929) a konečně, že v Rio de Janeiru byla otevřena univerzita pouze pro ženy, což podle *Evy* svědčí o velikém duševním pokroku žen v Brazílii a o stále větším přílivu studentek. (Autor neuveden 1930. *Život a práce žen*. In: *Eva* 2, 1930/6, str. 26 - 27) V této souvislosti je více než zajímavé zamyšlení nad Hitlerem. Zajímavé proto, že autorka se k němu vyjadřuje už počátkem 30. let a - jako žena - hodnotí jeho přístup k rovnému volebnímu právu.

„Nová žena“ si ráda nechá doporučit dobrou novou knihu a často chodí do kina. V *Evě* nalezne kladné recenze mimo jiné na Durychovo *Bloudění* (zřejmě jaro 1930), nebo na stejně tak současný román T. Manna *Josef a bratři jeho*. Na spodní straně stránky je zpravidla odkaz k vydavateli, spojený s decentní reklamou. Do kina se vyplatí zajít na novinku, na *Václava* – režisér neuveden, nebo *Zlacený rám* od Karla Smrže. Pro obdivovatelky Johna Galsworthyho,

které v 6. ročníku na pokračování četly jeho společenský román *Napříč proudem*, je v příštím ročníku *Evy* upoutávka na filmovou verzi, kterou vytvořila společnost Universal Pictures.

„Nová žena“ dbá ovšem také o tělesnou kondici a ráda cestuje – obojí se dá ideálně propojit v lyžařském kurzu s rakouským lektorem v Alpách nebo při plavání v Itálii. Dobrodružnější čtenářky se možná pod dojmem vypravování českých vysokoškolaček o studijních pobytech v Americe rozhodnou pro cestu za oceán....

4. 4 „Nová žena“ v právních vztazích

S ženou do politiky přišla témata, která byla dosud ošetřena špatně, nedostatečně, nebo vůbec. Jednalo se o oblasti tradičně spojované s něžným pohlavím – rodinné a sociální právo. *Paní Stanislava zdůrazňovala, že za první republiky neexistovaly podpory a nebylo výjimkou vidět na ulici umírat člověka hladu. Po domech také často obcházeli žebráci a docházelo nepochybně k mnoha emotivním výjevům. Stanislava si například s pohnutím vybavila okamžik, kdy u jejích dveří zazvonila mladá žebračka, které na rukou umíralo dítě. Nikdo potřebný od Jílovských nikdy neodešel bez almužny, ať už mu ji poskytla Staša, dcery, nebo Bětuška. Obě dcery se shodují v tom, že ke konci první republiky byla na území Československa větší bída než v prvních letech válečných, přinejmenším pro nižší střední a střední vrstvy, protože za války fungovaly alespoň přídělky.*¹²¹

Zákonodárnému snažení českých (resp. československých, mezi něž patřily ženy českého, německého, židovského a slovenského původu a jedna Maďarka¹²²) poslankyň a senátorek Národního shromáždění (mezi lety 1918 – 1920 nazývaného Revoluční národní shromáždění) za první republiky se věnuje Dana Musilová.¹²³ Důležité je, že „československý parlament byl již od samého začátku strukturován jako prostor, ve kterém budou zasedat muži i ženy. [...] Ženský prostor v parlamentu se vyznačoval odlišnými přístupy k rovnosti žen a mužů a k řešení tzv. ženské otázky. Ženské programy obou [české a německé] sociálně

¹²¹ Vyplývalo z návštěvy 24. 11. 2008.

¹²² Gizela Kolláriková (24. 10. 1892 Budatín – 24. 10. 1960 Žilina); poslankyně NS v letech 1925 – 1929. (Musilová 2007: 104)

¹²³ Musilová, D. 2007. Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939. České Budějovice: VEDUTA. Průkopnická publikace, mapující opomíjenou část české historie. Na základě podrobného studia parlamentních a archivních materiálů a komparací s německými, rakouskými a polskými pracemi podobného druhu vyděluje společné znaky ženské parlamentní činnosti daných zemí. Jádrem knihy je však situace v Čechách, shrnutí hlavních bojů o vstup do parlamentu a následně bojů v parlamentu. Definovány jsou základní styčné body poslankyň; nechybí grafy, tabulky, medailony jednotlivých žen ani stenografický záznam autentických projevů několika z nich.

demokratických stran, komunistické a národně socialistické, kladly výslovně důraz na rovnost žen a mužů, programy ostatních stran zmiňovaly příležitosti, jakých se ženám dostává v novém československém státu. Sociální demokratky hovořily jménem (českých a německých) proletářských žen, národní socialistky a členky českých občanských stran se profilely jako zástupkyně všech žen, političky Deutsche Nationalpartei všech německých žen. Všechny programy bez rozdílu však zdůrazňovaly paradigma mateřství jako přirozené, tradiční a nejdůležitější ženské role. Poslankyně a senátorky přejaly odpovědnost za paradigma mateřství, která se projevila [...] zvýšenou ochranou matek a dětí prosazovanou napříč politickým spektrem. [...] Vznášely další genderově specifické požadavky, například rozšíření možností a zvýšení kvality dívčího vzdělávání a jeho odluku od vzdělávání církevního,¹²⁴ boj proti alkoholismu, prostituci a námezdnímu kojení, snažily se zrovnoprávnit nemanželské děti a přiznat titul paní rovněž neprovdaným ženám. [...] Akcentováním tradičních ženských aktivit si ale samy zúžily manévrovací prostor.“ (Musilová 2007: 12, 122 – 123)

Z hlediska ženského snažení zaměstnávala meziválečný parlament po celou dobu existence dvě témata: reforma rodinného práva a trestnost interrupce. „Nový československý stát převzal úpravu rodinného práva obsaženou v rakouském občanském zákoníku z roku 1811. Manželské a rodinné právo upravovaly paragrafy 44 – 186. Veškerá moc v manželství náležela muži. [...] Paragraf 155 zakotvoval nerovnoprávnost dětí narozených mimo manželství. Na Slovensku a na Podkarpatské Rusi platilo uherské právo, které obsahovalo obligatorní občanský sňatek a připouštělo rozluky manželství. [...] [Krátko po vzniku republiky] Byly ustanoveny superrevizní komise a subkomitety, ale ženy nakonec stejně utrpěly porážku – vláda se z projednávání nového občanského zákoníku rozhodla klíčové součásti vyčlenit: manželské právo, právní vztahy mezi rodiči a dětmi, osvojení, poručenství, opatrovnictví. [...] Stávající úprava tak platila až do roku 1949, kdy byl přijat zákon o rodinném právu. Obsah zákona odpovídal návrhům někdejší Ženské národní rady, které připravila dr. Milada Horáková-Králová.“ (Musilová 2007: 123, 69, 72, 75, 73, 76)

„O interrupcích se nahlas začalo mluvit až po roce 1918. [...] Československo převzalo rakouský trestní zákoník z roku 1852, [...] podle nějž byla polehčující okolností například menstruace nebo těhotenství. [...] Problematiku interrupce řešily paragrafy 144 – 148

¹²⁴ Louisa Landová-Štychová dokonce roku 1919 připravila návrh, jímž doporučovala zavedení sexuální výchovy na vyšších stupních škol. Osvětou tak chtěla předcházet potratům a odbourat prostituci. Přijat nebyl. (Musilová 2007: 55)

trestního zákona. Byla kvalifikovaná jako zločin se sazbou v rozmezí pěti až deseti let. Postih hrozil i za pouhý pokus nebo zprostředkování; zákaz se naopak nevztahoval na případ, kdy by těhotenství ohrozilo život matky. Odstranění trestnosti interrupcí mělo menší podporu než změny rodinného práva. Na jednom pólu stály nesmiřitelné katoličky, na druhém radikální německé¹²⁵ feministky, které tvrdily, že žena beztak nese všechna rizika spojená s porodem a výchovou dětí, má tedy právo rozhodnout se, zda chce dítě přivést na svět. [...] Vláda si nechala předložit řadu expertiz od lékařů i aktivistek ženského hnutí. Nakonec ale po dlouhém váhání nepodpořila ani tzv. Meissnerovu předlohu,¹²⁶ která by měnila ustanovení o interrupci alespoň částečně. Korespondovalo to s konzervativním veřejným míněním.“ (Musilová 2007: 123, 76)

V oblasti sociální politiky a faktického provádění ženské rovnoprávnosti, formálně zaručeného Ústavou z 29. 2. 1920, se v první Československé republice angažovaly zejména poslankyně Milada Horáková a F. F. Plamínková. Z hlediska zrovnoprávnění dosáhly mravenčí prací trvalých výsledků. Horáková začala v ženském hnutí pracovat jako pomocnice a „žačka“ Plamínkové, o níž se v *Evě* z 1. 2. 1935 píše:

[...] Sama o sobě jest F. F. Plamínková typickou představitelkou nového ženství, průbojného a uvědomělého, hledajícího cíl života v intensivní práci a aktivní spoluúčasti v celém kulturním i politickém toku života. [...] Již r. 1902 byla spoluzakladatelkou ženského klubu českého [...]. R. 1905 spolu založila Výbor pro volební právo žen, jehož cíl – dosažení pasivního volebního práva pro ženy – byl korunován zdarem v r. 1912, kdy byla prvá žena zvolena poslancem. [...] Životním dílem senátorky Plamínkové a její, tuším, největší láskou jest Ženská Národní rada, kterou r. 1923 zakládá, a která se stává nepolitickým svazem 50 ústředních ženských spolků z celé republiky. Úkolem Ž. N. R. jest dosáhnouti skutečného zrovnoprávnění žen, které jim ústava zaručuje, ale které životní praxe teprve pomalu upravuje, ve všech oborech a povoláních a doplniti toto zrovnoprávnění ženino v organisaci práce zřetelem i na zvláštní úkol ženin – mateřství. [...] Ž. N. R. pracuje velmi intensivně s mezinárodními ženskými organizacemi a F. F. Plamínková jest volenou místopředsedkyní 4 největších z nich (Mezinárodní ženská rada, Mezinárodní Alliance pro volební právo žen, Ofen Door Internacional a Federace výdělečně činných žen) a předsedkyní Malé ženské dohody. Tato činnost mezinárodní jest doplněna delegováním F. F. Plamínkové do Svazu Národů. V r. 1931 byla členkou Komise pro otázky sociální a humaní a v r. 1932 členkou komise pro

¹²⁵ Německo bylo jedinou ze sledovaných zemí, která v meziválečném období částečně liberalizovala ustanovení trestního zákoníku o interrupci. Paragraf 218 zakazující provádění interrupcí byl sice zachován, ale zásluhou sociálních demokratů, komunistek a poslankyň dvou občanských stran byla snížena trestní sazba. (Musilová 2007: 90 - 91)

¹²⁶ Dr. Alfréd Meissner, sociálně demokratický ministr spravedlnosti. Jeho předloha řešila problematiku interrupce nezávisle na platném trestním zákoníku. Návrh kvalifikoval interrupci jako přečin a vymezoval případy, kdy ji bude možno provést bez právních důsledků. Připouštěl sociální indikaci a umožňoval bezplatné provedení interrupce nemajetným ženám. (Musilová 2007: 80)

otázku státní příslušnosti vdané ženy. (Dr. Nosilová-Zlesáková, L. 1935. Šedesátiny předsedkyně Ženské národní rady. In: Eva 7, 1935/7, str. 25)

Dostává se nám tak do rukou dobově čerstvé zhodnocení života Plamínkové a vidíme, čeho si na její činnosti současníci vážili nejvíc. Některé z otázek rozvíjí Plamínková v pojednání „*O právu vdaných žen na výdělečnou práci*“.¹²⁷ Z hlediska historického za pozornost stojí, že ženy se sdružovaly nejen na státní a mezistátní úrovni, ale také na rovině tzv. Malé dohody, čímž podporovaly Benešem nastolený a Masarykem schvalovaný kurz diplomacie a sítě spojenců.

Skutečnost, že systém sociální péče byl teprve ve stádiu zrodu, dosvědčuje i článek z *Evy* z roku 1929. Tím, že si na soudobý systém péče stěžuje a vyjmenovává jeho neduhy, nás s ním vlastně také seznamuje:

Každý z nás dobře ví, co znamená nemoc v rodině. [...] Jde-li o nemocného majetných vrstev, snadno najde pomoci. Jsou zde sanatoria, lékaři, placené ošetřovatelky, anebo příbuzní a blízcí, kteří nemusí za výdělkem a mohou o nemocného pečovat. Málokdo však ví, jak strašlivá je nemoc, dolehne-li na chudáka, nebo opuštěného. Namítnete, že je přijmou léčebné ústavy veřejné a nemocnice. Ano, ale ne vždy a všechny. Nedostatek veřejných nemocnic jest všeobecně známá bolest našich poměrů, takže velké procento nemocných zůstává v domácím ošetřování. Dále každou chorobu, zvl. nezhojitelné choroby, nemocnice nepřijímají a tak bývá mnoho těch, kteří bez pomoci a náležitého ošetření trpí. Na soukromého lékaře není peněz a chudí lékaři nestačí zdolat všechny hlásící se případy. [...] A z tohoto impulsu vznikly v Americe a Anglii t. zv. Visiting-Nursing Service, ve Francii infirmiers visiteuses a u nás ošetřovatelská a zdravotní služba v rodinách. [...] Vlastním výkonným orgánem této služby jsou diplomované sestry-ošetřovatelky, které jsou zodpovědné kuratoriu a pracují podle předem schválených směrnic. Dnešního dne pracuje v této akci pro obvod Velké Prahy již 6 sester; jedna z nich jako vedoucí. Účelem ošetřovatelské a zdravotní služby v rodinách jest poskytovat v první řadě ošetřovatelskou pomoc nemajetným, opuštěným nemocným, kteří nebyli přijati do nemocnice a již pro povahu nemoci nebo

¹²⁷ Jedná se o esej vydanou v roce 1934., tj. v době, kdy se důsledky krize již projevily plnou silou. Jednou z reakcí na masovou nezaměstnanost byl názor, že pracující ženy zabírají mužům práci a situaci tedy ještě zhoršují. Měly by být proto hromadně propuštěny. Plamínková tento názor přesvědčivě vyvrací jako nemorální, neekonomický a falešný – šlo by pouze o přesun nezaměstnanosti jinam. Jeden z dalších argumentů bezděky koresponduje s tvrzením dcer Staši, tj. že jejich rodiče se vzali snad v té finančně nejméně vhodné době. Na obhajobu ženina práva na práci totiž Plamínková mimo jiné uvádí: „Jde většinou o mladá manželství s nízkými příjmy, která se zakládala za nejdražších dob po válce; jde hlavně o kategorie nižších zaměstnanců. Podle dotazníků, které Ženská národní rada rozeslala, vidíme jasně, jak rodiny ty jsou zatíženy dluhy ještě ze studií, za zařizení bytu, za stavby rodinných domků, vysokými nájmy... Vidíme z nich, jak jde o dcery chudých rodičů, jimž nyní dcery splácejí vklad do jejich vzdělání věnovaný péčí o rodiče nebo sourozence. *Většina těchto manželství mohla vzniknout jen za předpokladu výdělečné činnosti obou manželů* [...]“ (Plamínková 1934: 13 – 14)

opuštěnost vyžadují této péče. (Králová-Horáková. 1929. Ošetřovatelská a zdravotní služba v rodinách. In: Eva 2, 1929/2, str. 26)

4. 5 Společenské a politické postoje Staši Jílovské: soukromé a veřejné

4. 5. 1 „Stašu má asi každý rád“

Dcery polemizují s často citovaným výrokem, který je součástí dopisu Jesenské Hoffmeisterovi z 21. 6. 1928.¹²⁸

Stašu má asi každý rád, ale Ty se mylíš, ženské taky a to mluví taky moc pro ni. Staša nikdy není k ženám protivná a závistivá a každý ji má rád a každá ji má ráda. Neznám nikoho, kdo by ji neměl rád, nebo spíš ještě kdo by ji neuznával a neobdivoval pro její dokonalou, naprosto aristokratickou formu života a každého projevu, pro dokonalou vnitřní rasu a ušlechtilost nejkrásnějších koní. Staša je jistě tak do posledního vytříbený člověk, že je to veliké umění získat ji, a je to jistě pro Tebe veliký bohatství pro život a zase strašná zásluha, žes to udělal se Stašou tak, že snad jednou opravdu bude asi tvá. Víš, Staša byla jako děvče prudká, vášnivá, citlivá a tak hrozně rozběhnutá, docela bez téhle formy – a tak bych jí přála, zrovna tak jako sobě, abych já tu formu trochu víc našla, jí, aby ji trochu ztratila. To máš moc pravdu, že máme různé povahy – doslova takové to je. (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 112 – 113)

Poznámku Jesenské je třeba chápat v kontextu a uvědomit si, že bývala často expresivní. Podle dcer nebyla maminka zdaleka oblíbená všemi. Kromě prostředí Osvobozeného divadla a Devětsilu se setkávala snad spíše s nepochopením; lidi udivovalo, že se klidně rozešla se svým mužem, že od něj odmítla peníze, rozhodla se žít i s dcerami sama a přitom se nepřestala objevovat ve společnosti, leckdy dokonce v doprovodu Hoffmeistera. Při rozchodu prý jen manžela poprosila, aby dětem platil školní knížky, což - jak se dcery smějí – nebyl problém, protože Jílovský už tou dobou pracoval u Borového.

Před válkou byla Staša přísně apolitická, nestalo se, že by se s Jesenskou přely o politiku, a to ani v době, kdy byla Milena ve fázi vášnivé komunistky. Konečně také velmi brzy prozřela – dříve než ostatní. Měla vůbec vždy dar vidět dál než jiní a vkus udávala od té doby, kdy se po nevydařeném manželství s Polakem vrátila z Vídně do Prahy. Vídeň tehdy už netáhla, ale vídeňský víchř a vůně velkoměsta, která s ní do Prahy vnikla, byly zdejšímu mnohdy stojatému prostředí a dožívající provinčnosti více než ku prospěchu. Naprosté

¹²⁸ Všechny graficky zvýrazněné části oddílu 4.5.1 pocházejí z návštěvy 24. 11. 2008.

prozření pak u ní nastalo v době, kdy se Krejcar roztrpčen vrátil ze SSSR (už tušila, kam věci spějí, a Krejcar svým vyprávěním pouze potvrdil její neblahé předtuchy).¹²⁹

Navzdory své apolitičnosti Staša dcery vychovávala v „levicovém“ duchu. Vzhledem k tomu, s kým spolupracovala a v jaké části politického spektra se pohybovala, je to logické. Paní Stanislava tento myšlenkový a politický proud označila jako „komunismus stříknutý surrealismem“. Je ho třeba chápat v prvorepublikovém kontextu a rozhodně ho nevztahovat na dobu po roce 1945, resp. 1948. Být komunistou za první republiky byl velmi široký pojem a vedle toho, že představoval jakousi módní odnož pro tzv. zlatou mládež, která se tímto způsobem vymezovala vůči generaci svých rodičů, a vedle „salónních komunistů“, vešli by se do jeho definice i lidé s vyvinutým sociálním cítěním, což hlavně byl případ Staši.¹³⁰

Staša tedy dcery vedla k tomu, aby před lidským utrpením oči nezavíraly, ale naopak se snažily aktivně pomáhat a přispívat k sociálnímu smíru. Rozhodně však podle dcer nebyla pro žádný revoluční komunismus ani pro přerozdělení majetku tak, aby všechno patřilo všem.

Na základě zkušeností z druhé světové války a následně i z druhého exilu první republiku výstižně charakterizoval Julius Firth, který vedle Jílovského pracoval před rokem 1939 u Borového. Na počátku 70. let 20. století pak v západním Německu sepsal knihu vzpomínek *Knihy a osudy*. Prvně vyšla roku 1972 v Indexu; u nás ji vydal až Milan Uhde roku 1991 ve svém nakladatelství Atlantis. Ocituji z ní závěrečnou část proto, že narušuje tradiční šablonovité dělení prvorepublikové politické scény na masarykovsko-čapkovskou pravici a socialisticko-avantgardní levici. Z hlediska Staši pak tento úryvek znovu relativizuje často citovanou tezi, že až s Hoffmeisterem se dostala do kontaktu s levicí. (Lexikon 1993: 535) nebo (Marková 1998: n. d.)

¹²⁹ Věcně střídmy názor na SSSR si Milena zachovala i v Ravensbrücku a přivolala tak na sebe nenávist spoluvězeňkyň, která šla až za hrob. V knize *Kolem Mileny Jesenské* Vondráčková cituje názor MUDr. Zdenky Nedvědové-Nejedlé: „[...] uvěřit Gretě a Mileně znamenalo ztrátu víry v SSSR, ztrátu víry v osvobození a návrat domů – tedy konec.“ (Vondráčková 1991: 153) „Gretou“ je myšlena Margarete Buber-Neumannová (21. 10. 1901 Postupim – 6. 11. 1981 Frankfurt nad Mohanem). Německá komunistická spisovatelka, politička a novinářka. Provádala se za Heinze Neumanna (1902 – 1937), předního funkcionáře německé komunistické strany. Po návštěvě SSSR veřejně zaujala kritické stanovisko ke stalinskému vedení; při příští cestě po SSSR byl muž odvezen tajnou policií (o jeho smrti se dozvěděla až mnohem později), sama byla odsouzena k pěti letům nucených prací v kazašském koncentračním táboře. Když poté v Ravensbrücku vyprávěla o paktu mezi Stalinem a Hitlerem, o spolupráci mezi NKVD a gestapem, spoluvězeňkyně se tomu zpěchovaly uvěřit, proklely ji a ostrakizovaly. Po válce popsala přátelství s Jesenskou, navázané a skončené v Ravensbrücku, v knize *Kafkova přítelkyně Milena (Kafkas Freundin Milena)* a aktivně se spolupodílela na procesu demokratizace poválečného Německa. (Marková 1998: n. d.)

¹³⁰ Dokladem Stašina sociálního cítění jsou i některé pasáže z její korespondence s J. Florianem.

Taková to tehdy byla doba, takoví lidé! – tuto větu jsem užil v jedné z předešlých kapitol. Myslel jsem tím dobu první republiky, její občany, ale hlavně její kulturní elitu. Jaká to byla doba? Ve srovnání s vichřicí, která přišla a která dodnes neustala, šlo nesporně o idylu. Zde básník vyloučený ze své politické strany čte v kavárně klidně v řadě novin různých barev a odstínů o své „kauze“. Nechvěje se o svůj život ani o svou existenci; má už mnoho nabídek na spolupráci jinde, aniž by byl nucen cokoliv na svém přesvědčení měnit. Žádný úřad nezakazuje nakladatelům jeho básně tisknout a žádná vrchnost mu nezabavuje honoráře. Jiný básník předsedá v Čerčanech místní komunistické organizaci, která jej má z příkazu ústředí ze svého středu vyloučit. Soudruzi nechápou a protestují. Básník-předseda jim domlouvá, aby se podřídili. Usmívá se, protože ví, že až ráno půjde k vlaku do Prahy, budou ho sousedé komunisté i nekomunisté srdečně zdravít a že v Praze v jeho denní vinárně se bude líčením průběhu schůze jeho literární družina upřímně bavit. Ne, nechci zkreslovat a přikrášlovat. Měla ta naše první republika své nedostatky, ale které lidské dílo je nemá? Měla své omezené cenzory, ti ale sloužili jen popularitě cenzurovaných. Měla své korupční aféry a svou „politickou patologickou sedlinu“, jak říkal TGM. Měla velkou, byť nezaviněnou nezaměstnanost a mnoho lidské chudoby. Ale kdo ji dodnes u nás i jinde odstranil? A měla mnoho jiného, co tvoří stíny na jejím obraze. Leč ta světlá místa převažují. Především ten obrovský kulturní rozmach prozářený sluncem svobody a zlidštěním vztahů mezi lidmi různých povolání, názorů, náboženských i politických věr. (Firth 1991: 330 – 331)

Období tzv. druhé republiky a tzv. protektorátu bylo obdobím společenského a kulturního útlumu. Řada Stašinych blízkých přátel navíc emigrovala (Adolf Hoffmeister, Voskovec a Werich), nebo byla navždy umlčena (Milena Jesenská, Hans Krása¹³¹) a *ona sama se stáhla do ústraní*.¹³²

Přece jen nezůstala Staša do konce života apolitická. Roku 1945 vstoupila do strany a zůstala v ní až do své smrti roku 1955.¹³³ *Co ji k tomu motivovalo se z dnešního pohledu nedá tak snadno pochopit. Klima po válce bylo specifické, emočně vypjaté, s neopakovatelnou, nepřenosnou atmosférou. V KSČ bylo 1, 5 milionu lidí, většinou Čechů. Takové podpoře – desetině obyvatelstva – se dnes netěší žádná strana.*

¹³¹ Olga zdůraznila, že Hanse Krásu jako hudebního skladatele měla maminka nad jiné ráda. (návštěva 24. 11. 2008) Byl autorem hudby k dětské opeře *Brundibár*, k níž slova napsal Adolf Hoffmeister a která byla uvedena 23. 9. 1943 v Magdeburských kasárnách v Terezíně. Záběry z opery nacisté zneužili k propagačním účelům a k oklamání Červeného kříže. Krása, stejně jako snad všichni její dětští protagonisté, zahynul v plynové komoře. (common knowledge)

¹³² Jílovský strávil celou druhou světovou válku v Čechách, podobně jako Staša – proto si nedopisovali. (návštěva 24. 11. 2008) Byl stále ředitelem u Borového a také se zapojil do masarykovské rezistence. Firma Borový byla nejlepším krycím místem a Jílovského zprávy, které posílal do Londýna tajnou vysílačkou pod jménem Parsifal, byly tak cenné pro válečné úsilí Spojenců, že Beneš požádal Prahu, aby mu sdělila nebo alespoň naznačila, kdo se pod touto šifrou skrývá. (Firth 1991: 67)

¹³³ Stanislava a Olga z komunistické strany vystoupily v roce 1968. Stanislava toto rozhodnutí navíc ještě ztvdila emigrací do Paříže. (návštěva 24. 11. 2008)

Zajímavý dvojí pohled na Stašinu (ne)angažovanost v době první republiky, resp. v poválečném období nabízí konfrontace explicitních výroků dcer s deníkem jejího otce.¹³⁴ Dcery - už svými aktivitami a okruhem přátel - byly vyhraněněji levicové než Staša a odtud tedy jejich umírněné hodnocení. Pro Ladislava Prokopa Procházku, prvorepublikového politika, ovšem Staša komunistkou byla.

Procházkův deník vznikl po únoru 1948. Ocituji ho zde v plné šíři, a to z následujících důvodů: autorem je Stašin otec, který ji tu stručně charakterizuje, zamýšlí se nad její politickou orientací a popisuje své setkání s ní. Dává nám přitom důkladně nahlédnout do vztahu otec – dcera, čímž nám ji osvětluje z jiného úhlu než její dcery a zaplňuje jednu z mezer v bibliografii o Staši. Zároveň ale podává – podle mého názoru - jedno z nejpřiléhavějších a nejdojemnějších hodnocení¹³⁵ dopadu únorových změn na morálku „obyčejného člověka“.¹³⁶

Deník je psaný formou fiktivního dialogu, v němž tento prvorepublikový ministr zdravotnictví reaguje na únorový puč a snaží se vyrovnat s tím, že má sám v rodině komunistku – Stašu. Volba slov ani strukturace myšlenek a řazení argumentů nám nedovolí pochybovat o tom, že pisatel je kultivovaný, distingovaný, vzdělaný a znalý etikety, zkrátka někdo, kdo se už pro tyto vlastnosti do nové doby vůbec nehodí. Poměry se změnily, ale on trvá na tom, že se s dcerou sejde ve vinárničce francouzského typu. Diskutuje se Stašou o knižních novinkách a pak se silou asociace ocitá s Debussym na francouzském pobřeží. A nebojí se nahlas zasmát a ještě k smíchu strhne i svou dceru, kterou takřka důsledně oslovuje „dcerka“. Bezděčná poznámka o dceřiných „přísných očích, které se rozzářily“, (LPP – Přebvat 1948) napovídá leccos o tom, jak se Staša v nové době, kterou pomáhala

¹³⁴ Deník nebyl podle všeho ještě nikde uveřejněn. Jeho plnou verzi mi poskytly dcery Staši, vnučky Ladislava Procházky 24. 11. 2008. V souladu s poznámkou uvedenou v „Pramenech“ pro něj užívám zkratku (LPP – Přebvat 1948).

¹³⁵ Komunistický žargon a zjednodušené, černobílé vidění světa sice Ladislava P. Procházku řadilo do kategorie „buržoust“ (slovo použité v dopise v jiném kontextu samotným Procházkou), ale jeho pravnučka Anna Housková mě upozornila na to, že se svým tolstojovstvím a chápáním Boha jako velkého hospodáře byl intelektuálem částečně směřujícím doleva. (návštěva 3. 12. 2008)

¹³⁶ Toto hodnocení politické situace, která se už – bohužel – stala realitou, se mu zde podle mého názoru podařilo daleko lépe, než v teoretické esejí „Proč nejsem komunistou“ ze stejnojmenného sborníku, jehož vznik inicioval na konci prvního a začátku druhého ročníku *Přítomnosti* (1924 – 1925) Ferdinand Peroutka svou anketou *Proč nejsem komunistou*. Reagovali na ni přední čeští spisovatelé a intelektuálové, a to Josef a Karel Čapkovi, Jan Herben, František Langer, Josef Kopta, Fráňa Šrámek, Ladislav P. Procházka, Jaroslav Kallab, Jaroslav Kříženecký a sám Peroutka. Jak je pro tolerantní politické ovzduší první republiky příznačné, slovo dostali i komunisté – Josef Hora, Ivan Olbracht a St. K. Neumann. (Proč nejsem komunistou 1990. Lidové noviny)

spoluvytvářet, cítila.¹³⁷ Letmé podotknutí, že si (Procházka a Staša) „rozuměli [...] dříve vždy výborně – ač byla už snad 20 let komunistka z přesvědčení“ (LPP – Převrat 1948) dokládá, že Procházka byl politicky tolerantní a vztah s dcerou měl bezkonfliktní.¹³⁸ Závěr vzpomínky vyznívá šalamounsky, ale také smutně a temně. Starý dobrý přátelský vztah mezi otcem a dcerou se sice obnovil, protože Procházka vytušil, že s obsahem jeho deníku dcera souhlasila. Zároveň ale už pro samotné setkání museli oba podniknout spiklenecké kroky, aby se o něm širší rodina nedozvěděla, což jen podtrhuje Procházkův nárek nad rozštěpením rodin a obecně panující nedůvěrou.

To znám: a co hoši? Máš mezi nimi také komunisty, jako já?

Jen jednoho; ale to vydá – vždyť mám jenom dva. Ale rozkol v rodině je úplný – matka, jakživa nemluvě o politice, hledí být neutrálem, ale nedaří se jí to. Zatím raději mlčíme – po těžkých hádkách a sporech nad rodinou dříve tichou leží mrak neklidu, vzájemné nedůvěry, ba zloby, rozštěp a trudnomyslná, fanatická nenávisť lidu jako svého času mohamedánský fanatismus. Řeknu ti poctivě: snad bych se pomalu vyrovnal s tím, že musím v padesáti letech věku začínat znovu; snad bych si ještě hmotně pomohl, ale tenhle rozkol v rodině Což Ty to máš lepší?

I kdežpak! Mám jen těch komunistů v rodině více než ty. Kde jsme se dříve scházeli – lidé ze všech partají – a hovořili klidně o všem možném, pojídající a popíjející v bázni boží a debatující o všem od kultury a kumštu a politiky až ku potravinovým lístkům, služkám a dětem a letnímu bytu, teď najednou sedíme ztuhlí, zamračení, nikdo si netroufá dotknout se toho bolavého, co na nás tak najednou spadlo, každá načatá neutrální rozprava uhasíná za chvíli, jeden druhému nevěří, nekomunisti se bojí pípnout před komunisty – jako za protektorátu před Němci, kteří ale – sakra – tenkrát neseděli v našem kruhu rodinném; a komunisti mlčí, tváří se zarputile, nijak vesele – vítězně, ale jaksi varovně - všichni víme, že jakákoliv debata s nimi je nemožná, že cizí mínění prostě nepřipouštějí – každý je jako katolický biskup v shromáždění českých bratří v šestnáctém století. [...] Národ je rozštěpen na dvě veliké skupiny – vládnoucí menšinu a podrobenou, pokořenou většinu; a tenhle rozštěp vrazil i do rodin...

[...]

Nu víš, kamaráde, budu ti vypravovat, jak jsem se pokusil vyrovnat se se svou nejstarší dcerou, a jak to na konec dopadlo; nevím, budeš-li této metody moci použití a dojdeš-li lépe k cíli, než já. Holka je mezi 40 – 50 rokem, vzdělaná a sečtělá, studovala filosofii; rozuměli jsme si dříve vždy výborně – ač byla už snad 20 let komunistka z přesvědčení; ale nemluvili jsme tenkrát o tom, tak za čas jsme se jen my dva sešli někde na dobrém jídle a víně a popovídali si kultivovaně o různých pěkných věcech, poseděli, popili důkladně

¹³⁷ Anna Rosová ve svém dopise píše: „Jeden velký společný zážitek jsme však přece měly, a to byla léta na společném pracovišti, kdy jsme spíš tušily než věděly, že něco není tak docela v pořádku. A důvěrně jsme si sdělovaly dojmy, tu sedíce na zadních točitých schodech, tu u šálku kávy. (A. Rosová – 20. 6. 1988)

¹³⁸ To mi potvrdily i dcery Staši 24. 11. 2008

francouzského vína, a spokojeně šli domů. Tuhle se mě tiše – aby to ostatní přítomní neslyšeli – optala: „Tat’ku, co tomu říkáš?“

Povídám jí: „Víš, holka, to by byla dlouhá řeč. Já – dle svého zvyku – jsem si své dojmy a myšlenky o celé věci sepsal pro svůj denník; chceš-li, půjčím ti to, přečti si to pomalu.“ Souhlasila nadšeně, a já jí za týden ten denník přinesl.

[...]

Po týdně mi to dcerka vrátila; nebyli jsme sami – řekla jenom, že by si o tom se mnou ráda pohovořila. To znamenalo zůstat sami tak tři – čtyři hodiny; to se nedá bez vzrušení v rodině jen tak lehce zaranžovati. Ale měl jsem nápad: „Nejlepší bude, když si zase jednou uděláme spolu večeří; najdi dobrou vinárničku, kde se dobře vaří, a hlavně kde mají dobré bordeaux nebo bourgoque – poctivé, francouzské.“ [...] S nadšením přijala, našla velmi dobrou vinárničku s tichým krytým koutem.

Tak jsme se sešli, a dali se nejprve do jídla. Holka je z mé školy, vyzná se ve francouzské kuchyni, zná dobře Paříž, a povedlo se jí vykouzlit jakýmsi počůchlým a podloudným způsobem opravdu hodně přibližnou francouzskou večeří. [...] Chutnalo nám k tomu znamenitě staré Chateau Neuf Du Pope; rozpovídali jsme se o Paříži, restauracích nám oběma známých, o francouzské kuchyni, francouzském temperamentu a názoru na život, literatuře, zvláště o nových dvou románech: „*Arc de Triomphe*“ od Remarcka a „*Obsazení Paříže*“ od Ilji Ehrenburga – při tom posledním jsme se ocitli na hranici – jen krůček, a byli jsme v levo; ale právě jsme dopili láhev, musil jsem objednat druhou, a byli jsme tak příjemně rozjařeni, že jsme se nemohli jaksi z té Francie, kterou oba máme tak rádi, vymotat; dostali jsme se do Normandie, na Mont St. Michel, a – to víš – jak já se dostanu třeba jen v mysli k moři, není se mnou jiná řeč, než o něm; a jako naschvál mi ještě vyskočilo z podvědomí „Moře“ Debussyho, skladba, kterou velmi miluji: dcerka ji také dobře zná, začali jsme si vypravovat, jak jsme ji slyšeli, který orchestr, kdo dirigoval, jak to u nás hrajou – dcerka celá oživila, její přísné oči se rozzářily, povídala a pila a smála se - - já začal žertovat, skládat nějaké vtipy, nějakou důvěrnost, která se jinak dcerám neříká - - a bylo mi velmi dobře a svět se mi zdál docela hezkým; jednu chvíli mi blýskla sice hlavou myšlenka, že jsme chtěli debatovat o komunismu – ale zdálo se mi přímo neslušným vůči dámě, s níž mám rande a která očividně se s tátou výborně baví, začínat s takovou truchlohrou. [...] Ostatně číšník taktně upozornil, že přišla zavírací hodina, zvedli jsme se a vyšli do úzké pražské uličky. Trochu jsme se zamotali – ale dcerka se do mě zavěsila s veselým smíchem, a tak jsme došli docela dobře až ke stanovišti taxiků, rozloučili se a jeli domů spat.

A co ta debata o tvém denníku?

Milý příteli, to je právě ten vtip mého vyprávění. Žádná nebyla – ani jsme o tom nikdo nepípli. Ale od té doby mám s dcerkou starý srdečný poměr. (LPP – Přebvat 1948)

4. 5. 2 Život Staši nebyl docela životem dcer

Dcery zdůrazňují, že vyrostly na Osvobozeném divadle, které mělo na část jejich generace takový vliv, že se dá říct, že ji vychovalo. Byla to unikátní situace, nesouměřitelná s dneškem. Matka jim nijak nezdůvodňovala fakt, že je bere na každou premiéru OD – od Fata Morgany viděly všechny.¹³⁹ Jako redaktorka Vest Pocket Revue měla Staša dva lístky zdarma, řekla si pak ještě o třetí a „šlo se“. Představení však nikdy nekomentovala. Už prostou návštěvou divadla, zejména koncem třicátých let, se člověk politicky zařadil. V této době navíc žily dcery vlastní život, takže se s maminkou o premiérách spíše nebavily. Stanislava přiznává, že z počátku se jim líbily hlavně písničky, zpěvné a s mluvnými texty; obsah a narážky začaly chápat až později.¹⁴⁰

O politice jako takové se Staša s dcerami bavit nechtěla, protože jí nerozuměla a nebyl to její svět. Pokud byly dotazy dcer obzvláště neodbytné, posílala je za Jesenskou. Ta ale také vždy neměla čas, a proto dívky seznámila se studentem Bedřichem Sternem, který se jim měl po politické stránce věnovat. Stern byl Žid ze Sudet, s německým vzděláním. Na popud Jesenské s dvojčaty probíral politické otázky a seznámil je s *Mladou kulturou*, s jejími (letními) tábory i s Kostufrou.

Mladá kultura byl levicový časopis, myšlený jako protiváha vysloveně pravicovému Studentskému časopisu. Začal v ní mj. publikovat své první básně Orten. Mladá kultura pořádala pro mládež mnoho akcí - nedělní výlety do okolí Prahy, zimní lyžování, letní tábory,

¹³⁹ V druhé části knihy *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich*, která má podtitul Lokální patriot, zmiňuje Cinger příběh, který vyprávěly dcery Staši i mně (24. 11. 2008). Deník *České slovo* přinesl jednou „báseň“ dvanáctiletého Karla Kříže z Kobylis, který si v ní stýskal nad tím, že nemá peníze na představení *Osel a stín*. „Šel kolem mne však jakýs pán, / měl drahý kožich, jaký jen zřídka vidávám. / Dívám se za ním se závistí, / špatnou to člověka neřestí. / V tom se mu však (chvilu jistě milá), / peněženka poroučela. / Než bys řek švec, již ji mám, / pánovi ji podávám ...“ Chlapec nálezně nedostal, ale napsal ve verších adresu, kam by ji pán rodičům mohl přivést. „V hlavě mi hučí, / v břiše hladem kručí. / V tom zdá se mi, že osel pohnul hlavou / a pravil mi s tváří usměvavou: / Nedělej si z toho nic, / jsme dva oslové, ty víc!“ Řekl jsem si: „To já vím, / já jsem osel a ty stín!“ Báseň si přečetli Voskovec, Werich i šéf propagace Mikota, chlapce vyhledali a poskytli mu lístek do první řady zdarma. Třináctiletá S. J. (Stanislava), která si nepřála být jmenována, nakreslila k příběhu obrázkový seriál, který redaktori listu otiskli a Osvobozené divadlo využilo v propagačním sešitku věnovaném v lednu 1934 sto padesáté repríze hry *Osel a stín*. (Cinger 2008: 22 – 23)

¹⁴⁰ „V začátcích jsme asi vše nechápaly, ale bylo tam mnoho legrace a hned jsme milovaly Ježkovy písničky, umím je skoro všechny dodnes. Na premiéře byly jsme v první řadě, někdy s námi byla i Dina. Měly jsme všechny tři stejné šaty s námořnickým límcem. Na premiéře *Dona Juana* dostaly jsme od V&W perníkové srdce s polevou V&W, které na závěr písničky *Prodám srdce* dávali vždy někomu do publika. Později bylo v představeních čím dál tím víc politické satiry a my už také vspěly. To trvalo do léta 1938, kdy hrou *Pěst na oko* skončilo O. D. Na podzim 38 byla Voskovci a Werichovi odebrána divadelní koncese (podle Metternichova zákona z roku 1830). Představení v té době se opravdu čím dál tím víc měnila v lidové demonstrace proti fašismu a válce. Osvobozené divadlo mělo na nás (a naši generaci) obrovský vliv a možno říct, že nás vychovalo.“ Vzpomínka dcer Staši. (V: OD 1929 – 1938)

od roku 1936 konané na Slovensku. Na některých se občas objevili i V+W nebo Hoffmeister, ale přednášky dělat nechtěli. Stanislava i Olga se jich – s maminčiným souhlasem, samozřejmě – účastnily.¹⁴¹ Na Mladou kulturu vzpomínají takto: „Časopis pro středoškoláky, který chce bojovat proti reakci a fašismu, což nečiní oficiální a jediný tisk ‚Studentský časopis‘. Pro nás mělo členství v MK velký význam, dostaly jsme se do společnosti gymnastů, i když jsme nestudovaly na vyšší střední škole (v 16 letech jsme přešly z kvarty na grafiku). Získaly jsme zde mnoho správných názorů ve složité době před válkou. (I když já jsem moc nechápala, ale správně cítila, pomohl V&W a Děčko.) Články a básně do MK psali Jiří Hájek (Jiří Buřič), Jiří Orten, Kamil Bednář, Ivan Osvald, Bolek Březovský, J. Híršal, Mirek Kárný i Ada Hoffmeister, Lumír Čivrný a jiní. V klubovně MK, na nedělních výletech na Sloní louky, na letních a zimních táborech získaly jsme mnoho přátel: Ivan Osvald, Květa Mejdrická, Maruška Chaloupecká, Jirka Meissner, Zdenka, Iba Blasko, Pád'a, Koník (Kohn), Hanka (Slánská), Baba Voticová a starší Lumír Čivrný a Eda Goldstücker. Nejbližších 6 kamarádů se nevrátilo z koncentráku: Stella, Pepek Taussig, Cajlajs (Jiří Süssland), Karel Schwenk, Hanka Poláková, Loris Sušický.“ (V: MK 1935 – 1938)

Ne všechna tato levicová shromáždění mládeže byla „posvěcená“ vládou. Proto bylo často místo setkání do poslední chvíle tajeno i samotným účastníkům, kteří dostali jen strohé instrukce, jako například: „jet na konečnou sedmnáctky, tam vystoupit a připojit se k mužům v klobouku na rohu ulice“. Akce Mladé kultury tak dostávaly ještě konspirativnější charakter.

Kostufr byla komunistická studentská frakce, složená z vysokoškoláků (Mladá kultura byla naproti tomu záležitost především středoškolská).¹⁴²

Autentickým zážitkem je vzpomínka Stanislavy a Olgy na Silvestr roku 1937, který se spontánně přeměnil na antifašistickou demonstraci. Dosvědčuje, že tehdy ve vzduchu viselo hodně politického napětí, které hlavně mladí lidé bez ohledu na národnost intenzivně vnímali a snažili se angažovat a bránit to, co se jim zdálo ohrožené.

„Silvestr v Krkonoších oslavili jsme manifestací proti fašismu. Vyšli jsme, skupina Mladokulturníků, večer z naší chaty na Friesovkách, bez lyží, dosti daleko na Prinz Heinrichs Baude. Byla krásná jasná noc, svítily hvězdy. Na velké bílé louce před tou chatou byl ohromný táborák, ke kterému přicházeli ze všech stran z lesů lidé z různých levicových spolků, Češi, Němci. Kruh lidí kolem táboráku byl ohromný. Asi byly proslovy, to mi

¹⁴¹ Vyplývalo z návštěvy 24. 11. 2008.

¹⁴² Vyplývalo z návštěvy 24. 11. 2008.

neutkvělo. Pak se zpívaly české a německé protiválečné a revoluční písně, samozřejmě spousta V&W a internacionála. Zažila jsem pocit, který jsem do té doby neznala. Úplné uvolnění, pocit sounáležitosti, splynutí s davem, nevím, co ještě, bylo to však krásné, nezapomenutelné. Domů jsme se vraceli k ránu. Zažila jsem pak ještě několik takových chvil na různých podnikcích, třeba Večer *M. K.*, kde nakonec vystoupili V&W a celý sál se přidal a zpíval s nimi *Proti větru*. Ale ty Krkonoše byly nejkrásnější.“ (V: Silvestr 1937)

Stern se Stanislavou začal chodit – roku 1942 se jim narodil syn Janek.¹⁴³ Dlouho se z něj netěšil, protože zahynul v Osvětimi.

4. 5. 2. 1 Fotoateliér *Oko* a vousatý Fučík

Po vzoru matky se také Stanislava a Olga poohlížely po naplňující práci - požadavek seberealizace pro ně byl samozřejmostí. *Staša je dala na Státní grafickou školu v Praze a tím je orientovala technickým směrem. Stanislava i Olga to hodnotí jako naprosto pragmatické rozhodnutí. Na škole strávily čtyři roky a rády vzpomínají zejména na profesora Jaroslava Funkeho a jeho výtvarné vedení. Pak jim otec na půdě u Topičů zajistil místnost a ony založily Fotoateliér Oko. Měly sice živnostenský list, ale chybělo jim právo na živnost, které se dalo získat až od 21 let. Formálně tedy přibraly ještě jednu starší spolužačku. Vybavené na fotografování byly vlastně už roku 1938 (tehdy se u nich fotili první kamarádi, mnozí z nich Židé, kteří začínali reálně uvažovat o emigraci a potřebovali fotky do dokladů); formálně ateliér fungoval od roku 1939 přes celou válku až do zestátnění roku 1949. Prvním zákazníkem byl Karel Čapek; poté přišli na řadu i další pátečníci.*

Během druhé světové války se Jílovské podílely na odboji – fotografovaly na falešné průkazy¹⁴⁴ a posílaly balíčky do Terezína. Z příjmu ateliéru žily všechny tři, protože Staša byla po celou válku bez pevného zaměstnání a pouze překládala „do šuplíku“.

¹⁴³ Jan Stern (1942 – 2008) světově uznávaný jaderný fyzik, držitel mnoha významných francouzských ocenění. (návštěva 24. 11. 2008)

¹⁴⁴ Stanislava je mimoto také autorkou fotky rozesmátého Fučíka. V *Lidových novinách* v rozhovoru s Jasnou Sýkorovou vysvětluje, jak k tomu došlo: „Poprvé to bylo na zájezdu do Moskvy v roce 1936, který uspořádal spolek Mánes. Šlo o oslavy 1. máje. Nezbyly na nás ale vstupenky na tribuny, a tak jsme se se sestrou Olou jen tak potloukaly po Rudém náměstí. Já jsem se ztratila a na ty tribuny jsem se přece jenom dostala. Připadalo mi to jako neuvěřitelný zážitek. Seznámila jsem se tam s jedním rudoarmějcem, který mě pak doprovázel. Mezitím začalo pršet a on mi zakryl vlasy humoristickým časopisem *Krokodýl*, ze kterého mi tekla barva po obličeji. A takhle jsem dorazila do hotelu, kde seděli všichni v hale a smáli se mi. Mezi nimi Fučík. Tak jsem ho vyfotila.“ (Sýkorová, J. 2006. Fotila jsem Fučíka. In: *Lidové noviny* 19, 2006/175)

Účastníci odboje měli po válce právo zažádat si na základě zákona č. 255/1946 Sb. o podporu, která se vydávala až k důchodu. Národní spolehlivost však museli dosvědčit alespoň tři lidé. V případě Jílovských byl jedním z nich Ing. Lubomír Linhart.¹⁴⁵

¹⁴⁵ V osvědčení o národní spolehlivosti Linhart reaguje na smrt Staši, kondoluje dcerám a dále mj. píše: „[...] Tak živě vzpomínám na Vaši maminku, - nevím, neříkáte-li jako my: mámu - , a právě z takových chvil ne nejlehčích. Například za okupace. O tom by bylo možno mnoho vzpomínat, vyprávět i psát. Dělali jsme to tak samozřejmě, že o tom jen vzpomínáme. Ani nevyprávíme, ani nepíšeme. [...] A v té souvislosti si i na Vás obě vzpomínám: jak jsem (*nečitelné*) s naprostou důvěrou ve Vás obě přišel v takových těžkých dnech na Národní třídu, do toho, tuším, pátého patra a potřeboval udělat fotografii našeho společného přítele. Byl to Julius Fučík. Jak to všechno muselo dobře dopadnout. Tehdy šlo i o Vaše životy. A tím krásnější bylo, že to, co jsem já považoval za samozřejmost, i Vy obě jste považovaly za samozřejmost. A vzpomínám-li si (*nečitelné*), proč jsem Vám oběma, které jsem přece osobně tak nějak příliš blízce neznal, tak bezmezně důvěřoval, vidím dvě příčiny: jistě Vaše poctivá fotografická práce, kterou jsem znal od Vás i od Fučíka, a nad to ještě víc – Staša Jílovská, Vaše maminka. Ta byla hlavní spojovací článek [...], jako člověk, náš člověk. Tak bych chtěl, aby jednou věřili lidé mé dceři, jedině ze tří dětí, která mi po těch zlých dobách zůstala. Tak jako jsem tehdy věřil já Vám – protože jste byly dcery Staši Jílovské.“ (PNS)

5. Překládání Staši Jílovské

V *Lexikonu české literatury* je Staša v záhlaví charakterizována jako překladatelka francouzské, anglické a americké, převážně současné literatury. (Lexikon 1993: 534) Pozoruhodné je zde především slovo „současné“. „Ve svém repertoáru, zčásti determinovanému přináležet k širšímu proudu meziválečné umělecké avantgardy, měla jak experimentální prózu (Joyce, Woolfová), tak detektivky, jak světové bestsellery (Bennett, Bucková, Huxley, Lawrence aj.), tak klasiky 19. i 20. století (Barbey d' Aurevilly, Flaubert, France, Chesterton aj.). Po roce 1945 se soustředila zejména na překládání americké beletrie (Fast, Frank).“ (Lexikon 1993: 535)

Její překladatelská činnost začala kontaktováním Floriana, po dobu její spolupráce s ním se tříbila a postupně se stala jedním z nejdůležitějších zdrojů obživy i způsobu uplatnění a seberealizace.

*Paní Stanislava si bohužel nepamatovala, jak se Staša dostala k angličtině.¹⁴⁶ Na vysoké škole ji nestudovala. Stanislava si ani nevybavovala, že by maminka byla měla v dospívání anglickou guvernantku, nebo že by se vůbec kdy učila anglicky. Snad se učila od otce? Cestovala ráda a často s sebou brala i dcery. První zahraniční podnik, na který si obě vzpomínají, byla Werichova svatební cesta a vedla do Paříže. Staša navštívila Británii, ale v USA nebyla nikdy. Z korespondence s Florianem vyplývá, že ji v určitém okamžiku začala ostrovní literatura zajímat, a naučila se proto anglicky sama. Jitka,¹⁴⁷ Stašina o šest let mladší sestra, chtěla být také překladatelkou a Staša ji v tom podporovala psychicky i prakticky – pomáhala jí přeložit Stevensonův *Ostrov pokladů*.*

Ještě v prosinci 1920 vydala *Ďábelské novely* francouzského básníka a kritika Julese Barbey d' Aurevillyho v překladu J. R. Marka. V roce 1924 pro nakladatelství Kuncíř už Jílovská sama přeložila jeho básně v próze *Zapomenuté rytmy, Amaidé*. Pro nakladatelství Čin připravila v roce 1925 jeho romány *Šťvanec* a *Scény ze života Montmartru* a pro nakladatelství Kuncíř přeložila Chestertonův¹⁴⁸ román *Muž, který byl živý*. V době, kdy pracovala v *Pestrém týdnu*, přidala životopis G. B. Shawa a Fr. Borový si ještě objednal Chestertonovo dílo

¹⁴⁶ Marková k tomu uvádí: „Byla žákyní Otokara Fischera a otec ji chtěl po válce poslat na studium do Anglie. Z rodičovských plánů však nic nebylo.“ (Marková 1998: n.d.)

¹⁴⁷ Nakonec se ale překladatelkou nestala, protože se dobře vdala a překládání už „neměla zapotřebí“. (návštěva 24. 11. 2008)

¹⁴⁸ Chesterton ji určitě sblížil s Werichem, který tohoto britského mistra humoru obdivoval a inspiroval se jím. (Cinger 2008: 14) Vyplývá to i z návštěvy dcer Staši 24. 11. 2008.

Nedůvěra otce Browna. (Cinger 2008: 14) A Cingerův výčet překladů¹⁴⁹ pokračuje: Aventinum jí nabídlo přeložit *Válku světů* H. G. Wellse. Byl jí blízký satirický pohled Anatola France na svět III. republiky v románu *Pan Bergeret v Paříži*, vyšel u Fr. Borového. Z více než sedmdesáti prozaických titulů a šestnácti divadelních her pro Národní divadlo, kdy se už dávno po spolupráci s Osvobozeným prosadila jako překladatelka jak současných autorů, tak například pohádkáře H. Ch. Andersena, je možné připomenout práce bezprostředně předcházející časopisu VEST POCKET REVUE. V roce 1928 to byly *Paměti Josefiny Bakerové* (nakladatelství Kvasnička a Hampl, s ilustracemi A. Hoffmeistera), *Podivní lidé* německého prozaika O. M. Grafa (nakladatelství Svěcený) a *Záhada rodiny Charterisovy* anglického realisty Henryho Fieldinga (opět Fr. Borový). Současně s přípravou časopisu už překládala populární román *Vzpoura a loupežné přepadení na královské lodi Bounty* anglického cestovatele a prozaika Johna Barrowa (nakladatelství Petr), experimentální fantastický román *Orlando* Virginie Woolfové (Škeřík), prózu *Penelopin manžel* Američana Johna Erskina a především *Portrét mladého umělce* Jamese Joyce (Petr), známého z pozdějších překladů Aloyse Skoumala jako *Portrét umělce v jinošských letech*.

V roce 1930 pak Jílovská přeložila následující tituly: *Milenec lady Chatterleyové* od D. H. Lawrence (Fromek), *Citová výchova* G. Flauberta (Aventinum), sociální román *Svár* Johna Galsworthyho a *Ostrov slepců* H. G. Wellse (oboje nakladatelství Synek). K tomu *Španělské zlato* od Ira Georga A. Birminghama (nakladatelství Svěcený). (Cinger 2008: 15 – 16)

Byť si Staša nejspíše žádnou překladatelskou metodu vědomě nevolila,¹⁵⁰ přemýšlela o tom, co a jak překládá, a také zohledňovala čtenáře. Už při kontaktu s Florianem bylo patrné, že o textu uvažuje lingvisticky i stylově. Na recipienta brala ohledy například tím, že se ke svým překladům vracela a revidovala je. Zajímavé je, že už po deseti letech cítila nutnost oprav, tj. že překlad podle ní zastaral. Jednalo se například o román od Christophera Morleye *Thunder on the Left* z roku 1933, který přeložila ještě téhož roku jako *Děti ve snách* a vydala v nakladatelství Mánes. Po zhruba deseti letech chtěla román vydat znovu a z tohoto důvodu v něm prováděla korektury, např. „jestliže“ opravila na „-li“ nebo „sandwiche“ na

¹⁴⁹ Z hlediska názvů překladů, nakladatelství a roků vydání se shoduje se seznamy, které mi 24. 11. 2008 poskytly dcery Staši. (ŽSP); (SNPČ)

¹⁵⁰ S dcerami se Staša o překladu na teoretické rovině nikdy nebavila. To samozřejmě ještě neznamená, že o něm neuvažovala. Žádný z následujících překladů není vybaven předmluvou nebo jiným překladatelským komentářem: John Erskine – *Penelopin manžel*, Gustav Flaubert – *Citová výchova*, John Galsworthy – *Svár*, Arthur Machen – *Vnitřní světlo*, Daniele Varè – *Krejčí nebeských kalhot*, Evelyn Waugh – *Neřestníci*, Edith Wharton – *Dům radovánek*. Výčet románů není vyčerpávající, ale i tak lze na tomto základě učinit jistý závěr, že k technice překladu a jednotlivým řešením se Staša nevyjadřovala.

„chlebíčky“. Rovněž Stašin překlad Lawrencova *Milence Lady Chatterleyové* doznal změn. Staša rozpoznala, že jazyk zde má charakterizační funkci. V první verzi nechala hajného mluvit karvinským nářečím moravsko-ostravské oblasti; ve druhé verzi mluvu hajného neutralizovala do podoby obecné češtiny s prvky vysloveně lidové řeči. Z výše řečeného vyplývá, že jí záleželo na textech, které vytvářela, na jejich dalším „životě“ – pouze to nevyjadřovala jazykem překladatelské teorie.

Ne tolik z hlediska metodologického, ale spíše z hlediska literárního vkusu Jílovské je velká škoda, že neexistuje seznam překladů vyhotovených během války.¹⁵¹ *V této době sice Staša oficiálně nepřekládala, resp. si překladem vydělávat nemohla, protože angličtina a francouzština byly zakázané a o němčinu zase v této fázi neprojevovala zájem ona. Překládala tedy „do šuplíku“ a byla paradoxně nejsvobodnější, protože byla svojí paní a nemusila se ohlížet vůbec na nikoho.* Pokud by takový soupis válečných překladů existoval, byl by to jistě velmi výmluvný doklad jejích literárních preferencí. Jak již bylo opakovaně zmíněno na jiných místech této práce, po válce překládala Staša takřka výhradně Fasty.

*Paní Olga si bohužel nepamatuje, jaký vztah měla maminka k různým nakladatelům, u nichž vydávala, a zda se nějak lišila její spolupráce právě v závislosti na nakladateli. Takové věci Staša s dcerami nerozebírala, protože byly ještě malé.*¹⁵²

¹⁵¹ Paní Olga si také nedokázala vzpomenout, co maminka během války překládala. (3. 12. 2008)

¹⁵² Paní Olga mi to sdělila při mé návštěvě 3. 12. 2008.

6. Okupace a komunistická proměna společnosti – konec „nové ženy“

Po roce 1945 pracovala Staša na zahraničním oddělení ministerstva informací, protože uměla jazyky. *Především po „diplomatické stránce“ to bylo dost náročné, a to ještě Kopecský slovy Stanislavy „nebyl ten nejhorší“. Z řady věcí, které Staša kolem sebe viděla, byla nešťastná a ne zcela si je dokázala vysvětlit. Blížily se prověrky, hrozily jí nemalé problémy s původem. Nakonec z ministerstva odešla sama roku 1952 do Mánesa. Dozníval zrovna Jiráskův rok,¹⁵³ ale také tato práce ji zklamala a vnitřně vyčerpávala. Pak se u ní projevíly příznaky těžké nemoci. Po uzdravení plánovala, že vnoučatům ukáže starou Prahu a naučí je znát domovní znamení. Také se chtěla přestěhovat na chalupu v Kytlici,¹⁵⁴ ale ani k jednomu nedošlo, protože rakovině podlehla.*

6. 1 Reakce na Stašinu smrt v dobovém tisku a zhodnocení její osobnosti

Autorem snad jediného Stašina nekrologu byl Sergej Machonin.¹⁵⁵ Nekrolog je tendenční jednak rétorikou, jednak tím, že z překladů vyzdvihuje Howarda Fasta – jiné ideové vyznění by se ale těžko dalo čekat. Tvoří ho pouze dva odstavce – první se zabývá profesním přínosem zesnulé, druhý osobními kvalitami. Zajímavé je, že se Machonin loučí takřka výhradně se Stašou-překladatelkou. Na její překlady z němčiny sice pozapomněl,¹⁵⁶ ale zato pod nánosem povinných frází vytuší informovaný čtenář odkaz k tomu, že Staša k nám uváděla své současníky, autory, kteří byli pochopeni až později.¹⁵⁷

¹⁵³ V souvislosti se silicím důrazem na uvádění národní klasiky byl rok 1951 vyhlášen za Jiráskův. http://www.rozhlas.cz/historierozhlasu/ponastuputotality/_zprava/446564 Staženo 12. 2. 2009.

¹⁵⁴ Kytlice, okr. Děčín, Lužické hory. <http://www.obec-kytlice.cz/> Staženo 26. 12. 2008.

¹⁵⁵ Machonin byl známý Ivo Fleischmanna. (návštěva 3. 12. 2008)

¹⁵⁶ I když z hlediska množství tvoří zanedbatelnou část, byla němčina řeč, kterou Staša ovládala přinejmenším stejně dobře jako ostatní dva cizí jazyky. (Návštěva 24. 11. 2008)

¹⁵⁷ „Bezmála sto jejich překladů z anglické a francouzské literatury přibližovalo českému čtenáři pokrokovou myšlenku děl klasických a zejména románů a povídek moderních pokrokových spisovatelů v dobách, kdy volba takových autorů byla politickým vyznáním i oddanou službou myšlenke komunismu.“ (Machonin, S. 1955. Zemřela Staša Jílovská. In: Literární noviny 4, 1955/29)

7. Závěr první části

Stašin život shrnuje vnučka Anna Housková: „[...] V dobách, kdy ženy patřily do domácnosti, Staša Jílovská celý život pracovala; ne pro emancipační gesto, ale pro intelektuální uspokojení, pocit volnosti a po rozpadu manželství v roce 1928 i z potřeby uživit sebe a dcery. Děti byly citovým středem jejího světa, se samozřejmostí a pohodou. Nezavislost nakonec nebyla tím hlavním; v osobnosti Staši Jílovské se avantgarda jeví jako oproštění směrem k přirozenosti a nobilese.“ (Cinger 2008: 17) Je to názor víceméně korespondující s obrazem, který jsem si o Staše utvořila já a který je tedy zároveň prezentován v této práci. Pouze bych se v kontextu se Stašou nevzdávala slova „nezavislost“ – úryvky dopisů dokazují, že si ji cenila velmi vysoko a obětovala kvůli ní i čas, který mohla jinak strávit s Hoffmeisterem: „[...] Proč nemohu odejít ze slovníku: Já si musím nutně vydělávat nějaký peníze. Ne kvůli veřejnosti, ale hlavně kvůli sobě. Musím mít aspoň trochu (čím dál tím méně) pocit samostatnosti. Byl by to pro mne hrozný pocit, že nejsem vůbec k ničemu. [...]“ (Archiv AH – 23. 7. 1938)

V první části jsem se pokusila dokázat, že Staša byla jednou z představitelk české „nové ženy“ – v neposlední řadě díky své nezávislosti. Byla jednou z těch, které už svým vzděláním patřily k meziválečné kulturní elitě. Řadila se mezi druhou generaci minervistek – možná vědomí kontinuity a odpovědnosti k minulým i budoucím studentkám gymnázia zároveň formovalo její životní postoje a priority. Tyto ženy si také většinou vybíraly nový, nevyzkoušený model emancipace (Dopisy Mileny Jesenské 1998: 13). To znamená, že se už tak často nestávaly herečkami, ale spíše například novinářkami (Jesenská, Ma-Fa), textilními výtvarnicemi a návrhářkami (Jaroslava Vondráčková), hudebními publicistkami (Anna Hostomská), překladatelkami (Ma-Fa, Staša Jílovská) nebo také inženýrkami zemědělství (první byla Anna Horynová). Kuráž při výběru průkopnických profesí prokázaly rovněž Stašiny současnice a spolupracovnice, které byly podle všeho absolventkami jiných středních škol. Je to případ Milči Mayerové, tanečnice, choreografky, kolegyně V+W a ženy Hoffmeisterova přítele Frágnera, nebo Vilemíny (Minky) Podhajské, výtvarnice a návrhářky hraček. (Marková 1998: n. d.) Staša tedy zapadá do širokého společenského a kulturního rámce, je „[...] v mnohém ohledu představitelkou společenského a kulturního fenoménu, který průběžně roste a sílí od závěru 19. století po čtyřicátá léta století následujícího (a samozřejmě i dále, ovšem v jiných společenských podmínkách): podílu žen na literárním

překladu, který se pro ně stává důležitou doménou intelektuálního uplatnění.“ (Kalivodová 2002: 68 – 69)

Situaci měla ulehčenou sociálně a geograficky. Její předci hráli v českých novodobých dějinách důležitou roli a žila v Praze, v centru dění. K intelektuální činnosti a občanské angažovanosti (kterou projevila za první republiky i v době tzv. protektorátu) byla tedy svým způsobem rodově předurčena. Nebyla však jen trpným produktem okolí nebo někým, kdo by těžil z toho, že má otce ve významných funkcích. Staša si uvědomovala, co získala tím, že patřila mezi minervistky a později mezi avantgardu, a vážila si toho.

Snažila se svých četných kontaktů i umění jednat s lidmi využívat pro dobrou věc. To se projevilo v novinářské osvětě a zvyšování sebevědomí žen, resp. rozšiřování počtu „nových žen“, které nemusely mít to štěstí, aby studovaly Minervu, ale měly to štěstí, že pomocí článků Staši, Mileny Jesenské a dalších novinářek elegantně nahradily nevyhovující ornamentální, monarchistický způsob života, myšlení, odívání a rozestavění nábytku za občanský styl rovných, čistých a přímých linií a přímého vyjadřování. Jiným takovým počinem byla spolupráce v Dobrém díle, kterému se věnovala daleko nad rámec povinností formální vydavatelky. Navázáním kontaktů s Florianem a pozdějšími fundovanými zásahy do koncepce podniku prokázala, že nejdůležitějším kritériem pro ni byla kvalita knihy. V *Korespondenci* Staša opakovaně prokazuje obeznámenost s novinkami cizích literatur a neúnavnou snahu některé z nich přeložit. Její přínos literárně-kulturní je opravdu neobyčejný; do Čech cíleně, promyšleně a odvážně uváděla nové autory a žánry. Navzdory tomu, že s dcerami se o překladatelských záměrech nikdy nebavila, a navzdory tomu, že seznam literatury z protektorátního období - kdy překládala jen pro radost a svůj vkus mohla cele uplatnit – se nezachoval, lze se na základě dochované korespondence se Starou Říší domnívat, že hypotéza, převzatá do úvodu této práce z Opelíkova hesla v *Lexikonu*, je pravdivá. Staša byla „typem profesionální překladatelky spolupracující na vývoji domácí literatury tím, že zabezpečuje její stálý kontakt s trendy soudobého světového písemnictví, a to na patřičné literární výši co do výběru i co do úrovně vlastního překladu“. (Lexikon 1993: 535).

8. Pojetí modernismu

Modernismus je koncept vytvořený až ve druhé polovině 20. století, tedy v době, kdy tento umělecký styl již odezněl. Tvůrci, které dnes pod tento pojem zahrnujeme, sami sebe nepovažovali za modernisty; většinou se ovšem pokládali za „moderní“. Termíny „modernismus“, „moderna“, resp. „moderní“ či dokonce „modernizace“ jsou pak někdy zaměňovány.¹⁵⁸ Rita Felskiová navrhuje následující rozlišení: modernismus (*modernism*) je umělecké hnutí, fenomén, uplatňovaný koncem 19. a počátkem 20. století v Evropě a Americe. Moderna (*modernity*) je historické období, resp. názor, který se ostře vymezoval vůči tradici a autoritě. Modernizace (*modernization*) se pak vztahuje ke vzorci socioekonomického vývoje vzniklého v západní společnosti, který se uplatnil takřka po celém světě.¹⁵⁹ Jeho rysy jsou vědecká a technologická inovace, industrializace výroby, rychlá urbanizace, expanze kapitalistického trhu, vznik národních států atd. (Felskiová 2007: 233) Mezi modernismem a modernizací je vztah vzájemné podmíněnosti.

Ovšem ani modernismus není pojem bezproblémový. Literární vědci se – v závislosti na kulturním prostředí, z něhož vycházejí, a jazyce, kterým mluví – jen velmi přibližně shodují na době jeho trvání. Ještě komplikovanější než časové zařazení je vymezení charakteristik modernismu. To je totiž ovlivněno nejen kulturní příslušností, ale také pohlavím, náboženskou či politickou příslušností nebo barvou pleti badatele. Gupta nabízí postmodernistické vidění modernistů – ač prý, po vzoru modernistů (!) z jiných století, také usilovali o jednotné vyjádření a jednotnou ideologii, nepodařilo se. Gupta vidí modernismus jako několik forem, často ostře polarizovaných na modernismus apolitický nebo ideologický (komunistický, nebo fašistický) – případně nábožensky fundamentální, individualistický nebo kolektivistický, černý nebo bílý, patriarchální nebo feministický. Doslova mluví o mnoha modernismech. (Gupta 2005: 228) Před komplexitou (a do jisté míry arbitrarností) pojmu modernismus varuje Michael Levenson. Mluví o trýznivé nosnosti pojmu, který kritika a čtenáře zároveň frustruje i vábí. Přiznává, že „modernismus“ je sice vágní, ale nevyhnutelný – zobecnění na nižší rovině by některé rysy příliš brzo diskvalifikovalo a zobecnění na rovině vyšší je nesmyslné. (Shiach 2007: 2)

¹⁵⁸ Terminologické nevyjasněnosti si všímá také Eysteinsson. Zároveň opakovaně konstatuje, že v literárně-vědném kontextu 20. století korespondují německá slova „modern“ nebo (Adornova) „die Moderne“ s anglickým „modernism“. (Eysteinsson 1990: 1 – 2, 40)

¹⁵⁹ Ve vyspělých zemích byl jedním z prvních signálů růstu důležitosti terciárního sektoru, který se v těchto oblastech plně projevil až v druhé polovině 20. století. (common knowledge)

Na určité inherentní svárlivosti, protichůdné tendence uvnitř modernismu upozorňuje také Deborah Parsonsová. Vychází z Bradburyho a McFarlaneho, kteří vymezili modernismus dichotomicky jako urychleně se modernizující svět (viz modernizace), ale také jako svět, z něhož vymizely mnohé tradiční jistoty a část viktoriánské sebedůvěry. V závislosti na úhlu pohledu se tedy modernismus dá definovat buď jako živelný tvůrčí impuls, který se nemilosrdně rozešel se starými konvencemi a vytváří se jím tak něco nové, nebo jako literatura doby krize a vykořenění, zoufale se snažící dát podobu světu, který ovšem veškerou formu a stabilitu ztratil. (Parsonsová 2007: 11)

Lexikon teorie literatury a kultury vytvořil definici, jež se v obecných rysech shoduje s většinou ostatních studií, které tvoří podklad druhé části této práce. Uvádí, že v první dekádě 20. století lze v západních kulturách pozorovat změnu paradigmatu, která se považuje za počátek modernismu. Virginia Woolfová se v esejí „*Character in Fiction*“ (Postava v beletrii; 1924) ohlíží zpět a dospívá k (provokativnímu?) závěru, že přibližně v prosinci 1910 se lidský charakter změnil. Změny se však rýsovaly už několik let předtím – když fauvisté poprvé vystavili své obrazy na pařížském Podzimním salonu, když se G. Steinová v díle „*Three Lives*“ (Tři životy; 1909) odvrátila od tradiční struktury vyprávění a když A. Schönberg začal vytvářet disonantní formy. Někdy je nástup modernismu posouván ještě hlouběji do historie – na konci 70. let 20. století se totiž začaly rozlišovat i ty modernistické způsoby psaní, které mohly existovat také v jiných dobách. Modernisté by pak byli i E. A. Poe, N. Hawthorne nebo H. Melville.¹⁶⁰ Pro modernismus je podle *Lexikonu* typická intencionalita (záměrné střetávání umělců různých národností v několika kosmopolitních centrech), výměnná hra mezi různými druhy umění, experiment, inovace na všech úrovních, změněné pojetí času a autoreference. (Lexikon teorie literatury a kultury 2006: 525 – 526) Rita Felskiová k tomu přidává decentralizovanou subjektivitu, podkopávání narativní kontinuity, důraz na paradox, kontradikci a mnohoznačnost. Tyto rysy odvozuje z části od modernizace společnosti (viz výše) a dále od krize jazyka a významu, smrti boha, objevu podvědomí¹⁶¹ a hrůz první světové války. (Felskiová 2007: 229 – 230)

¹⁶⁰ Pro kanonizovanou experimentální literaturu, vzniklou v meziválečném období v anglo-americké oblasti, se někdy používá pojem „high modernism“. Jedná se vlastně o koncepci modernismu z doby, než se o slovo přihlásila feministická, postkoloniální a jiná kritika. (Parsonsová 2007: 11)

¹⁶¹ K podvědomí se z dnešního pohledu váže především osobnost Sigmunda Freuda (6. 5. 1856 Příbor – 23. 9. 1939 Londýn). V prvních desetiletích 20. století byl však na tomto poli určující osobností francouzský filozof Henri Bergson (18. 10. 1859 Paříž – 4. 1. 1941 Paříž). (Parsonsová 2007: 57)

Rozdílné koncepty modernismu do značné míry závisí na konkrétních autorech, kteří danou epochu reprezentují. Klíčovou roli také sehrála debata o kánonu. Ta vedla v posledních dvou dekadách ke kompletnímu přehodnocení modernismu s cílem docenit dosud opomíjené představitele – do modernismu tak jsou nově řazeni například také básníci harlemské renesance a jiné ženy než pouze V. Woolfová nebo G. Steinová. (Lexikon teorie literatury a kultury 2006: 526 – 527)

Zánik modernismu se většinou datuje ke konci 30. let 20. století. Meziválečná experimentálnost a do jisté míry také hravost působily nepatříčně v klimatu po roce 1945, kdy se kladly tíživé otázky viny a zodpovědnosti. Konec 40. let osočoval modernismus z elitářství a úzkoprstosti; 70. a 80. léta však tento antiestetismus revidovala a následovala vlna obnoveného zájmu o modernismus. (Parsonsová 2007: 16 – 17)

9. Modernismus ve vztahu k analyzovaným dílům

Jednou z klíčových otázek modernismu byl vztah mezi prožívanou realitou a estetickými prostředky a pokus o její co nejideálnější ztvárnění. V prvních desetiletích 20. století intenzivně probíhala debata o budoucnosti románu, do níž se zapojila také Woolfová. Obecná shoda panovala v tom, že úkolem spisovatele je zobrazení skutečnosti. Problém byl, jak tuto realitu vymezit a jak ji následně v uměleckém díle ztvárnit. (Parsonsová 2007: 21) Počátkem 20. let 20. století vymezila Woolfová ve svých esejích (v kontextu Spojeného království) dvě skupiny romanopisců – „Edwardiány“ (H. G. Wells, Arnold Bennett, John Galsworthy) a mladší „Georgiány“, neboli „Moderns“¹⁶² (Joyce, T. S. Eliot, E. M. Forster), kam počítala i sebe. (Parsonsová 2007: 47) Posledně jmenovaní autoři kolem Woolfové byli netrpěliví; neuspokojovala je tradiční forma, kterou pro román „Edwardiáni“ volili. Skutečné prožívání jednotlivce se proto pokoušeli reflektovat tematickou inovací i novými¹⁶³ formami – oprášili nebo vytvořili mnoho odstíněných typů promluv na škále vypravěč – postava.

9.1 Způsoby relativizování homogenity jednotlivce

Když jsem na jiném místě této práce mluvila o „nové ženě“, zmínila jsem, že souvisí s modernistickým přerodem individua. Je tedy jedním z výsledků dopadu modernistických změn na jednotlivce. Relativizování homogenity člověka z pohledu vně i hledání identity uvnitř sama sebe je typickým modernistickým rysem; nadto rysem, který je společný oběma románům z překladové tvorby Staši Jílovské, vybraným k translatologické analýze v druhé části práce. Jsou to *Those Barren Leaves* od Aldouse Huxleyho (1925; česky vydané pod názvem *Paralely lásky* roku 1933 nakladatelstvím Petr) a *The Unlit Lamp* od Radclyffe Hallové (1924; česky vydané pod názvem *Nerozzatá lampa* roku 1932 v Ottově anglo-americké knihovně). Zatímco Radclyffe Hallová dosahuje mnohohrstevnatosti postav psychologizací, vyjadřuje Huxley stejné problémy moderního člověka ironizací.

Blíže se ironii budu věnovat v translatologické analýze, kde také podám její definici a klasifikuji typy, které jsem na základě románu vymezila. Zde jen zdůrazním, že ironie se už ze své podstaty – něco jiného říkat a něco jiného si myslet, případně část nevyslovit - nabízí

¹⁶² Jak bylo napsáno výše, tito autoři sami sebe jako modernisty neoznačovali.

¹⁶³ Někdy bývá paradoxně modernismus kladen nad realismus jako „pravdivější“ realismus, a to proto, že odhaluje potlačené vrstvy vědomí a svou fragmentárností a prchavostí ukazuje, že i skutečnost je fragmentovaná a prchavá. (Felskiová 2007: 231)

jako prostředek toho chápání modernismu, které zpochybňuje jednoduitost a homogennost jedince. Huxleyův způsob jejího užití je přitom modernistický také díky tomu, že relativizuje a zesměšňuje modernistické koncepty.

Stejně jako ironie také psychologizace se v literatuře uplatňuje odpradáвна a nadto představuje dost vágní pojem. Specifikuji-li ji zde jako psychologizaci modernistickou, mám tím na mysli její různá specifická užití, která blíže vymezím při vlastní analýze. Přinášejí inovaci zejména na rovině tematické. Do románu se tak dostávají nové náměty – nové v pravém slova smyslu (hledání nové ženské identity ve spleti dosud omezujících genderových norem) i náměty staronové, dříve spíše nezohledňované (inklinace k popření předpokládané sexuální orientace). Novost obsahu může být umocněna novostí formální, tj. netradičním vnitřním monologem.

Ať už je tedy užit odlehčený ironizující nebo závažný psychologizující tón, vždy jde o sebezpytování, tápání, hledání nového místa v novém světě.

9. 2 Georg Simmel: podíl velkoměsta na vnitřní psychologii – vznik moderního člověka

Co se vlastně dělo s jednotlivcem tak zásadního a proč tomu tak bylo zrovna v této době? Jednu z odpovědí nabízí Georg Simmel¹⁶⁴ v díle „*Die Grossstadt und das Geistesleben*“ z roku 1903. Pokouší se zjistit, jak vnější, materiálně-sociální prostředí utváří a přetváří vnitřní psychologii jednotlivců.

Město, resp. velkoměsto (Grossstadt, city) je typickým moderním výtvořem¹⁶⁵ a soustředí v sobě také většinu moderních vymožeností: elektrické osvětlení, motorizovanou dopravu,¹⁶⁶ bulváry, telefonní dráty, obchodní domy. Mísí v sobě různé dialekty i jazyky. Téma města bylo koneckonců jedním z indikátorů modernističnosti díla. Město zaplavuje své

¹⁶⁴ Georg Simmel (1. 3. 1858 Berlín – 28. 9. 1918 Štrasburk). Německý filozof a (formální) sociolog židovského původu, jeden z otců zakladatelů sociologie; spoluzakladatelem Německé společnosti pro sociologii (1910). http://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_Simmel; <http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/SimmelGeorg/index.html> Staženo 27. 2. 2009.

Simmel byl jeden z prvních, kdo ženám umožnil vstup do svých soukromých seminářů, dlouho před tím, než byly jako studentky připuštěny na berlínskou univerzitu. (Wolffová 2007: 205) Wolffová neuvádí, zda byl Simmel první v rámci tehdejšího Německa, střední Evropy nebo dokonce Evropy jako kontinentu.

¹⁶⁵ Velkoměsta jako taková nebyla novinkou 19. století, ale kritikové jsou zajedno v tom, že kolem roku 1850 na sebe urbanizace vzala zcela novou podobu – šlo o důsledky modernizace, popsane výše. (Wolffová 2007: 201)

¹⁶⁶ Berlín byl prvním evropským městem, kde se začaly používat semaforey. (common knowledge)

obyvatele obrovským množstvím podnětů, a vyžaduje tak od nich jiné chování než venkov. Simmel tvrdí, že reakce na fenomén velkoměsta se přesouvá k orgánu, který je nejméně citlivý a nejvíce vzdálený hloubce osobnosti – k hlavě na místo srdce. Drtivé síle velkoměsta se člověk brání intelektem.

Města jsou anonymní – tržní ekonomika tam funguje neosobně, protože zboží se nabízí ve velkém, nemá na rozdíl od venkova jednoho konkrétního zákazníka. Lidská složka při obchodování ve městě je zanedbatelná, dominuje zde strohý, věcný přístup a kalkulace. Kalkulování se zpětně odráží i v mezilidských vztazích: přináší do nich novou preciznost a jednoznačnost definic i smluv – vnějškově se tento jev manifestuje rozšířením kapesních hodinek. Na druhou stranu velkoměsto je organismus složený z tolika provázaných vláken, že bez přesnosti a dochvilnosti v dodržování slibů a poskytování služeb by se rozložil. Neosobní (nadosobní) časový harmonogram je nezbytný. Z toho Simmel vyvozuje nenávisť silných osobností typu Ruskina nebo Nietzscheho vůči městu, které ze svojí podstaty samostatné projevy potlačuje.

Aby člověk v pavučině velkoměsta přežil, musí zvolit rezervovaný postoj, tj. postoj, který je mírně negativní. Kdyby totiž na nepřetržité střetávání se s lidmi reagoval stejně intenzivně jako tomu je v menším městě nebo na vesnici, kde se lidé navzájem znají a jsou naladěni spíše pozitivně, došlo by u něj k totální vnitřní atomizaci, k psychickému stavu, který je nepředstavitelný. Proto často velkoměstští lidé mimo své prostředí působí chladně. Simmel dokládá, že velkoměstské vztahy neurčuje ani tak lhostejnost jako spíše lehká averze. Právě tato latentní antipatie umožňuje jednotlivci ve velkoměstě psychicky fungovat.

Rezervovanost, kterou velkoměstský jedinec cíleně zaujímá, mu zároveň zajišťuje do té doby bezprecedentní míru a druh svobody. Simmel tu na sociologicko-historickém exkurzu vytváří paralelu mezi vývojem skupin a vývojem lidské individuality v rámci městského života. Ukazuje, že lidé žili nejdříve v menších, úzce provázaných formacích, které čelily jiným uskupením. Musely tedy od svých příslušníků vyžadovat poslušnost a odnímalý jim osobní zodpovědnost i svobodu. S růstem formace – početním, prostorovým, významovým – se vývoj ubíral dvojím směrem. Vazby v rámci skupiny se začaly uvolňovat a docházelo rovněž ke smývání hranic mezi celky. Jedinec tím získal svobodu, o které se mu předtím ani nesnilo, a také pocit určité jedinečnosti, když mu dělbou práce byla přidělena nějaká činnost. (Simmel 2007: 181 – 189)

Simmelova sociologická studie by mohla posloužit jako teoretické zdůvodnění planého filozofování, mělkých debat a vrstvení klišé, pocitu zmateného hledání i vzájemného odcizení postav v Huxleyho *Paralelách lásky*. Skutečnost, že většina příběhu – s výjimkou výletu do Říma – se odehrává v izolovaném šlechtickém sídle, nemá na vnitřní psychologii postav výraznější vliv. Většina z nich u paní Aldwinkleové hledá dočasný azyl; pouze si k ní „odběhla“ z Londýna. Jedná se o jedince s příznačnou morálkou salónních, velkoměstských typů, jejichž zrod ze sociologického pohledu popsal Simmel. Také pro *Nerozžatou lampu* je fenomén velkoměsta neodmyslitelný – Londýn je vlastně všudypřítomný, se smrtí Milly nabývá až fatalistickou podobu a nakonec se stává jedním ze symbolů nepodařené emancipace. Z hlediska emancipace, tedy vztahu pohlaví a modernismu, jsou zajímavé postřehy ve studiích Janet Wolffové a Andrese Huyssena, připomenutých dále.

9.3 Velkoměsto, dělení sfér, emancipace a masová kultura

Wolffová konstatuje, že moderní literatura¹⁶⁷ se zaměřuje na přeměny vnějšího, veřejného světa. Tomu dominovali muži. Existovaly sice už tovární dělnice nebo sekretářky, ale kapitál byl vlastněn a veden muži a navíc v tomto období pokračoval proces dělení sfér (*separation of spheres*), který ženino působíště omezoval znovu na soukromou oblast domácností.¹⁶⁸ (Wolffová 2007: 199 – 200) Formoval se nový svět, svět obchodních organizací, finančních institucí – ženy do nich měly minimální přístup, s výjimkou čestných členství nebo ojedinělých návštěv. Profesionalizace povolání ve druhé polovině 19. století ženám dále zúžila manévrovací prostor, protože jim byly uzavřeny i oblasti kdysi tradičně považované za jejich domény (např. léčení, resp. medicína). Přístup nadále neměly ani ke studiu práv a k akademickým hodnostem stejně jako k zaměstnáním nově vzniklým (např. vzdělávání umělců). (Ibid: 208)

¹⁶⁷ Podle jejího nakládání s tímto termínem v dalších místech studie myslí Wolffová zřejmě literaturu modernistickou.

¹⁶⁸ V různých obdobích docházelo k pozoruhodnému přelívání ženské pracovní síly mezi veřejným a domácím sektorem. Modernistické revoltě totiž myšlenkově předcházela koncept viktoriánské ženy - „the Angel of the House“ - inspirovaný básní Brita Coventryho Patmore. Ideál obětavé hospodyňky bez vlastních názorů a přání stál v přímém rozporu k nové, jednající ženě a vedl Woolfovou k prohlášení, že je ho třeba zabít. (Parsonsová 2007: 85) Ke stejnému fenoménu se častěji odkazuje také jako k „the Angel in the House“. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Angel_in_the_House Staženo 15. 3. 2009 Do roztomilého protikladu k němu je pak stavěn pojem „the Madwoman in the Attic“. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Madwoman_in_the_Attic Staženo 5. 4. 2009.

Modernistické požadavky ženské seberealizace včetně uplatnění ve veřejné sféře následně podpořily obě světové války.

Wolffová cituje výrok Richarda Sennetta, že ještě po roce 1850 nesměly ženy do pařížské kavárny nebo londýnské restaurace bez doprovodu, a vyvozuje z toho, že už proto musel být jejich prožitek velkoměsta nutně jiný než u mužů. (Wolffová 2007: 204) I když už se do města vypravily, byly svazované řadou jiných konvencí. Musely pečlivě dbát na styl oblečení, které je už z dálky zařazovalo do sociální skupiny.

Wolffová se proto domnívá, že moderní literatura obecně zachycuje pouze mužský pohled a tím ztrácí na bohatosti. (Ibid: 200; 210)

Huyssen se ve vztahu ke stejnému období jako Wolffová zabývá provázaností velkoměsta, pohlaví a masové kultury. Přírozeným důsledkem procesu modernizace a nových sociálních konfliktů podle něj byly všemožné negativní emoce (strachy a frustrace), a to osobní a politické, které si teď muži do obrazu ženy promítali. Strach z revolučních mas, které ohrožovaly podlomený liberalistický řád, byl de facto strachem z ženy,¹⁶⁹ z věcí, které se vymkly kontrole, z podvědomí, ze sexuality, ze ztráty identity a z rozpuštění vlastního ega v mase lidí. (Huyssen 2007: 151)

Další fixní ideou 19. století bylo spojování masové (nižší) kultury se ženou, zatímco skutečná, autentická kultura se dávala do souvislosti s mužem. (Ibid: 147) Wagnera obvinil Nietzsche z feminizace kultury; zbožňováním žen ve svém díle se prý kompromitoval, zhloupl, klesl na úroveň stáda a ženy. (Ibid: 150)

Možná někde zde je třeba hledat příčiny Huxleyho nemilosrdné ironie a částečně i kritiky paní Aldwinkleové, v jejímž pozadí je spíš strach nebo jiná emoce, kterou v románu reaguje na typ intelektuální ženy. Na typ ženy velmi podobný té, jež ho vlastně existenciálně zajišťovala.

¹⁶⁹ Revolucím, stávkám a davům byly přisuzovány ženské atributy včetně červené barvy; v novinách byly běžně přirovnávány k hysterce nebo k děvce. (Huyssen 2007: 151)

10. Aldous Huxley

Aldous Huxley (26. 7. 1894 Godalming, Surrey – 22. 11. 1963 Los Angeles)¹⁷⁰ byl anglický spisovatel, humanista a pacifista, zastánce parapsychologie a psychedelik. Ke konci života byl v některých akademických kruzích považován za předního myslitele své generace.

Vzděláním na Eton College a v Oxfordu se vůči otci zadlužil, proto se nakrátko vrátil učit francouzštinu do Etonu. Mezi jeho žáky byli mj. Eric Blair (známý pod pseudonymem George Orwell) nebo pozdější slavný britský historik Stephen Runciman. Ještě během svých studií, roku 1911, prodělal nemoc, po níž na dva roky takřka oslepl a v jejímž důsledku do konce života bojoval o svůj zrak. Jako nezpůsobilý k vojenské službě strávil většinu doby světového konfliktu na sídle Garsington u Lady Ottoline, kterou se nechal vydržovat. Tato zkušenost spolu se skutečností, že část roku 1918 pracoval na ministerstvu letectví, se odráží v románu *Paralely lásky*. Ve 20. letech pracoval v chemičce v Billinghamu. Odtud je zřejmě možno datovat jeho (modernisticky) technicistní zájem o člověka. Nějaký čas bydlel s rodinou v Itálii, kde často navštěvoval přítele D. H. Lawrence. Roku 1937 odešel spolu s první ženou a synem do Kalifornie, kde už zůstal do konce života. Přítel Heard ho tu zasvětil do indické filozofie, meditace a vegetariánství. Za války se v Hollywoodu spolupodílel na několika filmech.¹⁷¹ Celkově byla však tato životní epizoda spíše neúspěšná – Huxleyův jazyk, který kdysi Orwell v Etonu u svého učitele obdivoval, se stal ve filmovém průmyslu překážkou – synopsi *Alenky v říši divů* Walt Disney zavrhl se zdůvodněním, že tu rozumí jen „každému třetímu slovu“.¹⁷²

Po válce neúspěšně žádal o americké občanství. Začal znovu experimentovat s látkami, které poznal už ve 30. letech, a přidal k nim drogy nové. V roce 1955 prvně vyzkoušel LSD a zážitky popsal v několika esejích, mezi jejichž čtenáře patřili i první hippies. V Los Angeles se spřátelil s Rayem Bradburym, který však jeho náklonnost k psychedelickým látkám nesdílel. V témže roce zemřela jeho první žena na rakovinu prsu. O rok později se znovu oženil a v roce 1960 byla rakovina diagnostikována i u něj. Legendární jsou jeho poslední slova, resp. prosba psaná na smrtelné posteli, kdy už mluvit nemohl, v níž prosí ženu o LSD. Zprávy o jeho skonu byly zastíněny atentátem na Kennedyho, k němuž došlo tentýž listopadový den.

¹⁷⁰ Stříbrný; Procházka 1996: 353

¹⁷¹ *Pride and Prejudice* (1940), *Jane Eyre* (1944).

¹⁷² Pokud není uvedeno jinak, pocházejí faktické informace o Aldousu Huxleyem z následujícího zdroje: http://en.wikipedia.org/wiki/Aldous_Huxley Staženo 27. 2. 2009

11. Those Barren Leaves / Paralely lásky

Román vznikl v polovině 20. let a spolu s romány, které mu časově předcházely, se z jiného úhlu zabývá rozkladem viktoriánských a edwardiánských hodnot, deziluzí 20. let a hledáním nové identity. Vznikl tedy v počátcích Huxleyho kariéry, která dál směřovala k antiutopickým románům (*Brave New World*, 1932; *Island*, 1962), jimiž se proslavil nejvíc. Tato pozdější linie přemýšlivých románů byla doplňována esejemi (*The Doors of Perception*, 1954; *Heaven and Hell*, 1956), v nichž se hlavně v 50. letech na základě osobní zkušenosti věnoval účinkům psychedelických látek na člověka. *Souborný katalog Městské knihovny v Praze*, uzavřený k 31. 12. 1967, uvádí následující výčet překladů jeho děl do češtiny, včetně překladatelů, vydavatelství a roků vydání: *Co ty budeš dělat?* (M. Seifert; Petr 1937), *Konec civilisace* (G. Schiffová; Mazáč 1933), *Kontrapunkt života I., II. a III.* (J. Fastrová; Petr 1931, 1931 a 1935), *Paralely lásky* (S. Jílovská; Petr 1933), *Pilátův žert* (M. Brožová; Aventinum 1931), *Po řadě let* (J. Fastrová; Petr 1946), *Raněný slepotou* (J. Fastrová; Petr 1936), *Šedá Eminence* (Z. Urbánek; Petr 1948), *Úsměv Giocondy* (S. Jílovská; Synek 1931) a *Zastaví se čas* (B. Vrbová-Pavlousková; Voleský 1946, 2. vyd. 1947). (*Souborný katalog* 1968: 49 – 50)

Název románu je převzat z básně *The Tables Turned*¹⁷³ od Williama Wordswortha, která končí následujícím čtyřverším:

Enough of Science and of Art;
Close up those Barren Leaves;
Come forth, and bring with you a heart
That watches and receives.

Do češtiny ho pod názvem *Paralely lásky* přeložila Staša Jílovská a vyšel roku 1933 u Václava Petra. Román se skládá z pěti oddílů: *Večer u paní Aldwinkleové*, *Fragmenty z autobiografie Francise Chelifera*, *Paralely lásky*, *Výlet* a *Závěry*. Zajímavé je, že Staša nezachovala původní titul, ale rozhodla se pojmenovat celé dílo stejně jako třetí oddíl.

Jak už bylo řečeno, první světovou válku strávil Huxley v Garsingtonu, sídle Lady Ottoline Morrellové. Ta kolem sebe soustředila intelektuální smetánku doby – lidi ze skupiny Bloomsbury, D. H. Lawrence, T. S. Eliota, Bertranda Russella, Clive Bella a jiné prominenty.

¹⁷³ http://en.wikipedia.org/wiki/Those_Barren_Leaves Staženo 27. 2. 2009.

Rozevlátá a entuziastická Lady Ottoline se díky svým uměleckým „příživníkům“ stala nesmrtelnou, i když asi jinak, než by si byla přála. Jinak laskavý Huxley se totiž Lady Ottoline za to, že se v Garsingtonu nechal hostit (potkal tam mimochodem také svou pozdější ženu, Belgičanku Mariu Nys), odvděčil tím, že ji v románu *Crome Yellow* (1921) postavou Priscilly Wimbushové krutě zkarikoval.¹⁷⁴ Kniha byla čtenáři přijata dobře, s výjimkou Lady Ottoline. Huxley se jí omluvil; avšak vzhledem k tomu, že v románu *Those Barren Leaves* (1925) vytvořil další ženskou postavu s jejími rysy, Lilian Aldwinkleovou, otázkou zůstává, do jaké míry lze jeho omluvu brát vážně. Lilian je nositelkou všech Priscilliných vášní, a nadto ji Huxley obohatil o vlastnost trefně pojmenovanou jako *menopausal man-eater*, dychtící po románku s nějakým dalším géníem. Kdyby měly všechny postavy díla tak osobité rysy jako Lilian, román by se určitě stal bestsellerem. Ať už ale byla Lady Ottoline jakákoli, měla nesporný dar soustředit kolem sebe talentované současníky.¹⁷⁵

11. 1 Charakterizace románu

Většina románu se odehrává v paláci Cybo Malaspina, který si zakoupila zámožná Britka, paní Lilian Aldwinkleová. Huxley v ní vytvořil karikaturu samozvané estétky, znalkyně umění všech epoch a všeho italského. Patříčně vyzvedl také její schopnost plést se jiným do života a v dobré víře si je přetvářet k obrazu svému stejně jako zálibu v neúprosném pronásledování mladších milenců a v pseudointelektuálních hovorech směřujících odnikud nikam. Paní Aldwinkleová byla však nejen požívačná a majetnická, ale také naivní, velkorysá, dětinsky se vzpírající procesu stárnutí a nejistá si sama sebou ani tím, co se kdy a s kým přesně stalo – nepochybně daň tomu, že si minulost ráda vylepšovala a od jedné milostné eskapády pak měla tolik variant, že sama nevěděla, která skutečnost je nejskutečnější. Ironie jejím ctnostem i nectnostem propůjčuje takovou sytost a plastičnost, že se jí v románu žádná další postava nevyrovná.

Při nočních záchvěvech nejistoty pak často otázkami týrala svou schovanku Irene, což bylo tragikomické a pikantní zároveň, protože chudákovi Irene nutně chyběly zkušenosti, takže odpovídala frázemi naučenými nebo bezděčně pochycenými právě od paní Aldwinkleové. Celistvost Ireniny osobnosti byla narušena do té míry, že si paní

¹⁷⁴ http://www.newyorker.com/archive/2003/03/17/030317crbo_books?currentPage=2%20-

Staženo 27. 2. 2009.

¹⁷⁵ Viz předchozí poznámka.

Aldwinkleovou nechávala vmluvit, kdo je hoden její lásky a do dotyčného Jeana, Petera nebo Jacquese – podle toho, v jaké části Evropy se právě pohybovaly – se také dokázala zamilovat. Posedlost vášní jako jediným smysluplným cílem života se ale paní Aldwinkleové vymstí, to když svěřence vsugeruje, že je zamilovaná do lorda Hovendena, a Irene se do něj (zprvu ze samé poslušnosti) opravdu zamiluje a nakonec s ním chystá svatbu. Paní Aldwinkleová je pak nešťastná, že bude nejen stará, ale ještě k tomu všemi opuštěná.

Poslední výraznější ženská postava je spisovatelka Mary Thriplowová. Také ona by se ráda prezentovala jako módní a intelektuální guru, ale zároveň si úzkostlivě hlídá, aby nezastínila svou mecenášku, paní Aldwinkleovou. V některých scénách – zejména v těch, kdy se paní Aldwinkleová z příběhu vzdálila – se jí slečna Thriplowová dokonce vyrovná; například tehdy, když chce udělat příznivý první dojem na Calamyho, ale zvolí proto naprosto nevhodný typ oblečení a nepřiměřené množství šperků. Je jako chameleon a jakmile vycítí, že se netrefila do názoru společníka, elegantně couvne a vrátí se k tématu zadní cestičkou, nyní už se správným náhledem. Je šampionkou jazykové ekvilibristiky a dokáže se tak perfektně stylizovat a vcítovat do různých mentalit – a také je tak rychle, plynule a bezostyšně měnit – že to u ní hraničí až s psychickou poruchou. Čtenář neví, kterou vrstvu její moderní osobnosti má brát vážně. Nadto propojuje ráda skutečný život s tím fiktivním; má několik druhů sešitků – jeden jako deník toho, co se stalo, jeden jako zásobárnu toho, co by se stát mohlo – je to seznam přiléhavých obrátů, které načerpala ve skutečném životě a které hodlá použít při psaní. Belettristicky zpracované a náležitě vypointované události všedního života pak zpětně používá k tomu, aby se ve chvílích nudy dokázala dojmout nebo roztesknit. Zatímco Irene je ve své beznázorovosti a psí oddanosti spíš neškodná a může budit vedle smíchu i lítost, excesivní empatie slečny Thriplowové je snad jen jiným označením pro bezzásadovost a její schopnost přizpůsobit se vždy a všude má při vši komičnosti osten ošklivosti. Historické implikace takového chování jsou nasnadě: jedinci jejího typu jsou ve snaze zalíbit se snadno přizpůsobiví a ovladatelní a tím pádem veřejně nebezpeční.

Panoptikum spoluvytváří také mužská část osazenstva. Pan Cardan je vyžilý šedesátník, který střídavě nasazuje masku cynického světáka a boдрého strýce. Protivníky eliminuje tím, že je vždy předejde a negativní soud o sobě vysloví sám – například tehdy, kdy se označí za příživníka, který za svůj život vypil hektolitry cizích vín a snědl tuny cizího masa, což mu paní Aldwinkleová začne horečně vymlouvat. Účast na jejím dvoře si zasloužil jako její bývalý milenec; svou inklinací k bezobsažným hovorům sem více než zapadá.

Pan Calamy, třicátník, světoběžník a stejně jako ostatní tápající – na konci románu odchází meditovat do hor – přesto nebudí tak bezútěšný a roztříštěný obraz jako slečna Thriplowová. Dokáže si totiž zachovat alespoň jakous takous integritu.

Půvabnou dvojici tluchubů tvoří pan Falx a jeho žák lord Hovenden. Na adresu prvně jmenovaného Huxley v překladu Staši uvádí: „Protože se narodil uprostřed devatenáctého století a ztrávil léta svého časného mužství povoláním, po kterém touží každý kluk mezi třetím a sedmým rokem – jako řidič lokomotivy – nestal se prorokem, ale vůdcem dělnické strany.“ (Jílovská 1933: 33) Pan Falx je učebnicovým příkladem toho, kdo káže vodu, ale sám pije víno, jinými slovy je zdařilou karikaturou salónního komunisty. Ani on není příliš zásadový – brojí proti vrstvě příživnických parazitů, která bude jednou smetena; nedochází mu však přitom, že také on je jedním z nich. Na výletě v Římě tvrdošíjně odmítá dát za pravdu paní Aldwinkleové a uznat krásu metropole s poukazem na to, že všechno vzniklo z utrpení dělníků. Nechat se pak opět hostit svou mecenáškou mu ale zvláštní utrpení nečiní. Navzdory svým charakterovým vlastnostem vzbuzuje pan Falx spíš pousmání než odpor nebo jednoznačné odsouzení.

Totéž platí i o mladém šlechtici, lordu Hovendenovi, který uvízl ve Falxových osidlech a z pragmatických důvodů v nich už zůstal. Huxley to lakonicky komentuje: „Vážný učitel ho nejdříve poučil o faktu – který si až dosud lord Hovenden velmi nedokonale uvědomoval – že je velké množství chudých lidí, jejichž život je krajně nepříjemný a namáhavý a kteří by, kdyby byla spravedlnost, byli na tom lépe než jsou nyní.“ (Jílovská 1933: 33) Lord Hovenden je tepán vypravěčovou ironií, která odhalí až samé dno jeho duše a ukáže, že je vlastně přerostlým dítětem. Chce mít své lovy a hony na tetřevy, jinak by se stal mladicky popudlivým, ale zároveň si po zvyku dospělých dokáže zábavu odepřít, když je třeba. Například se právě vzdát části honů proto, aby mohl jet s panem Falxem na dělnický sjezd. Pan Falx je totiž velmi moudrý, uvádí ho do světa politiky a blahosklonně dovoluje, aby i na lorda Hovendena připadla část zásluh o lepší zítřky dělnictva.

Z hlediska identity, resp. identit moderního jedince je zajímavý přerod, ke kterému u lorda Hovendena dojde vždy při řízení – rostoucí důležitost automobilu v tomto historickém období už byla zdůrazněna v první části práce. Jindy nesmělý a v podstatě nekonfliktní šlechtic se za volantem promění v sebevědomého floutka:

Lord Hovenden, odloučený od svého auta, byl docela jinou bytostí než lord Hovenden, který trůnil s tak lstivou neklamnou netečností za volantem svého

Vauxhall Veloxu. Půlhodina v zuřivém vichru vlastní rychlosti jej přeměnila z plachého a nedůtklivého hocha v chladnokrevného hrdinu, plného směřlosti nejen na silnicích, ale i v životě. Prudký vítr odvál jeho plachost; v opojení rychlosti zapomínal na sebe sama. Všechna svá vítězství vyhrál v autu. [...] Ve svém Veloxu se odvážil říci paní Terebinthové, která byla o sedmnáct let starší než on, měla čtyři děti a zbožňovala svého manžela, že je nejkrásnější ženou, jakou kdy viděl; zařval to na ni, když jeli pětasedmdesát mil za hodinu po Great North Road. Při šedesáti, pětasedmdesáti, při sedmdesáti jeho odvaha dosud nedosáhla úplnosti; ale při pětasedmdesáti došla kritického bodu; řekl jí to. [...] Ale Velox měl své nevýhody. Byly příležitosti, kdy hrdinné, rychlostí opojené já uvedlo plachého chodce do trapné tísně. Na příklad tehdy, když jel šedesátkou a při tom lehkomyšlně slíbil jednomu ze svých pokrokových politických přátel, že promluví na schůzi. Když jel šedesátkou, vypadala ta vyhlídka nejen nevzrušivě, ale dokonce poutavě. Ale jaké úzkosti protrpěl, když stál znovu na pevné zemi ku konci výletu! [...] (Jilovská 1933: 275 - 276)

Všechny postavy si do italského venkovského sídla přinášejí své velkoměstské obsese a neurózy, od kterých se neoprostí ani při výletu do Říma na závěr románu a přivázejí si je nazpět do sídla paní Aldwinkleové. Potýkají se s nimi po svém: paní Aldwinkleová se samotou pokouší přebít tím, že si vydržuje společnost, slečna Thriplowová se snaží zalíbit za každou cenu, čímž skoro riskuje to, co by Simmel nazval atomizací osobnosti, Irene se ve svém mladičkém věku hledí zachytit pevné země, paní Aldwinkleové, což ji od ní v konečném důsledku definitivně vzdálí, pan Cardan je vychytralý velkoměstský parazit, který se vyskytuje tam, kde se vyskytuje, protože tam je i zdroj obživy – mecenáška. Lord Hovenden, šlechtic, je zástupce solidní, předmodernistické sociální vrstvy, ale ocitá se pod střídavě silným vlivem salónního komunisty Falxe – druhu, který byl také jedním z produktů sociologických změn ve velkoměstě.

12. Translatologická analýza románu

Huxleyho jsem četla nejdříve v originále. Přemýšlela jsem o něm v kontextu modernismu a na základě jedné z charakteristik tohoto konceptu jsem jako dominantu románu abstrahovala ironii – modernisticky užitou. V centru mého zájmu ovšem stojí český překlad, ke kterému podle teorií Gideona Touryho přistupuji jako ke svébytnému textu cílové kultury. Důraz na cílovou kulturu je navíc implikován už samotným názvem této práce i jejím zadáním.

Do poloviny 70. let 20. století úvahám o překladu dominovala orientace na zdrojovou kulturu (source-orientedness).¹⁷⁶ Reakcí byl metodologicky odvážný obrat ke kultuře cílové,¹⁷⁷ k němuž v této době nezávisle na sobě dospěli tvůrci německé *Skopostheorie* i Toury. Ten v díle *Descriptive Translation Studies and beyond* definuje překlad jako fakt cílové kultury.¹⁷⁸ Zdůvodňuje to tím, že ať už je funkce překladů jakákoli, jsou vytvářeny v rámci jedné kultury a odrážejí její specifické uspořádání. Také překlady jednoho původního díla mohou vést k různým výsledkům podle toho, jaká tradice překladu se v určitém jazykovém prostředí vyvinula, a hlavně podle toho, v jaké kulturní situaci či dílčím kontextu přijímající kultury vznikají. (Toury 1995: 24 – 25) Sám proces překladu se odvíjí od norem cílové kultury nebo cílových kontextů, které si na základě aktuálních potřeb určují, zda a co je vhodné jak přeložit. Většinou chce cílová kultura „zaplnit mezery“ překladem z kultury vyvinutější, prestižnější.¹⁷⁹ (Ibid: 27)

Ironie je jeden z těch pojmů, které jsou snadno rozpoznatelné, ale hůře uchopitelné. *Lexikon teorie literatury a kultury* vymezuje tři způsoby užití.¹⁸⁰ Může se jednat o slovní obrat (rétorický tropus), který určitý výraz nahrazuje sémanticky protikladným výrazem, přičemž to, co je míněno, lze rozpoznat podle tzv. signálů – chvála se vyjadřuje pomocí výtky apod. Jindy je ironie určitou životní formou, kterou vyznával například Sokrates. Třetí způsob užití

¹⁷⁶ Jako nedotknutelná se zdůrazňovala práva zdrojového textu. (Toury 1995: 24)

¹⁷⁷ Zřejmě souvisí s tzv. pragmatickým obratem (Pragmatische Wende), který zasáhl celou lingvistiku. (common knowledge)

¹⁷⁸ „Překlady jako fakta „cílové“ kultury (Translations as Facts of a „Target“ Culture) je název první kapitoly knihy, kde především se usouvztažením překladu zabývá. (Toury 1995: 23 – 39)

¹⁷⁹ V první republice se zřejmě překladem nesledovalo jen „zaplňování mezer“ pomocí děl jiných literatur, ale šlo také o rovnocennou „výměnu“ děl v rámci vzájemné mezikulturní komunikace, jejíž potřeba se liší podle daného období a podle kultury, ze které a do které se přejímá.

¹⁸⁰ *Lexikon* zmiňuje ovšem ještě ironii dramatickou a speciálně tragickou (Oidipus, který prokleje vraha svého otce, aniž tuší, že proklel sám sebe). Tato ironie se uplatňuje i v komedii; účinkuje pouze tehdy, pokud dramatické postavy disponují odlišnou mírou znalostí a vědomostí než diváci (*discrepant awareness*). Druhou formou, která se objevuje až ve 20. století, je ironie fikční, která si pohrává s fikcionalitou (M. Frisch, Ph. Roth). (*Lexikon teorie literatury a kultury* 2006: 355)

pojmu ironie je ontologický a někdy se označuje také jako romantická ironie. Vyskytuje se ve Schlegelových příspěvcích do časopisu *Athenäum* nebo v poezii, která je povýšena na úroveň filozofie. Poezie tu vyjadřuje rozpor mezi ideálem a skutečností. V literatuře se ironie většinou objevuje jako jednotlivá figura, nebo jako celistvá struktura. Její intenzita a účinky se dají modifikovat podle toho, zda je vložena do řeči postav nebo vypravěče a zda se přiklání k empatii, nebo naopak zachování odstupu. (Lexikon teorie literatury a kultury 2006: 354 – 355) Podobně o ironii uvažuje také Vlašín. (Vlašín 1984: 154)

V analyzovaném románu *Those Barren Leaves* je ironie užita převážně způsobem, který *Lexikon* označuje jako celistvou strukturu. Plně se uplatňuje až na vyšších rovinách zobecnění, tj. často je třeba pro lepší průkaznost citovat delší pasáže. Přesto jsem se snažila vybrat takové překladové celky, jejichž anglické (původní) ekvivalenty manifestují přítomnost různých druhů ironie i na menší ploše.¹⁸¹ Zároveň jsem úryvky volila tak, aby byly pokud možno zastoupeny všechny hlavní postavy.

Konfrontací vybraných úryvků překladu s původním textem zjistím způsob a míru přenosu modernistické ironie. Cílem bude ověření její přítomnosti nebo absence v českém překladu a zachování její patřičné intenzity; tedy také jedno dílčí ověření toho, zda byla Staša překladatelskou osobností modernistickou.

Konkrétními kritérii srovnávání bude několik typů ironie, které jsem pro potřeby analýzy vymezila takto:

- I. ironizované pochybnosti o vlastním já
 - II. ironie stylizace / pozérství
 - III. ironizace nových témat / koncepcí („nová žena“, feminismus, kontracepce)
 - IV. ironizace konvencí (hovor o počasí)
 - V. ironie jazykových jednotek (ironicky použité slovo, oslovení apod.)
 - VI. ironie technicistně strojového, vypočítavého přístupu ke člověku.
- Dále jsem uvažovala, jaký je vztah ironie k řečové výstavbě a k fabuli:
- VII. ironie na rovině postav nebo vypravěče a směr jejího zacílení

¹⁸¹ Kromě prvního úryvku, kde bylo nezbytné uvést několik replik.

VIII. ironie situační.

V originálu se typy ironií rafinovaně prolínaly – lze tedy očekávat, že ani v překladu se neobjeví v „čistě“, krystalizované podobě, v jaké jsem je uměle abstrahovala. U ironie čísl VII. a VIII. je nanejvýš pravděpodobné, že se bude překrývat s ostatními typy ironií. Nebudu ji proto v textu značit, pouze na ni upozorním v komentářích pod jednotlivými úryvky.

Každý úryvek vždy budu nejdříve lokalizovat v románovém příběhu a poté přistoupím k analýze druhů ironií. Ironické segmenty budou od dalšího textu úryvku odděleny kurzivou a uzavřeny kombinací římské číslice (označí určitý druh ironie; pro přehlednost si daný druh ve všech úryvcích podrží stejné pořadové číslo) a arabské číslice (určí pořadí konkrétních příkladů v rámci téhož druhu ironie v daném úryvku). Pokud došlo v překladu k posunům, navrhuji k nim jiná řešení vždy za daným úryvkem. Každý můj návrh se přitom omezí jen na vyslovené posuny a nesrovnalosti a nezohlední další jevy, které jsou nestandardní až z dnešního jazykového hlediska, ani ty, v nichž si Staša ze dvou legitimních variant vybrala právě opačnou, než kterou bych volila já. Proto ve svých řešeních – na rozdíl od ostatních částí práce – vždy zachovám počeštěné podoby vlastních jmen. Nahrazovat tedy nebudu ani jazykové prvky, vytlačené od doby vzniku překladu na periferii jazykového systému češtiny. Jsou to tvary, které vyplývají ze zastarávání češtiny a nezvykle působí až dnes – například v dobovém písemném projevu běžně používané přechodníky, starší morfologické varianty slov (myslila, perle) či slova dobově módní (mondenní).

K překladu je třeba přistupovat citlivě a rozlišovat mezi chybami vzniklými z nepochopení originálu a mezi archaičtějšími tvary a vazbami, které ovšem ve své době byly plně funkčním ekvivalentem originálu. V případě nejasností ohledně tvaru slov, jejich valencí, významového pole a konotací či pochyb o jejich samotné existenci v rámci tehdejší češtiny budu konzultovat *Příruční slovník jazyka českého*, který vycházel v letech 1935 – 1957. Podnět k jeho vytvoření dal na samém počátku 20. století univerzitní profesor František Pastrnek.¹⁸² Pro dobu první republiky ho lze považovat za reprezentativní. Z hlediska vlivu dobové (filmové) dikce a výslovnostních pravidel na slovosledné uspořádání překladu mi cenné podněty poskytla docentka Hošnová, která se syntaxí z diachronního pohledu dlouhodobě zabývá. Upozornila mne například také na skutečnost, že postpozice zájmen byla podmíněná jejich druhem a typem tematických posloupností. U posesiv a deiktik začala

¹⁸² Roku 1911 vznikla stálá kancelář Slovníku jazyka českého, která měla sbírat slova od roku 1770 do současnosti a dokázala shromáždit 5 milionů lístků s výpisky z literatury krásné i naukové. Základem slovníku pak byl jazyk spisovatelů od roku 1880 do roku 1940 (v případě kanonických autorů pokrýval i období starší).

postpozice ustupovat během prvního desetiletí 20. století; u demonstrativ byla běžná až do 60. let 20. století. U posesiv se přitom uplatňovala zejména při derivaci průběžného tématu – případně i u jiných návazností, ale vždy šlo o velmi úzké okolí. U demonstrativ se pak vyskytovala jen před výrazem, který označoval téma – nikdy ne u rématu.¹⁸³

Chyby a posuny překladu na různých rovinách klasifikoval hned rok po vydání překladu René Wellek.¹⁸⁴ Vzhledem k zaměření a cíli analýzy bude nesrovnalost mezi překladem a originálem věnována pozornost jen tehdy, pokud rušivě zasáhnou dominantní rys – ironii - nebo pokud jej zcela otupí.

Podle typu posunu si všímám buď izolovaných slov, slov s minimálním kontextem nebo i celých vět. Ve dvou posledně jmenovaných případech někdy pro lepší orientaci inkriminovaná slova graficky zvýrazňuji podtržením. Kompletní korespondující pasáže originálu jsou zařazeny do přílohy práce.¹⁸⁵

Seznámení slečny Thriplowové s Calamym

První úryvek je převzat ze samého úvodu knihy. Mladá spisovatelka Mary Thriplowová dostane uprostřed ospalého italského odpoledne telegram, že za pár hodin dorazí pan Calamy. Majitelka letního sídla Lilian Aldwinkleová se odjela se všemi hosty na celý den koupat. Mary chce využít toho, že je v domě sama, aby na hosta udělala příznivý první dojem. Za tímto účelem si obyčejné šaty převlékne za sváteční a ověsí se šperky. Při setkání se pak stylizuje do mondenní snobky. Ironií setkání s Calamym je, že volbou šatů i pózy se snad nemohla víc zmýlit. Při rozhovoru totiž vyjde najevo, že Calamymu není nic protivnější než namyšlení zbohatlí návštěvníci salonů. Po zbytek hovoru se pak Mary snaží zbavit většiny klenotů i staré pózy a zachránit tak situaci.

„Jmenuji se Mary Thriplowová. Všichni ostatní jsou venku. Udělám, co budu moci, abych vás pobavila.“

Poklonil se znovu a uchopil její vztaženou ruku. „Slyšel jsem mnoho o vás od Liliany Aldwinkleové,“ řekl.

Že bývala vychovatelkou? Uvažovala slečna Thriplowová. I. 1.

[...]

¹⁸³ Tyto syntaktické vývojové tendence jsem zohlednila i v analýze druhého románu.

¹⁸⁴ Viz zde oddíl Wellkova kritika románu *Those Barren Leaves / Paralely lásky*.

¹⁸⁵ Týká se i analýzy druhého románu.

Slečna Thriplowová mluvila unyle, ospale, usmívajíc se za řeči a dívajíc se na Calamyho přivřenýma očima. „Mluvme o něčem zajímavějším,“ skončila.

„*O počasí,*“ navrhl. IV. 1.

„Proč ne?“

„*Nu, je to tema,*“ řekl Calamy, „*o kterém opravdu mohu v tomto okamžiku mluvit se zájmem – skoro bych řekl s vřelostí.*“ IV. 2. Vytáhl barevný hedvábný kapesník a otřel si tvář. „Takovým peklem jako těmi zaprášenými silnicemi v rovině jsem dříve nikdy neprošel. *Přiznávám, že někdy v tomto italském žáru toužím po londýnském šeru, přiklopu kouře, mlze, která na sto yardů ubírá budovám obrysy a zavěšuje moskytovou síť na půl cesty na každý průhled.*“ IV. 3.

„Pamatuji se, že jsem se sešla se sicilským básníkem,“ řekla slečna Thriplowová, která si toho *následovníka Theokritova* V. 1. v tom okamžiku vymyslela, „který říkal totéž. *Jenže ten měl raději Manchester. Bellissima Manchester!*“ III. 1. Otočila oči k nebi a spráskla ruce. „Byl ukázkou toho slavného zvěřince, jaký se schází u lady Trunionové.“ *To bylo vhodné jméno na takovou náhodnou zmínku.* II. 1. Salon lady Trunionové byl z těch, kde se důstojníci a dvorní dámy setkávají s potrhými a pomatenými – zkrátka s umělci. *Tím, že užila slova „zvěřinec“, postavila se slečna Thriplowová s Calamym na stranu gardových důstojníků.* II. 2.

Ale účinek *čarovného* V. 2. jména na Calamyho nebyl takový, jaký očekávala. „A ta hrozná ženská ještě stále řadí?“ řekl. „Nesmíte zapomenout, že jsem byl rok pryč; nejsem na výši doby.“

Slečna Thriplowová spěšně upravila výraz obličeje a tón hlasu. II. 3. Usmívajíc se vědomým pohrdáním, řekla: „Ale ta není nic proti lady Gibletové, že? Pro pravé *hrůzy* V. 3. si musíte jít k ní. Vždyť její dům je přímo *„mauvais lieu“*.“ Kývla ošperkovanou rukou se strany na stranu pohybem poděšené znalkyně.

Calamy nesouhlasil úplně. „Sprostší je to možná u Gibletových; ale ne horší,“ řekl – a takovým tónem hlasu, s takovým výrazem na tváři, který dával slečně Thriplowové najevo, že myslí opravdu to, co říká a nehoví v hloubi své duše tajně těmto společenským *rozkoším* V. 4. „Když byl někdo jako já přes rok pryč, udivuje ho, když se zase vrátí k civilizaci a najde tytéž staré lidi, kteří dělají tytéž idiotské věci. Člověk očekává, že bude všechno docela jiné. Nevím proč; snad protože se sám trochu změnil. Ale všechno je přesně stejné. Gibletová, Trunionová a dokonce i, buďme upřímní, naše hostitelka – ačkoli mám upřímně velmi rád hodnou starou Lilianu. Není tu sebe menší změna. Oh, je to více než kupodivu – je to přímo děsivé.“

V tomto bodě rozhovoru si slečna Thriplowová uvědomila, že se dopustila velkého omylu, že se dala naprosto nesprávným směrem. Další okamžik a byla by se dopustila ohavného omylu ve svém společenském úsudku, byla by nenapravitelně udělala to, co jmenovala ve svých rozpustilých studentských okamžicích „botou“. I. 2. Slečna Thriplowová byla velmi citlivá na své přehmaty. Vzpomínky na přehmaty jí hluboce vězely v duši a působily rány, které se nikdy docela nezahojily. Zacelené staré jizvy dosud občas bolely. Náhle bez důvodu uprostřed noci nebo dokonce uprostřed nejveselejší zábavy si vzpomněla na starý přehmat – jen tak „à propos des bottes“ – vzpomněla si a byla zalita pocitem výčitky a retrospektivní hanby. *A nebylo léku ani duševní profylaxe. Ať dělala co mohla, aby vymyslela vítězně správné a taktní obměny přehmatu* I. 3 – představovala si na příklad, že zašeptala sestře Fanny zmírňující větu místo trpké, zraňující; ať vycházela v představě s nejlhčí důstojností z Bardolfova atelieru do tmavé uličky mimo dům, kde v okně visel kanárek (*jemný detail, ten kanár*), II. 4. pryč, pryč – když ve skutečnosti (oh bože, jak byla pošetilá a jak potom nešťastná) v doslovné skutečnosti tam zůstala. *Ať dělala, co chtěla, nemohla se nikdy doopravdy přesvědčit, že se omyl nestal. Ať se fantasie namáhala zničit ohavnou vzpomínku, neměla nikdy dost síly vyhrát rozhodné vítězství.* I. 4.

A nyní, kdyby nebyla opatrná, by se rozjitřil a hnísal nový přehmat v její paměti. „Jak jsem mohla být tak hloupá?“ pomyslela si. „Jak jen jsem mohla?“ *Neboť bylo nyní zřejmé, že okázalé chování, modní přetvářka se naprosto nehodí příležitosti.* I. 5 Bylo jasno, že Calamy neoceňuje vůbec nic takového; možná, že to kdysi oceňoval, ale nyní ne. Kdyby takhle pokračovala, přinutila by ho, aby na ni shlížel jako na pouhou frivolní světáckou snobku; a bylo by třeba času a nesmírné námahy na zmírnění ničivého prvního dojmu.

Pokradmu si slečna Thriplowová stáhla opálový prsten s malíčku pravé ruky a držela jej okamžik schovaný v levici; pak, když se Calamy nadíval, jej zastrčila do mezery mezi vycpaným sedadlem a opěradlem lenošky s kartounovým povlakem.

„Děsivé!“ opakovala. „Ano, to je přesně to slovo. Takové věci jsou děsivé. Již jen formát služebnictva!“ Vzáhla jednu ruku nad hlavu. „Ty svačiny!“ Přidržela obě ruce (*dosud až příliš se třpytící vahou prstenů, jak s lítostí upozorovala*), II. 5. na délku paže od sebe. „Marnost lovců lvů! Řev lvů!“ Bylo zbytečné dělat teď něco rukama; spustila je do klína a užila té příležitosti, aby se zbavila skarabea a briliantů. A jako kouzelník, který žvaní, aby odvrátil pozornost od postupu svých triků, naklonila se vpřed a začala mluvit velmi rychle a naléhavě. „A vážně,“ pokračovala, vkládajíc vážnost do hlasu a vyhlazujíc smích s tváře, takže byla *ázračně* V. 5. kulatá, zamyšlená a upřímná. „Jak hloupě ti lvi řvou! Patrně to bylo ode mne hrozně dětinské; ale vždycky jsem si představovala, že musí být slavní lidé zajímavější než jiní lidé. A oni

nejsou!“ *Sklesla poněkud dramaticky nazpět do křesla. Během toho jakoby jedna ruka náhodou zůstala vězet za jejími zády. Vyprostila ji, ale ne dříve, dokud skarabeus a brilianty nevklouzly do mezery. Nezbyvalo nyní nic než smaragd; ten mohl zůstat. Byl velmi skromný a přísný.* II. 6. Ale nikdy si nebude moci svléci perle, aniž by to zpozoroval. Nikdy – ačkoli jsou muži tak neuvěřitelně nepozorní. Prstenů bylo dost lehko se zbavit; ale náhrdelníku ... A nebyly to ani pravé perle. (14 – 17)

Číselné vyznačení druhů ironií a jejich poměru v překladu ukázalo, že se tento stav shoduje se situací v originálu. Znamená to, že překladatelka nejen ironii rozpoznala, ale odhalila její modernistické podtexty, které pak jako dominanty převedla tak, že na cílového čtenáře by měly mít stejný účinek jako na čtenáře původního. Překlad i originál vykazují nejsilnější rysy ironie číslo VII. – konkrétně ironie vypravěčovy zacílené na slečnu Thriplowovou. Vypravěč postavu ironizuje zvenku i zevnitř: přechází do ní totiž falešným „vnitřním“ monologem, velmi ironickým. Její pohnutky, myšlenky a pocity popisuje tak, aby pro ni vyznívaly nelichotivě. V úryvcích se tato ironie prolíná s dalšími typy, z nichž převažují ironizované pochybnosti o vlastním „já“ a ironie stylizace, ale uplatňuje se zde i ironizace témat / koncepcí, ironizace konvencí, ironie lexikálních jednotek a situační ironie. Jak jsem již uvedla výše, tato posledně jmenovaná ironie č. VIII. stejně jako ironie č. VII. v úryvku značená není, protože prochází celým textem. Větší intenzity nabývá zejména ve chvíli, kdy se slečna Thriplowová urputně snaží vměstnat skarabea a brilianty do škvíry v křesle.

Příklady obzvláště funkčních řešení jsou: *zvěřinec / menagerie*, *čarovné jméno / talismanic name*, *poděšená znalkyně / connoisseur in horror*, *okázalé chování / dashing manner*, *módní přetvářka / fashionable disguise*, *Již jen formát služebnictva! / The size of the footmen!*

Funguje tu i mnohojazyčnost. Italské hodnotící zvolání *Bellissima* Manchester! má v češtině stejně jako v angličtině podobné konotace, protože v obou jazykových prostředích je italská kultura hodnocena vysoko, stejně jako estetické soudy jejích intelektuálních představitelů. Jde tu vlastně o dvojí ironii – jednak si lze stěží představit, jak italský básník

chválí zrovna toto město,¹⁸⁶ i na poměry Británie disponující velmi špatným klimatem (vzhledem k směru pohybu většiny turistů po Evropě by se dalo spíš čekat, že Brit bude chválit nějaké italské město), jednak sám básník je výplodem fantazie slečny Thriplowové.

Několikrát zvolila Staša naturalizaci [...] *within a foot of one another* [...] – na délku paže; někdy spojenou s nivelizací: *The diameter of the strawberries!* – „Ty svačiny!“ Jahody, resp. jahody se šlehačkou nehrají u nás takovou kulinářskou roli jako v Británii a nejsou typickou přesnídávkou. K nivelizaci (a oslabení ironie) došlo jejich potlačením ve prospěch všeobecnějšího pojmu: přece jen je asi ironičtější stěžovat si na velikost jahod nebo jiného ovoce než na velikost svačin.

Několik následujících posunů nebo případů, kdy podle mě nebyl naplno využit potenciál originálu, nemá na dominanty závažnější vliv a není tedy v rozporu s výše napsaným. Pořadí sledovaných jevů odpovídá jejich výskytu v úryvku; pokud jsou součástí vyznačených ironií, označím je danými čísly.

Such an inferno as those dusty roads [...]. – místo „Takovým peklem, jako těmi zaprášenými silnicemi [...]“ je výstižnější „Takovým infernem, jako těmi zaprášenými silnicemi [...]“. Zde právě nebyl zhodnocen a plně zúročen potenciál slova „inferno“. R. Russell mi připomněl, že část Dantovy *Božské komedie* se do angličtiny překládá právě jako *Inferno*. Užitím tohoto slova Huxley do textu implantoval italskou příchut'. Vedle tohoto významového rysu „inferno“ na anglicky mluvícího rodilého mluvčího působí poněkud přemrštěně, nadneseně, rádobý intelektuálně, což plně koresponduje s Calamyho stylizací v počáteční fázi rozhovoru. Nahlédnutím do *PSJČ* jsem si ověřila, že „inferno“ součástí tehdejší slovní zásoby bylo. *Slovník* ho definuje jako peklo nebo podsvětí a uvádí mj. příklad z *Přítomnosti*: „Ohnivě inferno reklamních požárů americké ulice.“ (*PSJČ* 1935 – 37: 1122) „Inferno“ by na sebe i v českém textu poutalo odpovídající pozornost, proto by bylo ústrojně ho použít.

IV. 3. [...] *pine for* [...]. – místo „[...] toužím po [...]“ je přesnější „[...] teskním po [...]“. Jde o jiný odstín emoce.

[...] *specimen* [...]. – místo „[...] ukázkou [...]“ je přesnější „[...] exemplářem [...]“, případně „živočichem“, „tvorem“. Anglický výkladový slovník¹⁸⁷ uvádí, že slovo má

¹⁸⁶ Zejména na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století, tedy v době z hlediska děje románu nedávno minulé až současné, byl Manchester centrem textilního průmyslu, se záplavou továrních věží a odpovídajícím množstvím kouře (a smogu).

humorný nádech a používá se zejména k negativnímu popisu osoby. Vedle tohoto významu proti Stašině nivelizaci hovoří i bezprostřední kontext, v němž se vyskytuje derogativní slovo *menagerie*, „zvěřinec“.

[...] *Nature's Guardsmen and Guardswomen* [...]. – místo „[...] důstojníci a dvorní dámy [...]“ spíše „[...] důstojníci a dvorní dámy od přírody [...]“; „[...] již svým charakterem / přirozeností důstojníci a dvorní dámy [...]“ Zde došlo k omisi slova „nature“, které sice na ironii stylizace nemá výraznější vliv, ale pro koncept románu je ve všech svých slovníkových významech klíčové (příroda, přirozenost). V rámci stylizací a přetvářek jde totiž právě o nalezení pravé tváře a podstaty. R. Russell se zde přiklání k interpretaci, kdy „Nature's“ znamená takové důstojníky a dvorní dámy, kteří (měli to štěstí a) jsou od přírody charakterově silní a vyhranění, s nohama pevně na zemi, cílevědomí a nekolísaví. Anglicky by prý v podobném kontextu mohlo zaznít synonymní „one of Nature's Fortunate Children“. Tito energičtí jedinci tak tvoří protiklad k umělcům – viz další heslo.

[...] *the funnies and the fuzzy-wuzzies* [...]. – „[...] s potrhými a pomatenými [...]“ Stašino řešení „s potrhými a pomatenými“ není vůbec špatné, zvláště u vědomí toho, jak limitované tehdejší překladatelské zdroje byly. Nejde proti duchu originálu, pouze některé jeho významové složky opomíjí, čímž otupuje kontrast s výše zmíněnými důstojníky a dvorními dámami. Jeden ze zastarávajících významů slova „funny“, resp. „funnies“ je opravdu „poblázněný“, „vyšinutý“, nebo Stašou použité „potrhý“. „Fuzzy-wuzzies“ představuje překladatelský oříšek, který není ani dnes snadné dohledat. Na první pohled je zřejmé, že překladatel bude muset rezignovat na jeho zvukovou nápaditost – alepoň tehdy, pokud se neuchýlí k vytváření novotvarů. Slovo obsahuje významové rysy změkčilosti, zženštilosti (atributy logicky připisované mužům; možná souvisí s modernistickým experimentováním všeho druhu – viz poznámka o spisovatelce Colette v první části) a také jakési negativní tvárnosti psychické, tj. vágnosti, nevyhraněnosti, bezcílnosti, útrpné zasněnosti. Problém českých slov s podobně silnou a podobně zaměřenou inherentní expresivitou je v tom, že vždy obsahují nějaký další, rušivý rys, většinou mírně vulgární nebo alepoň plebejský. Jedním z návrhů by mohlo být „s potrhými a změkčilými snílky“.

She moved her jewelled hand [...]. – místo „Kývla ošperkovanou rukou [...]“ je kolokačně přesnější „Mávla / zatřepla ošperkovanou rukou [...]“. Kývnutí případně pokývnutí je podle

¹⁸⁷ Pokud není uvedeno jinak, jedná se o Pearson Education Limited. 2001. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow.

mě z dnešního jazykového hlediska pohyb charakteristický pro hlavu, podobně jako pokrčení okamžitě konotuje ramena. Ovšem konzultace s *PSJČ* dala za pravdu Staše. Sloveso „kývnouti“ totiž definuje jako „učiniti posunek rukou, hlavou a podobně na znamení souhlasu, na pozdrav nebo jako upozornění“. U jeho nedokonavé podoby (kývati) se přitom odvolává například na Neruda: „Obrátila se a kývala ještě jednou na rozloučenou rukou.“ (*PSJČ* 1937 – 38: 490) I když konotačně je tedy sloveso „kývnout“ správné, nehodí se sem podle mého názoru sémanticky. Z hlediska dialogu jde o klíčovou část úryvku, protože slečna Thriplowová si v plné šíři uvědomí, jak se v Calamym zmýlila, a zbytek dialogu se snaží od staré pózy distancovat a vytvářet si novou. Právě pro vyjádření nesouhlasu a popírání je lepší sloveso „zatřepnout“ než použité „kývnout“.

[...] and in a tone of voice, with an expression on his face that showed Miss Thriplow that he meant what he said and didn't at the bottom of his soul secretly adore these social delights. – místo „[...] a o takovým tónem hlasu, s takovým výrazem na tváři, který dával slečně Thriplowové najevo, že myslí opravdu to, co říká a nehoví v hloubi své duše tajně těmto společenským rozkoším.“ Je vhodnější „[...] a to takovým tónem hlasu, s takovým výrazem [...]“. Bez zájmena „to“ se syntax překladu znepráhledňuje a věta vyznívá neukončeně.

[...] it's astonishing. [...] it's more than astonishing [...]. – místo „[...] udivuje ho. [...] je to více než kupodivu [...]“. Je snad vhodnější „[...] je s podivem. [...] je více než s podivem [...]“. Překlad je věcně správný, ale ochuzen o opakovací figuru s gradačním účinkem. Calamyho promluva pak sice zůstává ironická, ale ztrácí na pádnosti.

I. 2. *It was at this point in the conversation that Miss Thriplow became aware that she had made a huge mistake, that she was sailing altogether on the wrong tack. Another moment and she would have consummated a hideous error in social judgment [...].* – místo „V tomto bodě rozhovoru si slečna Thriplowová uvědomila, že se dopustila velkého omylu, že se dala naprosto nesprávným směrem. Další okamžik a byla by se dopustila ohavného omylu ve svém společenském úsudku [...]“. raději „V tomto bodě rozhovoru si slečna Thriplowová uvědomila, že udělala velikou chybu, že se dala naprosto nesprávným směrem. Další okamžik a byla by se dopustila ohavného omylu ve svém společenském úsudku [...]“. Stejně tak neobratné je opakované užití slovesa „dopustit se“ a podstatného jména „omyl“, zejména v situaci, kdy se pro obě slovní jednotky nabízí řada synonym.

Miss Thriplow was very sensitive about her floaters. Memories of floaters had a way of sticking deep in her spirit [...]. – místo „Slečna Thriplowová byla velmi citlivá na své přehmaty. Vzpomínky na přehmaty jí hluboce vězely v duši [...].“ je přesnější „Slečna Thriplowová byla velmi citlivá na své přehmaty. Vzpomínky na ně jí vězely v duši [...].“ Opakování slova „přehmat“ ve dvou následujících větách sice odpovídá originálu, ale v češtině působí rušivě a kostrbatě. Ironie je postavena na podobných principech jako vtip, takže i sebemenší neobratnost poněkud snižuje její vyznění.

Cicatrised, the old scars still hurt from time to time. – místo „Zacelené staré jizvy dosud občas bolely.“ spíše „Zacelené staré jizvy dosud občas zabořely.“ Přerušovanému ději vyjádřenému v originále analyticky odpovídá v případě češtiny prefixované sloveso.

[...] with the airiest dignity [...]. – místo „[...] s nejlehčí důstojností [...].“ raději „[...] s lehkovážnou / lehkomyšlnou / bezstarostnou důstojností [...].“ Pokud se konotace slova „lehký“, resp. „nejlehčí“ od 30. let 20. století nezměnily, pak mi jeho užití v kontextu s důstojností připadá matoucí a ochuzující. Řešení totiž evokuje snadnost, plynulost a hladkost, ale postrádá doplňující významový rys zanedbané vážnosti a starostlivosti.

[...] into the dirty little street [...]. – místo „[...] do tmavé uličky [...].“ raději „[...] do špinavé uličky [...].“

[...] when in fact [...], in actual fact [...]. – místo „[...] když ve skutečnosti [...] v doslovné skutečnosti [...].“ raději „když faktem, [...] holým faktem bylo, že [...]“. Specifikující slovo „actual“ bohužel nelze vynechat, protože modifikuje druhé užití slova „fact“, a dotváří tak stupňovací efekt. Nadto zdůrazňuje oscilaci slečny Thriplowové mezi realitou a fikcí, mezi tím, co se opravdu stalo a co si snaží nalhat. „Doslovná skutečnost“ se nepoužívá, „holá skutečnost“ už zní idiomatičtěji; nejpřirozenějším řešením je zřejmě „holý fakt“, který se běžně skloňuje ve všech pádech.

[...] obliterate the disastrous first impression. – místo „[...] zmírnění ničivého prvního dojmu.“ raději „[...] potření / odstranění ničivého prvního dojmu.“ Slovníkové významy slovesa „obliterate“ mají absolutní platnost, vždy se jedná o vykonání děje v jeho úplnosti; „zmírnění“ proto zcela neodpovídá.

[...] from the workings of his trick [...]. – místo „[...] od postupu svých triků [...].“ raději „[...] od provádění svého triku [...].“

I suppose it's awfully innocent of me [...]. – místo „Patrně to bylo ode mne hrozně dětinské [...].“ raději „Patrně to je ode mne hrozně dětinské [...].“ Posun času je důležitý pro stylizaci slečny Thriplowové, tj. toho, zda se za dětinskou považuje ze zpětného hlediska a nyní se proti tomu vyhraňuje a zaujímá už novou pózu, jak naznačuje překlad, či zda je dětinskost momentální aktuální součástí její osobnosti, ke které se koketně přiznává.

II. 6. *She disengaged it, but not before the scarab and the brilliants had been slipped into the cache.* – místo „Vyprostila ji, ale ne dříve, dokud skarabeus a brilianty nevklouzly do mezery.“ spíše „Vyprostila ji, ale ne dříve, než skarabeus a brilianty vklouzly do mezery.“

II. 6. *There was nothing left now but the emerald; [...].* – místo „Nezbývalo nyní nic než smaragd; [...].“ spíše „Nyní zbýval již jen smaragd; [...].“ Stašina varianta je až příliš doslovná a poněkud neobratná.

II. 6. *[...] very chaste and austere [...].* – místo „[...] velmi skromný a přísný [...].“ spíše „[...] velmi cudný / zdrženlivý a přísný [...].“ Popisem smaragdu tu vypravěč popisuje i slečnu Thriplowovou – vlastnosti drahokamu vyjadřují různé její pózy, které dokázala tak rychle měnit.

Napravování prvního dojmu

Druhý úryvek bezprostředně navazuje na úryvek první – pochází z téže kapitoly. Slečna Thriplowová si uvědomila, jaké postoje Calamy preferuje, bleskově zavrhuje starou slečnu Thriplowovou a snaží se rychle vpravit do nového typu.

Slečna Thriplowová potřásla hlavou, skromně odmítajíc poklonu. „Jsem jako Jehova,“ řekla. „Jsem jen, co jsem. To je vše. Proč bych předstírala, že jsem něco jiného? II. 1. Ačkoli přiznávám,“ I. 1. a) dodala s velmi odvážnou upřímností, V. 1. „že jsem měla takový strach před vaší pověstí, že jsem předstírala, že jsem mondennější než jsem ve skutečnosti. I. 1. b) Představovala jsem si vás jako hrozně světáckého a mondenního. Je pro mne velkou úlevou, že takový nejste.“ (18)

V souladu s originálem se v překladovém úryvku objevují tři typy ironií: ironizované pochybnosti o vlastním „já“, ironie stylizace / pozérství a ironie lexikálních jednotek. Dochází tu také k vypravěčově ironizaci přímou řečí postavy, která je součástí dialogu.

Dva posuny, které jsem objevila, na dominantu textu vliv nemají. Jedná se o:

[...] *modestly declining the implied compliment*. – místo „[...] skromně odmítajíc 0 poklonu.“ raději „skromně odmítajíc skrytou / naznačenou poklonu [...]“. Vynecháním slova „skrytou“ se vztah slečny Thriplowové a Calamyho ocitá v jiném světle a není zcela zřejmé, že se utápějí ve zdvořilostních frázích a náznacích, aby neohrozili svou tvář.

II. 1. [...] *that I'm somebody else?* – místo „[...] že jsem něco jiného?“ raději „[...] že jsem někdo jiný?“ Zde se ani nejedná o posun. Neurčité zájmeno osobní „někdo“ se v češtině v tomto kontextu zcela volně zaměňuje s neurčitém zájmenem věcným „něco“. Záleží na idiolektu překladatele.

I. 1. b) [...] *that I was more mondaine than I really am*. – místo „[...] že jsem mondennější než jsem ve skutečnosti.“ raději „[...] že jsem mondennější než ve skutečnosti jsem.“ Aktuální členění větné v originálu propůjčuje největší výpovědní dynamiku slovu „am“, proto by jeho český ekvivalent měl v překladu získat odpovídající pozici.

Napravení prvního dojmu

Také tento úryvek se váže k úvodu knihy – pochází z počátku druhé kapitoly a tematicky je úzce spjat s úryvkem předcházejícím. Slečna Thriplowová nyní pouze doladuje detaily své pózy a ujasňuje si, jaká je vlastně její přirozenost. Přesvědčuje sebe samu, že je to jednoduchost a upřímnost.

Stáli tu mlčky, opírajíce se lokty o zábradlí. Od chvíle, kdy *hodila přes palubu dvorní dámu*, V. 1. vycházeli spolu, myslila si slečna Thriplowová, hrozně dobře. *Viděla, že se mu líbí její spojení mravní prostoty s duševní složitostí, chytrostí a přirozeností*. II. 1. *Proč jí vůbec napadlo předstírat, že je všechno jen ne prostá a přirozená, nedovedla si teď představit*. I. 1. *Vlastně taková doopravdy je – nebo alespoň rozhodla, že taková bude*. II. 2. (20 – 21)

Objevují se zde stejné tři typy ironií jako v předcházející ukázce. Všechny jsou namířeny na slečnu Thriplowovou. S výjimkou první věty se jedná o vnitřní monolog, vyjádřený polopřímou řečí, zdařile a funkčně převedenou. Postava se zde sama odhaluje jako chameleonská a přizpůsobivá. Volba lexikálních prostředků, zejména *dvorní dámy*, to jenom potvrzuje. Originál i překlad disponují stejnými stylistickými dominantami; vyvolávají stejnou atmosféru.

Dále následují ani ne tak posuny jako spíš drobnosti, které mají na vyznění překladu nulový vliv.

[...] *Miss Thriplow thought [...]*. – místo „[...] myslila si slečna Thriplowová [...]“ raději „[...] pomyslila si slečna Thriplowová [...]“. Anglické „*thought*“ sice ospravedlňuje jak nedokonavou tak dokonavou podobu českého ekvivalentu; vzhledem k těkavosti a rychlému střídání myšlenek slečny Thriplowové bych dala přednost druhé variantě.

II. 1. [...] *her combination of moral ingenuousness and mental sophistication, of cleverness and genuineness*. – místo „[...] její spojení mravní prostoty s duševní složitostí, chytrostí a přirozeností.“ raději „[...] její spojení mravní prostoty s duševní složitostí, chytrosti s přirozeností.“ Syntaktický odklon od originálu v případě několikanásobného větného členu.

I. 1. *Why she had ever thought [...]*. – místo „Proč jí vůbec 0 napadlo [...]“ je důraznější „Proč jí vůbec kdy napadlo [...]“. V překladu vypadlo absolutní časové příslovce „*ever*“, které v tomto kontextu zesiluje výtky, jimiž se slečna Thriplowová trýzní.

Stinné stránky / Úskalí stylizace

Následující ukázka pochází ze čtvrté kapitoly. Paní Aldwinkleová se společností se již vrátila z jednodenního výletu, stihla vyjádřit radost nad tím, že k ní Calamy zavítal, a nelibost nad tím, že nebyla v době jeho příjezdu doma a že se mu věnovala slečna Thriplowová. Calamy tak neunikne další prohlídce paláce. Při večeři se řeč stočí na všelijaká, převážně filozofická, témata a po ní se společnost odebere ven. Je chladno, takže Calamy, slečna Thriplowová a pan Cardan se po chvíli vrací zpět do salónu. Slečna Thriplowová navrhně, že by Lilian přinesla alespoň šál, ale Cardan jí to vymluví poukazem na to, že když Lilian řekne, že na sezení venku je dost teplo, tak je dost teplo. Podávat jí šál by bylo jako usvědčit ji ze lži. Slečna Thriplowová obdivuje moudrost pana Cardana a stylizuje se přitom do dítěte; pan Cardan ovšem vlídně odmítá kompliment i její stylizaci. Vzhledem ke vzpomínce na jejich první setkání, které je popsáno v úryvku, se slečna Thriplowová nemůže bránit a téma strategicky opouští.

Při jejich prvním setkání ji pan Cardan odhadl jediným pohledem (*špatně*, V. 1. jak tvrdila slečna Thriplowová), a vtáhl ji do jisté cynické a ďábelské důvěrnosti, zacházeje s ní, jakoby byla úplně moderní mladou ženou bez předsudků, z těch mladých žen, které nejen dělají co chtějí (což nic neznamená; neboť i ty nejskromnější a nejstaromodnější chtějí a dovedou jednat); ale která také lehce a otevřeně mluví o svých

zábavách. *Povzbuzena touhou zalíbit se a vedena schopností přizpůsobit se svému duševnímu okolí převzala slečna Thriplowová vesele roli jí přiřčenou. Jak byla skvělá, jak půvabně a odvážně se chovala*, II. 1. až nakonec pan Cardan, celou tu dobu laskavě mžourající, zavedl hovor na tak podivné a tak odvážné cesty, *že se slečna Thriplowová začala obávat, že se postavila do nepravého světla*. I. 1. Pánbůh ví, co by mohlo takovému muži ještě napadnout. *Nepozorovatelným postupem se slečna Thriplowová přeměnila ze salamandra, pobíhajícího vesele mezi plameny, v petrklíč na břehu řeky. Od té doby, kdykoli mluvila s panem Cardanem, udržovala tato vážná mladá spisovatelka – tak kulturní a inteligentní, ale tak nezkažená – zdání počestnosti*. II. 2. Pan Cardan sám přijímal spisovatelku s taktem, který jej vyznačoval ve všech společenských stycích, aniž by dal najevo sebemenší údiv nad tou změnou. (56 – 57)

Rovněž tento úryvek obsahuje tři typy ironie, a to ironizované pochybnosti o vlastním „já“, ironie stylizace / pozérství a ironie lexikálních jednotek. S výjimkou polopřímé řeči v části souvětí *Jak byla skvělá, jak půvabně a odvážně se chovala* – polopřímá řeč ve vnitřním monologu se tradičně řadí do pásma postav - vycházejí všechny typy ironií z roviny vypravěče a jsou namířeny na slečnu Thriplowovou.

Překlad prostředkuje stejné dominanty jako originál, a stává se tak jeho funkčním převodem.

K drobnému oslabení došlo pouze v těchto případech:

[...] *a wholly „modern“ [...] woman [...]*. – místo „[...] úplně moderní [...] ženou [...]“. raději „[...] úplně ‚moderní‘ [...] ženou [...]“. V českém překladu došlo k vynechání uvozovek, které mohou mít charakter citátu; v analytických jazycích slouží jako zvýraznění při aktuálním členění větném, mohou naznačovat distanci pisatele nebo mít jemně ironický nádech. Vzhledem k tomu, že jde o promluvu vypravěče, byly uvozovky v originále užity pravděpodobně ze dvou posledně jmenovaných důvodů.

II. 1. [...] *and carried away by her facility [...]*. – místo „[...] vedena schopností [...]“. přesněji „[...] unešena schopností [...]“. Anglické „carried away“ má na rozdíl od českého „vedena“ emocionální náboj, který dotváří osobnost slečny Thriplowové, vypovídá cosi o její nevyrovnanosti, potrhlosti a o tom, že svým bezprostředním nápadům bezhlavě podléhá (a jejich důsledky pak musí korigovat pomocí dalších stylizací).

II. 1. [...] *how charmingly and wickedly daring!* – místo „[...] jak půvabně a 0 odvážně se chovala [...]“ raději „[...] jak půvabně a uličnický / rozpustile / rošťácky odvážná [...]“.

Doplnění plnovýznamového slovesa do překladu částečně narušuje syntaktický záměr zvolací věty – je stavěna na hodnotících jmenných spojení, která se lámou jako čisté krystaly. Větším problémem je omise slova „wickedly“, které jedinečně modifikuje jinak všední adjektivum „daring“ a především potvrzuje plastičnost charakteru slečny Thriplowové. Právě uličnictví je z těch v mozaice jejích vlastností, kterým se snaží stylizovat do dítěte, do tvora upřímného a naivně nevinného.

Vytříbený umělecký vkus paní Aldwinkleové

Úryvek pochází z druhé kapitoly. Časově spadá do výše zmíněného návratu paní Aldwinkleové a jejích hostů a vítání se s Calamym. Paní Aldwinkleová není nadšena skutečností, že slečna Thriplowová již Calamyho palácem provedla, a přinutí ho k prohlídce další. Aby si mecenášku udobřila, účastní se jí i slečna Thriplowová. Majitelka se vlastnickým pudem nechává strhnout k pochybným uměleckým soudům, kterými proslula a kterými se opakovaně a neodvratitelně vydává všanc posměšné kritice. Tu si neodpustí ani Calamy, když k slečně Thriplowové v jednom okamžiku vyšle spiklenecký signál. Znamená to nejen, že paní Aldwinkleové plno věcí uniká - a zdaleka ne jen nyní - ale také to svědčí o tom, že „přepózování“ slečny Thriplowové proběhlo úspěšně; Calamy ji považuje za spřízněnou duši. Navzdory vši logice se však slečna Thriplowová z daného stavu věcí netěší, ale je zmítána dalšími pochybnostmi, jak na nabízené spojení reagovat.

„Většina obrazů,“ prohlásila paní Aldwinkleová, „je od Pasquale da Montecatini. *Velký malíř – hrozně podceňovaný.*“ V. 1. Potřásla hlavou.

Slečna Thriplowová byla poněkud zmatena, když se při té poznámce její společník otočil k ní a sotva znatelně se zašklebil. Bylo otázkou, má-li se důvěrně a ironicky usmát v odpověď, nebo nevšímat si úšklebku a zachovat výraz z přednášky v akademii. Nakonec se rozhodla, že bude ignorovat mlčelivou důvěrnost. II. 1. (26)

Zde se ve shodě s originálem objevuje ironie stylizace / pozérství a ironie jazykových jednotek a celým úryvkem zároveň prostupuje ironie vypravěče namířená opět na slečnu Thriplowovou (z kontextu by bylo patrné, že vypravěčova ironie je stejnou měrou orientovaná také na paní Aldwinkleovou).

Opět je možno konstatovat, že žádné z překladatelčiných řešení neohrozilo výrazovou dominantu.

Jako drobné posuny lze klasifikovat:

II. 1. [...] *the Royal Institution expression* [...]. – místo „[...] výraz z přednášky v 0 akademii.“ raději „[...] výraz z přednášky v královské akademii.“ Proti nivelizaci originálu se nedá nic namítat; za zvážení ale stojí, zda by pro zachování koloritu nebylo vhodné ponechat alespoň výraz „královský“.

II. 1. [...] *to ignore the tacit confidence*. – místo „ignorovat mlčelivou důvěrnost.“ spíše „ignorovat nevyslovenou důvěrnost.“ Při překladu zřejmě došlo k záměně původního slova „tacit“, které znamená nahlas nevyslovenou, protože i beze slov srozumitelnou a přijímanou dohodu (úmluvu / podporu apod.), s „taciturn“, které označuje někoho s nechutí k mluvení (s rysem nepřátelskosti), tedy mlčenlivého, na slovo skoupého.

Výhradní smysl pro vše italské

Tento úryvek časově i významově těsně předchází úryvku o nedoceněném malíři. Paní Aldwinkleová ignoruje fakt, že Calamymu palác i okolí představila už slečna Thriplowová, a velitelsky rozhodne, že ho po svých statcích provede ještě jednou.

Stejně tomu bylo s krajinou. Byla *její* V. 1. až po vzdálený obzor a nikdo, vyjma ji, ji neoceňoval. A pak, jak uznávala Italy! Od té doby, co si koupila dům v Itálii, se stala *jedinou cizinkou*, V. 2. která je *důvěrně* V. 3. znala. Celý poloostrov a všechno, co obsahoval, bylo *jejím majetkem* V. 4. a *jejím tajemstvím*. V. 5. *Koupila si* V. 6. jeho umění, jeho hudbu, jeho melodickou řeč, jeho literaturu, jeho víno a kuchyni, krásu jeho žen a mužnost jeho fašistů. Přejala italskou vášeň: Cuore, amore a dolore byly *její*. V. 7. A nezapomněla si ani koupit podnebí – nejlepší v Evropě – faunu – a jak byla *pyšná*, V. 8. když četla ve svých ranních novinách, že vlk sežral pistojského sportsmana patnáct mil od jejího domu! – floru – hlavně červené anemonky a divoké tulipány – vulkány, dosud tak *obdivuhodně* V. 9. činné – zemětřesení (25)

Úryvek originálu i překladu je vystavěn na vypravěčské ironii jazykových jednotek. Ty jsou zaměřené vůči paní Aldwinkleové a jejímu obsesivnímu nadšení pro vše italské, které se datuje od doby, kdy v této zemi zakoupila palác. Vesměs se jedná o slova expresivně neutrální, která až specifickým vypravěčovým užitím získávají ironický a jiný náboj.

Příznačná je zde zejména distribuce přivlastňovacích zájmen „její“ a „jeho“, jejichž důležitost pro dominantu textu si Staša správně uvědomila a věrně převedla. Dokonce i tam, kde by se zachování přivlastňovacího zájmena jindy posuzovalo jako interference: „*and how proud she was when she read in her morning paper*“ – „a jak byla pyšná, když četla ve svých ranních novinách“. Jinak redundantní zájmeno „svých“ tu koresponduje s přesvědčením paní Aldwinkleové, že totiž celý poloostrov je jejím majetkem. Zajímavé je zachování slova „sportsman“. O interferenci se nejedná, protože jeho existenci včetně ženské podoby „sportsmanka“ uvádí PSJČ. Jde o synonymní výraz k dalšímu zdomácnělému slovu „sportovec“. (PSJČ 1948 – 51: 614) Lze se domnívat, že sportsman pro svou neotřelost a novost v češtině byl módním slovem podobně jako například „weekend“.

Drobné posuny:

[...] *and nobody but she could really give it its due*. – místo „[...] a nikdo, vyjma ji, ji neoceňoval.“ raději „[...] a nikdo vyjma ji ji nedokázal plně / odpovídajícím zůsodem ocenit.“ Kvůli omisi slov „could“ a „really“ je překlad plošší než originál, který netvrdí, že italskou krajinu nikdo neoceňoval (že se o to alespoň nepokoušel), ale to, že cele a do důsledku ji ze všech tvorů dokázala ocenit právě jen paní Aldwinkleová.

Střet přirozené a nepřirozené ženy

Úryvek byl vybrán ze začátku šesté kapitoly. Je zasazen mezi neplodné podvečerní diskuse na planá témata a marnou snahu paní Aldwinkleové přesvědčit vedle Irene také Hovendena, že je rozeným umělcem. Umění – hned po vášni – považovala za druhý nejsmysluplnější způsob, kterým strávit život. Zatímco Hovenden její návrhy se smíchem odmítl, Irene se zmitá mezi ručními pracemi, kterým se dosud se zájmem věnovala, a malbou a psaním, ke kterým ji mecenáška s neoblomnou vytrvalostí vybízí.

Rozpor, který háral posledních několik měsíců v Irenině duši, ačkoli ne tak vážný jako některé z vnitřních bojů, které rozvrátily silné muže v jejich snaze po zachování osobnosti – byl pro ni velmi *bolestný*. V. 1. Řečeno přímo nejkonkretnější formou, *palčivou otázkou* V. 2. bylo: *má malovat a psát, nebo si má vlastnoručně šít prádlo?* I. 1.

Kdyby nebylo tety Liliany, nebyl by ten problém nikdy tak *vážný*, V. 3. patrně by nebyl nikdy vznikl. *Neboť kdyby nebylo tety Liliany, byla by přirozená žena v Ireně ovládla situaci, a Irena by byla trávila dny v klidném uspokojení nad krajkovou spleť svého prádla. Teta Liliana však byla na straně nepřirozené ženy; byla to ona, která přímo*

probudila spisovatelku a malířku k životu, vynalezla Irenino velké nadání a postavila je proti jejím domácím vlastnostem. III. 1. (62)

V úryvku se objevují ironizované pochybnosti o vlastním já, ironizace nových témat / koncepcí a ironie jazykových jednotek. Jimi napříč prostupuje ironie vypravěče, která nabývá dvojí formy: karikováním Irene je zesměšňována také paní Aldwinkleová jako hlavní a jediná původkyně tápání své svěřenky.

Příklady posunů:

[...] that have distracted strong men [...]. – místo „[...] které rozvrátily silné muže [...]“. snad spíše „[...] které rozvracely silné muže [...]“. Pokud už zůstaneme u českého ekvivalentu „rozvrátit“, je vhodnější jeho nedokonavá varianta, protože lze očekávat, že ony vnitřní boje nakonec silné muže nerozvrátily (že proces nebyl dokončen) právě proto, že byli silní.

[...] in their search for [...]. – místo „[...] v jejich snaze po [...]“. je přiléhavější „[...] v jejich hledání, jak [...]“. Doslovný význam výrazu „search“ - „hledat, pátrat“ – je také logičtější odpovědí na modernistický pocit ztracenosti a nejednoznačnosti, neboli na výše zmíněnou relativizaci homogenity jednotlivce.

[...] the salvation of integrity [...]. – místo „[...] zachování osobnosti [...]“. raději „[...] spásy / spasení integrity [...]“. „Zachování“ je nivelizace, která jejich hledání ubírá naléhavost.

The conflict [...] was still for her a painful one. – místo „Rozpor [...] byl pro ni o velmi bolestný.“ spíše „Rozpor [...] byl pro ni dosud velmi bolestný.“ Časové příslovce „still“ vypovídá o Irenině charakteru, o její přemýšlivosti, váhavosti a silné submisivnosti vůči Lilian; proto je žádoucí ho zachovat.

Put baldly in its most concrete form [...]. – místo „Řečeno přímo nejkonkretnější formou [...]“. spíše „Řečeno bez obalu [...]“.

III. 1. *[...] the Natural Woman in Irene would have remained undisputed mistress of the field [...].* – místo „[...] byla by přirozená žena v Ireně ovládla situaci [...]“. raději „[...] byla by Přirozená Žena v Ireně zůstala nezpochybnitelnou paní situace [...]“. V rámci modernistických debat o ženě, jejím postavení a její přirozenosti nabývají některá často skloňovaná slova povahu konceptu; v textu jsou pak různě graficky vydělována – v tomto

případě velkým písmenem – a je tedy dobré toto zdůraznění při překladu zachovat. (Skutečnost, že Huxley tyto koncepty v podstatě ironizuje, na to nemá žádný vliv.)

„Ovládnout situaci“ spolu sice velmi dobře kolokuje a toho, kdo zná pouze překlad, by zde při čtení jistě nic nezarazilo, ale originál vytváří poněkud jiný obraz o stavu Ireniny duše předtím, než se o ni začala zajímat paní Aldwinkleová. Jak naznačuje originál slovesem „remain“ – zůstat, před tetiným zásahem nedocházelo u Irene k žádnému vnitřnímu pnutí, a kdyby to tak bylo také pokračovalo, byla by Přirozená Žena zůstala – bez boje – paní situace. „Ovládnutí“ něčeho je naopak výsledek boje, takže Stašin překlad nesprávně naznačuje, že Irene se pochybnostmi zmítala už před zakročením paní Aldwinkleové.

III. 1. [...] the *Unnatural Woman* [...]. – místo „[...] nepřirozená žena [...]“ raději „[...] *Nepřirozená Žena* [...]“. Viz poznámka u Přirozené Ženy.

Výhody kontracepce

Dosud všechny úryvky pocházely z I. oddílu knihy, pojmenovaného *Večer u paní Aldwinkleové*. Tento je převzat z oddílu III, který nese stejný název jako český titul. Irene se – zatím stále ještě spíše z lásky k paní Aldwinkleové než z lásky k Hovendenovi – do tohoto šlechtice zamilovala. Hovenden je šťastný, že jeho city konečně našly odezvu, vzápětí je ale roztrpčen, když vidí, jak se Irene lepí na paty Cheliferovi, mladému novináři, o jehož přítomnost paní Aldwinkleová už dlouho usilovala. Teď se do něj zamilovala a pověřila Irene speciálním úkolem: od Chelifera se na krok nahnout a číhat, zda se o ní nezmíní. Tato mise Irene málem stojí vztah s Hovendenem. Jednou si šlechtic na Irene počkal a položil jí na toto téma pár nepříjemných otázek. Nelze říct, že by si situaci vyjasnili, ale přesto se smířili. Téhož večera došlo k následující diskusi:

Toho večera při večeři se rozhovor stočil na feminismus. [...]

„Požadujeme všechnu svobodu,“ řekla [paní Aldwinkleová] dramaticky.

Irena věděla, že to má teta Liliana ráda, když se účastní hovoru, a vzpomněla si – neboť měla dobrou paměť – na větu, které její teta kdysi často užívala, ale která v poslední době vyprchala z katalogu jejích oblíbených rčení; užila jí tedy nyní vážně. „*Kontracepce*,“ *prohlásila*, „*způsobila, že je cudnost zbytečná*.“ III. 1.

Pan Cardan se opřel v židli a řval smíchem.

Ale přes *prorockou* V. 1. tvář pana Falxe přelétl bolestný výraz. Pohlédl úzkostlivě na svého žáka, doufaje, že neslyšel nebo alespoň nepochopil, co bylo právě řečeno. (203)

Ve shodě s originálem se zde uplatňuje ironizace nových témat / koncepcí a ironie jazykových jednotek.

Nebyla jsem si jistá, zda prvorepubliková čeština používala termín „kontracepce“, či zda jde o Stašinu interferenci. Po konzultacích v jazykové poradně i v druhém dílu *Příručního slovníku* jsem zjistila, že existovalo adjektivum „kontracepční“ – je doloženo v *Naší řeči* i v Peroutkově *Přítomnosti*. Lze tedy předpokládat, že od tohoto slova fungovala také substantivní podoba. Ne zcela jednoznačným případem je také překlad *and roared with laughter* jako „a řval smíchem.“ Idiomatičtější mi připadá „a řval smíchy“, ovšem první varianta může být ovlivněna překladatelčiným idiolektem.

Drobné nesrovnalosti a návrhy na jejich řešení:

That evening at dinner [...]. – místo „Toho večera při večeři [...].“ obratněji „Téhož dne při večeři [...].“ Pakliže to není estetický záměr, působí v češtině opakování slov se stejným kořenem rušivě. Proto by bylo ústrojnější jedno z nich nahradit – třeba i takovým slovem, pro něž konkrétně v angličtině není opora, ale jehož užití neruší obraz nastíněný originálem.

III. 1. *Contraception [...] has rendered chastity superfluous.* – místo „Kontracepce [...] způsobila, že je cudnost zbytečná.“ raději „Díky / Vzhledem ke kontracepci [...] je cudnost zbytečná.“ Překlad svou doslovností působí nepřírozeně. Je to dáno tím, že Staša okopírovala slovesné schéma analytického jazyka (*rendered ... superfluous*) a převedla ho do jazyka flektivního. Byť se jedná o klíčovou větu celé scény, ironie tím výrazněji narušena není, protože ostatní místa byla vyřešena dobře, a také proto, že samotný kontrast sdělení s věkem a předpokládanou nezkušeností mluvčí je nanejvýš ironický.

Sociální citění lorda Hovendena

Úryvek pochází z prvního oddílu knihy, ze třetí kapitoly, kde teprve jsou představeni všichni hosté paní Aldwinkleové, vyjma slečny Thriplowové a Calamyho. Během večeře v sále předků se na rovině postav rozvíjí diskuse – předzvěst všech ostatních plytkých debat, kterými román překypuje. Vypravěč ji komentuje a zároveň seznamuje čtenáře s jejími účastníky.

Lord Hovenden, jehož *právo na členství na dvoře paní Aldwinkleové* V. 1. bylo odůvodněno tím, že ho znala od dětství, že pocházel od Simona de Montfort a že byl nesmírně bohat, k tomu přidal další *zásluhu* V. 2. : stal se horlivým socialistou. *Vážný učitel ho nejdříve poučil o faktu – který si až dosud lord Hovenden velmi nedokonale uvědomoval – že je velké množství chudých lidí, jejichž život je krajně nepříjemný a namahavý a kteří by, kdyby byla spravedlnost, byli na tom lépe než jsou nyní.* III. 1. Jeho ušlechtilé popudy se probudily. Mladistvě si přál okamžitě zavést nové tisíciletí. (33)

Překlad i originál vykazují rysy ironizace nových témat / koncepcí (salónního komunisty) a ironie jazykových jednotek. Vypravěč postavu ironizuje tím, že v podstatě shrnuje, na čem stojí její „socialistické cítění“. Jde tedy jednak o zesměšnění vyprázdněných klišé salónního komunisty pana Falxe, jednak o zesměšnění toho, jak si tato hesla lord Hovenden přebíral.

Drobné posuny:

[...] *Guild Socialist*. – místo „[...] socialistou.“ buď „[...] Socialistou.“ nebo „[...] socialistickým odborářem.“ Vedle nivelizace došlo ke grafické změně. Ačkoli angličtina mnohdy používá velká písmena i tam, kde čeština nechává malá – příkladem mohou být právě členové politických stran nebo spolků - zde bych zachovala původní grafické zdůraznění proto, že se jedná o určitý koncept a jeho ironizování. Ironizace, resp. odstupu, dosahuje vypravěč mimo jiné velkým písmenem. Jiným návrhem řešení, které zohledňuje všechny významové rysy, ale rezignuje na grafické zdůraznění, je „socialistický odborář“. „Guild“ vedle středověkých cechů v premodifikaci ke slovu „socialismus“ označuje jeden z jeho proudů, který vznikl ve Spojeném království a nejvlivnější byl v první čtvrtině 20. století. Na rozdíl od přístupu odborových svazů se však tento druh socialismu nespokojil jen s úpravou mezd a pracovních podmínek, ale požadoval také podíl dělníků na řízení toho kterého průmyslového odvětví.¹⁸⁸ Výše navržené řešení tedy terminologicky není zcela správné, ale podtrženým kontrastem k původu a chování lorda Hovendena je o to ironičtější. Jelikož se nejedná o překlad odborného textu, ale o román, je také plně funkční.

III. 1. *An earnest young schoolmaster* [...]. – místo „Vážný o učitel [...].“ přesněji „Vážný mladý učitel [...].“ Došlo k omisi slova „young“ v poznámce o panu Falxovi, Hovendenovu učiteli.

¹⁸⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Guild_socialism Staženo 27. 3. 2009.

Příkladem funkčního posunu je překlad věty: *Youthfully, he desired to precipitate an immediate 0 millennium.* jako „Mladistvě si přál okamžitě zavést nové tisíciletí.“ Přímý ekvivalent slova „nový“ se v originále sice neobjevuje, ale oporou pro jeho užití je široké sémantické pole slovesa „precipitate“, kde se významový rys rychlosti, resp. uspěchanosti pojí s uvedením něčeho závažného, potažmo s odstínem novosti.

Tíže závazků

Tento úryvek se nachází hned na další straně, takže pro něj platí stejný kontext jako pro úryvek předcházející.

Ve volných chvílích mezi radovánkami si vzpomínal s hanbou, že neučinil zadost svým zásadám. *Aby nahradil nedoplatky nadšení, přerušil hon na tetřevy, aby doprovodil pana Falxe k mezinárodnímu dělnickému sjezdu do Říma.* III. 1. Sjezd se měl konat koncem září; ale lord Hovenden *obětoval další měsíc honů návrhem, že před sjezdem by mohl s panem Falxem strávit několik týdnů u paní Aldwinkleové.* III. 2. (34)

V překladu i originálu se uplatňuje především ironie třetího typu – ironizace nových témat / koncepcí. Vypravěč nejdříve ve zkratce ironizuje šlechtický způsob života (resp. obecnou představu o něm) a vzápětí styl uvažování salónního komunisty. Ironie vyplývá rovněž z lokalizace obou konceptů – starého i nového – na tak malé ploše.

Z hlediska překladatelčiných posunů se opět jedná o marginálie:

In lulls between the merry-making [...]. – místo „Ve volných chvílích mezi radovánkami [...].“ spíše „Ve volnějších chvílích mezi radovánkami [...].“ Slovo „lulls“ totiž znamená období, kdy dojde ke snížení aktivity, nikoli však k jejímu úplnému přerušení, jak naznačuje překlad. Ten ironii nesmyslnostmi zaneprázdněného šlechtice poněkud oslabil tím, když vůbec připouští možnost, že lord Hovenden měl také volné chvílky.

III. 1. *It was to make up for arrears in enthusiasm [...].* – místo „Aby nahradil nedoplatky nadšení [...].“ raději „Aby vyrovnal své kolísavé nadšení [...].“ Stašin překlad plně odpovídá originálu – včetně příměru z finanční oblasti „arrears – nedoplatky“, ale náročnější rozkódování jeho syntaktického schématu může výsledný ironický účinek oslabit – podobně jako kumulace genitivů má tendenci znepráhlednit a narušit vyznění vtipu. Mnou navrhované řešení zachovává finanční část obrazu a dělí ji do dvou jednotek: slovesa „vyrovnat“ a

adjektiva „kolísavé“. Oba slovní druhy svým rysem „nestability“ vedle peněz zároveň implikují špatné svědomí lorda Hovendena.

III. 1. *It was to make up for arrears in enthusiasm that he had cut short his grouse shooting to accompany Mr. Falx to an International Labour Conference in Rome.* – místo: „Aby nahradil nedoplatky nadšení, přerušil hon na tetřevy, aby doprovodil pana Falxe k mezinárodnímu dělnickému sjezdu do Říma.“ spíše „Chtěl vyrovnat své kolísavé nadšení, a proto přerušil hon na tetřevy, aby doprovodil pana Falxe k mezinárodnímu dělnickému sjezdu do Říma.“ Syntaktická konstrukce, v níž jsou dvě různé věty vedlejší uvozeny stejnou účelovou spojkou, není příliš šťastná.

III. 2. *[...] Lord Hovenden had sacrificed a month's more shooting than was necessary [...].* – místo „[...] lord Hovenden obětoval další měsíc honů [...].“ důraznější „[...] lord Hovenden obětoval navíc další měsíc honů [...].“ Omisí sousloví „than was necessary“ ztrácí překlad oproti originálu část naléhavosti a narušuje dojem imaginární zaměstnanosti a vytíženosti lorda Hovendena, který se vypravěč snaží vzbudit.

III. 2. *[...] that [...] Mr. Falx and he should go to stay for a few weeks with Mrs. Aldwinkle.* – místo „[...] že [...] by mohl s panem Falxem strávit několik týdnů u paní Aldwinkleové.“ raději „[...] že [...] by s panem Falxem měl strávit několik týdnů u paní Aldwinkleové.“ V překladu došlo k posunu modality: způsobové sloveso „should“ vyjadřuje povinnost nebo slib, kterým se mluvčí zavazuje něco vykonat. Také to více odpovídá pocitům provinilosti lorda Hovendena než Stašou užitý tvar „mohl“. Ten vyjadřuje v tomto případě modalitu dispoziční - v originále by mu odpovídal tvar „could“.

Význam šlechtění pro moderního člověka a moderního dělníka

Následující úryvek pochází z druhé kapitoly druhého oddílu *Fragmenty z autobiografie Francise Chelifera*. Tato silná dějová linie později splývá s hlavním příběhem – s osudy hostů kolem paní Aldwinkleové. Chelifer se pak stane neopětovanou vášní hostitelky, účastní se zájezdu do Říma a po odchodu Calamyho do hor není jisté, zda se opravdu bez prodlení vrátí ke králičím listům do Londýna, či zda dá ještě na nějakou dobu přednost pohodlnému životu parazita. Jak název napovídá, v druhém oddílu se Francis Chelifer představuje a prezentuje svoje životní výhry a prohry. Ironickým a nekonvenčním způsobem, samozřejmě. Získal dobré vzdělání, za války obsadil důležitou pozici na ministerstvu, prožil i sám způsobil milostné zklamání a navzdory své kvalifikaci přijal místo šéfredaktora v odborném listu

chovatelů králíků. Pozice vysokoškolského učitele mu totiž nepřipadala dostatečně životná. Jeho intelektuální sklony se však čas od času nepatříčně projeví literárním zaměřením článku. Podobné eskapády pak ústí v jazykové šarvátky s majiteli plátku.

Vrchní ředitel, který doufal, že to vyhraje, přistoupil poražen k dalšímu bodu obžaloby. „A pak, pane Chelifere,“ řekl, „nelíbí se nám příliš, mně a mým spoluředitelům, nelíbí se nám, co říkáte ve svém článku ‚Pěstění králíků a jeho poučení pro lidstvo‘. Možná že je pravda, že se pěstitelům podařilo vypěstovat domácí králíky, kteří jsou čtyřikrát těžší než divocí králíci a mají jen polovinu jejich mozku – to je možná pravda. Vskutku, je to pravda. A je to velmi pozoruhodný výkon, pane Chelifere, velmi pozoruhodný. *Ale to není důvod, abyste tvrdil, pane Chelifere, že ideální dělník, o jehož vytvoření by se měli eugenikové snažit, by byl muž osmkrát silnější než dnešní dělník jen se šestnáctinou své duševní schopnosti.* VI. 1. Ne že bychom v ředitelství úplně nesouhlasili s tím, co říkáte, pane Chelifere; toho jsme daleci. Všichni *správně myslí* V. 1. lidé musí souhlasit, že je moderní dělník *převychován*. V. 2. Ale musíme pamatovat, pane Chelifere, že mnozí naši čtenáři náležejí právě této třídě.“ (109 - 110)

Ve shodě s originálem vykazuje překlad rysy dvojí ironie: ironie jazykových jednotek a ironie technicistně strojového, vypočítavého přístupu ke člověku. Jimi prostupuje přímá řeč ředitele, v níž bezděčně odhaluje své pokrytectví a dvojí měřítko.

Příklady posunů nebo věcí vhodných k diskusi:

[...] *who had hoped to score a point* [...]. – místo „[...] který doufal, že to vyhraje [...]“. raději „[...] který si doufal připsat další bod [...]“. Stašin překlad předbíhá vyprávění, resp. na ně nahlíží jako na jednolitý děj. Úryvek o šlechtitelích je střední částí dialogu pana Chelifera s jeho nadřízeným. Ředitel proti němu pečlivě nashromáždil plejádu výtek, které teď jednu po druhé probírá s cílem prosadit své stanovisko. Nepomýšlí ještě na konečné vítězství nad Chelifere – jejich soužití v redakci je nekončící řadou podobných dohadů - ale pouze na dílčí úspěch.

[...] *Rabbit Fancying and its Lesson to Humanity*. – místo „[...] Pěstění králíků a jeho poučení pro lidstvo.“ snad spíše „[...] „Chov králíků a jeho poučení pro lidstvo [...]“. Sloveso „fancy“ vyjadřuje mj. typickou britskou zálibu v drobném domácím zvířectvu, zejména holubech a králících. Dnes myslím platí rozlišení na chov, který se týká živočichů, a pěstování, které se používá pro rostliny. Důkaz pro takovéto zacházení se slovesem „chovat“

poskytuje kniha Josefa Vrbka *Výnosný chov králíků* z roku 1933. Jako jeden z posledních významů slovesa ho uvádí i *PSJČ*. (*PSJČ* 1935 – 37: 1068) Čtvrtý díl téhož slovníku ale ospravedlňuje i Stašino řešení. Sloveso „pěstiti“ totiž na prvním místě definuje jako pečovat o růst rostlin nebo chov zvířat. Dokládá to pak celou řadou citátů, například Herbenovým: „Dvě rodiny popřávají dětem, aby si pěstovaly králíky a holuby.“ (*PSJČ* 1941 – 43: 217) Kromě toho, že Stašin překlad zachovává výrazovou dominantu textu – ironii – je tedy také dobově věcně správný.

[...] *that breeders have succeeded in producing domesticated rabbits [...]*. – místo „[...] že se pěstitelům podařilo vypěstovat domácí králíky [...]“ spíše „[...] že se chovatelům podařilo vyšlechtit domácí králíky [...]“. Ať už se upřednostňuje varianta se slovesem „pěstovat“, nebo „chovat“, opakování slov se stejným kořenem je rušivé. Aby se mu zabránilo, lze sloveso „chovat“ nahradit kontextovým synonymem „šlechtit“, které ještě podtrhuje fakt, že vlastnosti nových králíků byly modifikovány (technicistně vědecký přístup nejen k lidem, ale i ke zvířatům).

[...] *very remarkable indeed*. – místo „[...] 0 velmi pozoruhodný.“ důsledněji „[...] vskutku velmi pozoruhodný.“ Zdůrazňovací „indeed“ použil ředitel již v předchozí větě, takže je patrně součástí jeho idiolektu a je třeba ho zachovat.

VI. 1. [...] *at whose production the eugenist should aim [...]*. – místo „[...] o jehož vytvoření by se měli eugenikové snažit [...]“ raději „[...] k jehož produkci by eugenikové měli směřovat [...]“. „Směřování“ je cílenější úsilí než „snažení“ a naznačuje, že při šlechtění je na výběr z více alternativ (jedinci s různým poměrem tělesné váhy a mozku a podobně).

VI. 1. [...] *is a man eight times as strong as the present-day workman, with only a sixteenth of his mental capacity*. – místo „[...] by byl muž osmkrát silnější než dnešní dělník jen se šestnáctinou své duševní schopnosti.“ spíše „[...] by byl muž osmkrát silnější než dnešní dělník jen se šestnáctinou jeho duševní schopnosti.“ Přivlastňovací zájmeno modifikující duševní schopnost se vztahuje k nejbližšímu předcházejícímu podstatnému jménu, tj. k sousloví „dnešní dělník“. Ten také tvoří srovnávací plochu, oproti níž se duševní vlastnosti hypotetického, vyšlechtěného lidského jedince vymezují. Proto zvrtnou podobu přivlastňovacího zájmena užít nelze.

V. 2. [...] *that the modern workman is too well educated*. – místo „[...] že je moderní dělník převychován.“ raději „[...] že vzdělání moderního dělníka je až přespříliš dobré.“ Stašin

překlad je zavádějící. Pomineme-li ideologické konotace, které právě složeniny od slovesa „převychovat“ ve vztahu k dělníkům na přelomu 30. a 40. let získaly, řešení není funkční. Hrozí sémantické nejasnosti, protože čtenář nejspíš neporozumí tomu, že si ředitel stěžuje na podle něj nesmyslně vysokou a velkorysou úroveň vzdělání, kterého se dělníkům dostává, tj. že jde o vyjádření zbytečně vysoké míry děje vyjádřeného kmenem slovesa „převychovat“. Mnohem spíš pochopí význam slovesa jako „přetvořit si k obrazu svému“ a bude se pak logicky ptát, v jakém duchu je moderní dělník převychováván. (Přítomný tvar slovesa by v tomto druhém významu navíc vyžadoval nedokonavý tvar.)

Modernistický všeobjímající pohled na společnost

Úryvek pochází ze sedmé kapitoly třetího oddílu. Nebohá Irene na přání paní Aldwinkleové pronásleduje Chelifera a vůbec se vztahy mezi postavami komplikují různě sdílenými náklonnostmi. Jednoho dne se pan Cardan se slečnou Thriplowovou vydá na výlet. Podnětem bylo setkání s řeznickým pomocníkem, který obchodnického ducha pana Cardana nalákal na možný prodej nedávno nalezené sošky. Pan Cardan celou cestu spekuluje o jejím stáří, od něhož se odvíjí cena. Slečna Thriplowová je poněkud rozčarovaná, protože nabídku na procházku přijala s tím, že si vyslechne názory společníka na život, literaturu i sebe samotnou. Nakonec se předčasně vrací. Pan Cardan zabloudí v bažinách, kde potká bizarní párek krajanů. Pozve se k nim na večeři, při které se mimo jiné dozví, že se jedná o sourozence. Po večeři pak protřelý pan Cardan hostitele v podstatě opije a ten mu svěří, že jeho sestra je psychicky nemocná, a přesto zdědila velké jmění. On peníze nutně potřebuje, přímé vraždy se však bojí. Proto s ní odjel do míst, kde se dá dobře chytit malárie. Sám se vybavil chininem a netrpělivě čeká, kdy nemoc sestru skolí. Úryvek je převzat z úvodní části večeře, které se ještě účastnila i žena.

Panu Cardanovi chutnala večeře. Ne že by byly pokrmy zvláště dobré; to nebyly. *Stařena byla jednou z těch neschopných praktikantek italské kuchyně, které skrývají svou neschopnost pod záplavou rajske omáčky se stopou česneku v ní, aby to zamaskovaly neprůhledněji.* III. 1. Ne, pan Cardan se těšil ze společnosti. Bylo to již dávno, co seděl naposledy s tak zajímavými tvory. Člověk má příliš úzce vymezený okruh, uvažoval. *Nezná dost lidí, nemá dosti různorodou společnost. Na příklad lupiči, milionáři, slabomyslní, kněží, Hottentoti, námořní kapitáni – osobní znalost těchto velezajímavých lidských druhů je docela směšně malá. Dnes se mu zdálo, že dělá něco pro rozšíření svého okruhu.* VI. 1. (225 - 226)

V originále i překladu převažuje ironie třetího a šestého typu - ironizace nových témat / koncepcí a ironie technicistně strojového, vypočítavého přístupu ke člověku. Posledně jmenovaná ironie je částečně vyjádřena také vnitřním monologem s polopřímou řečí.

Drobné posuny:

Mr. Cardan enjoyed his supper. – místo „Panu Cardanovi chutnala večeře.“ raději „Panu Cardanovi večeře chutnala.“ Jádru sdělení – část s nejvyšší výpovědní dynamičností – spočívá v tom, že pokrm panu Cardanovi chutnal, ne v tom, že se jednalo zrovna o večeři a ne například o snídani.

III. 1. [...] *one of those inept practitioners of Italian cookery who disguise their shortcomings* [...]. – místo „[...] z těch neschopných praktikantek italské kuchyně, které skrývají svou neschopnost [...]“ rozmanitěji „[...] z těch neschopných (nešikovných) praktikantek italské kuchyně, které skrývají svou nešikovnost (nedokonalost, nedostatečnost) [...]“

III. 1. [...] *under floods of tomato sauce, with a pinch of garlic thrown in* [...]. – místo „[...] pod záplavou rajské omáčky se stopou česneku v ní [...]“ spíše „[...] pod záplavou rajské omáčky, navíc se stopou česneku [...]“

VI. 1. [...] *one's acquaintanceship isn't sufficiently diversified.* – místo „[...] nemá dosti různorodou společnost“ raději „[...] nemá dosti různorodé známosti.“ Význam slova „*acquaintanceship*“ odpovídá spíše výrazu „známost“, které také lépe než slovo „společnost“ konotuje se slovesem „mít“.

VI. [...] *to-night* [...]. – místo „[...] dnes [...]“ spíše „[...] dnes večer [...]“

12. 1 Dílčí závěr

Vybrané překladové úryvky vykazují stejné typy a velice podobnou intenzitu ironie jako jejich anglické ekvivalenty. Už po analýze prvního z nich jsem rezignovala na to, abych uváděla příklady obzvláště funkčních řešení – takových je totiž většina. Část mých návrhů na jiná překladatelská řešení je také možno chápat jako doporučení: kdyby existovala možnost promluvit si o nich s překladatelkou, mohlo by vyjít najevo, že překlad byl dobově plně funkční i tam, kde se mi takovým – na základě konzultace s *Příručním slovníkem*, už z podstaty věci zdrojem omezeným – nejevil. Průkazná, ne zcela šťastná řešení jsou ta, kde

překladatelka v těsné blízkosti opakuje synonyma nebo slova příbuzná; případně ta, kde vznikají hůře čitelné větné konstrukce. Problematická syntaktická struktura se v analyzovaných pasážích projevila pouze jednou – i když četnější doklady lze nalézt v textu celého románu. Zároveň je nutno zdůraznit, že Staša se chopila výhody, kterou měla oproti dnešním překladatelům, když pro anglické participiální konstrukce používala přechodníky, tehdy v písemném projevu bezpříznakový prostředek, který jí umožnil zachovávat přiměřenou syntaktickou hustotu originálu.

Pro srovnání toho, zda překladatelka nevynechávala části textu, nejsou vybrané úryvky zcela reprezentativní, přesto mohu na základě znalosti celého českého románu konstatovat, že Staša tomuto nešvaru některých překladatelů nepodlehla.

Je zřejmé, že texty typu *Paralel lásky* Staše vyhovovaly: na podobnou stylovou polohu a podobná módní témata byla zvyklá z časopisu *Eva*. Navíc tam své příspěvky mnohdy psala odlehčeným tónem, od kterého už není daleko k Huxleyho ironii. Jesenská tudíž práci v *Evě* zcela nedocenila, když ji ohodnotila jako „pro kočku“. V případě *Paralel lásky* tedy došlo k ústrojnému propojení Stašiny novinářské a překladatelské činnosti - k propojení, které Stašinu překladatelskou osobnost pomáhalo formovat modernistickým směrem.

13. Radclyffe Hallová

Radclyffe Hallová, plným jménem Marguerite Radclyffe-Hallová, patří mezi méně známé autory, proto se o ní zmíním širěji než o Huxleym. Byla anglickou básnířkou a spisovatelkou a proslavila se především lesbickým románem *The Well of Loneliness* (1928, česky jako *Studna osamění* roku 1969). V něm jí šlo zejména o popularizaci termínu „congenial invert“.¹⁸⁹ To se jí povedlo už proto, že román byl soudně zakázán a vydané tisky určeny k likvidaci. Navzdory tomu, že neobsahoval žádné explicitní sexuální scény.

Studna osamění vyšla ve stejném roce jako *Orlando*¹⁹⁰ a Woolfová k ní odkazuje i o rok později v eseji *A Room of One's Own*.¹⁹¹ Soudní proces s románem rozvířil diskuse o otázkách cenzury a umělecké svobody. Jednomu takovému setkání intelektuálů byla 7. listopadu 1928 přítomna také Woolfová. Sama se procesu 9. listopadu účastnila a měla připravenou obhajovací řeč; ke slovu se však nedostala.¹⁹²

Tvorba a sexuální orientace v modernistické situaci byly chápány jako vzájemně propojené a významotvorné. Dokládají to vztahy ve skupině Bloomsbury¹⁹³ a dokládají to také úvahy Woolfové. Cítila potřebu vyjadřovat se ke stejným problémům jako Hallová, zároveň si ale uvědomovala, že kritici ani veřejnost ještě nejsou připraveni na to, aby se jim prezentovaly otevřeně sexuální scény (znala případ Lawrence) nebo intimnější soužití osob stejného pohlaví. Palčivých témat se vzdát nechtěla, proto udělala to, co už tolik jiných tvůrců před ní: obsah *Orlanda* zahalila do satiry a ironie a místo soudu ji čekaly pochvalné kritiky.¹⁹⁴

Hallová byla lesba; věrna tehdejším jazykovým tendencím i kulturním konvencím se však nedefinovala jako „a lesbian“, ale právě „congenial invert“.

¹⁸⁹ Termín užívaný sexuology zejména na přelomu 19. a 20. století, označující homosexualitu. Ta byla tehdy chápána jako vrozené „prohození / přeznamínkování“ genderových charakteristik. Takto ji pojímal například také rakousko-německý sexuolog Richard Freiherr von Krafft-Ebing.

[http://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_inversion_\(sexology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_inversion_(sexology)) Staženo 20. 2. 2009

¹⁹⁰ A rovněž ve stejném roce vyšel Lawrencův *Lady Chatterley's Lover*. (common knowledge)

¹⁹¹ http://books.google.cz/books?id=8uAldd-SzOgC&pg=PA104&lpg=PA104&dq=Virginia+Woolf+-+obscenity+trial&source=bl&ots=MuaawmbSsJS&sig=eRkFLgOxwUydrllaYQhzn34xcgw&hl=cs&ei=KvnASYr-CMLQ-Aac78mgDw&sa=X&oi=book_result&resnum=2&ct=result#PPA104,M1 Staženo 17. 3. 2009.

¹⁹² Tentýž zdroj. Staženo 17. 3. 2009.

Studnu osamění v ní charakterizovala jako román, který se s choulostivým problémem vyrovnává delikátně a taktně.

¹⁹³ Common knowledge.

¹⁹⁴ http://books.google.cz/books?id=8uAldd-SzOgC&pg=PA104&lpg=PA104&dq=Virginia+Woolf+-+obscenity+trial&source=bl&ots=MuaawmbSsJS&sig=eRkFLgOxwUydrllaYQhzn34xcgw&hl=cs&ei=KvnASYr-CMLQ-Aac78mgDw&sa=X&oi=book_result&resnum=2&ct=result#PPA104,M1 Staženo 17. 3. 2009.

Narodila se 12. srpna 1880 ve West Cliff a zemřela 7. října 1943 v Lyntonu.¹⁹⁵ Rodiče byli poměrně zámožní, ale záhy se rozvedli a matka i nevlastní otec ji nepokrytě zanedbávali. Dospívala osamocená. Vzdělání získala na King's College v Londýně a také v Německu.

V roce 1907 potkala v německém lázeňském městečku Homburg o více než dvacet let starší pěvkyni Mabel Battenovou. Vznikla oboustranná náklonnost, která byla po smrti Mabelina manžela potvrzena společným soužitím. Od partnerky také Hallová získala přezdívku „John“, kterou pak používala až do konce života. V roce 1915 se Hallová zamilovala do Mabeliny vdané sestřenice, sochařky Uny, a vznikl tak vztah, který trval až do spisovatelčiny smrti. A to navzdory tomu, že roku 1934 Hallová potkala ruskou emigrantku Jevgenii Souline a prožila s ní románec dlouhodobějšího rázu, který Una nesla nelibě.

Byla členkou PEN klubu. Britský časopis *The Pink Paper*, který se od roku 1987 věnuje tématům gayů a leseb, zařadil Hallovou v seznamu 500 homosexuálních hrdinů na 16. místo.

Vedle již zmíněných románů *The Well of Loneliness* a *The Unlit Lamp* je také autorkou románu *The Master of the House* (1932) nebo sbírky veršů *The Forgotten Island* (1915) či *Poems of the Past & Present* (1910). *Souborný katalog Městské knihovny v Praze*, uzavřený k 31. 12. 1967, uvádí následující výčet překladů jejích děl do češtiny, včetně překladatelů, vydavatelství a roků vydání: *Nerozžatá lampa* (S. Jílovská; Otto 1932), *Studna osamění* (V. Vendyš; Symposion 1931, 3. vyd. 1948). (*Souborný katalog* 1968: 46)

¹⁹⁵ Procházka; Stříbrný 1996: 322.

14. The Unlit Lamp / Nerozžatá lampa

But, Richard dear, I am afraid it's the lot of women. A woman is only complete when she finds a good husband, and those who don't find one are never really happy. I don't believe work fulfils them; it takes children to do that, my dear; that's nature, and you can't get beyond nature.

Hall(ová) 1931: 126 - 127

The Unlit Lamp z roku 1924 je prvním románem autorky a prvním dílem, kde se podepsala prostě „Radclyffe Hall(ová)“. Do češtiny ho pod názvem *Nerozžatá lampa* přeložila Staša Jílovská a vyšel roku 1932 v Ottově anglo-americké knihovně. Ve snaze přilákat čtenáře a zvýšit prodejnost pak vydala několik humorných románů – *The Forge* (1924), *A Saturday Life* (1925). Hlavní linie její literární tvorby se však jednoznačně ubírala směrem k otevřenému lesbismu.

14. 1 Charakterizace románu

Nerozžatá lampa je synonymem pro tragické podoby ženské emancipace. Vyslovuje také sociální kritiku Anglie z ženského hlediska. Hlavní postava Joan Ogdenová se neúspěšně snaží o emancipaci hned na několika úrovních. Finanční nezávislost a pocit uspokojení z toho, že je užitečná, by chtěla získat tak, že vystuduje a stane se lékařkou. Nejenže by se tím hmotně zajistila, ale zároveň by pronikla do profesní oblasti vyhrazené takřka výhradně mužům. Vrcholem jejích emancipačních snah by pak měl být odchod s přítelkyní, guvernankou Elizabeth, do Londýna. Takové emancipační gesto by mělo hned dva dopady: odpoutaly by se od dusivého maloměsta a unikly klasickému manželskému svazku, který by nahradily alternativním typem soužití ve společné domácnosti. To se v anglicky mluvícím světě na přelomu 19. a 20. století označovalo jako bostonské manželství / Boston marriage.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Etymologii pojmu se mi vypátrat nepodařilo.

Ambivalentnost tohoto konceptu, který zcela vylučuje, nebo naopak v různé míře připouští i sexuální povahu vztahu,¹⁹⁷ interpretaci *Nerozžaté lampy* problematizuje.

I když všechny Richardovy nabídky k sňatku Joan odmítla, neztratila jeho profesní podporu. Sám má o budoucnosti velmi jasné představy a přítelkyni naléhavě varuje, aby se městečkem a jeho sametovými chapadly nedala „spoutat“ (being bottled). Studuje medicínu, a protože Joan o ni projeví trvalý zájem, slíbí, že jí bude posílat knížky. On svůj slib splní, Joan nikoli.

Příběh končí tragicky. Joan sice rodičům sdělí svůj záměr věnovat se medicíně, je odhodlána překonat jejich odpor, splní také všechny podmínky pro studium, ale nikdy ho nenastoupí. Po smrti manžela a mladší dcery Milly se paní Ogdenová, odjakživa citově tyjící ze své starší dcery, k Joan sobecky upne jako k tomu poslednímu, co jí zbylo. Dvakrát Joan slíbí Elizabeth, že s ní do Londýna odjede, a dvakrát ji zklame. Poprvé krátce poté, kdy je paní Ogdenová emocionálně oslabena smrtí manžela a Millyným odjezdem do Londýna, kde jí Joan vyjednala vytoužené stipendium pro studium hudby. Podruhé po smrti Milly, kdy se paní Ogdenová opakovaně odmítne přestěhovat do menšího a levnějšího bytu do Londýna, z něhož by také měla k Joan blíž. Stupňovaným terorem a propracovaným emocionálním vydíráním docílí toho, že Joan dá nakonec přednost staré „bezmocné“ mamince a usedlému životu v Seabournu před Elizabeth a Londýnem.

Uplyne dvacet let, během nichž se paní Ogdenová promění v domácího tyrana a Joan jí posluhuje stejně nesmyslně, jako ona kdysi otročila svému manželovi. Život Joan je velice fádni a jednotvárný, jen s několika málo vybočeními, samozřejmě pečlivě naplánovanými. Jedním z nich je dovolená, na kterou vždy celý rok škudlí. Obě jezdí stále do téhož hotelu, v němž jednu sezónu potkají Richarda. Joan se matce na chvíli vymaní, vydá se s ním na vycházku, na chvíli ho roztrpčí opětovným odmítnutím jeho nabídky k sňatku, a přesto z něj vymámí, po čem prahne nejvíc: další Elizabethiny osudy. V posledním dopise, který od ní před lety dostala, ji přítelkyně stručně informovala, že nakonec přijala Lawrencovu nabídku

¹⁹⁷ Na počátku 20. století snad mohl mít sexuální konotace, resp. společnost se obávala, že logickým důsledkem nedostatku mužů po první světové válce bude konstruování sexuálního vztahu mezi dvěma ženami. K čistě ženskému typu soužití opravdu docházelo, už tehdy se ovšem akcentoval především finanční aspekt, tedy nezávislost na mužské podpoře. Pokud se dnes tento termín ještě používá, myslí se jím nanejvýš platonické spoluzití dvou žen. Tuto tendenci však problematizuje hra *Boston Marriage* Davida Mameta z roku 1999, která obsahuje explicitně sexuální scény. Koncept bostonského manželství tak zůstává nejednoznačný.

Synonymním, ale prakticky neužívaným označením je *Wellesley marriage*.

http://en.wikipedia.org/wiki/Boston_marriage Staženo 20. 2. 2009

k sňatku. Teď se od Richarda dovídá, že Lawrence získal za válečné zásluhy titul baroneta, v Kapském Městě vybudoval nádherné sídlo a Elizabeth se stala uznávanou osobností společenského života, jejíž slovo má velkou váhu.

V hotelové hale také Joan nechtíc zaslechne, jak se o ní baví dvě mladé dívky.

Jedna z nich byla v jezdeckých kalhotách. Posadily se zády k otevřenému oknu, kterým zaznívaly jejich hlasy. „Viděla jsi tu směšnou paní s krátkými šedými vlasy?“

„Ano, myslíš tu při obědě? Nebyla k prasknutí? Proč moiré pentličku místo pořádné kravaty?“

„A proč perlovou broží na tuhém límci?“

„Patrně je jednou z těch, kterým se říkávalo ‚nové ženy‘,“ řekla dívka v kalhotách s tichým smíchem. „Je to taková předchůdkyně, jakási průkopnice, kterou nechaly vzadu. Patrně je začátkem takových, jako jsem já. Proklatě, zapoměla jsem si v zahradě rukavice; pojď, musíme je najít.“ A sešly opět se schodů.

Jana odložila noviny a dívala se za nimi. Ovšem že nevěděly, že tam sedí. „Předchůdkyně, jakási průkopnice, kterou nechaly vzadu.“ Odhodila si vlasy s čela. Ano, mají pravdu, tou kdysi byla, jakousi průkopnicí, a nyní ji nechali vzadu. Viděla pravdu toho všeho kolem sebe, v ženách typu, kterým kdysi byla, kterým v jistém smyslu dosud je. Činné, inteligentní ženy, [...] nestydící se za své ostříhané vlasy; ženy, které dělají dobře důležité věci; ženy, se kterými se počítá a bude počítat; hezké, dobře pěstěné ženy, vypadající jako dobře vychovaní mladíci. Možná, že jsou dosud v menšině, a přece se vyskytují všude; dokonce i v Seabournu je lze vidět nyní v letní sezoně. [...] Ale ona, Jana Ogdenová, je předchůdkyní, která selhala, průkopnicí, kterou nechaly vzadu, prorokyní, která se polekala vlastního proroctví. Ty ostatní šly kupředu, některé z nich uvolněny válkou, jiné, které byly již svobodné, a i když není ještě svět na ně připraven, když se setkávají s kritikou a výsměchem a odporem, i když nejsou vůbec tak šťastny jak by měly být, přece jsou alespoň statečné, kdežto ona byla zbabělá, zdolaná okolnostmi. (Jílovská 1932: 280 – 281)

Krátce po návratu domů se Ogdenovy z novin dozví, že slavný chirurg Richard Benson se bude ženit. Matka zanedlouho umírá a Joan – po posledním, opět neúspěšném pokusu vzepřít se – odchází pečovat o mentálně zaostalého příbuzného. Nemá totiž z čeho žít. Až z novinových inzerátů, které představují pojítko s reálným, „neseabournským“ světem, si totiž uvědomí, že jí naprosto chybí kvalifikace. Nikoho teď nezajímá, čím by se bývala mohla stát. Vlivem světové války a ženského hnutí se zlepšila vzdělanost žen, ale také nesmírně stouply nároky na ně. Joan neumí žádnou cizí řeč, ani těsnopis, a nikdy neřídila auto.

Loučení s domem v Leaside a úvahy, zda přijmout či nepřijmout tetinu nabídku a jít pečovat o nemocného příbuzného, jsou jedním z nejsmutnějších obrazů celé knihy. Ukazují, jak degenerovalo její myšlení, jak slevila z nároků, kam až klesla.

Všechno to přemýšlení bylo hroznou námahou – jen kdyby měla dost peněz, aby si mohla nechat Leaside, cítila, že by jej nikdy neopustila. Žila by tu šťastně sama, jen ona s [papouškem] Bobíkem; ano, přímo litovala Leasidu. Vlastně je Seabourne pohodlně známý a proto by v něm bylo lehké žít. Uhýbala s nervosním strachem před každou změnou. Nová místa, noví lidé, nový způsob života, hluk, spěch, zmatek; přitiskla si ruku na čelo a vzala do ruky „Morning Post“, jak již toho dne udělala několikrát. [...]

Když odešli, vzala Jana papír z kapsy a prohlížela si znovu adresu. „The Pines, Seaview Avenue, Blintcombe, Sussex“. Blintcombe! Cítila, že již zná každou ulici a každý dům v tom místě. Bude tam jistě dům nazvaný „Laurels“, „Nook“ a „Hiawatha“ mimo „The Pines“. Bude tam ulice nazvaná „Marine Parade“, „Belview Terrace“ a patrně „Alexandra Road“ mimo „Seaview Avenue“. Bude tam přístavní hráz, biograf, kluziště, kapela a plovárna. Budou tam obvyklá sedadla za skleněnou stěnou na esplanádě, ve kterých sedí obvyklí invalidi a vyhřívají se na slunci jako choré rostliny ve skleníku, a ovšem že velmi mnoho kolečkových křesel tažených starými muži. Vlastně to bude jako Seabourne pod novým jménem, s bratrancem Rupertem, kterého bude ošetřovat místo matky. (Jilovská 1932: 308; 313)

Zejména jemným odstíněním „hlasů“ pohybujících se mezi řečí vypravěče a řečí postav vykazuje román modernistické prvky i na formální rovině. Inovační je ovšem především zpracování tematické – rozpracování podobného tématu v pozdější *Studně osamění* koneckonců dovedlo Hallovou až do soudní síně.

Reprezentací tematické inovace je vztah Joan k její o málo starší guvernante a jeho vývoj. Je spíše náznakový, ale zároveň plný (sexuálního) napětí. Takto ho přitom vnímá spíš Elizabeth, jejíž více než platonický zájem o Joan není nikde explicitně vyjádřen, ale je čitelný mezi řádky a v některých chvílích je velmi hmatatelný – ale nedořečený. Joan, dospívající v malém městě, přijímá plán Elizabeth na společný odchod do Londýna a pod jejím vlivem se na něj také upne, zároveň však jako by zůstala velkým dítětem. Její plánovaná profesní emancipace a odhodlání ostře kontrastuje s tím, jak je sexuálně nevyhraněná, jak jdou fyzické věci mimo ni. Vytrvale odmítá Richarda a zdůvodňuje to čistě racionálně tím, že chce jít studovat a plánuje budoucnost s Elizabeth. Joan neříká a ani si nemyslí nic, co by opravňovalo domnívat se, že se za něj nechce vdát proto, že by se jí líbil jiný muž nebo že by byla i fyzicky (nejen psychicky) vázaná na Elizabeth. Jako by žila jen pro studium v Londýně a pro platonické soužití se svou bývalou guvernankou. Když však Elizabeth odmítne Richardova

bratra Lawrence, je to emocionální, vášnivé rozhodnutí, kterým si chce uvolnit ruce pro Joan, protože nemůže takto milovat dva lidi zároveň. Také ani nečeká na Lawrencovu reakci a přemlouvání, ale spěchá k Joan, spalovaná pochybnostmi, zda je její žačka stále ještě nezadaná.

Joan tedy jakoby nedomýšlí všechny podoby, které by jejich soužití mohlo nabýt – je vůbec otázkou, jak by se vyvíjelo, kdyby k němu bylo došlo - a vůči Elizabethiným narážkám zůstává tragikomicky imunní. Guvernantčiny úsměvy a někdy dvojsmyslné projevy opětuje, ale nelze se zbavit dojmu, že je chápe úplně jinak, bezelstně, pakliže jim vůbec nějaký hlubší význam přikládá. Odtud tedy Elizabethino zklamání a pocit rozčarování z toho, že je to pořád jen ona, kdo dává.

Joan se možná nebojí jen homoerotického vztahu s Elizabeth, ale také Londýna. Jak ukázal Simmel, velkoměsto by s sebou nutně přineslo změnu rytmu života i mezilidských vztahů. Joan se raději přidrží tradiční jistoty zapšklého místa, kde žije.

15. Translatologická analýza románu

Také Hallovou jsem četla nejdříve v originále. Na základě jednoho rysu modernismu jsem jako dominantu románu abstrahovala autorčinu psychologizaci modernisticky významných témat, většinou realizovanou vnitřním monologem. Tři z vybraných témat jsou modernistická:

I. Zrod a selhání „nové ženy“ – „being bottled in the end“

II. Modernisticky komplexní pohled na člověka – mnohohrstevnatost

III. Různé pohledy na jednu situaci – střídání hledisek

IV. Vůči čtvrtému – „Angel of the House“ - se mnohé modernistické autorky vehementně vymezovaly. *Nerozžatou lampu* je možné číst také jako pokus o poodkrytí zhoubných dopadů tohoto ideálu a o jeho (neúspěšnou) náhradu jiným typem soužití.

Vnitřní monolog, někdy v podstatě ztotožňovaný s proudem vědomí, (Vlašín 1984: 409) sice stejně jako psychologizace nejsou postupy výhradně modernistickými; spojitost psychologizace s tímto obdobím je však zajištěna modernističností témat. Spojitost vnitřního monologu s modernismem je pak dvojitá. Jednak je zabezpečena jeho sepětím s modernistickými tématy, která modifikuje, jednak tím, že plného uplatnění, které šlo v experimentálních dílech Woolfové nebo Joyce až na samou hranu, došel vnitřní monolog až v této době, ať už byl vyjádřen polopřímou, nevlastní přímou nebo přímou řečí.

Nevlastní přímá řeč se od přímé v písemném projevu liší pouze absencí grafického značení (Vlašín 1984: 248) U polopřímé řeči je situace složitější. Jak uvádí Nádvorníková ve své diplomové práci, v angličtině v ní dochází k časové souslednosti, resp. k posunu časů. Pro současnost se používá *préteritum*, pro předčasnost *plusquamperfektum* a pro následnost kondicionál přítomný. Česká polopřímá řeč má naproti tomu tentýž čas, jaký by na stejném místě měla řeč přímá. Pokud je tedy anglická polopřímá řeč zasazena do minulosti, do češtiny se současnost převádí *prézentem*, předčasnost *préteritem* a následnost *futurem*. Právě identifikování daného segmentu jako polopřímé řeči je klíčové, protože v závislosti na něm se například anglický kondicionál překládá jako *futurum*, nebo jako opravdový kondicionál. Také anglické *préteritum* je dvojsečné: buď mu v češtině odpovídá přítomný čas (jedná se o polopřímou řeč, tj. řeč postavy), nebo absolutní minulý čas, kterým komentuje vypravěč. Chybným překladem se promluva může posunout na jinou rovinu, resp. přiřknout jinému

mluvčímu. Výše zmíněná pravidla ovšem neplatí absolutně, vlivem moderní prózy i vlivem překladů jsou rozměňována, takže nabývají spíše povahy tendencí. Čas je nadto pouze jedním z mnoha – byť velmi důležitých – indikátorů polopřímé řeči, k jejímuž překladu je nutno přistupovat komplexně a s ohledem na kontext. (Nádvoříková 1996: 18 – 21)

Ve shodě s teoriemi Gideona Touryho stojí také tentokrát v centru mého zájmu překlad jako svébytný text.

Psychologizace je podobně vágní termín jako modernismus; není zahrnuta do žádného ze slovníků nebo lexikonů, z nichž jsem čerpala ostatní literárněvědní definice. Jedná se vlastně o střechový a nesmírně komplexní pojem; může jí být dosaženo nejrůznějšími prostředky a postupy. Nevolím proto v případě Hallové jiná kritéria než zmíněná čtyři témata a jejich jazykové a narativní zpracování. Pro každé z nich jsem se snažila vybrat takové překladové celky, jejichž anglické (původní) ekvivalenty manifestují přítomnost psychologizace i na menší ploše. Zároveň jsem pro každé téma volila většinou dva úryvky¹⁹⁸ pokud možno tak, aby na pomyslné časové ose stály co nejdál od sebe a aby tedy rozdíl v psychice Joan byl co nejzřejmější. Formálně pak postupuji stejně jako při analýze románu *Paralely lásky*, tj. každému úryvku předchází lokalizace v rámci knihy a za ním následuje zhodnocení jeho psychologizujícího účinku, většinou doprovázené analýzou posunů a návrhem jiných řešení. Psychologizující význam, který mi originál sdělil, přitom budu porovnávat s tím, jak na mě působil překlad. Konfrontací vybraných původních a překladových úryvků tedy zjistím způsob a míru přenosu modernisticky užitě psychologizace – nepředpokládám totiž, že by v překladu došlo k jejímu úplnému setření. Cílem proto bude ověření patřičné podoby a intenzity psychologizace v českém překladu; tedy také další ověření toho, zda byla Staša překladatelskou osobností modernistickou. V případě diskrepancí se pokusím stanovit konkrétní jazykové prostředky, jejichž opominutí nebo nedostatečný převod způsobily defektnost překladu. Pokud to bude pro výsledný dojem psychologizace relevantní, definuji také typy promluv – kupříkladu přechodové postupy mezi pásmem vypravěče a pásmem postav. V tom případě bude polopřímá řeč značena podtržením. Jejich detailní a důsledné rozšifrování cílem této analýzy není. Stejně tak nebudu zvlášť kometovat to, zda a jak Staša zachovala výše zmíněná pravidla / tendence pro překlad časů v polopřímé řeči zasazené do minulosti. Témata jsou značena římskou číslicí (I. – IV.), jednotlivé úryvky číslicí arabskou (1., 2.; výjimečně 3.).

¹⁹⁸ V případě prvního tématu jsou vybrány úryvky tři, přičemž druhý a třetí si jsou blízké lokalizací i vyzněním – ličí duševně zlomenou Joan.

Kompletní korespondující pasáže originálu jsou zařazeny do přílohy práce.

I. Zrod a selhání „nové ženy“ – „being bottled in the end“

1. Koncept „nové ženy“ byl v této práci zmíněn již několikrát. Jako jedno z klíčových témat – do jisté míry komplementární s konkurenční představou ženy jako „Angel of the House“ – se vine celou *Nerozžatou lampou*. První úryvek je zasazen do úvodní třetiny knihy. Kapitán Ogden byl pochován a Joan se právě dozvěděla, že těsně před smrtí špatnými investicemi prospekuloval majetek, který výslovně jí a její sestře Milly odkázala tetička z Ameriky. Joan je rozzlobená nejen na něj, ale prvně v životě snad také na matku, která poslušně všechno podepsala a pošetile tak dokonala dílo zkázy. Joan uvažuje, jaké dopady bude mít tato zpráva na plánovanou budoucnost s Elizabeth, na studium v Cambridgi, na společný byt v Londýně.

Nestála o to ani tolik pro sebe jako pro Milly a hlavně pro Alžbětu; jak bude kdy moci říci Alžbětě pravdu, že teď nebude mít peněz na Cambridge nebo na malý byt v Londýně? Ale ano, stojí o to také pro sebe. Oh, hrozně, zoufale o to stojí. Sevřela pěsti v kapsách, zmocnila se jí bolest skoro fysická; nemůže se toho takhle vzdát v jediném okamžiku. Uvědomovala si jako nikdy předtím, jak mnoho jí znamená ta budoucnost s Alžbětou, a nyní byla smetena. Co bude dělat, co může dělat? Nic, jestli jí matka nepomůže osvobodit se – a ovšemže to neudělá; ani by nemohla, i kdyby chtěla; je chudá, chudá, chudá, všechny jsou chudé, chudší než byly kdy předtím. Co bude teď dělat Milly? Co bude dělat Alžběta? (147 – 148)

Ve shodě s originálem představuje také překlad vnitřní monolog rozhořčené Joan, přerušovaný vypravěčovými vsuvkami. Formálně jsou vnitřní monology jak v originále, tak v překladu vyjádřené polopřímou řečí a přeloženy podle výše zmíněných pravidel. Právě ve vnitřním monologu, který nám má dát nahlédnout do Joanina nitra, je hmatatelné, že Joan je ještě plná života a odhodlání. Nepříjemná zpráva o zpronevěřeném dědictví ji vylekala a rozzlobila, neví, jak to sdělit Elizabeth, ale je odhodlána najít východisko, i když zatím žádné nevidí.

Celkový dojem svižného, překotného uvažování narušují následující řešení:

Oh, horribly, desperately she cared for herself. – místo: „Oh, hrozně, zoufale o to stojí.“ spíše „Ach, hrozně, zoufale o to stojí.“ Emocionálně zabarvený, přerývaný slovosled originálu Staša převedla odpovídajícím způsobem, ale implantovaný povzdech „oh“ působí

nevěrohodně nebo afektovaně. České ekvivalenty jsou kontextově podmíněné; zde by jím bylo asi citoslovce „ach“.

She realised as never before how much that future with Elizabeth had meant to her [...]. – místo: „Uvědomovala si jako nikdy předtím, jak mnoho jí znamená ta budoucnost s Alžbětou [...].“ raději „Uvědomovala si jako nikdy předtím, jak mnoho jí ta budoucnost s Alžbětou znamenala [...].“ Nejdynamičtějším prvkem výpovědi je sloveso „znamenala“, proto by mělo být na konci. Stejněho zdůraznění tohoto slovesa by se v mluveném projevu dalo dosáhnout také u Stašiny varianty překladu, pakliže by věta byla přečtena s náležitou intonací. Poněkud závažnějším problémem však je překlad slovesa „znamenat“ přítomným časem, protože v souladu s pravidly o časové souslednosti by zde měl být čas minulý. Stašino řešení tak narušuje velice subtilní a rafinovaně naznačenou váhavost Joan. Ve vývoji románu pak sice následují scény, kdy Joan jednoznačně manifestuje svou vůli odejít do Londýna; užitím minulého času již v této pasáži však Hallová čtenáři naznačuje, že Joan o odchodu s Elizabeth ani teď vnitřně přesvědčena není a že stále hledá výmluvy pro setrvání u matky v Leaside.

[...] and now it had been snatched away. – místo „[...] a nyní byla smetena.“ raději „[...] a nyní jí byla vyrvána.“ Sémantika slovesa „snatch away“ je něco někomu vzít rychlým a hrubým způsobem. Je tedy osobnější než pouhé „smetena“, implikuje konatele – otce, který je o peníze připravil - byť je zde eufemisticky ukryt pasivem.

[...] she was poor, poor, poor, they all were, poorer than they had ever been. – místo „[...] je chudá, chudá, chudá, všechny jsou chudé, chudší než byly kdy předtím.“ raději „[...] je chudá, chudá, chudá, všechny jsou chudé, chudší než kdy předtím.“ Protože v překladu se oproti originálu musí slovo „chudé“ zopakovat jednou navíc, bylo by dobré kompenzovat to vynecháním sémanticky vyprázdněného slovesa „být“ tam, kde to čeština umožňuje. Přispěje to ke zdůraznění tékavého toku myšlenek.

2. Tento úryvek je převzat ze závěrečných scén románu, když už je všechno dobojováno. Předchází mu klíčová scéna, kdy se Joan rozhodne zůstat u matky, Elizabeth odchází a posílá přítelkyni poslední dopis. Pak následuje časový střih a z obsahu další kapitoly, které je následující úryvek součástí, vyplývá, že uplynulo 20 let. S tímto časovým odstupem se nám zde nabízí vlastně první ponor do rozpoložení Joaniny duše, předčasně zestárlé. I když jde pouze o vypravěčovu řeč, je zřejmé, že změny v její osobnosti jsou obrovské a zřejmě nevratné. O závažnosti těchto změn i tom, jak nesmazatelně se vryly do celé Joaniny

osobnosti, svědčí možná právě fakt, že jsou popisovány zvenku, vypravěčem. Niterných introspekcí není třeba. Každý vidí, že se stala přesně tím, před čím ji Elizabeth i Richard varovali: beztvarou hmotou bez vyšších cílů, jejíž jedinou ctižádostí je nějak přežít každý nový den, pokud možno bez hádky s matkou. Pokud hrozí spor, občas se hájí, někdy ale ani to ne. Každopádně na konci vždy ustoupí.

Její mentalita se postupně také měnila a její mozek byl zasypán drobnostmi. Malichernosti ji soužily, malé starosti ji zaměstnávaly, povznést se nad ně bylo příliš namáhavé. Nedovedla již přinutit svůj neochotný mozek k činnosti, každý duševní cvik ji unavoval. Již dávno přestala dbát o jakékoli studium, i vážné knihy ji nudily; když nyní čtla, byly to nejlehčí romány, a vlastně dávala přednost časopisům.

Její mysl, když nebyla zaměstnána vlastním nebo matčíným zdravím, začínala nalézat útěchu ve věcech, kterými by byla kdysi docela opovrhovala; v seabournských klepech, ne vždycky vlídných, místních zábavách, jako bylo otevření nového hotelu nebo zájezd londýnské divadelní společnosti. Její zájmy se zúžily do malého kruhu, začínala ztrácet schopnost vzrušení pro cokoli, co se odehrávalo třeba jen ve vedlejší městi. Někdy se polekala, když si vzpomněla, jaká bývala, polekala se a styděla a hrozně zesmutněla; ale bolest hlavy nebo hrozíci nachlazení nebo pocit naprosté neschopnosti, který ji tak často posedal, stačil odvrátit její mysl od sebezkoumání a ona se uchýlovala ke skřínce s léky. Paní Ogdenová byla jejím hlavním zaměstnáním. (265)

Překlad tohoto úryvku je - podobně jako originál - tvořen vypravěčovou řečí. Oba působí velmi bezútěšně, poraženecky a beznadějně. Je to jako zlý sen; čtenář, který ještě před chvílí s Joan prožíval její vnitřní rozpory a pochybnosti, ji snad teď ani nemůže poznat. Odstavec tvoří temnou paralelu k tomu, kým Joan bývala, je to negativ k pozitivu, který už přestal existovat. Kdyby se hodnotící výrazy nahradily antonymy, vznikla by stará Joan, která ovšem zemřela v den, kdy podruhé odmítla odejít do Londýna.

Staša se nedopustila chyby, před kterou jsou překladatelé často varováni, totiž aby ještě více zesilovala emocionální složku díla, čímž by ji v konečném výsledku otupila.

Psychologický účinek textu je možná oslaben následujícími prvky:

Trifles annoyed her, small cares preoccupied her, the petting beyond them was too much of an effort. – místo: „Malichernosti ji soužily, malé starosti ji zaměstnávaly, povznést se nad ně bylo příliš namáhavé.“ spíše „Soužily ji malichernosti, zaměstnávaly ji drobné starosti,

povznést se nad ně bylo příliš namáhavé.“ „Drobná starost“ mi připadá idiomatičtější než „malá starost“. Závažnějším problémem, který ovlivní celkové vyznění, je hierarchizace výpovědi, tedy otázka, která informace je nová a má stát na koncové pozici ve větě. Patříčná zvuková realizace by umožňovala obě řešení; vzhledem k médiu – knize – považuji za funkční řešení opravný návrh.

[...] *novels of the lightest kind* [...]. – místo „[...] nejlehčí romány 0 [...]“ raději „[...] romány nejlehčího druhu [...]“. Zatímco v pozitivu by bylo možné ponechat pouze adjektivum, pro superlativ adjektiva užitého v přeneseném smyslu mi připadá průkaznější v neshodném přívlastku připojit slovo „druhu“, pro které je koneckonců opora také v originále.

[...] *the feeling of general unfitness* [...]. – místo „[...] pocit naprosté neschopnosti [...]“ raději „[...] pocit celkové nevolnosti [...]“. Slovo „unfitness“ se týká fyzické i psychické kondice, „neschopnost“ konotuje spíše problémy psychické. V předcházejícím výčtu jsou však všemřes uvedeny obtíže fyzického rázu – „bolest hlavy nebo hrozící nachlazení“. „Naprostě neschopná“ se pak Joan mohla případně cítit právě v důsledku zdravotních komplikací. Pokud chceme zvolit slovo z hlediska fyzických nebo psychických problémů neutrální, nabízí se „nedostatečnost“.

Mrs. Ogden was her principal preoccupation. – místo „Paní Ogdenová byla jejím hlavním zaměstnáním.“ raději „Její hlavním zaměstnáním byla paní Ogdenová.“ Opět otázka hierarchizace výpovědi i tématu a rématu.

3. Tento úryvek byl vyňat z bezprostředně následující kapitoly, takže pro něj platí stejný kontext jako pro úryvek předcházející.

Než však došla do Leasidu, převládla u ní opět lhostejnost. K čemu se hádat? Co na tom všem záleží? V tomto okamžiku záleží nejvíc na tom, že touží po šálku silného čaje a ohni, u kterého by se zahřála. Bude si musit vymyslet vhodný rozhovor s paní Robinsonovou; vše pro klid!
(271)

Převládajícím pocitem v tomto úryvku je lhostejnost, kterou jmenovitě uvádí vypravěč a sledem svých myšlenek potvrzuje Joan. Také zde je v polopřímé řeči anglické préteritum, vyjadřující současnost, převedeno prezentem, českým prostředkem pro vyjadřování souběžných dějů.

Ke Stašinu překladu není co dodat. Příkladem obzvlášť trefného řešení je zachování paralely:

What did it matter after all? What really mattered most at the moment was [...]. – „Co na tom všem záleží? V tomto okamžiku záleží nejvíc na tom [...].“

II. Modernisticky komplexní pohled na člověka – mnohovrstevnatost

1. Úryvek časově spadá do několika málo let po smrti kapitána Ogdena. Jednoho rána Joan otevře dopis, na němž stojí „Slečna Ogdenová“. Záhy pochopí, že pisatel zapomněl připojit Millyno křestní jméno. Jedná se o velmi explicitní milostné psaní, díky němuž Joan pochopí, že dlouhá sobotní odpoledne její mladší sestra trávila někde úplně jinde a něčím úplně jiným než hrou na housle, jak tvrdila doma. Joan vletí do Millyna pokoje a dojde k hádce, v níž si obě řeknou spoustu nepříjemných věcí. Joan zprvu Milly vyčítá, jak se mohla spustit zrovna s Thompsonem, ubohým asistentem okružní knihovny. Milly posměšně odfrkne, že pokud je tu někdo blázen, pak spíš Joan, která má už celé roky nos ponořený v medicínských knížkách, ale doted' z nich nedokázala vyčíst, že různí lidé mají různě silné potřeby. Tady hádka kulminuje; Joan je zaskočená – to reflektuje i úryvek – a obě sestry se pak už jen usmířují. Když se Joan ujistí, že Milly pana Thompsona nemiluje, že byl prostě jen po ruce, slíbí jí vyjednat stipendium v Londýně, aby mohla začít nový život.

Jana se na ni dívala udiveně. To je Milly, vedle které po léta spala; to je její sestra, mluvící jako nějaká zpustlá žena, docela beze studu, hovicí si ve špíně. To je pravá Milly; všechny ostatní byly neskutečné, tohle je přirozená Milly. Někaká myšlenka ji zarazila. Přirozená, ano, přirozená. To je Milly hájící povahu, kterou zdělila, bojující o své rozkoše a požitky; Milly je jen přirozená, jen sama sebou. Jsou ostatní lidé také takoví, když jsou sami sebou? Proto snad jedna služka, kterou měly léta, odešla, protože měla mít dítě? Byla ona také jen přirozená? A co to znamená být přirozená? (157 – 158)

Většinu úryvku tvoří vnitřní monolog Joan, vyjádřený polopřímou řečí. Zachycuje ji v okamžiku, kdy prvotní rozhořčení nad „pádem“ Milly opadá. Protože má mladší sestru přese všechno pořád ráda, upřímně se pokouší nahlížet na věc také jejíma očima. Shrnutí svých úvah prezentuje jen o pár stránek dál matce, když se ji snaží šetrně o Millyně románu informovat. „Milly má příliš ráda muže, a já je mám ráda příliš málo, ale takové jsme, jsme

tvé dcery, Routledgeovy, chceš-li, a ty nemůžeš dělat nic jiného než se s tím smířit.“ (Jílovská 1932: 159)

Příkladem dobrého řešení je převod anglického: *Milly was only being natural, being herself. Were other people like that when they were themselves?* Jako: „Milly je jen přirozená, jen sama sebou. Jsou ostatní lidé také takoví, když jsou sami sebou?“

Drobné posuny jsou následující:

[...] glorying in her lapse. – místo „[...] hováčí si ve špíně.“ snad spíše „[...] libující si ve svém poklesku.“ „Hovět si“ je sice možná nápaditější než „libovat si“, ale nekonotuje se slovem „poklesek“. Právě to mi přitom přišlo jako vhodná náhrada za přespříliš syté, živočišné a vůči Milly snad až přehnaně odsuzující „špína“. Je to první případ, kdy se Staša dala svést k dobarvování expresivity originálu, již tak dost silné.

This was Milly upholding the nature she had inherited [...]. – místo „To je Milly hájící povahu, kterou zdělila [...].“ lépe „To je Milly hájící přirozenost, kterou zdělila [...].“ Z hlediska dnešní češtiny zní sice paradoxně přirozeněji Stašina varianta. Svůj návrh však stavím na skutečnosti, že celý odstavec i Joaninu mysl neodbytně přepadává otázka, co to je být přirozený, jací jsou ostatní lidé, když se chovají přirozeně, a především, jaká je tehdy Milly; jaká je její přirozenost. Opakování tohoto slovního základu v různých slovních druzích je tedy funkční.

Was that why a housemaid they had had years ago had left [...]. – místo chybného „Proto snad jedna služka, kterou měly léta, odešla [...].“ má být „Proto snad jedna služka, kterou měly před lety, odešla [...].“

2. Tento úryvek se odehrává určitou dobu po odhalení Millyna „pádu“ a jejího vyslání do Londýna. V době prázdnin se pravidelně vrací domů do Leaside a vysmívá se jeho provinčnosti. I to je jeden z podnětů, které Joan vyburcují z letargie a váhavosti a podnítlí ji k tomu, aby podnikla kroky k brzkému přestěhování do Londýna. Tam také s Elizabeth na čtrnáct dní odjede. Prohlédnou si byt, který pro ně pro obě v Bloomsbury Elizabeth obstarala, ale který zatím pronajímá. Čeká, až se Joan vyváže z Leaside. Navštíví také Milly. Společný pobyt poněkud změnil charakter jejich vztahu; Joan poznala nové vrstvy Elizabethiny osobnosti.

V minulosti znala dvě Alžběty, ale nyní poznala třetí; byla tu Alžběta učitelka a Alžběta přítelkyně. Nyní tu byla Alžběta – dokonalá společnice. Byla tu Alžběta, která tolik věděla a dovedla všechno tak vysvětlit a tak pro všechno probudit zájem. Alžběta, která myslila jen na ni, jak se jí zalíbit a udělat ji šťastnou; Alžběta, která chápala, měla ráda, co ona měla ráda, radovala se ze všemožných maličností, nalézala zábavnost v témže okamžiku, kdy Janě bylo do smíchu; která myslila Janiny vlastní myšlenky. To byla pozoruhodná bytost, která dovedla sestoupit půvabně na její úroveň nebo ji nevtíravě pozvednout na svou; zkrátka rozkošný, zábavný a chápavý tvor. (198)

Z hlediska řeči se jedná o velmi nejednoznačnou pasáž: nelze s určitostí stanovit, co je řeč vypravěče a co naopak řeč postavy, a nelze dokonce ani identifikovat, kde a jak se obě prostupují. Úryvek nevykazuje žádné rysy polopřímé řeči, které by ovlivňovaly způsob překladu. Ve Stašině řešení došlo k posunu, a to šťastnému, resp. funkčnímu. Neobvyklou hustotu generického „vy“ v originále substituovala zájmenem osobním „ona“. Tímto postupem a dále také explicitním „Jana“ úryvek posunula blíže řeči vypravěče. Zároveň se vyhnula vesměs neústrojným generickým variantám anglického „you“ („vy“, „člověk“) a také problémům, zda zvolit generický singulár či plurál a jakému jmennému rodu dát přednost (a udělat vás / tě šťastnou / šťastným).

Příklad posunů:

[...] *the Elizabeth who entered in [...]*. – místo „[...] Alžběta, která chápala [...]“ raději „[...] Alžběta, s kterou se dalo počítat [...]“ Sloveso „enter in“ znamená buď začít s nějakou činností, nebo být něčím / někým, kdo situaci ovlivňuje a s kým se *musí* počítat. To odpovídá seznámení Joan s Elizabeth, kdy jednoho dne do života rodiny Ogdenových vstoupila mladá guvernánka, a odpovídá to také nynějšímu vztahu obou žen, v němž zejména Elizabeth, už jednou Joan zklamaná, opakovaně hledá u své mladší přítelkyně záruky, že se s ní počítá. Slovníkovou modalitu „muset“ jsem na základě znalosti celého románu a vývoje charakterů změnila na „dát“. „Muset“ zní panovačně, snad až výhrůžně a nekorelovalo by to příliš s obrazem Elizabeth jako dokonalé společnice, který Joan právě odhalila.

[Elizabeth] *finding fun at the identical moment when you were wanting to laugh [...]*. – místo doslovného „[Alžběta, která] nalézala zábavnost v témže okamžiku, kdy Janě bylo do smíchu [...]“ raději „[Alžběta, které] bylo do smíchu vždy v témže okamžiku jako Janě [...]“ Vynecháním jednoho ze dvou synonymních výrazů pro pocit veselí zůstává významové jádro

nezměněno; překlad nic neztrácí, a nadto zní přirozeněji. Pro zachování nedokonavosti jsem připojila příslovce „vždy“.

III. Různé pohledy na jednu situaci – střídání hledisek

1. Úryvek pochází z úvodních částí románu. Vyvrcholením dosud skrývaného boje o Joan je ostrá názorová výměna mezi Elizabeth a paní Ogdenovou, iniciovaná guvernankou. Paní Ogdenová rozhořčeně odmítá obvinění, že by dceru emocionálně šikanovala a zneužívala. Jde o jejich první – a zajímavé je, že také poslední – přímé střetnutí, které se rovná vyhlášení války. Boj je pak až do konce veden různými zástupnými prostředky, na což doplácí a doplatí hlavně ta, která lavíruje mezi nimi, Joan. Úryvek zachycuje protagonistky hádky těsně po jejím skončení, kdy už jsou obě schopné uvažovat opět prakticky a pragmaticky.

Paní Ogdenová mlčela. Toužila říci Alžbětě, aby šla okamžitě, ale její vztek pominul. Plukovník Ogden byl dosud nemocen a v Seabournu najít vychovatelku nebylo snadné ani laciné, alespoň ne s Alžbětinými kvalifikacemi. Musila rozvažovat o mnohých věcech – tak mnohých, že se na ni valily, zaplavující její mysl návalem nesnází – snad přece jen přijme pro ten okamžik omluvu a vyčká času, ale odpustit Alžbětě? Nikdy!¹⁹⁹

Alžběta vyšla z pokoje. „Nepustíš mne,“ pomyslí si, „jsem laciná, a nenašla by nikoho jiného, kdo by převzal mé místo za ten plat; ale budu musít být budoucně opatrnější, nejde to hrát s otevřenými kartami. Chovala jsem se dnes odpoledne jako zuřivý blázen. Co je to na Janě, co dělá z lidí takové blázny? Zůstanu tady, dokud se Jana neosvobodí – musím jí pomoci osvobodit se, až přijde čas.“ (69 – 70)

Překlad vychází ze situace v originále. V prvním odstavci se uplatňuje vypravěčova řeč, která ovšem postupně nabývá čím dál více rysů příznačných pro paní Ogdenovou, až se přeměňuje v její polopřímou řeč a vrcholí jejím zvoláním. Druhý odstavec je vybudován na vnitřním monologu, tvořeném především myšlenou přímou řečí.

Příkladem citlivého řešení je funkční opakování slov:

¹⁹⁹ Kurzíva byla už v originále.

I shall stop on here until Joan breaks free – I must help her to break free when the time comes. – „Zůstanu tady, dokud se Jana neosvobodí – musím jí pomoci osvobodit se, až přijde čas.“

Jako drobné posuny lze kvalifikovat:

[...] but her rage was subsiding. – místo „[...] ale její vztek pominul.“ spíše „[...] ale její vztek vyprchával.“ Charakteristika minulého času průběhového i obecně lidská zkušenost s duševním stavem člověka po hádce hovoří spíš pro užití slovesa v nedokonavém tvaru. Protože „pomíjel“ by znělo nezvykle, navrhuji synonymní „vyprchával“, ale je zde samozřejmě prostor i pro jiná nedokonavá slovesa s podobným významem.

[...] and governesses were not to be found easily or cheaply in Seabourne [...]. – místo „[...] a v Seabournu najít vychovatelku nebylo snadné ani laciné [...].“ odpovídá možná více tematicko-rematické struktuře věty „[...] a najít vychovatelku nebylo v Seabournu snadné ani laciné [...].“ Při výběru řešení je ale také třeba zohlednit dobové syntaktické zvyklosti a případný idiolekt paní Ogdenové, pokud Staša nějaký vysledovala a rozhodla se ho převést. Tyto úryvky pro to ale nejsou dostatečně reprezentativní.

[...] at least not with Elizabeth's qualifications. – místo „[...] alespoň ne s Alžbětínými kvalifikacemi.“ snad spíše „[...] alespoň ne s Alžbětínou kvalifikací.“ Opět se může jednat o můj úzce dnešní pohled. Mám ale dojem, že potencionální zaměstnavatel se vždy ptá po „kvalifikaci“, případně zjišťuje, co člověka podle jeho názoru pro danou práci „kvalifikuje“. Plurál pocítuji jako interferenci.

[...] submerging her mind in a tide of difficulties [...]. – místo „[...] zaplavující její mysl návalem nesnází [...].“ raději nedvojsmyslně „[...] zaplavující její mysl přílivem nesnází [...].“ Vlivem reklamní masáže ze strany farmaceutických koncernů mám slovo „nával“ spojené s lékařskou oblastí, s dobou přechodu. Hned v předchozí větě téhož souvětí se navíc vyskytuje příbuzné slovo „valily“, což vzhledem k originálu určitě není umělecký záměr. „Příliv“ mi připadá lepší také proto, že je pro něj opora v originále a že svou dynamičností vzbuzuje žádanou obraznost nekontrolovatelné (vodní) masy. Anglické „tide“ disponuje totiž stejně jako české „příliv“ významem doslovným i přeneseným.

2. Tento extrakt se nachází těsně před úryvkem číslo II. 2. – v originále se dokonce oba vešly na jednu stranu – takže pro něj platí stejný konext. Vyznívá-li pocitově výrazně jinak, pak je to jen dokladem toho, jak rychle se cestou z Londýna u Joan střídaly nálady.

Čtrnáct dní uběhlo až příliš rychle; přišly a bylo po nich. Seděly vedle sebe v prázdném oddělení třetí třídy na zpáteční cestě do Seabournu. Všechno se náhle změnilo k horšímu. Jejich šaty jim připadaly ošumělé, nyní, když už na tom nezáleželo. V Londýně, kde na tom skutečně záleželo, byly docela spokojeny svým vzhledem. Jejich zavazadla na síti proti nim vypadala velmi odřeně a opotřebovaně. Jak jen se odvážily vůbec jet do Londýna? Ony i se svým majetkem náležely tak zřejmě do Seabournu. (197)

Poslední věta úryvku by se dala přeložit také přítomným časem, ale není to zcela jednoznačné a stávající řešení dominanty textu nenarušuje.

Opět zachování funkčního opakování slov:

[...] *now that it no longer mattered. In London, where it really had mattered [...].*“ – „[...] nyní, když už na tom nezáleželo. V Londýně, kde na tom skutečně záleželo [...].“

Jako posuny lze klasifikovat:

[...] *it was going and then it was gone.* – místo „[...] přišly a 0 bylo po nich.“ důsledněji „[...] přišly a pak bylo po nich.“ Strohost vyjádření slůvko „then“ ani neruší, ani žádným zvláštním způsobem neupevňuje, ale jeho omise je přesto zbytečná.

[...] *rushing back to Seabourne.* – místo „[...] 0 na zpáteční cestě do Seabournu.“ spíše „[...] uháněly / řítily se zpátky do Seabourne.“ Důraz je na to, že všechno příjemné (Londýn) uteklo rychle. A rychle - „rushing“ – a nezadržitelně teď směřují domů, kde se věci řídí jinými časovými zákony. Jak Simmel dokázal, na hony odlišnými od těch, které platí ve velkoměstě. Bez ohledu na faktickou rychlost viktoriánských vlaků je třeba implikovaný rozdíl mezi Londýnem a Seabournem zachovat. Právě rys svižnosti staví Joaniny úvahy do jiného světla, jsou zhuštěné a naléhavější. Možná i časová tíseň ji popostrčí k závěru, že s Elizabeth opravdu bydlet chce. Dobře totiž ví, že za chvíli bude u matky, která jí pro přemýšlení moc prostoru nedá.

In London, where it really had mattered, they had been quite contented with their appearance. – místo „V Londýně, kde na tom skutečně záleželo, byly docela spokojeny svým vzhledem.“ raději „V Londýně, kde na tom skutečně záleželo, byly svým vzhledem docela spokojeny.“

Znovu otázka tématu a rématu.

[...] *looked very worn and battered*. – místo „[...] vypadala velmi odřeně a opotřebovaně.“ významově správněji „[...] vypadala velmi opotřebovaně a otlučeně.“

IV. „Angel of the House“

Cílem tohoto oddílu je ukázat proměnu paní Ogdenové, která se z ustrašené hospodyňky vyvine v to, co Elizabeth při jedné z hádek s Joan označila jako upíra. Je to smutné, ale z hlediska psychologického na tom není nic překvapivého. Manželovou smrtí je paní Ogdenová zbavena tyranské nadvlády, zároveň ale také ztrácí jediného člověka, který ji měl možnost korigovat. Neblahé tendence, které v ní po celou dobu pučely, se teď cele projeví a jsou namířeny plně na připoutání Joan k Seabournu. V případě paní Ogdenové přitom nejde o žádné temné pudy, které by byly jejím vdovstvím náhle uvolněny, ale o projevy, které jsou latentně skryty asi v každém z nás, tedy o projevy člověka, který začal myslet jen sám na sebe a ničí tím ostatní.

1. Úryvek je vybrán ze samého úvodu knihy. Je srpnové ráno a paní Ogdenová s dcerami se za trpěného souhlasu muže chystá oslavit památku svého předka, admirála Routledge, který – a na tom paní Ogdenová trvá – byl oblíbencem samotného Nelsona. Tato každoroční vzpomínka je jednou z velmi mála příležitostí, kdy si paní Ogdenová dokáže prosadit svou, resp. vůbec nějak se projevit. Je to rys, který je vlastně v rozporu s ideálními představami o „Angel of the House“, stejně jako chování paní Ogdenové tohoto rána, kdy oproti všem pravidlům předběhla muže v koupelně a ještě ke všemu mu odporovala. Teď ale její odvaha začíná vyprchávat. Sedí s dcerami u stolu, čeká na příchod manžela a snaží se pojistit hladký chod snídaně.

Alice bouchla dveřmi a oči paní Ogdenové se zarosily, Její odvaha všechna otekla s vodou z vany. Prošla peklem, říkala si dramaticky; konečně vidí věci, jaké vskutku jsou. Bum – bum a pak bum – bum – to si James obouvá boty! Oh, kde je snídaně! [...] Bum bum – zase! Sevřela zoufale pěsti. [...] Bum – bum – bum – to jsou tři rány, a mají být čtyři. Což se James nikdy nedostane k té čtvrté? Pomyslila si, že by se zbláznila, kdyby zůstal při třech ranách. Ah! Tady je, to je čtvrtá rána; nyní už jistě musí přijít. Topinky jsou hotovy; vychladnou a ztvrdnou. James je jí nerad ztuhlý. Kdyby je daly na rošt, ztvrdly by; James je jí nerad tvrdý. Kde je James? [...] Nyní zazněl jiný zvuk; to James smrká. Tak už musí přijít dolů, protože vždycky smrká do špinavého kapesníku tímhle zvukem, než si vezme čistý. Co je to – něco se rozbilo! (23 – 24)

Většinu úryvku tvoří vnitřní monolog paní Ogdenové, vyjádřený polopřímou řečí – slyší zvuky a pokouší se je interpretovat.

Příklady posunů:

[...] she told herself melodramatically [...]. – místo „[...] říkala si dramaticky [...].“ je podle originálu přesnější „[...] říkala si melodramaticky [...].“ Jelikož se nejedná o odbornou definici, ale pouze o přenesené užití, nevidím mezi oběma slovy žádný rozdíl. Právě proto bych volila „melodramaticky“, pro které je opora také v originále.

Zvláštní je případ jednoslovných povzdechů. Staša je konsistentně, ale poněkud strojeně přepisuje, tj. tam, kde je v originále „oh“, je i v českém překladu, stejně jako „ah“ a podobně. Převod citoslovcí je problematický; nejlepší je co nejvýstižněji odhadnout emoci, která za daným citoslovcem stojí, a pak ji nahradit výrazem, který se v podobné situaci uplatňuje v češtině. Stašino „Oh, kde je snídaně!“ lze substituovat buď: „Ach, kde je snídaně!“ nebo i (víceslovným) zvoláním, pro které sice normálně existuje samostatný anglický ekvivalent, ale které je v souladu s charakterem a idiolektem postavy: „Bože můj, kde je snídaně!“

The toast was made; it would get cold and flabby. – místo „Topinky jsou hotovy; vychladnou a ztvrdnou.“ je správně „Topinky jsou hotovy; vychladnou a zplihnou.“ Jedná se o nepříjemný omyl, protože dál se mluví o další, opačné podobě toastů, kterou James odmítá jíst - o toastech označených jako „hard“ a přeložených rovněž jako „ztvrdlé“. Staša se tak dostala do neřešitelné situace, kterou se snažila otupit tak, že slovo „flabby“ podruhé nekonsistentně přeložila jako „ztuhlé“. I tak ale zmizel kontrast mezi dvěma krajními polohami tohoto pokrmu a Ogdenova nesnesitelná panovačnost získává nádech nezamýšlené absurdnosti, který ji v konečném důsledku oslabuje: ani ten největší tyran totiž nemůže odmítat toasty, pokud jsou tvrdé i pokud jsou ztuhlé.

James hated it flabby. [...] James hated it hard. – místo zbytečně vysvětlujícího „James je jí nerad ztuhlé. [...] James je jí nerad tvrdé.“ je účinnější „James je nerad zplihlé. [...] James je nerad tvrdé.“ Z vnitřního monologu v originále je zřejmé, že plukovník se chová jako protivný rozjívěnc s dikcí podobnou té, kterou si malí tyrani vynucují pozornost rodičů a komandují je „já cí“, nebo „já necí“. Doplněním slovesa „jíst“ do překladu se výpověď rozměňuje a tento obraz se narušuje.

Now there was another sound; that was James blowing his nose. – místo „Nyní zazněl jiný zvuk; to James smrká.“ syntakticky přirozenější „Nyní zazněl jiný zvuk – to James smrká.“ Některé příručky tvrdí, že středník se v češtině vyskytuje spíše výjimečně; pokud se objevuje častěji, je to vlivem překladu. S vyčleňováním středníku jako zvláštního prostředku nesouhlasím, ale zde se o interferenci zřejmě jedná, a to o interferenci nefunkční.

He must be coming down, then [...]. – místo „Tak už musí přijít dolů [...].“ spíše „Tak už musí scházet dolů [...].“ Anglickému minulému času průběhovému i charakteru scény, která se celá odehrává během očekávaného sejítí kapitána Ogdena ze schodů, jež se neúnosně protahuje, odpovídá v češtině nedokonavé sloveso.

[...] for he always blew his nose on his soiled pocket handkerchief with just that sound [...]. – místo „[...] protože vždycky smrká do špinavého kapesníku tímhle zvukem [...].“ je z hlediska slovosledu přirozenější „[...] protože do špinavého kapesníku smrká vždycky s tímhle zvukovým doprovodem [...].“ „Smrkání“ bylo již zmíněno v předcházející větě, takže není klasickým rématem, ale tvoří přechodové pásmo k nejdynamičtější části výpovědi – k tomu, jakým způsobem plukovník smrká – a proto jsem ho posunula blíže ke koncové pozici věty. Náhrada slova „zvukem“ za výraz „zvukovým doprovodem“ je explicitací, kterou není třeba nutně použít, ale je dobré uchovat si ji v paměti jako kontextově trochu expresivnější a ironičtější variantu. Při konečné revizi překladu se jí dají kompenzovat ta místa, která byla naopak nivelizována.

2. Následující úryvek zachycuje všechny protagonistky s výjimkou paní Ogdenové ve velmi neutěšené situaci. Milly se z Londýna vrátila s podlomeným zdravím a zatím jen Joan je dost statečná, aby si připustila, že její mladší sestra umírá na souchotiny. Elizabeth si s bolestnou intenzitou uvědomuje, že nemocí v rodině Ogdenových se odjezd do Londýna opět posouvá, protože Joan svoje nejbližší v tomto stavu neopustí. Kvůli chorobě a kvůli tomu, že Milly si na internátě odvykla sdílet s někým pokoj, se Joan stěhuje do ložnice své matky. Paní Ogdenová je ráda a ve skrytu duše si ani moc nestěžuje na nemoc mladší dcery, protože v tom správně vidí šanci, jak si zpátky připoutat a ochočit Joan.

Ta změna nebyla o nic lepší, pokud se týkala Jany, protože paní Ogdenová docela ovládla svou ložnici po manželově smrti. Za svého života vládl úplně nad tímto pokojem, jako vládl nad ostatním domem; ale nyní, kdy byl James tělesně nepřítomen, zbývala jen jeho památka, která zabírala velmi málo místa; všechn ostatní prostor náležel úplně paní Ogdenové a ona jej naplňovala až po okraj.

Jana si neuvědomila, do jaké míry se tam matka roztáhla, až když začaly spolu sdílet pokoj. Nebylo tu doslova nikde místočka pro její věci. Skříně byly plné, zásuvky byly plné; na umyvadle byla příšerná řada lahvíček s léky, které se spoustou nepotřebných drobností překypovaly až na toaletní stolek. A nejzoufalejší bylo, že paní Ogdenová byla neschopna podniknout nutné změny. Ne, že by ji mrzel Janin vpád; naopak, byla ráda, že spí dcera s ní, a přece každý nový návrh na vyhození nebo odložení některých krámů se setkal s odporem. „Oh, to ne, drahoušku; to jsem dostala, když jsem byla dívkou, v Indii“; nebo „Jano, prosím tě, neodklízej tu lakovanou skříňku; myslila jsem, že víš, že pochází ze salonu v Chashamu.“

Léta vdovství vyvinula v paní Ogdenové pud vlastnictví, a brzy se stala hrozným problémem, sběratelem v malém domě. Bez manžela, který by se jí posmíval nebo by namítal, mohla se oddat své manii sbírat zbytečné věci. Jana objevila, že zásuvky jsou jich plny. (231 – 232)

Kromě přímých řečí, které dokreslují přístup paní Ogdenové, se v originále i v překladu jedná o pásmo vypravěče.

Příkladem funkčního opakování slov je:

During his lifetime he had been the one to dominate this apartment as he had dominated the rest of the house [...]. – „Za svého života vládl úplně nad tímto pokojem, jako vládl nad ostatním domem [...].“

Staša zvolila naturalizaci, kdy *not an available inch [...] anywhere* přeložila jako „nikde místečka“.

This change was not for the better so far as Joan was concerned [...]. – místo „Ta změna nebyla o nic lepší, pokud se týkala Jany [...]“ je stylisticky i tematicko-rematicky obratnější „Co se týče / Z hlediska Jany nešlo o změnu k lepšímu [...]“. Zda byl obrat „pokud se týkala Jany“ dobově funkční, nejsem schopná posoudit. Už kvůli problematice souslednosti časové mi připadá snazší neslovesné řešení.

[...] for Mrs. Ogden had become abnormally pervading in her bedroom since her husband's death. – místo „[...] protože paní Ogdenová docela ovládla svou ložnici po manželově smrti.“ je syntakticky přirozenější „[...] protože paní Ogdenová po manželově smrti svou ložnici zcela ovládla.“ Zároveň došlo k oslabení příslovce „abnormally“.

[...] *that Mrs. Ogden seemed incapable of making the necessary adjustments.* – místo „[...] že paní Ogdenová o byla neschopna podniknout nutné změny.“ je z hlediska modalit přesnější „[...] že paní Ogdenová byla podle všeho / zřejmě neschopna podniknout nutné změny.“

Oh! not that, darling; that was given to me when I was a girl in India. – „Oh, to ne, drahoušku; to jsem dostala, když jsem byla dívkou, v Indii.“ Při převodu citoslovci hraje zvýšenou roli kontext, který někdy může vést až k funkční omisi. Klíčový je také idiolekt postavy, s kterým musí korespondovat. Jelikož paní Ogdenová bývala afektovaná a měla tendenci se povyšovat, dalo by se „oh“ přeložit jako „ach“; rozhodně ale nemůže citoslovce přejít beze změny do překladu, protože v češtině tento tvar neexistuje.

I jinak je překlad této věty neústrojně doslovný – lepším ekvivalentem k obratu *when I was a girl in India* by snad bylo „zamlada v Indii“, nebo „když jsem jako dívka pobývala v Indii“.

[...] *her mania for treasuring useless things.* – místo „[...] své manii sbírat zbytečné věci.“ je významově i kontextově přesnější „[...] své manii schraňovat zbytečné věci.“ Sloveso „*treasure*“ neznamena jen shromažďovat něco, jak naznačuje český překlad, ale obsahuje také významový rys citového zaujetí a kladného postoje, což zvýrazňuje kontrast s adjektivem *useless* – „zbytečné“.

15. 1 Dílčí závěr

Vybrané úryvky mi sdělily podobný psychologizující význam jako originál. Staša totiž většinou zachovala stejný druh řeči a zprostředkovala stejný stupeň příslušné emoce, kterou vykazoval původní text. Celkový dojem z psychologizace mohly oslabit pouze nečetné případy zesílení expresivity (*glorying in her lapse* – hovicí si ve špíně) a několika až příliš doslovných řešení (*when I was a girl in India* – když jsem byla dívkou, v Indii). V mnoha ohledech zajímavým jevem je úryvek č. II. 2. Vedlejším – avšak ne rušivým – produktem snahy po ústrojnosti byl částečný posun směrem k řeči vypravěče. Adekvátnost převodu sledovaných extraktů tedy potvrzuje předpoklad, že Staša představuje překladatelskou osobnost modernistickou.

Na jiných místech této práce již bylo zdůrazněno, že Staša si vybírala překlady velmi současné, literárně ještě nezhodnocené, takové, pro které neměla v domácí překladové literatuře přílišnou oporu. V případě zde sledovaného jevu si navíc situaci zkomplikovala tím,

že se v rámci psychologizace musela potýkat s převodem různých řečí. Tehdy ovšem pro češtinu nebyla vyjasněna a ustálena ani jejich terminologie, natož metodologie převodu – tou se průlomově zabývala mezi jinými právě až Nádvorníková v diplomové práci z roku 1996. Stašino zdařilé řešení dokládá její neobvyklý jazykový cit.

16. René Wellek – doklady soudobého uvažování o překladu

Po prozkoumání dostupných zdrojů, částí soukromých archivů a po konzultaci pracovníků příslušných institucí²⁰⁰ jsem dospěla k názoru, že Stašinými překlady se zabývá pouze jedna recenze,²⁰¹ a to již zmiňovaná úvaha *Bída našich překladů* od René Wellka,²⁰² která vyšla roku 1934 v *Listech pro umění a kritiku*. Wellek sám také překládal, takže je reprezentativní pro způsob uvažování o překladu v té době.

Wellkova esej není rozsáhlá. Má zajímavou první část, kterou zde zmíním už proto, že úvahy o překládání se v dobovém tisku vyskytovaly zřídka, a přitom jsou výjimečným dokumentem toho, jak se nahlíželo na překlad, jakým směrem se ubírala kritika a jaké byly její dominanty. Wellek se zde v obecné rovině zamýšlí nad tím, jakou kvalifikací by měli projít ti, kteří chtějí působit jako profesionální překladatelé. Není proti živnostenskému pojetí, které navrhoval Pavel Eisner, ale zároveň si uvědomuje úskalí – jak vymezit rozsah zkušební látky, jak nakládat s různými autorskými styly apod. Nevědnou, ale dodnes aktuální otázkou pak zůstává, jak přistupovat k literárnímu braku. (Wellek 1934: 39 – 40)

O povznesení úrovně překladu by podle Wellka měli pečovat nakladatelé a kritici. Zároveň ale realisticky dodává, že nakladatelé často spěchají a špatně platí, takže překladateli se „nevypatí“ být přesný. Na adresu kritiků pak bystře poznamenává, že jejich hodnocení se často odbývá slovy jako „výstižný, výrazný, plyný“, nebo naopak „kostrbatý, nečeský“. Wellek však nepoukazuje jen na nedostatky, ale také navrhuje řešení. To by mělo spočívat v ustanovení odborníka, jemuž by nakladatel předkládal ukázky k posouzení. (Ibid: 40)

Zatímco dosud se jednalo v podstatě o problémy, s nimiž se překládání potýká dodnes,²⁰³ zdůrazňuje Wellek ve své eseji také jednu skutečnost, která je podle mě úzce dobově specifická, a už proto zajímavá. Konstatuje totiž, že úroveň překladu je do jisté míry determinována, resp. predeterminována jazykem originálu. Překlady z němčiny, ať už

²⁰⁰ Viz kapitola 1. Úvod.

²⁰¹ Detailní průzkum všech potencionálních periodik nebyl v možnostech autorky této práce.

²⁰² René Wellek (22. 8. 1903 Vídeň – 10. 11. 1995 Hamden, USA). Literární historik a teoretik, anglista, germanista a bohemista, komparatista, soustřeďující se na vztahy dějin idejí a literatury a na estetiku romantismu, realismu a moderních směrů, autor dějin moderního kritického uvažování, překladatel. Rodinné prostředí bylo dvojjazyčné, česko-německé. Člen PLK. V letech 1936 – 39 spolupracoval s Ottovým slovníkem naučným nové doby. Roku 1939 emigroval do USA, kde v letech 1943 – 44 vedl kursy češtiny pro tlumočníky americké armády. Roku 1940 se tu setkal s osobnostmi tzv. nové kritiky a navázal přátelství s A. Warrenem. Roku 1945 zvažoval návrat do Prahy, ale o rok později získal americké občanství a přešel na Yaleovu univerzitu jako profesor slovanské a srovnávací literatury. Roku 1995 obdržel Řád T. G. Masaryka 1. třídy. (Lexikon 2008: 1593 – 1595)

²⁰³ Ovšem s výjimkou úvah o vzdělání překladatelů, které již bylo vyřešeno.

terminologicky odborné nebo hovorové s nářečními prvky, mají větší šanci stát se „dobrymi“,²⁰⁴ zatímco u překladů z angličtiny se odráží neporozumění hovorové řeči, reáliím, soudobým narážkám a mnohdy i syntaxi.²⁰⁵ Také zde nabízí Wellek zlepšení současného neutěšeného stavu. Domnívá se, že by bylo třeba zintenzivnit osobní styky s Anglií a Amerikou. Vzápětí ale dodává, že vzhledem k panující hospodářské krizi je to požadavek nereálný. (Wellek 1934: 41; 45 – 46)

16. 1 Wellkova kritika románu *Those Barren Leaves* / *Paralely lásky*

Ve své studii Wellek hodnotí tři překlady románů. Vždy se shodou okolností jedná o překlady z angličtiny, provedené ženami. První je Milada Nováková, která přeložila „*Vítězství*“ od Josepha Conrada, druhá Jarmila Fastrová s překladem „*Kontrapunkt života*“ od Aldouse Huxleyho a třetí Staša Jílovská, která od téhož autora přeložila „*Paralely lásky*“. Překlady tak, jak je Wellek seřadil, mají vzestupnou úroveň.²⁰⁶ (Ibid: 41) Stašin překlad je tedy nejlepší, resp. slovy Wellka poměrně nejlepší. Přiznává jí, „že řeší někdy obtížná místa zdařile a sloh, hlavně v popisných a společenských částech [...] je slušný. Přesto, překlad není prost poměrně velmi četných chyb a nedorozumění hlavně tam, kde by bylo třeba nějakých věcných znalostí. Nescházejí ani mluvnické a pravopisné chyby (např. Erosa, Atlasa atd.) a překlad se hemží tiskovými chybami [...]. I tato překladatelka nerozumí anglickým slovům.“ (Ibid: 43) Podle Wellka tak vznikají chyby s různým dosahem. Některé mohou mírně posunout estetické vyznění, ale tematický plán ani celkové vyznění nenaruší. Wellek uvádí následující příklad: „Tak není moře ‚opálově modré‘ (opaquely blue) (20), nýbrž ‚neprůsvitně, temně modré‘ [...]“.

Závažnější prohřešky jsou takové, které nasměrují recipientovo vnímání jiným směrem, než zamýšlel autor originálu. Například: „Nějaký úředník není ‚geniálním chlapíkem‘ (135), nýbrž ‚žoviálním, příjemným člověkem‘ (a genial fellow).“ (Ibid: 43) Nejvyšším stupněm chybné překladatelovy interpretace je vytvoření mylného obrazu situace, který mnohdy stojí s originálem v přímém protikladu. „V baru seděli opilí Angličané a Američané a s nimi mladí domorodci, Italové, kteří podle překladatelky vypadali ‚velmi ostýchavě‘ (300). Byli však ‚až

²⁰⁴ V menší míře to podle Wellka platí také o francouzštině.

²⁰⁵ Uvedené skutečnosti vyplývají z historicko-politického kontextu a implicitně jsou doloženy také v jiných částech této práce. Stačí se podívat na národnostní složení nové republiky nebo na to, z jakého politického celku se odštěpila. Signifikantní je také rok vzniku eseje – 1934 – a jeho nevelký odstup od klíčového roku 1918.

²⁰⁶ První překladatelce Wellek například vyčítá neznalost běžných slov nebo konstrukcí obyčejné věty.

příliš střízlivi' (altogether too sober), totiž měli patrně úmysl je okrádat.“ Nebo jiný příklad: „Studenti netancovali nějaký pěkný tanec ,v německých zákopech' (122), nýbrž snad v anglických zákopech, ale ,pod německou palbou'(barrage).“ Interferenci z němčiny patrně bude následující chyba: „Přátelství není ,citové'(180), nýbrž naopak ,rozumné'(sensible).“ (Wellek 1934: 44) Wellek dále Jílovské vytýká, že často nerozumí vazbám a frazeologii, a podotýká, že těmto chybám se dalo vyhnout při větší pečlivosti a pozornosti bez speciálních znalostí. „Nejhorší chyby a nesmysly v překladě paní Jílovské se však vyskytují tam, kde by bylo zapotřebí [...] věcných znalostí. [...] ,Agram' je německý tvar za ,Záhřeb'a nesmí zůstat v českém překladě nezměněn (306), jinak by Jihoslované směli psát o ,Brünnu' a ,Reichenbergu'. [...] ,Romanesque' není ,římský'(207, 215, 252), nýbrž ,románský', nepříjemný omyl, poněvadž se mluví o různých slozích. [...]“ (Ibid: 44) „Ještě hůře dopadly ovšem narážky na věci specificky anglické, kde by dobrý překladatel také potřeboval trochu reálních znalostí z literární historie a z anglického života. Darwinův spis ,The Origin of Species' (Původ druhů) překládá se tu jako ,Vznik umění' (40). – Ještě bujnější fantasii prozrazuje překlad titulu básně Alexandra Popea ,The Essay on Man'(Pokus o člověku) slovem ,Mesiáš'(170).“ Na závěr Wellek Jílovskou zařazuje mezi překladatele, kteří jsou na naše poměry slušní. Zdůrazňuje však také, že na příkladu Jílovské je vidět, že pro překládání intelektuálního autora nestačí znát přibližně běžný jazyk a několik „tauchnitzek“. „Je zapotřebí také věcných znalostí [...] o zemi, o jejích zřízeních, jejích městech, jejích dějinách, její literatuře.“ (Ibid: 45)

Wellek si všímá spíše jednotlivých chyb, které mu nedovolují posoudit překlad holističtěji - z hlediska dominantních literárních rysů textu. Jsou však předpokladem pro to, aby (jiný) kritik udělal další krok a na jejich základě mohl posoudit, zda překlad je či není modernistický. K tomu se koneckonců Wellek sám nepřímou vyjádřil, když napsal, že Stašin: „[...] sloh, hlavně v popisných a společenských částech této pestré knihy, je slušný.“

16. 2 Stašina reakce na kritiku

Stanislava i Olga potvrzují, že po Wellkově negativní kritice svého překladu se maminka zařekla, že už překládat nebude, ale nedodržela to. Kritiky ji ovšem mrzely a vždy se s nimi dlouho vnitřně vyrovnávala. Nebyla ješitná ani vztahovačná, ale spíše citlivá, o sobě

pochybující a sebezpytující.²⁰⁷ Kritice přikládala snad příliš velkou váhu a z korespondence vyplývá, že až do základů otřásla její překladatelskou sebedůvěrou: „Dřív jsem vydělávala 3000 Kč měsíčně, i víc, pak jsem ztratila redakci *Evry*, pak všechny překlady (to snad nevíš, že ty taky trochu vlastní vinou, protože od té doby, co mne tak strhal Wellek²⁰⁸ za Huxleye, jsem ztratila všechno sebevědomí, že dovedu překládat, a skoro se bojím, že to opravdu nedovedu), a nakonec samostatné postavení u Ottů.“²⁰⁹

V každé době také záleží nejen na tom, co se říká, resp. vytýká, ale také jakými prostředky se to podává. Ne všichni měli dar Stašina distingovaného a ohleduplného vystupování a ze vzpomínek Anny Rosové vyplývá, že nejvíce Stašu bolela ta kritika, která byla osobně zaujatá a nevybíravě prezentovaná:

Obdivovala jsem Stašinu velkorysost a svobodomyslnost, to, s jakou elegancí dovedla překlenout choulostivé situace, nepříjemná překvapení, projevy tuposti a omezenosti. Byla zkrátka nad tím. A přitom byla cudně citlivá. Vzpomínám si, jak si mi při jednom z našich přátelských sezení postěžovala – to byla snad jediná stížnost, kterou jsem od ní slyšela a která se týkala její osoby – , že ji v Kruhu překladatelů blahé paměti hrubě napadl za nějaký překlad Aloys Skoumal. Věcně se k tomu nemohu vyjádřit, ale výroky, které Staša tehdy čerstvě citovala, byly mírně řečeno urážlivé. Dohnaly Stašu k rozhodnutí, že už nikdy nebude překládat. Zda to dodržela, nevím, já jsem se snažila ji přemluvit, aby si z toho tolik nedělala, vždyť způsoby toho mimořádně vzdělaného, ale přece jen Napoleončíka, všichni známe. Ale Stašu to velice mrzelo, a mne tenkrát nešlo do hlavy, proč se tím tak skvělý člověk, který má v sobě i jistou dávku sympatického bohémství, tolik trápí. Dnes už to chápu.²¹⁰

O to víc paní Stanislavu těší kladný ohlas na Stašin překlad S. S. Van Dineova zapeklitého románu *The Bishop Murder Case*. Pozdější překladatelka Alena Maxová se rozhodla zachovat Stašino řešení „*Královské vraždění*“. Název byl ve vztahu k obsahu románu adekvátní a navíc se již vžil a stal se tak hodnotou. (Mladá fronta. 1989. Postskriptum k šarádě intelektuálního pana Van Dinea. In: S. S. Van Dine. *Královské vraždění* - doslov k překladu A. Maxové)

²⁰⁷ Vyplynulo z návštěvy 3. 12. 2008.

²⁰⁸ Jedná se o studii Wellek, R. 1934. *Bída našich překladů*. In: Listy pro umění a kritiku II, 1934. Je to tatáž studie, která je za Stašiným heslem uvedena i v *Lexikonu*.

²⁰⁹ Archiv AH – 23. 7. 1938

²¹⁰ A. Rosová – 20. 6. 1988

17. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila přiblížit Stašu Jílovskou jako svébytnou tvůrčí osobnost - ne prizmatem její nejlepší přítelkyně Mileny Jesenské ani životního partnera Adolfa Hoffmeistera - a potvrdit, případně vyvrátit tři výše zmíněné postuláty.

Vzhledem k absenci monografií i jiných publikací o Staše a k velmi skromnému množství tiskovin, které by se jí byť i jen okrajově zabývaly, byl pramenný výzkum v knihovnách a archivech náročný. Na konci totiž téměř vždy stálo zjištění, že materiály ke Staše neexistují. Bibliografii pro první část práce jsem si tedy musela vytvořit v podstatě sama, a tudíž ji co do významu považuji za rovnocennou části druhé, překladovo-analytické.

Ne zcela zodpovězenou otázkou zůstává, proč se na Stašu v odborné literatuře (resp. v literatuře vůbec) zapomíná. Byla totiž mj. redaktorkou *Vest Pocket Revue*, s Voskovcem a Werichem se úzce přátelila a v určitých obdobích života stýkala na denní bázi. Scházela se rovněž s okruhem lidí kolem Mánesu a Devětsilu, se Seifertem, Nezvalet, Holanem, Voskovcem, Werichem, Ježkem, Toyen, Štýrským, s architektky Frágnerem, Smetanou a B. Feuersteinem, malířem Šimou, se sochařem Makovským, Teigem, S. K. Neumannem a také s Hoffmeisterovým přítelem, komponistou Hansem Krásou. Za účasti Hoffmeistera nebo i bez ní navazovala kontakty s intelektuálním výkvětem Evropy, zejména té avantgardní (I. Erenburg, T. Tzara, P. Soupault, L. Aragon, P. Éluar), a spolupracovala s předními nakladateli. Snad je tomu tak proto, že jejími charakterovými rysy byla umírněnost, distingovanost. Účastnila se akcí spolu s dnes slavnými osobnostmi, ale nezviditelňovala se po vzoru zlaté mládeže. A to se k ní přitom mohla relativně dobře počítat, protože její předci již tradičně hráli v českých novodobých dějinách důležitou roli a otec zastával vysoké funkce; krátce byl i ministrem. K intelektuální činnosti a občanské angažovanosti (kterou projevila za první republiky i v době tzv. protektorátu) byla tedy svým způsobem rodově předurčena. Nebyla však jen trpným produktem okolí nebo někým, kdo by těžil z toho, že má otce ve významných funkcích.

Práce má dvě části. V první jsem se na pozadí širších dobových souvislostí věnovala Staše Jílovské jako české „nové ženě“, fenoménu, který byl produktem modernistického přerodu individua, manifestovaného v různých zemích různě, vždy však s primárním důrazem na nezávislost a uplatnění – ve Spojených státech by mezi předchůdkyně patřily například Kate Chopinová nebo Edith Whartonová, v Británii Virginia Woolfová. Staša byla

emancipovaná ve stylu druhé generace Minervy. Její konání, motivované právě příslušností k elitní skupině nadstandardně vzdělaných žen, jsem se pokusila zasadit do širšího společenského rámce.

Na základě rozhovoru se Stašinými dcerami – zde jsem při zpracování informací metodologicky vyšla z orální historie - a za pomoci relevantní dobové i současné literatury došlo k profilaci témat, která Stašu klíčovým způsobem formovala. Patří sem emancipovanost a nový životní styl, resp. styl „nové ženy“ v nových společenských podmínkách republiky (nový styl oblékání, nové chápání bytové funkčnosti na přelomu století – nosná byla zejména německá nová věcnost / Neue Sachlichkeit / The New Objectivity; důraz na čistotu těla, ducha i architektonických linií, která našla své vyjádření v řadě myšlenkových i stavitelských mikrostylů a „ismů“). Stašiny příspěvky do ženského časopisu *Eva* ukazují, že hluboké společenko-kulturní změny se jí dotýkaly a že cítila potřebu se k nim opakovaně vyjadřovat. Redigování *Vest Pocket Revue* stejně jako navázání spolupráce s exkluzivním nakladatelstvím Josefa Floriana, která se navzdory věkovým a jiným rozdílům obou postupně proměnila ve vyvážený vztah dvou intelektuálů, zase dokazují, že Staša měla již na samém počátku 20. let 20. století vytříbený literární vkus, byla sečtělá, informovaná o domácích i zahraničních knižních novinkách, a dokonce v přímém osobním styku s některými soudobými spisovateli – zejména německými; a stála o to uvádět sem nové autory, o nichž si myslela, že jsou dobří, i nová témata a žánry. Nelze proto konstatovat, že by vztah k Hoffmeisterovi, ať už tematicky či ideologicky, ovlivnil výběr jejích překladů.

Zprostředkovávala nejsoučasnější anglickou literaturu a je až zarážející, jak šťastnou ruku většinou měla. Dnes je obtížné plně si uvědomit a ocenit dosah jejích činů, toho, že díla Joyce, Woolfové, Lawrence, Hallové nebo Huxleyho (například *Portrét mladého umělce* a *Orgando* - 1929, *Milenec Lady Chatterleyové* - 1930, *Nerozžatá lampa* - 1931 a *Paralely lásky* - 1932) překládala těsně po jejich vzniku, tedy v době, kdy se nemohla opřít o prověřené literární hodnoty ani o žádné obdoby v literatuře domácí.

Stašina ambivalentní (a)političnost, která vyústila v poválečné členství v KSČ, kontrastující s politickou angažovaností Jesenské i Stašiných dcer, vytvořila prostor pro relativizaci některých schematických konceptů – například těch, které s oblibou tehdejší politické spektrum vykládají černobíle jako „hradní“ pravici a avantgardní levici. Postoj „nové ženy“ projevila Staša nejen ve veřejném, ale také v osobním životě, a to rozlukou

s manželem Rudolfem Jílovským. Proto vznikly oddíly, které se věnují „nové ženě“ v partnerských, pracovních a právních vztazích.

Vedle nesporných přínosů literárně-kulturních bych ráda vyzdvihla ještě jeden aspekt. Již Florian se mohl přesvědčit o tom, že svých četných kontaktů i umění jednat s lidmi využívala pro dobrou věc. Pozoruhodné ovšem je, jak se to projevilo v novinářské osvětě a zvyšování sebevědomí žen, resp. rozšiřování počtu „nových žen“, které nemusely mít to štěstí, aby studovaly Minervu, ale měly to štěstí, že pomocí článků Staši, Mileny Jesenské a dalších novinářek elegantně nahradily nevyhovující ornamentální, monarchistický způsob života, myšlení, odívání a rozestavění nábytku za občanský styl rovných, čistých a přímých linií a přímého vyjadřování.

V první části byly potvrzeny postuláty Jiřího Opelíka i Evy Kalivodové.

Druhá část práce vymezuje „modernismus“ od pojmů „moderna“, resp. „moderní“ a „modernizace“ a nabízí řadu jeho - někdy protichůdných - definic obecně a posléze ve vztahu ke dvěma analyzovaným románům, které Staša přeložila: *Those Barren Leaves* od Aldouse Huxleyho (1925; česky vydané pod názvem *Paralely lásky* roku 1933 nakladatelstvím Petr) a *The Unlit Lamp* od Radclyffe Hallové (1924; česky vydané pod názvem *Nerožžatá lampa* roku 1932 v Ottově anglo-americké knihovně).

Důrazem na překlad a jeho funkci v cílové kultuře analýza metodologicky vychází z Gideona Touryho. Zrod „nové ženy“, jeden z dopadů modernistických změn na jednotlivce, který byl bohatě komentován v první části práce, je zde zobecněn na relativizování homogenity člověka z pohledu vně i hledání identity uvnitř sama sebe. Tento modernistický rys relativizované homogenity, který je společný oběma románům, slouží jako jednotící kritérium - *tertium comparationis* - pro posouzení překladů. Huxley přitom dosahuje mnohohrstevnatosti postav ironizací; Radclyffe Hallová postihuje stejné problémy moderního člověka psychologizací. V případě Huxleyho byla ironizace konkretizována pomocí konceptů, např. I. ironizované pochybnosti o vlastním já, II. ironie stylizace / pozérství, nebo III. ironizace nových témat / koncepcí („nová žena“, feminismus, kontracepce); podobně u Hallové se psychologizace realizuje modernistickými tématy, např. I. Zrod a selhání „nové ženy“ – „being bottled in the end“ nebo IV. „Angel of the House“, nestavěný už do protikladu s „Madwoman in the Attic“, ale mnohem spíše právě s „novou ženou.“ Pokud to bylo

relevantní pro psychologický účinek, resp. význam, byla pozornost věnována vnitřním monologům, posunu časů a převodu obou do češtiny.

Podobně jako v první části byl důležitou ideologickou oporou architekt Adolf Loos, je zde vyzdvihnuta studie německého sociologa Georga Simmela, která se zabývá dopadem vnějšího materiálního prostředí velkoměsta na vnitřní psychologii jednotlivce. Z hlediska emancipace, tedy vztahu pohlaví a modernismu, jsou zmíněny postřehy ve studiích Janet Wolffové a Andrease Huyssena.

Analýza úryvků obou románů ukazuje, že definované výrazové dominanty – ironii a psychologizaci - Staša odhalila a v drtivé většině případů adekvátně převedla jak co do způsobu ironie a psychologizace, tak i co do jejich intenzity. Extrakty dále naznačují, že nepodléhala překladatelským tendencím, které vedou k dobarvování emocionality nebo vynechávání části textů. Byl tak ověřen a potvrzen rovněž třetí postulát, pojmenovaný již v názvu této práce. Staša Jílovská byla modernistickou překladatelskou osobností.

18. Summary

The aim of this thesis was to portray Staša Jílovská (b. February 20 1898 Vienna – d. July 8 1955 Prague) as an independent personality and not through the eyes of her lifelong friend Milena Jesenská or her partner Adolf Hoffmeister – and to confirm or refute the three above mentioned postulates.

Due to the absence of any monographs on Staša and an insufficient number of papers dealing – even remotely - with the subject, the search for source documents in libraries as well as in public and private archives was arduous. Ultimately the outcome of nearly all my in-depth research was the realization that material on Staša is not to be found in libraries. Consequently, I had to create the bibliography for the first part of this thesis myself. Therefore I consider it equal in importance to the second part, which deals predominantly with the analyses of the extracts of two translated novels.

A question thoroughly addressed, but only partially answered, is, why Staša has been neglected in academic literature (or in any kind of literature for that matter). Her decline into oblivion is a mystery, for she was one of the leading personalities of the First Czechoslovak Republic (1918 – 1938). She edited the *Vest Pocket Revue*, was a close collaborator and friend of Voskovec and Werich, icons of the new, interwar culture - comedians and founders of the “Liberated Theatre“. This circle had such a huge and far-reaching impact on the young generation of Czechoslovaks that some claim the theatre “brought them up“. Staša socialized with artists from the Mánes and Devětsil associations, with the Nobel Prize winning poet Seifert; the writers Nezval, Holan and S. K. Neumann; the jazz musician Ježek, the painters Toyen, Štýrský and Šíma; the architects J. Frágner, J. Smetana and B. Feuerstein; the sculptor Makovský; and the social theorist Teige, as well as Hoffmeister’s friend, the composer Hans Krása. Together with Hoffmeister or on her own she initiated contacts with the intellectual elite of Europe, especially of avantgarde Europe: I. Erenburg, T. Tzara, P. Soupault, L. Aragon, P. Éluard to name just few. She also worked with leading Czech publishers of the time.

So it may be her mindset and demeanour that is to blame for the fact that Staša is rarely mentioned in literature. She was well-bred and cultivated but very down-to-earth with it, with a strong social conscience. She realized the importance of immaculate clothes and manicure for inner wellbeing – and not simply for the sake of sashaying down Prague streets or just for

showing off. She was the driving force of many projects and, in contrast with the talkative and assertive Jesenská, preferred deeds to words. Together with other prominent people she took part in important events but, in all likelihood, felt no need to stand out among her high profile contemporaries. She never considered herself a member of the privileged class, even though she might have had some justification for doing so, with her ancestors always playing a significant role in Czech modern history and her father holding high offices, not least that of the Minister of Health (1920 – 1921). Given this background, she was destined to intellectual activity and civic awareness – a destiny she fulfilled during the First Republic as well as during German “Protectorate” (1939 – 1945). However, she was far from being a passive recipient of her fortunate family circumstances.

The thesis consists of two parts. The first presents vivid historical, cultural and sociological data of the period and revives an authentic flavour to Staša Jílovská as the Czech “new woman“. The concept of “new woman“ was one of the outcomes of modernist transformation of the individual that in different countries gained different forms, united by principal demand of independence and self-fulfillment. Kate Chopin and Edith Wharton in the US and Virginia Woolf in the UK could be regarded as the predecessors of this “new woman“ phenomenon. Staša was emancipated in the style of the second generation of Minerva graduates, the first female grammar school in Europe that she, Jesenská and other of her women colleagues also attended. They were an intellectually elite group of highly educated women. The thesis attempts to describe Staša’s life in a broader context – a life motivated by the ideals and legacy of Minerva, which every graduate retained all her life.

Drawing on the interview with Staša’s twin daughters, Stanislava Jílovská-Fleischmannová and Olga Jílovská-Housková (born September 24 1919 in Prague) – for which I used the methodology of oral history – I have made use of relevant literature of that time and of the present. In this way the key topics that shaped Staša’s life were formulated. These were emancipation and a new lifestyle, or the style of “new woman“ living in the new conditions of the new republic, including new styles of fashion and short haircuts, a new understanding of housing functionality – here German *Neue Sachlichkeit* / The New Objectivity was very influential; purity was also emphasized, not only of body, and soul, but also in architectural style (following the slogan “ornament is dead”). These elements found their expression in schools of thoughts and in countless architectural microstyles and countless “-isms“.

Staša's contributions to *Eva*, an up-market women's magazine of 1920s and 1930s, show how these profound socio-cultural changes affected her and suggest that she repeatedly felt obliged to adopt a stance and share it with her countrypeople. Both her editorial work on the *Vest Pocket Revue* and her offer to Josef Florian to work for his respected publishing house, which he eagerly accepted and which gradually – despite the difference in their ages and political views and Florian's inaccessibility in a remote Moravian hamlet – developed into friendship confirm that already in the early 1920s she had exquisite literary taste and was well-informed about Czech and foreign “soon-to-come” books. She even maintained personal contact with a number of – mainly German – authors. She was enthusiastic about introducing new themes, genres and authors to the Czech lands, authors, of whose quality she was convinced. It would therefore be misleading to maintain that Hoffmeister in any way intervened in her choice of the novels to be translated, either thematically or ideologically. Her own literary opinions were too definite to let this happen.

She introduced the latest British literature to the Czechoslovak public. Further developments show a striking resemblance between her literary tastes and the tastes of literary critics who, much later and with the benefit of a hindsight that Staša could not have had, assessed positively mostly those works of British literature that Staša had decided to translate. Thanks to her, Czech readers could indulge in reading Joyce, Woolf, Lawrence, Hall or Huxley shortly after they were published in English (e.g. *Portrait of the Artist as a Young Man* translated as *Portrét mladého umělce* and *Orlando* were both published 1929; *Lady Chatterley's Lover*, translated as *Milenec Lady Chatterleyové*, came out in 1930; *The Unlit Lamp* as *Nerozžatá lampa* in 1931; and *Those Barren Leaves* as *Paralely lásky* in 1932). Translating new works from foreign literatures involved risks as she could not be sure how these novels and stories would be regarded in ten- or twenty- years' time. There was no guarantee she was not wasting her time with the likes of Joyce and Woolf. Another factor that made translating these authors complicated was the experimental quality that to some degree appeared in their works – there was no “clue” or “model” in Czech literature she could use for translating. All that she was left with was her linguistic intuition in deciding what would work in the translation and what not, and the courage to come up with new translational solutions.

Staša's ambivalent attitude towards politics, which eventually (and unexpectedly) led to her joining the KSČ (Communist Party of Czechoslovakia) after 1945, contrasts sharply with involvement of Jesenská and that of Staša's daughters. To understand the motivation of

people around Staša, and of Staša herself, it was necessary to outline the political situation, which in turn contested some black and white fixed ideas – e.g. those that reduce the political spectrum of the First Republic to a conservative right wing and an avantgarde left. This biased simplification is further compounded by the alleged ideological distance between both wings: not that discrepancies would not exist, far from it, but it was no exception to be member of one section and still publicly support some of the opponent's ideas. Staša manifested the attitudes of a “new woman” not only in public but also in her private life. After she met Hoffmeister, she sought separation from her husband Rudolf Jílovský. Milestones in Staša's life inspired the following chapters that deal with the “new woman” on a more general level and give a rough idea about women's rights and duties within the different realms in the First Czechoslovak Republic: the “new woman” in personal, labour and legal relations.

Last but not least I would like to emphasize another aspect. Already her publisher Florian could experience and exploit Staša's capacity for dealing with people, either helping them or uniting them and focusing their energy on good deeds. It is remarkable how this quality was reflected in her journalistic work, in advising women on new issues – dragging them unobtrusively up to her level and thus increasing their self-confidence and increasing the numbers of “new women”, women who necessarily did not have to have the privilege of having studied at Minerva but who - thanks to articles written by her, Jesenská and other devoted journalists – replaced the outdated ornamental style of thinking, dressing and living of the culturally and politically eclipsed monarchy with a civil style of straight and clean architectural features and straight and clean ways of thinking.

In the first part the postulates by Jiří Opelík and Eva Kalivodová were proved correct.

The second part of the thesis distinguishes the term “modernism” from “modernity” and “modernization” and offers plenty of – often contradictory – definitions of modernism in general. The all-embracing scope of these definitions is subsequently adapted for the two analysed novels, one of many which Staša translated: *Those Barren Leaves* by Aldous Huxley (1925; in Czech as *Paralely lásky* published in 1933 by Petr) and *The Unlit Lamp* by Radclyffe Hall (1924; in Czech as *Nerozžatá lampa* published in 1932 by Otto in his Anglo-american library).

In its emphasis on the translation and its function in the target culture the methodology of both analyses relies on Gideon Toury. The birth of the “new woman” was perceived as one of

the products of the modernist transformation of the individual, and is commented on in detail in the first part. Here it is generalized to contesting the homogeneity of man both internally and externally and to discovering or uncovering one's own inner identity. This modernist feature of contested homogeneity is one of connecting links of both novels and serves as a criterion - *tertium comparationis* – for assessing the translations. It should be emphasized that Huxley depicts multi-layered modern personalities by means of irony, whereas Radclyffe Hall uses psychologization to this effect. In the case of Huxley, irony as the assessed criterion was further divided into concepts, as e.g. I. ironic doubts about one's self, II. ironic stylization / pretentiousness, or III. ironic attitude towards new themes ("new woman", feminism, contraception). Similarly, a rather vague term "psychologization" was specified into concrete modernist themes, such as e. g. I. The Birth and Failure of the "new woman" – "being bottled in the end" or IV. "Angel of the House". This time it is no longer contrasted with the "Madwoman in the Attic", but rather with the "new woman". Where relevant to the psychological impact of the novel, particular attention was paid to interior monologues as well as to tense shifts and the way these are rendered into Czech.

In the first part it was architect Adolf Loos who provided a substantial ideological justification for the understanding of various changes; in the second part a similar role was assigned to German sociologist Georg Simmel and his study dealing with the impact of the external, material world upon the internal psychology of the individual in a modern city. From the point of view of emancipation, studies by Janet Wolff and Andreas Huyssen are of importance.

Analyses of extracts of both novels indicated that Staša identified the dominant elements of the texts – irony and psychologization – and in the vast majority of cases rendered them into Czech satisfactorily, both in terms of the types of irony and psychologization used and in terms of their intensity. Thus the last postulate – the one contained in the title of this thesis – was confirmed. Staša Jílovská was a modernist translator.

19. Použitá a studovaná bibliografie

Primární literatura

- CINGER, F. 2008. Osvobozené divadlo vytvářela i Staša Jílovská. *Právo*. roč. 18, č. 174. s. 2.
- CINGER, F. 2008. *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich*. 1. vyd. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7304-099-4.
- Dopisy Mileny Jesenské*. 1998. Uspořádala a k vydání připravila Alena Wagnerová. 1. vyd. Praha: PROSTOR. ISBN 80-85190-91-5.
- DVOŘÁKOVÁ, Z. – DOLEŽAL, J. 2001. *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. 1. vyd. Praha: Eva Milan Nevole. ISBN 80-238-9161-8.
- FIRT, J. 1991. *Knihy a osudy*. 1. vyd. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-015-2.
- HALL(ová), R. 1931. *The Unlit Lamp*. Leipzig: Tauchnitz.
- HALLOVÁ, R. 1932. *Nerozzatá lampa*. Přeložila Staša Jílovská. Praha: nakladatelství J. Otto.
- HOFFMEISTER, A. 1937. *Americké houpačky*. Praha: Evropský literární klub.
- HOFFMEISTER, A. 2004. *Kaleidoskop*. 1. vyd. Praha: Labyrint. ISBN 80-85935-36-8.
- HOFFMEISTER, A. 1958. *Trojcestí*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel.
- HOFFMEISTER, A. 1969. *Vězení*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel.
- HOUSKOVÁ, A. 1998. Žena a styl pražské avantgardy. *Literární noviny*. roč. 9, č. 13. s. 8.
- HUXLEY, A. 1933. *Paralely lásky*. Přeložila Staša Jílovská. Praha: Václav Petr.
- HUXLEY, A. 1928. *Those Barren Leaves*. Leipzig: Tauchnitz.
- JANIŠ, V. 2004. Jak nesrovnávat překlady. *Naše řeč*. roč. 87, č. 1. s. 205 – 207.
- JESENSKÁ, M. 1995. *Cesta k jednoduchosti*. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. Cesta k jednoduchosti. s. 9 – 13.

JESENSKÁ, M. 1995. Cesta k jednoduchosti. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. Dáma a moderní žena. s. 20 - 23.

JESENSKÁ, M. 1995. Cesta k jednoduchosti. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. Ďábel u krbu. s. 24 – 29.

JESENSKÁ, M. 1995. Cesta k jednoduchosti. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. O té ženské emancipaci několik poznámek velice zaostalých. s. 52 – 57.

JESENSKÁ, M. 1995. Cesta k jednoduchosti. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. Radosti do deseti korun. s. 30 – 35.

JESENSKÁ, M. 1995. Cesta k jednoduchosti. 2. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-00-5. Zrcadlo, které se v nás zhlíží. s. 17 – 19.

JESENSKÁ, M. 2000. Der Teufel am Herd. In: *Prager Frauen: neun Lebensbilder*. Ed. Alena Wagnerová. Praha: Vitalis.

JÍLOVSKÁ, S. – FLORIAN, J. 1993. *Vzájemná korespondence 1919 – 1922*. K vydání připravil Petr F. Hájek a M. Ch. 1. vyd. Praha: Documenta. ISBN 80-901498-0-4.

Kavárna Union. Sborník vzpomínek pamětníků. 1958. Redigoval a doprovodil slovy Adolf Hoffmeister. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců.

LOOS, A. *Řeči do prázdna*. 2001. Uspořádal Bohumil Markalous. 2. vyd. Kutná Hora: Tichá Byzanc. ISBN 80-86359-06-9.

MACHONIN, S. 1955. Zemřela Staša Jílovská. *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. roč. 4, č 29, s. 5.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Alice Rühle-Gerstelová.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Johanna (Hana) Podolská.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Josefa (Jožka) Nevařilová.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Klementina Hanušová.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Margarete Buber-Neumann(ová).

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Marie Prušáková (Hoffmeisterová, Honzíková).

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Milena Jesenská.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Minerva – první dívčí gymnázium v Evropě.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Olga Scheinpflugová.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Stanislava (Stáša) Jílovská.

MARKOVÁ, M. 1998. *Femina, portréty českých žen*. 1. vyd. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL. ISBN 80-85947-27-7. Toyen.

MUSILOVÁ, D. 2007. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA. ISBN 978-80-86829-31-9.

NOVOTNÝ, V. 1994. Staroříšské epištoly. *Práce*. roč. 50, č. 86, s. 7.

PALÁN, A. 2007. *Být dlužen za duši*. 1. vyd. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-249-7.

PLACHÁ, P. 2005. Charizmatická a podmanivá, říkali o ní. *MF Dnes*. roč. 16, č. 229, s. B/6.

PLAMÍNKOVÁ, F. F. 1934. *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*. Praha: nákladem Ženské národní rady.

PLAMÍNKOVÁ, F. F. 1932. *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: vyd. Ministerstvem školství a národní osvěty.

A. M. 1990. Postskriptum k šarádě intelektuálního pana Van Dinea. In: *S. S. Van Dine. Královské vraždění*. Doslov k překladu A. Maxové. 1. vyd. Praha: Mladá fronta.

Proč nejsem komunistou. 1990. Uspořádal a doslov napsal Jaromír Hořec. 1. vyd. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-006-2.

Sborník příspěvků – Adolf Loos, dílo a rekonstrukce. 2005. Překladatel do německého jazyka Martin Švarc. Praha: Muzeum hlavního města Prahy. ISBN 80-85394-47-2.

SCHEZEN, R. 1996. *Adolf Loos: architecture 1903 – 1932*. Paris: Seuil. ISBN 2-02-029906-2.

SÝKOROVÁ, J. 2006. Fotila jsem Fučíka. *Lidové noviny*. roč. 19, č. 175, s. 17 – 18.

ŠÍCHA, J. 1994. Dva světy ve 167 dopisech. *Labyrint Revue*. roč. 1 (4), č. 1, s. 13 – 14.

ŠIROKOVSKÁ, S. 2004. Dvojí překlad knihy D. H. Lawrence Milenec Lady Chatterleyové z perspektivy genderu. *Naše řeč*. roč. 87, č. 1, s. 15 – 24.

ŠTORCH-MARIEN, O. 1966. *Sladko je žít – paměti nakladatele Aventina I*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel.

VANĚK, M. – MÜCKE, P. – PELIKÁNOVÁ, H. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 978-80-7285-089-1.

VONDRÁČKOVÁ, J. 1991. *Kolem Mileny Jesenské*. 1. vyd. Praha: TORST. ISBN 80-900149-2-5.

WELLEK, R. 1934. Bída našich překladů. *Listy pro umění a kritiku* II. roč. II. s. 39 – 46.

WERICH, J. 1983. *Americké příběhy*. 1. vyd. Toronto: Sixty-Eight Publishers.

WOOLF(ová), V. 1965. *A Room of One's Own*. Harmondsworth: Penguin Books.

ZACH, A. 1996. *Stopami pražských nakladatelských domů*. 1. vyd. Praha: Thyrsus. ISBN 80-901774-4-1.

Sekundární literatura

BANFIELD, A. 2007. Remembrance and tense past. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 48 – 65.

BROOKER, P. 2007. Early Modernism. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 32 - 48.

ČECHOVÁ, M., et al. 1997. *Stylistika současné češtiny*. 1. vyd. Praha: ISV. ISBN 80-85866-21-8.

DOLEŽEL, L. 1960. *O stylu moderní české prózy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.

DUŠKOVÁ, L., et al. 1994. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 2. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-200-0486-6.

EYSTEINSSON, A. 1990. *The concept of modernism*. 1st ed. Ithaca: Cornell University Press. ISBN 0-8014-2371-6.

FELSKI(ová), R. 2007. Modernism and Modernity: Engendering Literary History. In: *Modernism*. Ed. by M. Whitworth. 1st ed. Malden: Blackwell Publishing. s. 228 – 244.

FERNIHOUGH, A. 2007. Consciousness as a stream. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 65 – 82.

FROULA, Ch. 2005. Virginia Woolf and the Bloomsbury Avant-garde: war, civilization, modernity. New York: Columbia University Press. ISBN 0-231-13444-4.

GUPTA, S. 2005. Introduction to Part 2. In: *Aestheticism & Modernism: debating twentieth-century literature 1900 – 1960*. Ed. by R. Danson Brown and S. Gupta. 1st ed. London: Routledge. s. 221 – 229.

HAMAN, A. 2003. *Literatura v průsečíku pohledů*. 1. vyd. Praha: ARSCI. ISBN 8086078299. HILSKÝ, M. 1995. *Modernisté*. 1. vyd. Praha: TORST. ISBN 80-85639-40-8.

HUYSEN, A. 2007. Mass Culture as Woman. In: *Modernism*. Ed. by M. Whitworth. 1st ed. Malden: Blackwell Publishing. s. 144 – 160.

- CHIARI, J. 1970. *The Aesthetics of Modernism*. London: Vision. 220 s. *Modernism*. s. 9 – 25.
- KALIVODOVÁ, E. 2002. Období mezi válkami. In: *Kapitoly z dějin českého překladu*. Ed. Milan Hrala. 1. vyd. Praha: Karolinum. s. 63 – 71.
- LEVÝ, J. 1996. *České teorie překladu*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný. ISBN 80-237-2952-7.
- LEVÝ, J. 1983. *Umění překladu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel.
- LUKÁCS, G. 2007. The Ideology of Modernism. In: *Modernism*. Ed. by M. Whitworth. 1st ed. Malden: Blackwell Publishing. s. 102 – 114.
- MARCUS, L. 2007. The legacies of modernism. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 82 - 99.
- MUKAŘOVSKÝ, J. (ed.). 1995. *Dějiny české literatury*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85865-48-3.
- ORLÍČKOVÁ, H. 1972. Osobnost Josefa Floriana a bibliografie vydavatelství Stará Říše. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně. Filozofická fakulta. s. 77 – 86.
- PARSONS(ová), D. 2007. *Theorists of the Modernists Novel*. 1st ed. Abingdon: Routledge. ISBN 978-0-415-28543-8.
- SHIACH, M. 2007. Reading the modernist novel: an introduction. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 1 - 15.
- SIMMEL, G. 2007. The Metropolis and Mental Life. In: *Modernism*. Ed. by M. Whitworth. 1st ed. Malden: Blackwell Publishing. s. 182 – 190.
- STŘÍBRNÝ, Z. 1987. *Dějiny anglické literatury*. 1. vyd. Praha: Academia.
- TOURY, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 90-272-1606-1.
- WALLACE, J. 2007. Modernists on the art of fiction. In: *The Modernist Novel*. Ed. by M. Shiach. 1st ed. Cambridge: CUP. s. 15 – 32.

WESER(ová), N. 1998. Bertha Eckstein-Diener alias Sir Galahad: Weibliche Identitätsbildung unter männlichem Pseudonym. Anmerkungen zur List oder Selbstüberlistung weiblicher Vernunft in der Agonie des k. u. k. Patriarchats. In: *Das alles war ich*. Ed. by F. Severit. 1. Auflage. Wien: Böhlau Verlag. s. 203 – 246.

WOLFF(ová), J. 2007. The Invisible Flâneuse: Women and the Literature of Modernity. In: *Modernism*. Ed. by M. Whitworth. 1st ed. Malden: Blackwell Publishing. s. 199 – 216.

Prameny

Kopie všech níže uvedených pramenů mi byly laskavě poskytnuty dcerami Staši Jílovské, dvojčaty Stašou Jílovskou-Fleischmannovou a Olgou Jílovskou-Houskovou při mých návštěvách 24. 11. a 3. 12. 2008.

1. Soukromý archiv Adolfa Hoffmeistera, fragmenty Stašiných dopisů „Adovi“ z let 1927 – 1938 (opačný směr korespondence se nezachoval). Pokud není uvedeno jinak, jedná se o dopisy psané ručně. V textu používám pro tento druh pramenů následující zkratku, zachycující datum vzniku dopisu:

Archiv AH – 30. 7. 1927

Archiv AH – 3. 11. 1927

Archiv AH – 20. 10. 1928

Archiv AH – 2. 11. 1928

Archiv AH – 12. 11. 1928

Archiv AH – 10. 9. 1936

Archiv AH – 23. 7. 1938 (psaný na stroji)

Archiv AH – nedatováno

2. Dopis Anny Rosové, kolegyně Staši Jílovské na ministerstvu informací, adresovaný Staše Fleischmannové z 20. 6. 1988. Psaný na stroji. V textu používám následující zkratku: A. Rosová – 20. 6. 1988.

3. Vzpomínka Ladislava Prokopa Procházky, Stašina otce, psaná formou fiktivního dialogu, v němž tento prvorepublikový ministr zdravotnictví reaguje na únorový puč a snaží se vyrovnat s tím, že má sám v rodině komunistku – Stašu. Psaná ručně. V textu používám následující zkratku: LPP – Přebrot 1948.
4. Ručně psané vzpomínky dcer Staši Jílovské na:
 - a) Osvobozené divadlo; zkratka V: OD 1929 – 1938.
 - b) Mladou Kulturu 1935 – 1938; zkratka V: MK 1935 – 1938.
 - c) česko-německý Silvestr 1937, slavený v Krkonoších v antifašistickém duchu; zkratka V: Silvestr 1937.
5. Životopis a seznam překladů Staši z doby, kdy se ucházela o pozici na ministerstvu informací (psaný na stroji); zkratka ŽSP.
6. Seznam novinářské a překladatelské činnosti (psaný na stroji); zkratka SNPČ.
7. Stašin shrnující životopis, psaný na stroji; zkratka SŽ.
8. List zachycující Stašiny nejužší příbuzenské vztahy, psaný ručně; zkratka RV.
9. Fragment potvrzení o Stašině národní spolehlivosti od Lubomíra Linharta, mimořádného a zplnomocněného velvyslance Československé Republiky, Berlín, 5. 9. 1955. Psané ručně; zkratka PNS.
10. Formulář Osvědčení o národní spolehlivosti, vydaného Staše 23. 1. 1947; zkratka ONS.
11. Rodokmen rodiny Procházků, psaný na stroji; zkratka Rod.
12. Barevná kopie Stašina křestního listu, psaného německy, a to na stroji i ručně; zkratka KL.
13. Úsměvné Stašino prohlášení, psané ručně; zkratka Prohl.
14. Kopie Stašina indexu se seznamem vykonaných atestací; zkratka SI.

Dobové tiskoviny

Eva, časopis vzdělané ženy. Ročník 2 (1929 – 30), 3 (1930 – 31), 4 (1931 – 32), 5 (1932 – 33), 6 (1933 – 34), 7 (1934 – 35), 8 (1935 – 36). Knihovna Uměleckoprůmyslového muzea. 26. – 28. 11. 2008.

Vest Pocket Revue. č. 3 (15. 12. 1929), č. 7 (15. 6. 1930).

Slovníky a příručky

Anglická literatura v českých překladech. Souborný katalog Městské knihovny v Praze. Zpracovala Hana Vávrová a Jana Tožická. Praha: Oddělení pro doplňování a zpracování fondu Městské knihovny v Praze, 1968.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika obecná pravidla*. Verze 3.3. 1999 – 2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.3. (2004). 1999 – 2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004.

FORST, V. (ed.). 1985. *Lexikon české literatury I*. 1. vyd. Praha: Academia.

FORST, V. (ed.). 1993. *Lexikon české literatury II*. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-200-0468-8.

FRONEK, J. 2007. *Velký anglicko-český, česko-anglický slovník*. 1. vyd. Praha: Leda. ISBN 978-80-7335-114-4.

FRONEK, J. 2000. *Velký česko-anglický slovník*. 1. vyd. Praha: Leda. ISBN 80-85927-54-3.

KLIMEŠ, L. 1994. *Slovník cizích slov*. 5. vyd. Praha: SPN. ISBN 80-04-26059-4.

Longman Dictionary of Contemporary English. 3rd ed. Harlow: Pearson Education Limited, 2001. ISBN 0-582-45639-8.

MERHAUT, L. (ed.). 2008. *Lexikon české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1670-6.

PALA, K. – VŠIANSKÝ, J. 1994. *Slovník českých synonym*. NLN. ISBN 80-7106-059-3.

PAVELKA, J. – POSPÍŠIL, I. 1993. *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. 1. vyd. Brno: Georgetown. ISBN 80-901604-0-9.

PROCHÁZKA, M. – STŘÍBRNÝ, Z., et al. 1996. *Slovník spisovatelů*. 1. vyd. Praha: LIBRI. ISBN 80-85983-04-4.

Příruční slovník jazyka českého I (A – J). Praha: Státní nakladatelství, 1935 – 37.

Příruční slovník jazyka českého II (K – M). Praha: Státní nakladatelství, 1937 – 38.

Příruční slovník jazyka českého III (N – O). Praha: Školní nakladatelství, 1938 – 40.

Příruční slovník jazyka českého IV – 1. část (P – Průsvitně). Praha: Školní nakladatelství, 1941 – 43.

Příruční slovník jazyka českého IV – 2. část. (Průsvitněti – Ř). Praha: Státní nakladatelství Praha, 1944 – 48.

Příruční slovník jazyka českého V (S – Š). Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1948 – 51.

Příruční slovník jazyka českého VI (T – Vůzek). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951 – 53.

Příruční slovník jazyka českého VII (Vy – zapytlačiti). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953 – 55.

Příruční slovník jazyka českého VIII (Zaráběti – žžonka). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955 – 57.

ŠTRAUS, F. 2005. *Příručný slovník literárnovedných termínov*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. ISBN 80-8061-208-0.

TRÁVNÍČEK, J. – HOLÝ, J. (ed.) 2006. *Lexikon teorie literatury a kultury*. 1. vyd. Brno: Host, ISBN 80-7294-170-4.

VLAŠÍN, Š., et al. 1984. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel.

VLAŠÍN, Š. (ed.). 1977. *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel.

VLAŠÍN, Š., et al. 1977. *Slovník literárních směrů a skupin*. 1. vyd. Praha: Orbis.

Diplomové práce

HEGNEROVÁ, L. *Cesta k jednoduchosti. Antologie publicistických textů Mileny Jesenské*. Praha, 1996. 119 s. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Anna Jonáková.

HUDEROVÁ, O. *Deník „Tribuna“ 1919 – 1928*. Praha, 2001. 120 s. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Barbora Köpplová.

NÁDVORNÍKOVÁ, P. *Polopřímá řeč jako problém překladatelský (Rozbor textu prózy Virginie Woolfové Between the Acts)*. Praha, 1996. 119 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Eva Věšínová.

PENKALOVÁ, L. *Novinářka Marie Fantová – Ma-Fa a rubriky pro ženy v dením tisku 90. let 20. století*. Praha, 2004. 111 s. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Barbora Köpplová.

PETRÁŠKOVÁ, R. *D. H. Lawrence – Milenec Lady Chatterleyové v překladu S. Jílovské a F. Vrby*. Praha, 2007. 138 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Eva Kalivodová.

RUDÁ, L. *Život a dílo novinářky Míly Grimmichové*. Praha, 2004. 72 s. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Barbora Köpplová.

SEDLÁČKOVÁ, V. *„Dobré dílo“ Josefa Floriana*. Praha, 1996. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Jan Halada.

Nepublikovaná přednáška

Věšíňová, E. Možnosti feministické literární kritiky. Nadace Gender Studies. Praha. (In: cyklus Úterky s gender 25. 11. 1997)

Setkání s jednou z dcer Staši Jílovské, Olgou Jílovskou-Houskovou. Na zájezdu 20, Praha 10 – Vinohrady. 3. 12. 2008.

Elektronické zdroje

Ústava Republiky československé z 29. 2. 1920. [online]

Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.htm.

[citováno 27. listopadu 2008]

www.jazykovaporadna.cz Dotaz vznesený na adresu poradna@ujc.cas.cz 4. 3. 2009.

Rozhovor s potomky

Setkání s dcerami Staši Jílovské, dvojčaty Stašou Jílovskou-Fleischmannovou a Olgou Jílovskou-Houskovou. Na zájezdu 20, Praha 10 – Vinohrady. 24. 11. 2008.

Relevantní kulturní akce

Adolf Loos – dílo v českých zemích. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.

Kavárny a jejich svět. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 3. 4. 2008.

Praha letem po sto letech. Muzeum hlavního města Prahy. Návštěva 11. 12. 2008.

Republika. Národní muzeum. Návštěva 2. 3. 2009.

20. Přílohy

